

IRVIN D. YALOM

profesor emerit de psihiatrie

Mama și sensul vieții

POVEȘTI
DE PSIHOTERAPIE

book

HUMANITAS

Irvin D. Yalom s-a născut la 13 iunie 1931, la Washington, într-o familie de emigranți ruși. Deși fascinat de literatură, alege o carieră medicală, la presiunile familiei, singura concesie pe care o face vocației sale umaniste fiind specializarea în psihiatrie. Devine un eminent psihoterapeut, publicând numeroase lucrări de specialitate, cele mai cunoscute fiind *The Theory and Practice of Group Psychotherapy* (1970), tradusă în douăsprezece limbi, și *Existential Psychotherapy* (1980), dar și volume de povestiri: *Love's Executioner and Other Tales of Psychotherapy* (1989) și *Momma and the Meaning of Life* (1999). Debutul său ca romancier cu *Plânsul lui Nietzsche* (*When Nietzsche Wept*, 1992; Humanitas, 1995, 2006) suscită entuziasmul publicului și al criticii, devenind bestseller internațional și primind în 1993 The Commonwealth Club of California Gold Medal pentru cel mai bun roman. *Minciuni pe canapea* (*Lying on the Couch*, 1996; Humanitas Fiction, 2009) reafirmă vocația și originalitatea artistică a lui Yalom, fapt confirmat și de publicarea operelor sale de ficțiune în douăzeci de țări. În 2005 i-a apărut cel de-al treilea roman, *The Schopenhauer Cure*. În prezent, Yalom este profesor emerit de psihiatrie la Stanford University, California.

Irvin D. Yalom

Momma and the Meaning of Life

Copyright © 1999 Irvin D. Yalom

Afterword copyright © 2000 Irvin D. Yalom

All rights reserved.

© Humanitas, 2011 pentru prezenta versiune românească (ediția print)

© Humanitas, 2014 (ediția digitală)

ISBN: 978-973-50-4548-7 (epub)

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0372.743.382; 0723.684.194

IRVIN D. YALOM

Mama și sensul vieții

POVEȘTI DE PSIHOTERAPIE

Traducere din engleză de
DANA LIGIA ILIN

Cuprins

MAMA ȘI SENSUL VIEȚII

Mulțumiri

1. Mama și sensul vieții

2. Călătorii cu Paula

3. Alinare sudistă

4. Șapte lecții pentru avansați despre terapia durerii

5. Dublă expunere

6. Blestemul pisicii ungurești

Postfață

Nota autorului

Lui Saul Spiro, psihiatru, poet, artist.

Cu recunoștință pentru cei patruzeci de ani de prietenie – patruzeci de ani în care ne-am împărtășit viața, cărțile, creativitatea și scepticismul neabătut în legătură cu sensul întregii chestii.

Personajele și situațiile descrise în capitolele 1, 2, 3 și 4 („Mama și sensul vieții“, „Călătorii cu Paula“, „Alinare sudistă“ și „Șapte lecții pentru avansați despre terapia durerii“) se bazează pe realitate, dar numele, detaliile și circumstanțele au fost schimbate. Capitolul 3, „Alinare sudistă“, se bazează pe evenimente reale, dar detaliile legate de personaje și fapte au fost schimbate. Capitolele 5 și 6 („Dublă expunere“ și „Blestemul pisicii ungurești“) sunt fictive; orice eventuală asemănare cu persoane reale este o coincidență.

Fragmentul din „Musée des Beaux Arts“ este preluat din *W.H. Auden: Collected Poems* de W.H. Auden, ediție de Edward Mendelson. Copyright © 1940 and renewed 1968 by W.H. Auden. Reprinted by permission of Random House, Inc.

Fragmentul din „Pack Up Your Sorrows“ este compus de Richard Farina și Pauline Marden Bryan. Copyright © 1964 Songs of PolyGram International, Inc. Copyright Renewed. Used by Permission. All Rights Reserved

Fragmentele din poemele lui Robert Frost sunt extrase din „Come In“ și „Home Burial“, *The Poetry of Robert Frost*, ediție de Edward Conney Lathem, Copyright 1942, © 1958 by Robert Frost. © 1967, 1970 by Lesley Frost Ballantine. Copyright 1930, 1939, © 1969 by Henry Holt and Company, LLC. Reprinted by permission of Henry Holt & Co., LLC.

Mulțumiri

Mulțumirile mele tuturor celor care au citit, au făcut sugestii sau au contribuit în vreun fel determinant la forma finală a acestui manuscris: Sara Lippincott; David Spiegel; David Vann; Jo Ann Miller; Murray Bilmes; Ann Arvin; Ben Yalom; Bob Berger; Richard Fumosa; și sora mea, Jean Rose. Îi sunt, ca întotdeauna, cu iubire îndatorat soției mele, Marilyn Yalom, în mai multe chipuri decât pot spune. Și, de asemenea, îndatorat editorului meu, Phoebe Hoss, care în această lucrare, ca și în atâtea alte cărți, m-a îmboldit fără milă să scriu cât pot eu de bine.

Mama și sensul vieții

Crepuscul. Poate că sunt pe moarte. Forme sinistre îmi înconjoară patul: monitoare cardiace, butelii de oxigen, sticle din care picură soluții intravenoase, tuburi de plastic încolăcite – măruntaiele morții. Închizându-mi pleoapele, alunec în întunecime.

Și atunci, sărind din pat, mă năpustesc din camera de spital drept în luminosul, însoritul parc de distracții Glen Echo, unde cu zeci de ani în urmă am petrecut multe duminici de vară. Aud muzica de la carusel. Trag în piept aroma umedă, de zahăr ars, a floricelelor de porumb și a merelor lipicioase. Și merg drept înainte – fără să mă abat pe la taraba cu înghețată de vanilie Polar Bear, sau la *montagnes russes*, sau la roata mare – să mă așez la coada pentru bilete la Casa Ororilor. După ce plătesc, aștept următorul vagonet, care dă colțul și se oprește zdrăngănind în fața mea. După ce pășesc în el, trag la loc bara de protecție și mă instalez comod, mă uit pentru ultima dată în jur – și acolo, în mijlocul unui grup mic de privitori, o văd pe ea.

Fac semne cu amândouă mâinile și strig, destul de tare ca să audă oricine: „Mama! Mama!” Și chiar atunci vagonetul se smucește în față și lovește ușile duble, care se deschid, dezvăluind un bot negru căscat larg. Mă las pe spate cât pot de mult și, înainte ca întunecimea să mă înghită, strig iar: „Mama! Cum mă descurc, mama? Cum mă descurc?”

Chiar și când îmi ridic capul de pe pernă și încerc să alung visul, cuvintele îmi astupă gâtul: „Cum mă descurc, mama? Mama, cum mă descurc?”

Dar mama e la doi metri sub pământ. Peapănă deja de zece ani, într-un coșciug simplu din lemn de pin, într-un cimitir din Anacostia, lângă Washington, D.C. Ce-a mai rămas din ea? Doar oasele, presupun. Fără îndoială că microbiile-au curățat de fiecă firicel de carne. Poate că au mai rămas câteva șuvițe de păr subțire și cărunț – poate că unele frânturi de cartilaj licăresc lipite de capetele oaselor mari, femurul și tibia. A, da, și inelul. Cuibărit undeva, prin pulberea de

oase, trebuie să fie verigheta delicată, din argint filigranat, cumpărată de tata de pe strada Hester la puțină vreme după ce au ajuns la New York, călătorind la clasa a treia, din *shtetl*-ul rusesc aflat la celălalt capăt al lumii.

Da, e dusă de mult. De zece ani. Oale și ulcele. Doar păr, cartilaje, oase, o verighetă din argint filigranat. Și imaginea ei furișându-se în amintirile și visele mele.

De ce îi fac semn cu mâna mamei în vis? N-am mai făcut cu mâna de ani de zile. Cât de mulți? Poate câteva zeci. Poate că din acea după-amiază, cu o jumătate de veac în urmă, când aveam opt ani și ea m-a dus la Sylvan, cinematograful din cartier, cum dădeai colțul după prăvălia tatei. Cu toate că erau multe locuri libere, s-a trântit pe locul de lângă unul dintre bătaușii din cartier, un băiat mai mare ca mine cu un an. „Locul acesta e rezervat, doamnă“, a mârâit el.

„Da, cum să nu! Rezervat“, a răspuns mama cu dispreț, așezându-se mai bine. „El rezervă locuri, e șmecher!“ a anunțat ea tuturor celor din jur.

Am încercat să dispar în scaunul capitonat cu catifea maro. Mai apoi, în sala întunecată, mi-am adunat curajul și am întors binișor capul. Iată-l, așezat acum cu câteva rânduri mai în spate, lângă prietenul lui. Nu mă înșelam, mă fulgerau cu privirile și arătau către mine. Unul dintre ei și-a scuturat pumnul și a schițat cu buzele cuvintele „Mai târziu!“

Mama m-a făcut să pierd cinematograful Sylvan. Acum era teritoriu inamic. Interzis, cel puțin la lumina zilei. Dacă voiam să nu pierd serialul de sâmbătă – *Buck Rogers*, *Batman*, *The Green Hornet*, *The Phantom* – trebuia să intru după începerea filmului, să-mi găsesc loc pe întuneric, în fundul sălii, cât mai aproape posibil de o ieșire de incendiu, și să plec înainte ca lumina să se aprindă iar. În cartierul meu nimic nu era mai important decât să eviți catastrofa cea mai mare, de a fi *bătut măr*. Să te pocnească cineva – asta nu e greu de închipuit: un pumn în barbă și gata. Sau să fii bușit, pălmuit, să ți se tragă un șut, să fii tăiat – tot aia. Dar *bătut măr* – *vaidumnezeulemare*! Cum se sfârșește? Ce mai rămâne din tine? Ai ieșit din joc, ți s-a pus pe veci eticheta „a fost bătut măr“.

Și să-i fac mamei semn cu mâna? De ce i-aș face semn acum, după ce an după an am trăit în casă cu ea într-o necurmată vrajbă? Era trufașă, autoritară, pisăloagă, bănuitoare, răutăcioasă, tare încăpățânată și nemărginit de ignorantă (dar inteligentă – până și eu vedeam asta). Nicicând, nici o singură dată nu-mi amintesc să fi avut împreună o clipă de tandrețe. Nici măcar o dată nu m-am mândrit cu ea, nu mi-am zis că-s fericit că ea e mama mea. Avea o limbă otrăvită

și o vorbă răutăcioasă despre oricine – în afară de tata și de sora mea.

O iubeam pe mătușa Hannah, sora tatei: blândețea ei, căldura ei nesecată, cârnăciorii ei prăjiți înveliți în felii crocante de salam de Bologna, ștrudelul ei incomparabil (rețeta am pierdut-o pe vecie, căci fiul ei nu vrea să mi-o trimită – dar asta e altă poveste). Cel mai mult o iubeam pe Hannah duminica. În acea zi magazinul ei de delicatese de lângă Amiralitatea din Washington, D.C., era închis, iar ea punea jocuri gratuite la flipper și mă lăsa să mă joc ore întregi. Nu protesta niciodată când puneam sub picioarele din față ale aparatului ghemotoace de hârtie, ca să încetinesc coborârea bilelor și să obțin scoruri mai mari. Faptul că o adoram pe Hannah o făcea pe mama să dezlanțuie atacuri pline de venin la adresa cumnatei. Mama avea un întreg pomelnic despre Hannah: sărăcia lui Hannah, aversiunea ei pentru munca în magazin, lipsa simțului afacerilor, prostălăul ei de bărbat, lipsa ei de mândrie și faptul că primea bucuroasă toate hainele purtate.

Mama vorbea îngrozitor, engleza ei avea un accent bolovănos și era împănată cu cuvinte în idiș. N-a venit niciodată la mine la școală de ziua părinților sau la întâlnirile cu profesorii. Slavă Domnului! Îmi venea să intru în pământ la gândul că i-aș putea prezenta prietenii mei. Mă luptam cu mama, o înfruntam, strigam la ea, o evitam și, în cele din urmă, pe la mijlocul adolescenței, am încetat cu desăvârșire să-i mai vorbesc.

Marea enigmă a copilăriei mele a fost cum de se înțelegea tata cu ea. Îmi amintesc clipe minunate din diminețile de duminică, când el juca șah cu mine și cânta voios melodiile de pe discurile cu muzică rusească și evreiască, iar capul i se legăna în ritmul muzicii. Până la urmă aerul dimineții era împrăștiat de vocea mamei care zbiera de la etaj: „*Gevalt, Gevalt, gata! Vai iz mir, gata cu muzica, gata cu zgomotul!*” Fără să zică nimic, tata se ridica, închidea fonograful și ne reluam partida de șah în tăcere. De câte ori n-am implorat în sinea mea – te rog, tată, te rog, doar de data asta, trage-i una să se sature!

Așa că de ce fac semne cu mâna? Și de ce întreb, taman la capătul vieții mele, „Cum mă descurc, mama?” E oare cu puțință – și posibilitatea mă încremenește – să-mi fi organizat întreaga viață având ca spectator principal această femeie îngrozitoare? Toată viața am căutat să scap, să ies din trecutul meu – *shtetl*-ul, clasa a treia de pe vapor, ghetoul, *talit*-urile, psalmodierea, haina neagră, băcănia. Toată viața am tins spre eliberare și creștere. Este cu puțință să nu fi scăpat nici de trecut, nici de mama mea?

Ce mult îi invidiez pe prietenii mei cu mame adorabile, binevoitoare, care îi

sprijină. Și ce ciudat că ei nu sunt legați de mamele lor, nu le telefonează, nu le vizitează, nu le visează, nici măcar nu se gândesc la ele prea des. În vreme ce eu trebuie s-o izgonesc pe mama din mintea mea de mai multe ori pe zi, și chiar acum, la zece ani de la moartea ei, adesea întind automat mâna spre telefon ca să o sun.

A, pot să înțeleg toate astea pe plan intelectual. Am ținut cursuri despre acest fenomen. Le explic pacienților mei că acelor copii care au suferit abuzuri le este adesea greu să se detașeze de familiile lor disfuncționale, în vreme ce copiii cu părinți buni, iubitori, se desprind de aceștia cu mult mai puține conflicte. La urma urmei, nu este aceasta sarcina unui părinte bun, să-i dea copilului posibilitatea să plece de acasă?

Înțeleg totul, dar nu-mi pică bine. Nu-mi pică bine că mama mă vizitează în fiecare zi. Urăsc faptul că s-a strecurat în așa măsură prin crăpăturile minții mele, încât n-o pot dezrădăcina cu nici un chip. Și mai mult ca orice urăsc faptul că la sfârșitul vieții mele mă simt silit să întreb „Cum mă descurc, mama?”

Mă gândesc la fotoliul cu tapițerie masivă de la căminul de bătrâni din Washington, D.C. Bloca parțial intrarea în apartamentul ei și era străjuit de o parte și de alta de două mese încărcate cu cel puțin un exemplar, uneori mai multe, din toate cărțile pe care le-am scris. Fiind mai mult de o duzină de cărți, plus două duzini de traduceri, teancurile se clătinau periculos. N-ar fi fost nevoie, îmi închipuiam adesea, decât de un cutremur de pământ cu intensitate medie ca să o îngroape până la nas sub cărțile fiului ei.

De câte ori mergeam să o văd o găseam așezată în acel fotoliu, având în poală două sau trei dintre cărțile mele. Le cântărea, le mirosea, le mângâia – orice, în afară de citit. Avea vederea prea slabă. Dar nici înainte nu le-ar fi putut înțelege: singura ei educație a fost un curs de naturalizare, înainte de a deveni cetățean american.

Sunt scriitor. Iar mama nu poate citi. Și totuși, spre ea mă întorc ca să aflu sensul muncii mele de o viață. Cum se evaluează? După miros, după simpla cântărire a cărților mele? Felul în care arată coperta, senzația de netezime și de grăsime uscată, ca teflonul, a supracopertelor? Toate cercetările mele trudnice, salturile inspirației, căutarea minuțioasă a gândului corect, fraza grațioasă, greu de atins: ea nu a cunoscut nimic din toate astea.

Sensul vieții? Sensul vieții *mele*. Chiar cărțile puse în teancuri clătinătoare pe masa mamei conțin răspunsuri bombastice la aceste întrebări. „Suntem creaturi care caută sensul“, am scris eu, „care trebuie să facă față neplăcerii de a fi fost

aruncate într-un univers lipsit în mod intrinsec de sens.“ Și apoi, pentru a evita nihilismul, explicam eu, trebuie să ne asumăm o sarcină dublă. Mai întâi inventăm sau descoperim un proiect cu semnificație vitală destul de solid pentru a sprijini o viață. Apoi trebuie să ne străduim să uităm actul nostru de inventare și să ne convingem că n-am inventat, ci am descoperit proiectul cu semnificație vitală – că acesta are o existență independentă, „unde va afară“.

Cu toate că mă prefac că accept fără să judec soluția fiecărei persoane, pe ascuns le stratific în alamă, argint și aur. Unii sunt îmboldiți prin viață de o viziune de triumf răzbunător; alții, cuprinși de disperare, visează numai la pace, detașare și eliberare de durere; alții își dedică viața succesului, bogăției, puterii, adevărului; alții caută auto-transcendența și se cufundă într-o cauză sau într-o altă ființă – o făptură iubită sau o esență divină; iar alții își află sensul într-o viață de muncă, în autoactualizare sau în exprimarea creativității.

Avem nevoie de artă, spunea Nietzsche, ca să nu ne ucidă adevărul. De aceea, consider creativitatea calea de aur și mi-am transformat întreaga viață, toate trăirile, toate lucrurile pe care le-am imaginat, într-un soi de morman interior de compost care fermentează mocnit și încerc să modelez din el, din când în când, ceva nou și frumos.

Însă visul meu spune altceva. Pretinde că mi-am dedicat viața unui alt scop – să câștig aprobarea mamei mele moarte.

Acest vis acuzator are putere: prea multă putere ca să-l ignor, e prea tulburător ca să uit. Însă visele nu sunt, după cum mi-a fost dat să aflu, nici impenetrabile, nici imuabile. În cea mai mare parte a vieții am fost cârpaci de vise. Am învățat să îmblânzesc visele, să le despart, să le îmbin. Știu cum să storc secretele viselor.

Așa că îmi las capul să cadă înapoi pe pernă și plutesc în derivă, dând înapoi visul până la vagonetul din Casa Ororilor.

Vagonetul se oprește cu o smucitură, izbindu-mă de bara de protecție. După o clipă pornește în sens invers și dă încet înapoi prin ușile batante, ieșind iar în lumina soarelui din Glen Echo.

— Mama, mama! strig, fluturându-mi mâinile. Cum mă descurc?

Mă aude. O văd croindu-și drum prin mulțime, îmbrâncind oamenii în stânga și în dreapta.

— Oivin, ce întrebare mai e și asta, zice ea, deblocând bara de protecție și trăgându-mă afară din vagonet.

Mă uit la ea. Pare să aibă cincizeci sau șaiszeci de ani, e puternică și îndesată și cară cu ușurință o sacoșă brodată, cu mânere de lemn, care arată burdușită. E cu totul lipsită de farmec, dar nu o știe, și merge cu bărbia ridicată, ca și cum ar fi o frumusețe. Îi văd iar carnea fleșcăită care atârna în partea de sus a brațului și ciorapii răsuciți și legați deasupra genunchilor. Îmi dă o pupătură apăsată și umedă. Simulez tandrețe.

— Te-ai descurcat bine. Cine ar putea cere mai mult? Toate cărțile alea. M-ai făcut să mă mândresc. De-ar fi fost aici tatăl tău, ca să te vadă.

— Ce vrei să zici, că m-am descurcat bine, mama? De unde știi? Nu poți citi ce am scris – vreau să zic, ochii tăi...

— Știu eu ce știu. Uită-te la cărțile astea.

Deschide sacoșa, scoate două dintre cărțile mele și începe să le mângâie cu duioșie.

— Cărți mari. Cărți frumoase.

Mă enervează felul în care îmi pipăie cărțile.

— Important e ceea ce este *în* cărți. Poate că în ele nu sunt decât prostii.

— Oivin, nu vorbi *narishkeit* – prostie. Cărți frumoase!

— Și cari tot timpul sacoșa asta cu cărți, mama, chiar și în Glen Echo? Faci din ele un altar. Nu crezi că...

— Oricine te știe. Întreaga lume. Coafeza mea îmi spune că fiica ei învață la școală pe cărțile tale.

— Coafeza? Asta e dovada supremă?

— Oricine. Spun la oricine. De ce să n-o fac?

— Mama, n-ai altceva mai bun de făcut? De ce nu-ți petreci duminica împreună cu prietenii: Hannah, Gertie, Luba, Dorothy, Sam, fratele tău Simon? La urma urmei, ce faci aici, la Glen Echo?

— Te rușinezi că sunt aici? Întotdeauna te-ai rușinat. Unde altundeva ar trebui să fiu?

— Nu vreau să zic decât că amândoi suntem acum adulți. Am mai mult de șaiszeci de ani. Poate că e vremea ca fiecare să aibă propriile vise.

— Întotdeauna rușinat de mine.

— N-am spus asta. Nu ascuți ce zic.

— Întotdeauna crezut că sunt proastă. Întotdeauna crezut că nu pricep nimic.

— N-am spus asta. Întotdeauna am spus că nu le știu pe toate. E vorba doar de felul în care tu... de felul în care tu...

— Felul în care eu ce? Zi mai departe. Ai început... spune-o... știu ce o să

zici.

— Ce o să zic?

— Nu, Oivin, spune-o *tu*. Dacă ți-o spun eu, ai să o schimbi.

— E vorba de felul în care nu ascuți ce zic. Felul în care vorbești despre lucruri de care n-ai habar.

— Să ascult? Eu nu ascult ce zici *tu*? Spune-mi, Oivin, tu ascuți ce zic eu? Mă cunoști bine?

— Ai dreptate, mama. Nici unul dintre noi nu a ascultat prea bine ce zice celălalt.

— Nu eu, Oivin, eu am ascultat cum trebuie. Am ascultat tăcerea în fiecare seară când veneam de la prăvălie și nu te deranjezi să urci din camera ta de lucru. Nici măcar nu saluți. Nu întrebi dacă am avut o zi grea. Cum să ascult când tu nu-mi vorbeai?

— Ceva mă oprea. Era un zid gros între noi.

— Un zid? Frumos lucru pe care să i-l spui mamei tale. Un zid. Eu l-am clădit?

— N-am spus asta. N-am spus decât că era un zid. Știu că m-am îndepărtat de tine. De ce? Cum aș putea să-mi amintesc? Asta s-a întâmplat acum cincizeci de ani, mama, dar simțeam că tot ce-mi spuneai era un soi de mustrare.

— Vos? Murtare?

— Vreau să spun critică. Trebuia să mă feresc de criticile tale. Pe atunci eram destul de nemulțumit de mine însumi, n-aveam nevoie de mai multe critici.

— Ce motive aveai să fii nemulțumit? În toți acei ani – tata și cu mine munceam în prăvălie ca tu să poți învăța. Până la miezul nopții. Și de câte ori nu mi-ai telefonat să aduc acasă ceva pentru tine? Creioane sau hârtie. Ți amintești de Al? Lucra în magazinul cu spirtoase. Cel a cărui față a fost tăiată în timpul unui jaf?

— Sigur că mi-l amintesc pe Al, mama. Cicatricea lui cobora pe muchia nasului.

— Ei bine, Al răspundea la telefon și întotdeauna răcnea, peste înghesuiala din prăvălie: „E regele! Regele telefonează! Regele să meargă să-și cumpere singur creioanele. Regelui nu i-ar strica oleacă de mișcare.“ Al era invidios; părinții lui nu-i dădeau nimic. N-am luat niciodată seama la ce zicea. Dar Al avea dreptate; te-am tratat ca pe un rege. Oricând ai fi sunat, zi sau noapte, îl lăsam pe tata cu prăvălia plină de mușterii și dădeam fuga până la Mensch's Five & Dime. Și timbre îți trebuiau. Și caiete, și cerneală. Și apoi pixuri. Toate hainele tale

mânjite cu cerneală. Ca un rege. Fără critici.

— Mama, acum vorbim. Și asta e bine. Hai să nu ne învinuim unul pe celălalt. Hai să ne lămurim. Hai să zicem că mă *simțeam* criticat. Știu că altora le spuneai lucruri bune despre mine. Te lăudai cu mine. Dar nu mi-ai spus-o niciodată. Drept în față.

— Nu ușor de vorbit cu tine atunci, Oivin. Și nu numai mie, nimănui. Știai totul. Citeai totul. Poate că oamenilor le era un pic frică de tine. Poate că și mie. *Ver veis*? Cine știe? Dar hai să-ți zic ceva, Oivin, mie îmi era mai greu ca ție. Mai întâi că n-ai zis niciodată ceva frumos despre mine. Grijeam de casă; îți făceam mâncare. Douăzeci de ani ai mâncat mâncarea mea. Îți plăcea, știu. Cum de știu? Pentru că farfuriile și oalele totdeauna goale. Dar nu mi-ai spus-o niciodată. Nici măcar o dată, toată viața ta. Ei bine? Măcar o dată în viața ta?

Rușinat, nu pot decât să-mi plec capul.

— Apoi, am știut că nu m-ai vorbit frumos în spate – cel puțin *tu* ai avut asta, Oivin, știai că în spate mă lăudam cu tine. Dar eu știam că ți-e rușine cu mine. Rușine pe toate părțile – în fața mea și în spatele meu. Rușine de engleza mea, de accentul meu. De tot ce nu știam. Și de lucrurile pe care le spuneam greșit. Am auzit cum râdeai de mine, tu și prietenii tăi – Julie, Shelly, Jerry. Am auzit totul. Ei bine?

Plec capul și mai tare.

— Nu ți-a scăpat niciodată nimic, mama.

— Cum aș putea să știu tot ce e în cărțile tale? Dacă aveam vreo șansă, dacă aș fi putut merge la școală, ce n-aș fi putut face cu capul meu, cu *sechel*¹ a mea! În Rusia, în *shtetl*, nu puteam merge la școală – numai băieții.

¹. Înțelepciune (*n. tr.*).

— Știu, mama. Știu. Știu că te-ai fi descurcat la fel de bine ca mine la școală dacă ai fi avut ocazia.

— Am coborât de pe vapor cu mama și cu tata. N-aveam decât douăzeci de ani. Trebuia să lucrez șase zile pe săptămână la un atelier de cusut. Douăsprezece ore pe zi. De la șapte dimineața la șapte seara, uneori opt. Și cu două ore mai devreme, la cinci dimineața, trebuia să merg cu tata la chioșcul lui de ziare de lângă metrou și să-l ajut să despacheteze ziarele. Frații mei nu ne-au ajutat niciodată. Simon s-a dus la școala de contabili. Hymie conducea un taxi – nu dădea niciodată pe acasă și nu trimitea niciodată bani. Apoi m-am măritat cu

tata tău și m-am dus la Washington, și până la bătrânețe am muncit alături de el în prăvălie douăsprezece ore pe zi și am dereticat casa și am gătit. Și apoi am avut-o pe Jean, care nu mi-a făcut nici cel mai mic necaz. Și apoi te-am avut pe tine. Și n-a fost ușor cu tine. Și niciodată nu m-am oprit din muncă. M-ai văzut! Știi! M-ai auzit fugind pe scări în sus și în jos. Mint?

— Știu, mama.

— Și în toți anii aceia, cât au trăit, i-am hrănit pe Bubba și Zeyda. N-aveau nimic – cele câteva parale pe care le câștiga tata de la chioșcul de ziare. Mai târziu i-am deschis o prăvălie de dulciuri, dar el nu putea munci – omul trebuia să se roage. Ți-l amintești pe Zeyda?

Dau din cap.

— Amintiri palide, mama.

Cred că aveam patru sau cinci ani... un bloc cu miros acru din Bronx... arunc firimituri și biluțe de staniol în jos, cale de cinci etaje, până la găinile din curte... bunicul, îmbrăcat complet în negru, cu *iarmulke* înaltă și neagră, cu o barbă albă zbârlită mânjită de sos, cu brațele și fruntea înfășurate în șnururi negre, bolborosind rugăciuni. Nu puteam vorbi – nu știa decât idiș – dar mă ciupea zdravăn de obraz. Toți ceilalți – Bubba, mama, mătușa Lena – munceau, alergau toată ziua în sus și în jos pe scări până la prăvălie, despachetau și împachetau, găteau, jumuleau găini și curățau de solzi peștii, ștergeau praful. Dar Zeyda nu ridica un deget. Doar ședea și citea. Ca un rege.

— În fiecare lună, continuă mama, luam trenul până la New York și le duceam mâncare și bani. Iar mai târziu, când Bubba era în căminul pentru bătrâni, i-am plătit căminul și mergeam la ea o dată la două săptămâni – îți amintești, uneori te luam și pe tine cu trenul. Cine altcineva din familie mai ajuta? Nimeni. Unchiul tău Simon mergea o dată la câteva luni și îi ducea o sticlă de 7UP, și la următoarea mea vizită nu auzeam decât despre minunatul 7UP al unchiului tău Simon. Chiar și când ajunsese oarbă stătea culcată acolo ținând sticla goală de 7UP. Și n-am ajutat-o numai pe Bubba, ci pe toți ceilalți din familie – frații mei, Simon și Hymie, sora mea, Lena, mătușa Hannah, unchiul tău Abe, ageamiul, pe care l-am adus din Rusia – toți, toată familia trăia din băcănia aia micuță și *schmutzig*, murdară. Nimeni nu m-a ajutat – niciodată! Și nimeni nu mi-a mulțumit vreodată.

Respir adânc, adânc, și rostesc cuvintele:

— Eu îți mulțumesc, mama. Eu îți mulțumesc.

Nu-i chiar așa de greu. De ce a fost nevoie de cincizeci de ani? Îi prind brațul,

poate pentru prima dată. Partea cărnăasă, de deasupra cotului. E moale și caldă, cam ca aluatul ei cald de *kichel*², înainte de a-l pune la copt.

². Un fel de minciunele (*n. tr.*).

— Îmi amintesc că ne-ai spus lui Jean și mie despre 7UP-ul unchiului Simon. Cred că ți-a fost greu.

— Greu? Numai eu știu. Uneori bea 7UP-ul lui cu o bucată din *kihel*-ul meu – știi ce trudă e să faci *kihel* – și nu vorbea decât despre 7UP.

— Ce bine e să vorbim, mama. E pentru prima dată. Poate că am dorit-o întotdeauna, și de aceea îmi stai în minte și în vise. Poate că acum o să fie altfel.

— Altfel, cum?

— Păi, o să pot fi mai mult eu însumi, să trăiesc pentru scopurile și cauzele pe care le aleg eu.

— Vrei să scapi de mine?

— Nu – adică, nu cum crezi tu, nu într-un fel rău. Vreau același lucru și pentru tine. Vreau să te poți odihni.

— Odihnesc? Ai văzut vreodată că odihnesc? Tata trăgea pui de somn în fiecare zi. Ai văzut vreodată că trag pui de somn?

— Voiam să zic că ar trebui să ai scopul *tău* în viață, nu *asta*, zic eu, împungând cu degetul sacoșa ei. Nu cărțile mele! Și eu ar trebui să am scopul meu.

— Dar tocmai ți-am explicat, răspunde ea, trecând sacoșa în mâna cealaltă, departe de mine. Astea nu-s numai cărțile *tale*. Sunt și cărțile *mele*.

Brațul ei, pe care încă îl țin strâns, e dintr-odată rece, și îi dau drumul.

— Ce vrei să zici, continuă ea, că ar trebui să am scopul meu? Cărțile astea *sunt* scopul meu. Am muncit pentru tine – și pentru ele. Toată viața am muncit pentru aceste cărți – cărțile *mele*.

Bagă mâna în sacoșă și mai scoate două. Mă trag înapoi, speriat că o să le ridice și o să le arate micului grup de privitori care s-au adunat de-acum în jurul nostru.

— Dar nu înțelegi, mama. Noi doi *trebuie* să fim despărțiți, nu încătușați unul de celălalt. Așa devii o persoană. Tocmai despre asta am scris în acele cărți. Așa vreau să fie copiii mei – toți copiii. Descătușați.

— *Vos meinen* – despănușați?

— Nu, nu, *descătușați* – un cuvânt care înseamnă liberi, sau eliberați. N-o scot

la capăt cu tine, mama. Hai să zicem așa: orice om din lume este în mod fundamental singur. E greu, dar așa stau lucrurile, și trebuie să ne împăcăm cu asta. Așa că vreau să am gândurile mele și visele mele. Ar trebui să le ai și tu pe ale tale. Mama, vreau să plec din visele mele.

Fața ei împietrește într-o expresie severă, și se trage înapoi de lângă mine. Mă grăbesc să adaug:

— Nu pentru că nu-mi place de tine, ci pentru că vreau ceea ce e mai bine pentru amândoi – și pentru mine, și pentru tine. Ar trebui să ai visele tale în viață. Sunt sigur că poți pricepe asta.

— Oivin, încă mai crezi că nu pricep nimic și că tu pricepi totul. Dar cuget și eu la viață. Și la moarte. Știu despre moarte – mai mult ca tine. Crede-mă. Și știu cum e să fii singur – mai mult ca tine.

— Dar, mama, nu *înfrunți* singurătatea. Ai rămas cu mine. Nu mă părăsești. Bântui prin gândurile mele. Prin visele mele.

— Nu, feciorașule.

„Feciorașule“: n-am mai auzit vorba asta de cincizeci de ani, uitasem că așa îmi ziceau adesea ea și tata.

— Nu e cum crezi tu, feciorașule, continuă ea. Sunt unele lucruri pe care nu le pricepi, unele pe care le-ai priceput pe dos. Știi visul ăla, cu mine care stau în mulțime și mă uit la tine care ești în vagonet și fluturi brațele către mine, și mă chemi, și mă întrebi cum te descurci în viață?

— Da, sigur că-mi amintesc visul meu, mama. Acolo au început toate astea.

— Visul *tău*? Asta vreau să-ți spun. Asta e greșeala, Oivin – crezi că eu eram în visul *tău*. Visul ăla *nu* era visul tău, feciorașule. Era visul *meu*. Și mamele au vise.

Călătorii cu Paula

Ca student la medicină, am fost învățat marea artă de a privi, de a asculta și de a pipăi. Mă uitam la gâturi stacojii, la timpane umflate și la râulețele șerpuite ale arterelor din retină. Ascultam şuieratul murmurilor mitrale, gălgâitul de tubă al intestinelor, cacofonia ralurilor. Pipăiam marginile alunecoase ale splinei și ale ficatului, tăria chisturilor ovariene, duritatea marmorată a cancerului de prostată.

Să înveți *despre* pacienți – da, aceasta era treaba școlii medicale. Dar să înveți *de la* pacienți – acest aspect al educației mele superioare s-a arătat mult mai târziu. Poate că a început cu profesorul meu, John Whitehorn, care spunea adesea: „Ascultați-vă pacienții; lăsați-i să vă învețe. Pentru a deveni înțelept trebuie să rămâi învățăcel.” Și voia să spună mult mai mult decât adevărul banal că acela care știe să asculte află mai multe despre pacient. Voia să spună, literalmente, că trebuie să-i lăsăm pe pacienți să ne învețe pe noi.

John Whitehorn, un bărbat politicos, stângaci, rafinat, al cărui creștet strălucitor era mărginit de o semilună de păr sur tuns cu grijă, era de treizeci de ani distinsul decan al Facultății de Psihiatrie de la Johns Hopkins. Purta ochelari cu rame de aur și nu avea trăsături de prisos – nici un rid pe față și nici o cută la costumul cafeniu pe care îl purta tot timpul anului (trebuie să fi avut în dulap, presupuneam noi, două sau trei costume identice). Și nici o expresie de prisos: când preda, i se mișcau buzele; toate celelalte – mâini, obraji, sprâncene – rămâneau remarcabil de liniștite.

În cel de-al treilea an de rezidență la psihiatrie, împreună cu cinci colegi de grupă petreceam fiecare după-amiază de joi făcând vizita împreună cu doctorul Whitehorn. Înainte de asta luam prânzul în cabinetul lui lambrizat cu stejar. Hrana era simplă și mereu aceeași – sanvișuri cu ton, gustări reci și plăcintă rece cu crab din Chesapeake Bay, urmate de salată de fructe și tartă cu nuci de pecan, pleoștită – dar servite cu eleganță sudistă: față de masă de in, tăvi de argint strălucitor, porțelanuri foarte fine. Conversația de la masă era lungă și destinsă.

Cu toate că fiecare dintre noi avea gărzi de făcut și pacienți care cereau atenție, nu era chip să-l grăbești pe doctorul Whitehorn, și în cele din urmă până și eu, cel mai repezit din grup, am învățat să fac abstracție de timp. În acele două ore aveam ocazia să-l întrebăm pe profesorul nostru orice: îmi amintesc că i-am pus întrebări despre geneza paranoiei, despre responsabilitatea medicului față de cel care se sinucide, incompatibilitatea dintre schimbarea datorată terapiei și determinism. Cu toate că dădea răspunsuri complete, era limpede că preferă alte subiecte: precizia arcașilor persani, compararea calității marmorei grecești și spaniole, marile gafe din bătălia de la Gettysburg, tabelul lui periodic îmbunătățit (pregătirea lui inițială era de chimist).

După prânz doctorul Whitehorn începea să-i consulte în cabinetul lui pe cei patru sau cinci pacienți din tura sa, în vreme ce noi observam în tăcere. Nu puteai ști niciodată care va fi durata unei consultații. La unii dura cincisprezece minute; la mulți ținea două sau trei ore. Îmi amintesc foarte limpede lunile de vară, cabinetul răcoros, întunecos – copertinele cu dungi portocalii și verzi care țineau departe soarele aprig din Baltimore, stâlpii copertinelor înconjurați de magnolii cățărate, cu flori pufoase ce atârnau în dreptul ferestrei. De la fereastra din colț puteam vedea marginea terenului de tenis al personalului. Doamne, cât îmi mai doream în acele zile să joc tenis! Mă foiam și visam cu ochii deschiși la ași și voleuri, în vreme ce umbrele se lungeau implacabil peste teren. Doar atunci când amurgul înghițea ultimele fâșii crepusculare ale jocului de tenis renunțam la orice speranță și acordam întreaga mea atenție consultațiilor doctorului Whitehorn.

Ritmul lui era lejer. Avea timp. Nimic nu-l interesa mai mult decât ocupația și profesia pacientului. Într-o săptămână încuraja un plantator sud-american să vorbească timp de o oră despre arborii de cafea; săptămâna următoare putea fi un profesor de istorie care dezbătea eșecul Armadei spaniole. Ai fi zis că scopul lui principal era să priceapă relația dintre altitudine și calitatea bobului de cafea sau rațiunile politice care au stat în spatele Armadei spaniole în secolul al XVI-lea. Atât de subtil trecea la domenii mai personale, încât eram întotdeauna surprins când un pacient suspicios, paranoic, începea deodată să vorbească sincer despre sine și lumea sa psihotică.

Permițându-i pacientului să-l învețe ceva, doctorul Whitehorn se raporta la *persoana* pacientului, nu la patologia lui. Strategia sa întărea invariabil atât respectul de sine al pacientului, cât și disponibilitatea acestuia de a se dezvălui.

Un interlocutor viclean, s-ar putea zice – însă „viclean“ nu era. Nu era vorba

de duplicitate: doctorul Whitehorn dorea sincer să învețe. Era un colecționar, și în felul acesta a strâns pe parcursul anilor o uimitoare comoară de ciudățenii. „Și voi, și pacienții voștri câștigați“, spunea el, „dacă îi lăsați să vă spună destul de multe lucruri despre viețile și interesele lor. Aflați-le viețile: nu numai că vă veți lămuri, dar în cele din urmă veți afla tot ce trebuie să știți despre boala lor.“

După cincisprezece ani, la începutul anilor '70, doctorul Whitehorn murise, eu devenisem profesor de psihiatrie și o femeie pe nume Paula, cu cancer la sân în fază avansată, a intrat în viața mea ca să-mi continue educația. Cu toate că n-am știut-o atunci, și cu toate că ea n-a recunoscut asta niciodată, cred că de la bun început și-a asumat sarcina de a-mi fi mentor.

Paula a cerut o consultație după ce a auzit de la o asistentă socială de la clinica de oncologie că voiam să formez un grup de terapie cu pacienți cu boli în ultima fază. Când a intrat prima oară în cabinet am fost cucerit pe dată de înfățișarea ei: de demnitatea ținutei; de zâmbetul radios, care m-a învăluit; de părul ei scurt, alb și strălucitor, de o exuberanță băiețească; și de ceva ce nu pot numi altfel decât luminozitate, care părea să emane din ochii ei înțelepți de un albastru intens.

Mi-a trezit interesul de la primele cuvinte: „Mă cheamă Paula West“, a spus, „și am cancer în fază terminală. Dar *nu sunt un pacient cu cancer*.“ Și, într-adevăr, în nici una dintre călătoriile în care am fost împreună, pe parcursul multor ani, n-am privit-o vreodată ca pacientă. A continuat, descriind sec, precis, istoricul ei medical: cancer la sân diagnosticat cu cinci ani în urmă; extirparea sânelui; apoi cancer la celălalt sân, și acela extirpat. A venit apoi chimioterapia, cu obișnuitul său cortegiu cumplit: greață, vomă, căderea totală a părului. Și apoi terapia cu radiații, maximum permis. Dar nimic nu a încetinit răspândirea cancerului ei – în craniu, măduva spinării și orbitele ochilor. Cancerul Paulei cerea să fie hrănit și, deși chirurgii i-au făcut ofrandele solemne – sânii, ganglionii limfatici, ovarele, glandele suprarenale –, rămânea lacom.

Când mi-am imaginat trupul gol al Paulei, am văzut un piept brăzdat de cicatrice, fără sâni, descărn timer, cum sunt coastele epavei unui galion, și sub pieptul ei un abdomen cu cicatrice de la operații, toate sprijinite pe coapse groase, dizgrațioase, îngroșate de steroizi. Pe scurt, o femeie de cincizeci și cinci de ani fără sâni, suprarenale, ovare, uter și, sunt sigur, libido.

Întotdeauna mi-au plăcut femeile cu trup ferm și grațios, sâni plini și senzualitate care se vede ușor. Și totuși s-a întâmplat un lucru ciudat când am văzut-o prima oară pe Paula: mi s-a părut frumoasă și m-am îndrăgostit de ea.

Ne-am întâlnit săptămânal timp de câteva luni, într-un aranjament contractual nereglementar. „Psihoterapie“ ar fi putut spune un observator, deoarece i-am notat numele în agenda mea profesională și ea stătea cele cincizeci de minute rituale pe scaunul pacientului. Dar rolurile noastre au fost întotdeauna neclare. De exemplu, chestiunea onorariului nu s-a pus niciodată. De la bun început am știut că nu era un contract profesional ca toate celelalte, și m-am trezit că nu-mi vine să pomenesc de bani în prezența ei – ar fi fost vulgar. Și nu numai de bani, ci și de alte chestiuni de prost gust, cum ar fi cele trupești, adaptarea maritală sau relațiile sociale.

Viață, moarte, spiritualitate, pace, transcendență: acestea erau subiectele pe care le discutam; acestea erau singurele preocupări ale Paulei. Cel mai mult vorbeam despre moarte. În fiecare săptămână eram patru, nu doi, când ne întâlneam în cabinetul meu – Paula și cu mine, moartea ei și a mea. A devenit pentru mine curtezana morții: m-a prezentat ei, m-a învățat cum să mă gândesc la ea, să mă împrietenesc cu ea chiar. Am reușit să înțeleg că moartea a avut parte de reclamă proastă. Cu toate că nu prea ai ce bucurie să afli în ea, moartea nu este totuși un rău monstruos care te târăște către cine știe ce tărâm îngrozitor. Am învățat să demitologizez moartea, să o văd așa cum este – o întâmplare, o parte a vieții, capătul altor posibilități. „E un eveniment neutru“, zicea Paula, „pe care am învățat să-l privim cu spaimă.“

În fiecare săptămână Paula intra în cabinetul meu, lumina totul cu zâmbetul ei larg pe care-l adoram, scormonea în geanta ei mare de pai, își puneă în poală jurnalul și îmi împărtășea cugetările și visele din săptămâna care trecuse. O ascultam concentrat și încercam să reacționez corect. De câte ori îmi exprimam îndoiala că i-aș fi de folos, părea uimită, apoi, după o mică pauză, zâmbea, ca și cum ar fi vrut să mă liniștească, și se întorcea la jurnalul ei.

Am re trăit împreună întreaga ei întâlnire cu cancerul: șocul și neîncrederea de la început, mutilarea trupului, acceptarea ei treptată, obișnuința de a spune „Am cancer“. A descris grija iubitoare a soțului ei și cea a prietenilor apropiați. Nu mi-era greu să înțeleg asta: era greu să n-o iubești pe Paula. (Desigur, nu i-am declarat dragostea mea decât mult mai târziu, când nu avea să mă creadă.)

Apoi a descris zilele oribile ale recidivei cancerului. Acela fază a fost calvarul ei, a spus, și opririle de pe drumul crucii erau încercările prin care trec toți pacienții cu recidivă: camere de radioterapie cu ochi metalici, apocaliptici atârând din tavan, tehnicieni impersonali și iritați, prieteni stingheriți, doctori distanți și, mai mult ca orice, peste tot, asurzitoarea tăcere a secretului. A plâns

când mi-a povestit cum l-a sunat pe chirurgul ei, cu care era prietenă de douăzeci de ani, și asistenta lui i-a răspuns că nu vor mai fi consultați, pentru că doctorul nu-i mai poate oferi nimic. „Ce e cu doctorii?” m-a întrebat ea pe mine. „De ce nu pot pricepe că însuși momentul în care nu mai au nimic de oferit e momentul în care e cea mai mare nevoie de ei?”

Am învățat de la Paula că oroarea de a afla că ești bolnav incurabil este amplificată de câteva ori de reticența celorlalți. Izolarea bolnavului muribund este exacerbată de comedia prostească a celor care încearcă să ascundă apropierea morții. Însă moartea nu poate fi ascunsă; indiciile sunt peste tot: asistentele vorbesc mai încet, doctorii care vin la vizită se concentrează adesea pe alte părți ale corpului decât ar trebui, studenții la medicină intră în salon pe vârfuri, rudele zâmbesc curajos, vizitatorii încearcă să se arate voioși. O pacientă cu cancer mi-a spus odată că a știut că e pe moarte atunci când doctorul, care întotdeauna termina examenul fizic dându-i o palmuță peste fund, și-a încheiat consultarea cu o caldă strângere de mână.

Mai mult decât moartea, te sperie izolarea care o însoțește. Încercăm să trecem prin viață doi câte doi, însă fiecare trebuie să moară singur – nimeni nu poate să ne moară moartea împreună cu noi sau în locul nostru. Evitarea celor pe moarte de către cei vii prefigurează abandonul final absolut. Paula m-a învățat că izolarea muribunzilor funcționează în două feluri. Bolnava se izolează singură de cei vii, nedorind să-și târască rudele și prietenii în oroarea sa, dezvăluindu-le temerile sau gândurile macabre. Iar prietenii se îndepărtează, simțindu-se neajutorați, stângaci, neștiind ce ar trebui să zică sau să facă și nedorind să se apropie prea mult de avanpremiera propriei morți.

Însă izolarea Paulei se sfârșise de-acum. Măcar eu eram o prezență constantă. Alții o părăsiseră, dar eu n-aveam să fac asta. Ce bine că m-a găsit! Cum aș fi putut ști atunci că avea să vină vremea când mă va considera Petru al ei, eu lepădându-mă de ea nu o dată, ci de multe ori?

Nu găsea cuvintele potrivite ca să descrie amărăciunea izolării ei, o perioadă pe care o numea adesea Grădina Ghetsimani. Odată mi-a adus o litografie făcută de fiica ei, în care câteva siluete foarte stilizate dau cu pietre într-o sfântă, o femeie micuță care se ghemuiește și ale cărei brațe subțiri nu o pot apăra de grindina de granit. Încă mai atârnă în cabinetul meu, și ori de câte ori mă uit la ea o văd pe Paula zicând: „Eu sunt acea femeie, neputincioasă în fața atacului.”

Un preot episcopalian a ajutat-o să afle ieșirea din Grădina Ghetsimani. Cunoscător al înțeleptului aforism al lui Nietzsche, Antihristul, „Cel care are un

«de ce» se poate descurca cu orice «în ce fel», preotul i-a redefinit suferința. „Cancerul îți este crucea“, i-a spus el. „Suferința îți este misiunea.“

Acea formulare – acea „iluminare divină“, cum îi zicea Paula – a schimbat totul. În vreme ce povestea cum și-a acceptat misiunea și s-a dedicat ușurării suferinței bolnavilor de cancer, am început să înțeleg rolul ce-mi revenea: nu ea era proiectul meu, eu eram proiectul *ei*, obiectul misiunii ei. Puteam s-o ajut pe Paula, dar nu prin sprijin, interpretare, și nici prin afecțiune și fidelitate. Rolul meu era să-i îngădui să mă educe.

Este posibil ca o persoană care are zilele numărate, al cărei trup este atacat de cancer, să aibă o „perioadă de aur“? Paula a avut-o. Ea este cea care m-a învățat că acceptarea sinceră a morții te face să trăiești într-un fel mai bogat, mai mulțumitor. Eram sceptic. Bănuiam că vorbele ei despre „perioada de aur“ erau exagerate, tipica ei hiperbolă spirituală.

— De aur? Chiar? Zău, Paula, ce poate fi de aur în privința morții?

— Irv, m-a mustrat Paula, asta e o întrebare greșită! Încearcă să înțelegi că de aur nu e moartea, ci trăirea deplină a vieții față în față cu moartea. Gândește-te cât de intense și de prețioase sunt ultimele experiențe: ultima primăvară, ultimul zbor al pufului de pădărie, ultima scuturare a florilor de wisteria. Perioada de aur este, spunea Paula, și vremea marii eliberări – o vreme în care ai libertatea să zici *nu* tuturor obligațiilor banale, să te dedici cu totul lucrurilor de care îți pasă cel mai tare – prezența prietenilor, anotimpurile care se schimbă, unduirea mării.

O critica aspru pe Elizabeth Kübler-Ross, marea preoteasă a morții din domeniul medical, care, nereușind să recunoască perioada de aur, a creat o perspectivă clinică negativă. „Stadiile“ morții identificate de Kübler-Ross – furie, negare, târguială, depresie, acceptare – stârneau veșnic mânia Paulei. Ea susținea, și sunt sigur că avea dreptate, că o astfel de categorisire rigidă a reacțiilor emoționale duce la dezumanizare – atât a pacientului, cât și a medicului.

Perioada de aur a Paulei a fost vremea unei intense explorări personale: visa că se plimbă prin săli enorme și că descoperă în casa ei încăperi noi, nefolosite. Și a fost o vreme a pregătirii: visa că face curățenie în casă, din pivniță până în pod, și că orânduia altfel birourile și debaralele. Și-a pregătit soțul bine și cu iubire. Erau, de exemplu, momente în care se simțea destul de întremată ca să meargă la cumpărături și să gătească, dar se abținea în mod deliberat, pentru a-l învăța să se descurce singur. Odată mi-a zis că este foarte mândră de el, pentru că vorbise pentru prima oară despre pensionare spunând „a mea“, nu „a noastră“.

În astfel de momente rămâneam cu ochii holbați, nu-mi venea să cred. Pe bune? Există cu adevărat asemenea virtuți în afara lumii dickensiene în care trăiesc Peggotty, Micuța Dorrit, Tom Pinch și familia Boffin? Textele psihiatrice rareori discută acel aspect al personalității numit „bunătate“, doar pentru a o eticheta ca apărare împotriva impulsurilor mai întunecate, și la început am pus sub semnul întrebării motivele Paulei, sondând, cât mai discret posibil, în căutarea fisurilor și scobiturilor din fațada sfințeniei. Negăsind nici una, am tras în cele din urmă concluzia că nu e o fațadă și, renunțând la căutare, mi-am îngăduit să mă scald în harul Paulei.

Pregătirea pentru moarte, credea Paula, este vitală și necesită atenție explicită. Când a aflat că i s-a întins cancerul până la coloana vertebrală, Paula și-a pregătit fiul, care avea treisprezece ani, să înfrunte moartea ei scriindu-i o scrisoare care m-a impresionat până la lacrimi. În ultimul paragraf îi amintește că plămânii fetusului uman nu respiră, și nici ochii lui nu văd. Astfel, embrionul este pregătit pentru o existență pe care nu poate încă să și-o imagineze. „Nu suntem și noi“, îi sugerează Paula fiului ei, „pregătiți pentru o existență care ne depășește capacitatea de înțelegere, cum nici în vis n-am visat?“

Am fost uluit întotdeauna de credința religioasă. De când mă știu am considerat de la sine înțeles că sistemele religioase au apărut pentru a oferi alinare și pentru a calma neliniștile condiției noastre umane. Într-o zi, pe când aveam doisprezece sau treisprezece ani și lucram în băcănia tatălui meu, am vorbit despre scepticismul meu în privința existenței lui Dumnezeu cu un soldat din cel de-al Doilea Război Mondial, care tocmai se întorsese de pe frontul european. Ca răspuns, mi-a dat o iconiță ștearsă, jerpelită, cu Fecioara Maria și Iisus, pe care o purtase cu el în toată perioada debarcării din Normandia.

— Întoarce-o, a zis el. Citește ce e pe dos. Citește tare.

— „Nu există atei în tranșee“, am citit eu.

— Corect! Nu există atei în tranșee, a repetat rar, împungând spre mine cu degetul la fiecare cuvânt. Dumnezeuul creștin, Dumnezeuul evreiesc, Dumnezeuul chinez, orice alt Dumnezeu – dar un Dumnezeu, pentru Dumnezeu! Nu te descurci fără el.

Iconița aceea jerpelită, dăruită mie de cineva absolut străin, m-a fascinat. Supraviețuise Normandiei și cine știe câtor altor bătălii. Poate că, îmi ziceam, este un semn; poate că providența m-a găsit, în sfârșit. Timp de doi ani am ținut-o în portofel, scoțând-o adesea și cugetând la ea. Și apoi, într-o bună zi, m-am întrebat: „Ei și? Ce dacă este adevărat că nu există atei în tranșee? Mai degrabă

asta sprijină poziția sceptică: *sigur* că sporește credința atunci când spaima este la culme. Chiar asta e ideea: teama aduce credință; avem nevoie de un zeu și îl vrem, însă dorința nu face ca lucrurile să fie așa. Credința, oricât de pasionată, de pură, de arzătoare, nu spune absolut nimic despre realitatea existenței lui Dumnezeu.“ A doua zi, într-o librărie, am scos din portofel iconița de-acum neputincioasă și – cu grijă, pentru că merita respect – am strecurat-o între paginile unei cărți intitulate *Pacea minții*, unde poate alt spirit aflat pradă conflictelor avea să o găsească și să o folosească mai bine.

Cu toate că de multă vreme ideea morții mă îngrozea, am ajuns să aleg groaza în stare pură, și nu vreo credință a cărei principală atracție ar fi însăși absurditatea sa. Am detestat întotdeauna declarația irefutabilă „Cred *deoarece* este absurd.“ Și totuși, ca terapeut, îmi țin pentru mine aceste sentimente: știu că credința religioasă este un puternic izvor de alinare, și nu trebuie niciodată să zdruncin o credință dacă nu am ceva mai bun de pus în loc.

Agnosticismul meu era rareori zguduit. A, poate de câteva ori, la școală, în timpul rugăciunii de dimineață, m-am simțit stingherit văzându-mi toți profesorii și colegii cum stau cu capul aplecat vorbindu-i în șoaptă patriarhului de dincolo de nori. A înnebunit oare toată lumea în afară de mine? mă întrebam. Și au mai fost fotografiile acelea din ziar cu mult iubitul Franklin Delano Roosevelt care mergea la biserică în fiecare duminică – asta m-a pus pe gânduri: credințele lui FDR trebuiau luate foarte în serios.

Dar cum rămâne cu părerile Paulei? Cum rămâne cu scrisoarea către fiul ei, cu credința ei într-un scop care ne așteaptă și pe care nu-l putem anticipa? Pe Freud l-ar fi amuzat metafora Paulei – și pe teren religios am fost întotdeauna întru totul de acord cu el. „Împlinirea dorinței, pur și simplu“, ar fi zis el. „Vrem să *fim*, ne e groază de *neființă*, și inventăm basme frumoase în care toate dorințele ni se transformă în realitate. Scopul necunoscut care ne așteaptă, sufletul nepieritor, raiul, nemurirea, Dumnezeu, reîncarnarea – toate sunt iluzii, toate sunt menite să îndulcească amărăciunea de a fi muritor.“

Paula reacționa întotdeauna cu blândețe la scepticismul meu și îmi amintea delicat că, deși gândesc că lucrurile în care crede ea nu sunt plauzibile, nu pot fi respinse. În ciuda îndoielilor mele, îmi plăceau metaforele Paulei și-i ascultam predicile cu mai mare toleranță decât arătasem până atunci oricui altcuiva. Poate că era un simplu troc, dădeam un colțisor din scepticismul meu în schimbul unei cuibăriri mai confortabile în harul Paulei. Uneori chiar mă trezeam rostind din vârful buzelor mici fraze, ca „Cine știe?“, „Unde se află, la urma urmei,

răspunsul?“, „Putem oare ști vreodată cu adevărat?“ Îl invidiam pe fiul ei. Își dădea oare seama ce binecuvântat este? Tare îmi mai doream să fiu fiul unei astfel de mame.

Cam în această vreme am mers la înmormântarea mamei unui prieten, și preotul a spus o poveste consolatoare. A descris o mulțime de oameni pe un țărm, care făceau cu tristețe semne de despărțire, în vreme ce o corabie se îndepărta. Corabia se tot micșora, până ce nu i s-a mai văzut decât vârful catargului. Când a dispărut și acesta, privitorii au murmurat: „S-a dus.“ Chiar în clipa aceea, însă, undeva, departe, alt grup de oameni privesc în zare și, văzând că apare vârful catargului, exclamă: „A venit!“

„O povestioară stupidă“ poate că așa fi spus cu dispreț în zilele dinainte de Paula. Însă acum mă simțeam mai puțin condescendent. Pe când mă uitam în jur la cei care jeleau alături de prietenul meu, m-am simțit pentru o clipă contopit cu ei, legați laolaltă în iluzie, cu toții iluminați de imaginea corabiei care se apropie de țărmul unei noi vieți.

Înainte de Paula nimeni n-ar fi sărit mai iute ca mine să ridiculizeze peisajul excentric al Californiei. Orizontul New Age se întindea la nesfârșit: tarot, *I Ching*, *body work*³, reîncarnare, sufism, deschiderea canalelor de comunicare astrală, astrologie, numerologie, acupunctură, scientologie, *Rolfing*⁴, respirație holotropică, terapia pe baza vieților anterioare. Oamenii au avut întotdeauna nevoie de credințele astea jalnice, îmi spuneam pe-atunci. Ele răspund unei nevoi profunde, și unii oameni sunt prea slabi ca să reziste singuri. Lasă-i să-și aibă basmele lor, bieții copii! Acum îmi exprimam părerile cu mai multă bunăvoință. Îmi veneau pe buze vorbe mai blânde: „Cine poate ști?“, „Se poate!“, „Viața este complexă și de nepătruns.“

³. Termen din medicina alternativă care descrie orice activitate terapeutică sau de dezvoltare personală implicând atingerea, energizarea sau manipularea fizică (*n. tr.*).

⁴. Sistem de manipulare a țesutului conjunctiv profund (de la numele inventatoarei, Ida Pauline Rolf) (*n. tr.*).

Când ne întâlneam deja de multe săptămâni, am început să facem planuri concrete pentru formarea unui grup de bolnavi aflați aproape de moarte. În zilele noastre astfel de grupuri sunt ceva obișnuit și se vorbește mult despre ele prin reviste și la televizor, însă în 1973 nu exista vreun precedent: moartea era la fel de strict cenzurată ca pornografia. Prin urmare, a trebuit să improvizăm fiecare

etapă. Începutul a pus o problemă uriașă. Cum să începi un astfel de grup? Cum să recrutezi membrii? Cu un anunț la mica publicitate: „Se caută oameni pe moarte“?

Însă cunoscuții Paulei de la biserica unde mergea, de la spitalele și organizațiile care asigurau îngrijire la domiciliu au început să aducă potențiali membri ai grupului. Unitatea de dializă renală de la Stanford l-a trimis pe primul, Jim, un tânăr de nouăsprezece ani cu o boală gravă de rinichi. Cu toate că știa probabil că nu mai avea mult de trăit, nu-l prea interesa să cunoască mai bine moartea. Jim evita să ne privească în ochi pe Paula și pe mine și, de fapt, evita orice formă de implicare – „Sunt un bărbat fără viitor“, zicea el. „Cine m-ar vrea de soț sau de prieten? De ce să tot înfrunt durerea respingerii? Am vorbit destul. Am fost respins destul. Mă descurc de minune singur.“ L-am văzut doar de două ori; n-a mai venit la o a treia ședință.

Jim, am tras noi concluzia, era prea sănătos. Dializa renală oferă prea multă speranță, amânând moartea atât de mult, încât se înrădăcinează negarea. Nu, aveam nevoie de cei condamnați, de cei cărora le-a mai rămas puțin timp în anticamera morții, de cei fără speranță.

Atunci au intrat pe ușa noastră Rob și Sal. Nici unul dintre ei nu îndeplinea exact criteriile: Rob nega adesea că ar fi pe moarte, iar Sal declara că s-a împăcat deja cu boala și nu-i face trebuință ajutorul nostru. Rob, de numai douăzeci și șapte de ani, trăia de șase luni cu o tumoare cerebrală cu grad înalt de malignitate. Clătinându-se înainte și înapoi peste hotarul negării, ba o ținea una și bună: „O să vedeți, în șase săptămâni îmi plimb rucsacul prin Alpi“ (nu cred că bietul Rob ajunsese măcar până la est de Nevada), ba, puțin mai apoi, își blestema picioarele paralizate că îl împiedică să-și caute polița de asigurare pe viață: „Trebuie să aflu dacă soția și copiii mei mai primesc banii în cazul în care mă sinucid.“

Cu toate că știam că grupul nu este destul de mare, am demarat cu patru membri – Paula, Sal, Rob și eu. Dat fiind că Sal și Paula nu aveau nevoie de ajutor iar eu eram terapeutul, Rob a devenit *raison d'être* al grupului. Dar Rob refuza cu încăpățănare să ne facă pe plac. Am încercat să-i oferim alinare și îndrumare, respectând în același timp alegerea lui de a nega. Totuși, încurajarea negării este o treabă nesatisfăcătoare și duplicitară, mai ales că noi voiam să-l ajutăm pe Rob să-și accepte moartea și să profite la maximum de viața care i-a rămas. Nici unul dintre noi nu mai aștepta cu nerăbdare ședințele. După două luni durerile de cap ale lui Rob s-au agravat, și într-o noapte a murit liniștit, în

somn. Mă îndoiesc că i-am fost de vreun folos.

Sal întâmpina moartea într-un cu totul alt mod. Spiritul lui creștea în vreme ce viața i se apropia de capăt. Iminența morții i-a umplut viața cu un sens pe care nu-l cunoscuse înainte. Sal avea mielom multiplu, un cancer invaziv al oaselor extrem de dureros; avea multe oase fracturate și era pus complet în ghips de la gât până la coapse. Atâta lume îl iubea pe Sal, încât era greu să crezi că avea doar treizeci de ani. Ca și Paula, fusese transformat, într-o clipă de mare disperare, de ideea uimitoare că boala îi este misiunea. Această revelație a determinat tot ce a făcut Sal în restul vieții lui, chiar și acceptarea de a intra în grup: simțea că ar putea oferi un cadru de discuție pentru a-i ajuta pe alții să afle un sens transcendent în boala lor.

Sal a intrat în grupul nostru cu șase luni prea devreme, când acesta era încă prea mic ca să-i ofere audiența pe care o merita, dar și-a găsit alte platforme – în primul rând liceele, unde li se adresa adolescenților tulburați. „Vreți să vă stricați trupul cu droguri? Vreți să-l ucideți cu pileală, cu marijuana, cu cocaină?” tuna vocea lui prin sala de conferințe. „Vreți să-l zdrobiți în mașini? Să-l ucideți? Să-l azvârliți de pe podul Golden Gate? Nu-l vreți? Păi atunci *dați-mi mie trupul vostru!* Lăsați-mă să-l iau eu. Am nevoie de el. L-aș lua eu – vreau să trăiesc!”

Era un apel extraordinar. Tremuram când îl auzeam vorbind. Forța vorbelor lui era sporită de puterea specială pe care o atribuim întotdeauna cuvintelor unui muribund. Elevii ascultau în tăcere, simțind, la fel ca mine, că vorbea sincer, că nu avea timp de jocuri sau prefăcătorii sau teamă de consecințe.

Sosirea lui Evelyn în grup, după o lună, i-a dat lui Sal altă ocazie să lucreze pentru misiunea sa. Evelyn, de șaiszeci și doi de ani, acrită și grav bolnavă de leucemie, a fost adusă în grup pe un scaun cu rotile, cu transfuzie cu tot. Vorbea deschis despre boala ei. Știa că e pe moarte: „Pot accepta asta“, a spus ea, „nu mai contează. Dar ce *contează* este fiica mea. Îmi otrăvește ultimele zile!“ Evelyn o acuza pe fiica ei, psiholog la un spital, că e „o femeie răzbunătoare, neiubitoare“. Cu câteva luni înainte avuseseră o ceartă înverșunată și prostească după ce fiica îi dăduse mâncare nepotrivită pisicii lui Evelyn, de care avea grijă. De atunci nu-și mai vorbiseră.

După ce a ascultat-o, Sal i-a vorbit simplu și înflăcărat. „Ascultă ce am de zis, Evelyn. Și eu sunt pe moarte. Ce mai contează ce mănâncă pisica ta? Ce mai contează cine se dă bătut primul? Știi că nu ți-a mai rămas mult timp. Hai să nu ne mai ascundem după deget. Dragostea fiicei tale este pentru tine cel mai important lucru din lume. Nu muri, te rog, nu muri fără să-i spui asta! O să-i

otrăvească viața, n-o să-și revină niciodată și o să-i transmită otrava fiicei ei! Rupe ciclul! Rupe ciclul, Evelyn!“

Îndemnul lui a dat roade. Cu toate că Evelyn a murit după câteva zile, surorile din secție ne-au spus că, mișcată de cuvintele lui Sal, s-a împăcat, plângând, cu fiica ei. Am fost foarte mândru de Sal. Era primul triumf al grupului nostru!

Ni s-au alăturat alți doi bolnavi și, după câteva luni, Paula și eu am fost convinși că învățaserăm destul ca să putem începe lucrul cu un număr mai mare de bolnavi. Ea a început acum să recruteze serios. Contactele ei cu American Cancer Society au dat curând câteva trimiteri. După ce am examinat și acceptat șapte bolnave noi, toate cu cancer la sân, am început oficial lucrul cu grupul nostru.

La prima noastră întâlnire cu grupul complet, Paula m-a surprins când a început ședința citind cu voce tare o veche povestire hasidică:

Un rabin a avut o discuție cu Dumnezeu despre rai și despre iad. „Am să-ți arăt iadul“, a spus Dumnezeu, și l-a dus într-o încăpere unde era o masă mare, rotundă. Cei care ședeau în jurul mesei erau morți de foame și disperați. În mijlocul mesei se afla o oală uriașă cu tocană care mirosea așa de îmbietor, că rabinului i-a lăsat gura apă. Fiecare persoană de la masă avea o lingură cu coada foarte lungă. Lingura ajungea până la oală, dar coada îi era mai lungă decât brațele celor care voiau să mănânce: așa că, nereușind să ducă hrana la gură, nimeni nu putea mânca. Rabinul a văzut că suferința lor era cu adevărat cumplită.

„Acum am să-ți arăt raiul“, a spus Dumnezeu, și s-au dus în altă încăpere, exact la fel ca prima. Aceeași masă mare și rotundă, aceeași oală cu tocană. Oamenii, ca și ceilalți, aveau aceleași linguri cu coadă lungă – dar aici oamenii bine hrăniți, durdulii, râdeau și tăifăsuiau. Rabinul nu a reușit să înțeleagă. „E simplu, dar e nevoie de o anumită tehnică“, a spus Dumnezeu. „Vezi tu, în încăperea asta, au învățat să se hrănească unul pe celălalt.“

Cu toate că decizia independentă a Paulei de a începe ședința cu citirea parabolei m-a descumpănit, am trecut-o cu vederea. Țasta e felul ei, mi-am zis, știind că încă nu ne stabiliserăm rolurile și colaborarea în cadrul grupului. Și apoi, judecata ei era impecabilă – rămâne până în ziua de azi cea mai inspirată deschidere a unui grup la care am fost martor.

Cum să numim grupul? Paula a propus „Grupul punții“⁵. De ce? Din două motive: primul, că grupul crea o punte între bolnavii de cancer; al doilea, era un grup în care jucam cu cărțile pe masă. De aici, Grupul punții. Stilul specific Paulei.

⁵. Joc de cuvinte intraductibil, bazat pe omonimia lui *bridge* – „punte“ cu *bridge* – jocul de cărți cu acest nume (*n. tr.*).

„Turma“ noastră, cum îi zicea Paula, creștea rapid. În fiecare săptămână, sau la două săptămâni, apăreau chipuri noi, răvășite de spaimă. Paula prelua noii membri, îi invita la prânz, îi învăța, îi fermeca și îi „spiritualiza“. Curând am ajuns să fim atât de mulți, încât a trebuit să ne împărțim în două grupuri de câte opt și am adus câțiva rezidenți la psihiatrie pe post de conducători asociați. Toți membrii s-au împotrivit împărțirii – ea amenința integritatea familiei. Am propus un compromis: ne întâlnim ca grupuri separate timp de o oră și un sfert, și apoi, în ultimele cincisprezece minute, ne reunim, astfel încât grupurile să-și poată comunica reciproc detaliile ședinței.

Ședințele erau intense și se ocupau, cred, de chestiuni mai dureroase decât îndrăznise vreun grup să înfrunte până atunci. Ședință după ședință, membrii veneau cu noi metastaze, noi tragedii; de fiecare dată găseam o modalitate de a oferi asistență și alinare fiecărei persoane afectate. Uneori, dacă cineva era prea slăbit, prea aproape de moarte ca să vină, țineam ședința grupului în dormitorul acelei persoane.

Nu exista subiect prea dificil pentru a fi discutat în grup, iar Paula juca un rol important în toate discuțiile cruciale. De exemplu, una dintre ședințe a început cu afirmația unei membre, Eva, că o invidiază pe o prietenă care în săptămâna aceea murise cu totul neașteptat, în somn, de o afecțiune coronariană. „E cel mai bun fel de a pleca de pe lume“, a declarat Eva. Însă Paula a contrazis-o și a spus că moartea subită este o moarte tragică.

M-am simțit jenat pentru Paula. De ce, mă miram în sinea mea, se simte obligată să se pună în astfel de poziții ridicole? Cine ar putea să nu fie de acord cu poziția Evei, că moartea în somn este un fel bun de a pleca de pe lume? Dar, cu obișnuita ei putere de convingere, Paula și-a dezvoltat elegant punctul de vedere, că moartea subită este cea mai rea. „Ai nevoie de timp, de mult timp, fără grabă“, a zis, „ca să-i pregătești pe ceilalți pentru moartea ta – soțul, prietenii și, mai presus de toate, copiii. Trebuie să te ocupi de lucrurile pe care viața le lasă neterminate. Firește că proiectele tale sunt destul de importante ca să nu fie abandonate cu nepăsare. Merită să fie împlinite sau încheiate. Altfel, ce sens are viața ta?“

„În plus“, a conchis ea, „moartea este o parte a vieții. A o pierde, a dormi când ea se petrece înseamnă să ratezi una dintre cele mai mari aventuri din viață.“

Eva, ea însăși o prezență formidabilă, a avut totuși ultimul cuvânt: „Poți să zici tu ce vrei, Paula, eu tot invidiez moartea subită a prietenei mele. Întotdeauna mi-au plăcut surprizele.“

În curând grupul a devenit renumit în comunitatea de la Stanford. Cei care studiau – rezidenți la psihiatrie, asistente, grupe de studenți – au început să asiste la ședințe printr-un geam-oglină. Uneori durerea din grup era prea mare, și învățăceii ieșeau în goană din cameră, plângând. Dar întotdeauna se întorceau. Cu toate că grupurile de psihoterapie acceptă adesea să fie observate de studenți, întotdeauna permisiunea este acordată în silă. Dar nu a fost cazul acestui grup: dimpotrivă, îi primeau cu brațele deschise. Asemenea Paulei, membrii își doreau învățăceii; simțeau că îi pot învăța multe lucruri și că datorită condamnărilor la moarte deveniseră înțelepți. Învățaseră deosebit de bine o anumită lecție: că viața nu poate fi amânată; trebuie trăită *acum*, nu suspendată până în weekend, până în concediu, până ce copiii pleacă la facultate, până în anii de pensie, când nu mai ești în puteri. De multe ori am auzit această lamentație: „Ce păcat că a trebuit să aștept până acum, până ce trupul mi s-a umplut de cancer, ca să învăț să trăiesc.“

În acea vreme eram preocupat de reușita în lumea academică, și orarul meu supraîncărcat de cercetare, solicitări de granturi, cursuri și scris îmi limita contactul cu Paula. Mă temeam să mă apropii prea mult de ea? Poate că perspectiva ei cosmică, detașarea ei de țelurile lumești amenințau temeliile râvnei cu care urmăream succesul pe piața academică. Desigur, o vedeam săptămânal la ședința cu grupul, în care eram conducătorul titular, iar Paula – ce era oare? – nu co-terapeut, ci altceva – coordonatoare, sau co-animatoare, sau agent de legătură. Îi îndruma pe noii membri, se asigura că sunt bine primiți, le împărtășea experiența ei, le telefona tuturor membrilor până la următoarea întâlnire, îi invita să ia prânzul în oraș și era disponibilă pentru oricine se afla într-o situație critică.

Poate că formula „consultant spiritual“ este cea mai bună modalitate de a descrie rolul Paulei. Ea înălța grupul și îi dădea profunzime. De câte ori vorbea, ascultam cu atenție: Paula avea întotdeauna intuiții surprinzătoare. Îi învăța pe membri să mediteze, să se cufunde în sine, să afle un centru al calmului, să-și stăpânească durerea. Într-o zi, aproape de sfârșitul ședinței, m-a surprins – a scos din geantă o lumânare, a aprins-o și a pus-o pe podea. „Hai să ne apropiem unii de alții“, a spus, întinzând mâinile către membrii aflați de o parte și de alta a ei. „Priviți la lumânare și meditați câteva clipe în tăcere.“

Înainte de a o întâlni pe Paula eram atât de comod instalat în tradiția medicală, încât n-aș fi avut gânduri prea binevoitoare față de un terapeut ale cărui ședințe de grup se încheie cu membrii ținându-se de mâini și privind în tăcere o

lumânare. Și totuși, propunerea Paulei le-a părut atât de potrivită membrilor, ca și mie, încât de atunci am încheiat fiecare ședință așa. Am ajuns să consider foarte prețioase aceste momente de încheiere și, dacă mă nimeream lângă Paula, îi strângeam mâna cu căldură înainte de a-i da drumul. De obicei conducea meditația cu voce tare, improvizând, întotdeauna cu multă demnitate. Îmi plăceau meditațiile ei, și cât voi trăi am s-o aud spunându-ne blând: „Dă drumul, dă drumul mâniei, dă drumul durerii, dă drumul autocompătimirii. Coboară în miezul tău, în adâncimile tale calme, împăcate, și deschide-te pentru iubire, pentru iertare, pentru Dumnezeu.” Chestii amețitoare pentru un empirist scorțos, liber-cugetător, cu pregătire medicală!

Uneori mă întrebam dacă Paula avea vreo nevoie în afară de cea de a-i ajuta pe ceilalți. Cu toate că o întrebam adesea ce ar putea să facă grupul pentru ea, niciodată n-am primit vreun răspuns. Uneori mă minunam de ritmul ei susținut – vizita în fiecare zi câțiva bolnavi. Ce forță o mână, mă întrebam, și de ce vorbește despre problemele ei doar la trecut? Ne oferă doar soluțiile ei, niciodată problemele ei nerezolvate. Dar niciodată n-am stat prea mult să mă gândesc. La urma urmei, Paula avea cancer în faza metastatică avansată și trăise mai mult decât prevedeau cele mai optimiste statistici. Era energică, iubită de toată lumea, iubind pe toată lumea, un model pentru toți cei siliți să trăiască știind că au cancer. Cine ar fi putut cere mai mult?

Aceasta a fost perioada de aur a călătoriilor mele cu Paula. Poate că ar fi trebuit să las lucrurile să rămână aici. Dar într-o zi m-am uitat în jur și am observat cât de mare devenise lucrarea noastră – conducători de grup, ajutorul unor secretare la transcrierea rezumatelor examinării noilor veniți și ale ședințelor, profesorii care se întâlneau cu învățăceii observatori. Această amploare cerea capital, am hotărât eu, și am început să caut finanțări pentru cercetare, pentru a menține grupul pe linia de plutire. Întrucât nu voiam să mă consider specialist în moarte, n-am cerut plată de la nici un pacient și nici măcar nu i-am întrebat de asigurările medicale. Și totuși, dedicam grupului un volum considerabil de energie și de timp, și aveam obligația morală față de Universitatea Stanford să contribui la plata salariului pe care mi-l dădea. De asemenea, simțeam că se apropia de sfârșit perioada mea de ucenicie clinică în conducerea grupurilor de pacienți cu cancer; era vremea să *fac* ceva cu activitatea asta, să o cercetez, să-i evaluez eficiența, să public rezultatele noastre, să vorbesc despre ele, să încurajez crearea de programe similare în alte părți ale

țării. Pe scurt, era vremea să o promovez și să fiu promovat.

O ocazie favorabilă s-a arătat atunci când National Cancer Institute a trimis o cerere de înscrieri pentru cercetarea socio-comportamentală a cancerului la sân. Am depus dosarul și am primit un grant care îmi permitea să evaluez eficiența terapiei mele cu pacienți cu cancer la sân în ultima fază. Era un proiect simplu. Eram convins că metoda mea de tratament îmbunătățește calitatea vieții pacienților în ultima fază și că nu mai trebuia decât să creez o componentă de evaluare – administrarea de chestionare înainte de intrarea în grup și la intervale regulate după aceea.

Observați că acum încep să folosesc mai mult pronumele la persoana întâi: „Am hotărât *eu*... *eu* am depus dosarul... metoda *mea* de tratament.“ Când privesc în urmă și cern cenușa relației mele cu Paula, bănuiesc că aceste pronume la persoana întâi au prevestit deteriorarea iubirii noastre. Dar pe atunci nu vedeam nici cea mai mică problemă. Îmi amintesc doar că Paula mă umplea de lumină și că eram stânca ei, limanul pe care îl căutase înainte, și că amândoi eram destul de norocoși să ne fi găsit unul pe altul.

De un lucru sunt sigur: la scurt timp după ce a demarat oficial cercetarea finanțată, lucrurile au început să se strice. În relația noastră au apărut întâi fisuri cât firul de păr, apoi spărturi. Poate că primul semn limpede că ceva nu este în ordine a fost faptul că Paula mi-a spus într-o zi că se simte exploatată de proiectul de cercetare. M-am gândit că e o remarcă bizară, deoarece încercasem în toate felurile posibile să-i dau în proiect exact rolul pe care-l ceruse: stătea de vorbă cu noile candidate la grupuri, care erau toate femeii cu cancer la sân în metastază, și ajuta la alcătuirea chestionarelor de evaluare. Mai mult, am avut grijă să fie bine plătită – mult mai bine decât un asistent de cercetare obișnuit și mai mult decât ceruse ea.

După câteva săptămâni, într-o conversație neliniștitoare, mi-a spus că se simte surmenată și că își dorește mai mult timp pentru ea. I-am dat dreptate și am încercat să-i sugerez cum să-și reducă ritmul frenetic.

Puțin după aceea am trimis la National Cancer Institute raportul scris despre prima fază a cercetării. Cu toate că am avut grijă să pun numele Paulei primul de pe lista celor asociați la cercetare, am auzit curând zvonul că ar fi nemulțumită de felul în care i-a fost apreciată activitatea. Am făcut greșeala să nu iau în seamă acel zvon: părea nepotrivit cu Paula.

La scurt timp după aceea am adus-o pe doctorița Kingsley într-un grup, pe post de co-terapeut – o tânără psihologă care, cu toate că nu avea experiență de

lucru cu bolnavii de cancer, era extrem de inteligentă, bine-intenționată și dăruită meseriei. Curând m-a căutat Paula. „Femeia aia“, m-a mustrat ea, „e cea mai rece, cea mai puțin generoasă persoană pe care am întâlnit-o în viața mea. Nici într-o mie de ani n-o să fie în stare să-l ajute pe vreunul dintre bolnavi.“

Am fost uluit de grava eroare de apreciere a noii co-terapeute, cât și de tonul ei aspru, acuzator. Mi-am zis: De ce ești așa de dură, Paula? De ce ești așa de nemiloasă, de necreștină?

Grantul de cercetare stipula ca în primele șase luni de finanțare să organizez un atelier de două zile, pentru a mă consulta cu o comisie de șase experți în tratarea cancerului, proiectarea cercetării și analiza statistică. Le-am invitat pe Paula și pe alte patru membre ale grupului să participe, pe post de consultanți din partea bolnavilor. Atelierul era pură fațadă, o flagrantă pierdere de timp și de bani. Dar așa stau lucrurile în domeniul cercetării contractuale finanțate de stat: trebuie pur și simplu să te împaci cu comediile astea. Însă Paulei îi era cu neputință. Calculând banii cheltuiți în întâlnirea de două zile (circa 5 000 de dolari), m-a ocărât pentru imoralitatea atelierului: „Gândește-te cât i-ar fi putut ajuta acești cinci mii de dolari pe bolnavii de cancer!“

Paula, mi-am zis eu, te iubesc, dar tare mai ești cu capul în nori câteodată. „Nu vezi“, i-am zis eu, „că este nevoie de un compromis? Cei cinci mii de dolari nu pot cu nici un chip să fie folosiți direct pentru îngrijirea bolnavilor. Și mai important este faptul că pierdem finanțarea dacă nu respectăm indicațiile federale de a organiza un atelier de consultare. Dacă putem să perseverăm, să terminăm cercetarea și să demonstrăm valoarea metodei noastre de abordare a bolnavilor de cancer, mai mulți bolnavi vor avea de câștigat, mult mai mulți decât am fi putut ajuta cu cinci mii de dolari. Să nu fim scumpi la tărâțe și ieftini la făină, Paula. Te rog, fă un compromis, doar de data asta.“

Îmi dădeam seama că era dezamăgită de mine. Scuturând ușurel din cap, a răspuns: „Un compromis, Irv? Nu există așa ceva, un singur compromis. Ele se înmulțesc.“

În timpul atelierului toți consultanții și-au adus contribuția pentru care fuseseră recrutați (și plătiți gras). Unul a discutat testarea psihologică pentru a evalua depresia, anxietatea, modalitățile de rezolvare a problemelor, amplasamentul controlului; altul a vorbit despre sistemele de oferire a asistenței medicale; altul, despre resursele comunitare.

Paula s-a implicat cu totul în atelier. Presupun că simțea că atunci când ți-a mai rămas puțin timp nu te joci de-a așteptarea. A jucat în fața comisiei solemne

de consultanți rolul tăunului socratic. De exemplu, când au discutat indicii de evaluare obiectivă a strategiilor neadaptate de rezolvare a problemelor, cum este faptul că bolnavul nu se dă jos din pat, nu se îmbracă, se izolează și plânge, Paula a replicat că, în ceea ce o privește, fiecare dintre aceste activități a fost uneori o fază de incubare care în cele din urmă a trecut în altă fază, o perioadă de creștere uneori. A respins încercările experților de a o convinge că atunci când folosești un eșantion destul de mare, punctaje totale și un grup de control, astfel de considerente pot fi tratate cu ușurință în mod statistic în analiza datelor.

Apoi a venit momentul în care participanților la atelier li s-a cerut să propună variabile importante ale antecedentelor, adică factori care pot condiționa adaptarea psihologică la boală. Doctorul Lee, specialist în cancer, a scris acești factori pe o tablă, pe măsură ce participanții îi enunțau: stabilitate maritală, disponibilitatea resurselor de mediu, profilul personalității, istoricul familiei. Ridicând mâna, Paula a propus: „Ce ziceți despre curaj? Și despre profunzimea spirituală?”

Cu calm, fără să vorbească, doctorul Lee s-a uitat la ea, aruncând în aer creta și prinzând-o de vreo două ori. În cele din urmă s-a întors și a scris pe tablă propunerile Paulei. Cu toate că nu le-am considerat nerezonabile, știam – și știam că toți ceilalți știu – că, în vreme ce doctorul Lee privea salturile cretei, se gândea: Vă rog, cineva, oricine, să o scoată afară pe cucoana asta bătrână! Mai târziu, la prânz, a spus despre Paula, cu dispreț, că e o evanghelistă. Cu toate că doctorul Lee era un oncolog eminent, al cărui sprijin era hotărâtor pentru proiect, mi-am asumat riscul de a-l contrazice și am apărat-o cu hotărâre, subliniind importanța ei esențială în formarea și funcționarea grupului. Cu toate că n-am reușit să-i schimb impresia, m-am simțit mândru că am apărat-o.

În seara aceea Paula mi-a telefonat. Era furioasă. „Toți specialiștii în medicină din atelier sunt roboți, sunt lipsiți de omenie. Noi, bolnavii care ne luptăm cu cancerul douăzeci și patru de ore pe zi, ce suntem pentru ei? Îți spun eu: nimic mai mult decât «strategii neadaptate de rezolvare a problemelor».” Am vorbit mult cu ea și am făcut tot ce mi-a stat în putință ca să o înduplec. I-am spus blând să nu-i considere pe medici stereotipi și am implorat-o să aibă răbdare. Afirmându-mi fidelitatea față de principiile cu care am început grupul, am încheiat astfel: „Nu uita, Paula, că nimic din toate astea nu contează, pentru că am planul meu de cercetare. N-am de gând să mă las controlat de perspectiva lor mecanicistă. Ai încredere în mine!”

Dar Paula nu putea fi înduplecată și nici, după cum s-a văzut, nu avea

încredere în mine. Atelierul i-a rămas în gât. Săptămâni întregi s-a tot gândit la el și în cele din urmă m-a acuzat direct că mă vând birocrăției. A trimis la National Cancer Institute un raport al unui grup minoritar, format din ea singură, și actul nu era deloc lipsit de vigoare sau de ranchiună.

În cele din urmă, într-o zi Paula a venit în cabinetul meu și m-a anunțat că a hotărât să părăsească grupul.

— De ce?

— Pur și simplu m-am săturat.

— Paula, e mai mult decât atât. Care e motivul adevărat?

— Ți-am zis, m-am săturat.

Oricât m-am străduit să sondez terenul, ea o ținea una și bună cu scuza asta, chiar dacă știam amândoi că motivul adevărat era faptul că o dezamăgisem. Mi-am folosit toată șiretenia (și, după toți anii de practică, știu câteva moduri de a o scoate la capăt cu oricine), dar în zadar. Toate încercările mele, inclusiv niște glumițe și apeluri – neinspirate – la îndelungata noastră prietenie, au fost întâmpinate cu o privire înghețată. Nu mai aveam nici o legătură cu ea și a trebuit să îndur tristețea unei discuții false.

— Pur și simplu muncesc prea mult. Nu mai rezist, a zis ea.

— Dar nu asta spun eu de luni întregi, Paula? Încetează să mai vizitezi zecile de pacienți de pe lista ta și să le telefonezi. Vino doar la ședințele de grup. Grupul are nevoie de tine. Și eu am nevoie de tine. Cu siguranță că nouăzeci de minute pe săptămână nu înseamnă prea mult.

— Nu, nu pot face lucrurile pe bucățele. Am nevoie de o ruptură definitivă. În plus, grupul nu mai este unde sunt eu. E prea superficial. Am nevoie să merg mai adânc – să lucrez cu simboluri, vise și arhetipuri.

— Sunt de acord, Paula. (Acum devenisem foarte serios.) Este ceea ce vreau și eu, și tocmai inițiem această abordare în grup.

— Nu, sunt prea obosită, prea sleită. Fiecare nou pacient mă silește să-mi re trăiesc perioada de criză, calvarul meu. Nu, am hotărât: ședința de săptămâna viitoare va fi ultima la care particip.

Și așa a fost. Paula nu s-a mai întors în grup. I-am spus să mă sune de câte ori vrea să vorbim. A răspuns că pot și eu să o sun pe ea. Cu toate că nu era malițios, comentariul a schimbat sistemul de coordonate și m-a rănit profund. Nu m-a mai sunat niciodată. Eu i-am telefonat de câteva ori și de două ori am invitat-o la prânz. Primul prânz (care a fost atât de dureros, încât au trecut multe luni până s-

o invit din nou) a început dezagreabil. Întrucât restaurantul pe care îl alesesem noi era aglomerat, am mers peste drum, la Trotter's, o clădire uriașă, ca o peșteră, lipsită de orice farmec, care avusese multe alte întrebuințări: reprezentanță Oldsmobile, magazin cu produse naturale, sală de dans. Acum era un restaurant care avea în meniu sandvișuri cu nume de dansuri – Vals, Twist, Charleston.

Nu, nu era în ordine; am simțit că nu e în ordine când m-am auzit comandând un sandviș Hula și am știut că nu e când Paula și-a deschis geanta, a scos din ea o piatră de mărimea unui grepfrut mai mic și a pus-o pe masă, între noi.

— Piatra mâniei mele, a spus.

Din acest moment încolo, amintirile mele sunt neobișnuit de fragmentare. Din fericire am scris câteva note după prânz – conversațiile cu Paula erau prea importante pentru mine ca să le las doar în seama memoriei.

— Piatra mâniei? am repetat năucit, fascinat de bolovanul acoperit de licheni care stătea pe masă, între noi.

— Am fost atât de zguduită, Irv, încât m-a înghițit mânia. Acum am învățat să pun mânia deoparte. În această piatră. A trebuit s-o aduc azi. Voiam să fie aici când mă văd cu tine.

— De ce ești supărată pe mine, Paula?

— Nu mai sunt supărată. A mai rămas prea puțin timp ca să fiu supărată. Dar am fost rănită; am fost părăsită când aveam cea mai mare nevoie de ajutor.

— Niciodată nu te-am părăsit, Paula, am spus, dar n-a luat în seamă comentariul meu și a continuat.

— După atelier am fost zdrobită. Uitându-mă la doctorul Lee care stătea acolo și făcea creta aia să salte, ignorându-mă, ignorând grijile omenești ale tuturor bolnavilor, am simțit că se prăbușește întreaga lume sub mine. Bolnavii sunt oameni. Ne luptăm. Uneori luptăm cu mult curaj împotriva cancerului. Adesea vorbim despre victorie sau despre înfrângere în lupta noastră – *este* o luptă. Uneori ne copleșește disperarea, uneori pura epuizare fizică, și uneori ne ridicăm deasupra cancerului. Nu suntem „strategii de rezolvare a problemelor“. Suntem mult, mult mai mult decât atât.

— Dar, Paula, acela era doctorul Lee – nu eram eu. Eu nu gândeam așa. Ți-am luat apărarea când am vorbit cu el, după aceea; ți-am spus asta. După toată munca noastră împreună, poți să crezi că nu te consider decât o strategie de rezolvare a problemelor? Urăsc la fel de mult ca tine acest limbaj și acel unghi de vedere.

— Știi, chiar nu mă mai întorc în grup.

— Nu despre asta e vorba, Paula. (Și chiar nu era. Nu mă mai preocupa dacă se întoarce la grup sau nu. Cu toate că a fost o mare forță în cadrul lui, mi-am dat seama până la urmă că avea prea mare putere de inspirație: faptul că a plecat le-a dat altor pacienți posibilitatea să se dezvolte și să învețe să se inspire singuri.) Cel mai important mi se pare să ai încredere în mine și să ții la mine.

— După atelier, Irv, am plâns douăzeci și patru de ore. Te-am sunat. Nu m-ai căutat la telefon în ziua aceea. După aceea, când m-ai sunat, nu mi-ai oferit nici o alinare. M-am dus la biserică să mă rog și am vorbit trei ore cu părintele Elson. El m-a ascultat. El mă ascultă întotdeauna. Cred că m-a salvat.

Naiba să-l ia de popă! M-am străduit să-mi amintesc acea zi, din urmă cu trei luni. Îmi aminteam vag că am vorbit cu ea la telefon, dar nu că mi-ar fi cerut ajutorul. Am fost sigur că mă suna ca să se plângă iar de atelier, lucruri pe care le discutasem deja cu ea de câteva ori. De prea multe ori. De ce nu putea să priceapă? De câte ori trebuia să-i spun că afurisitul ăla de atelier n-avea nici o importanță, că *eu* nu sunt doctorul Lee, că nu *eu* m-am jucat cu creta, că după aceea îi luasem ei apărarea împotriva lui, că aveam să continui ședințele de grup în același fel, că nimic nu avea să se schimbe, în afară de faptul că membrilor grupului li se va cere să completeze câteva chestionare o dată la trei luni? Da, Paula mă sunase în ziua aceea, dar nici atunci, nici altă dată, nu-mi ceruse ajutorul.

— Paula, dacă mi-ai fi spus că vrei să te ajut, crezi că te-aș fi refuzat?

— Am plâns douăzeci și patru de ore.

— Dar nu sunt telepat. Mi-ai spus că vrei să vorbim despre cercetare și despre raportul tău minoritar.

— Am plâns douăzeci și patru de ore.

Și așa mai departe, vorbele fiecăruia dintre noi trecând pe lângă celălalt. Am făcut tot ce-am putut ca să răzlesc până la ea. I-am spus că am nevoie de ea – pentru mine, nu pentru grup. Și chiar aveam nevoie de ea. În acea vreme erau în viața mea niște lucruri care mă tulburau, și tânjeam după inspirația ei și după prezența ei liniștitoare. Odată, cu câteva luni înainte, am sunat-o pe Paula într-o seară, aparent pentru a discuta planurile noastre pentru grup, dar de fapt soția mea era plecată din oraș și mă simțeam singur și neliniștit. După ce am vorbit la telefon mai mult de o oră, m-am simțit mult mai bine – cu toate că mă simțeam un pic vinovat că am obținut terapie pe șest.

Mă gândeam acum la acea conversație telefonică lungă și tămăduitoare pe

care o avusesem cu Paula. De ce n-am fost mai cinstit? De ce n-am spus, simplu: „Uite, Paula, pot sta de vorbă cu tine în seara asta? Mă simt neliniștit, singur, surmenat – mă poți ajuta? Nu reușesc să adorm.“ A, nu, nici vorbă! Am preferat să-mi primesc hrana în taină.

Prin urmare, ce ipocrizie să-i pretind Paulei să-mi ceară deschis ajutorul! Așadar, ea a cerut în mod ascuns ajutorul, folosind pretextul atelierului? Ei și ce! Ar fi trebuit să încerc să o alin fără să insist să se închine în fața mea.

Uitându-mă la piatra mâniei Paulei, mi-am dat seama ce mici erau șansele de salvare a relației noastre. Desigur, nu era vreme de subtilități, și mi-am deschis inima în fața ei ca niciodată. „Am nevoie de tine“, am spus, amintindu-i, așa cum o făcusem adesea înainte, că și terapeuții au nevoi. „Și, poate“, am continuat, „n-am fost destul de sensibil la suferința ta. Dar nu sunt telepat, și oare nu îmi refuzi de ani de zile toate ofertele de a te ajuta?“ Ce voiam să spun era: „Mai dă-mi o șansă. Chiar dacă de data asta n-am dat atenție suferinței tale, Paula, nu pleca definitiv.“ Dar în acea zi mai aveam puțin și cerșeam. Paula era neclintită, și ne-am despărțit fără vreun gest.

Mi-am scos-o pe Paula din minte timp de câteva luni, până ce doctorița Kingsley, tână psihologă față de care ea arătase o aversiune atât de irațională, mi-a povestit o întâlnire neplăcută pe care a avut-o cu Paula. Paula se întorsese în grupul condus de doctorița Kingsley (aveam de acum în cadrul proiectului mai multe grupuri) și – vorbind ca „Doamna Cancer“, după cum a spus psihologa – monopolizase ședința cu un discurs. Am sunat-o imediat pe Paula și am invitat-o din nou la masă.

Am fost surprins că Paula părea atât de încântată de invitația mea, însă de îndată ce ne-am întâlnit – de data asta la cantina profesorilor de la Stanford, care nu servește sandvișuri Hula – a fost limpede intenția ei. Nu vorbea decât despre doctorița Kingsley. După spusele Paulei, co-terapeutul doctoriței Kingsley o invitase să se adreseze grupului, dar de-abia a deschis gura, că doctorița Kingsley a acuzat-o că ia prea mult din timp. „Trebuie să o dojenești“, a spus Paula, insistent. „Știi că profesorii pot și trebuie să fie răspunzători de comportamentul lipsit de profesionalism al studenților lor.“ Însă doctorița Kingsley îmi era colegă, nu studentă, și o cunoșteam de ani de zile. Nu numai că eram prieten bun cu soțul ei, dar am condus împreună multe grupuri: știind că este o terapeută minunată, eram sigur că felul în care îi prezenta Paula comportamentul era foarte distorsionat.

Încet, mult prea încet, mi-am dat seama că Paula era geloasă: geloasă pe

atenția și afecțiunea mea față de doctorița Kingsley; geloasă pe alianța mea cu ea și cu toți ceilalți membri ai personalului de cercetare. Firește că Paula s-a împotrivit atelierului de consultare; firește că a descurajat orice colaborare cu alți cercetători. S-ar fi împotrivit oricărei schimbări. Tot ce dorea era să revină la vremea în care eram singuri cu mica noastră turmă.

Ce puteam să fac? Stăruința ei să aleg între ea și doctorița Kingsley mă puneă într-o poziție imposibilă. „Țin la tine, dar și la doctorița Kingsley, Paula. Cum aș putea să-mi păstrez integritatea, colegialitatea și prietenia cu doctorița Kingsley, fără ca ție să ți se pară din nou că te-am lăsat de izbeliște?” Cu toate că am încercat să ajung la ea în orice fel posibil, depărtarea dintre noi a crescut. Nu puteam găsi cuvintele potrivite; păreau să nu existe subiecte neprimejdioase. Nu mai aveam dreptul să-i pun întrebări personale, și nici ea n-a mai arătat interes față de viața mea.

Tot timpul prânzului mi-a spus povești despre felul cumplit de rău în care o tratau doctorii ei. „Ignoră întrebările mele; medicația lor îmi face mai mult rău decât bine.” De asemenea, m-a avertizat că un psiholog vorbea cu unii dintre bolnavii de cancer care fuseseră în grupul nostru: „Ne fură rezultatele ca să le folosească în cartea lui. Ar trebui să te protejezi, Irv.”

Paula era în mod evident profund tulburată, și eram îngrijorat și întristat de paranoia ei. Cred că suferința mea s-a văzut, pentru că atunci când m-am pregătit să plec m-a rugat să mai stau câteva minute.

— Am o poveste pentru tine, Irv. Șezi și lasă-mă să-ți spun despre coiot și lăcustă.

Știa că îmi plac poveștile. Mai ales poveștile ei. Am ascultat cu mare atenție.

A fost odată un coiot care se simțea copleșit de tensiunile din viața sa. Nu mai vedea decât prea mulți pui flămânzi, prea mulți vânători, prea multe capcane. Așa că într-o zi a fugit, ca să fie singur. Deodată a auzit o melodie dulce, o melodie a stării de bine și a unei păci imense. S-a luat după cântec și a ajuns într-un luminiș din pădure, unde a dat peste o lăcustă mare care se însorea pe un buștean scorbuos și cânta.

„Învăță-mă cântecul tău“, a rugat-o coiotul pe lăcustă. Nici un răspuns. I-a cerut din nou să-l învețe cântecul. Dar lăcusta nu zicea nimic. În cele din urmă, când coiotul a amenințat-o că o înfulecă, lăcusta s-a învoit și a cântat iar și iar melodia cea dulce, până ce coiotul și-a întipărit-o în minte. Fredonând noul său cântec, coiotul a purces înapoi către ai lui. Dintr-odată s-a ridicat în aer un cârd de găște sălbatice și i-a distras atenția. Când și-a revenit a deschis gura să cânte iar, dar a descoperit că uitase cântecul.

Așa că s-a întors la luminișul cel însorit din pădure. Dar între timp lăcusta năpârlise, își lăsase învelișul cel vechi pe buștean, la soare, și sărise într-un copac, pe o creangă. Coiotul s-a asigurat cât ai clipi că acel cântec o să fie în el tot timpul. A înghițit pe loc învelișul lăcustei, gândind că lăcusta era încă înăuntru. Pornind spre casă, a descoperit că nu știe cântecul. Și-a dat seama că nu-l poate învăța

înghițind lăcusta. Va trebui să-i dea drumul lăcustei și să o silească să-l învețe. A luat un cuțit și și-a tăiat burta, ca să elibereze lăcusta. A tăiat atât de adânc, că a murit.

— Așa că, Irv, a spus Paula, cu zâmbetul ei adorabil, îngeresc, căutându-mi mâna și apoi șoptindu-mi la ureche, va trebui să-ți cauți propriul cântec pe care să-l cânti.

Am fost profund emoționat: zâmbetul ei, misterul ei, căutarea înțelepciunii – asta era Paula pe care o iubeam nespus. Îmi plăcea parabola. Era Paula de zile mari; mă simțeam ca în vremurile bune. Am luat înțelesul de la suprafață – că ar trebui să cânt propriul cântec – și am dat deoparte implicațiile mai întunecate, mai tulburătoare ale poveștii, legate de relația mea cu ea. Am refuzat până în ziua de azi să le cercetez mai profund.

Și așa ne-am cântat fiecare cântecul, separat. Cariera mea a progresat: am condus lucrări de cercetare, am scris multe cărți, am primit distincțiile și avansările academice pe care le râvneam atât de tare. Au trecut zece ani. Proiectul legat de cancerul la sân la lansarea căruia ajutase Paula se încheiase de mult, iar rezultatele lui au fost publicate. Am oferit terapie de grup unui număr de cincizeci de femei cu cancer la sân în metastază și am descoperit că, în comparație cu eșantionul de control format din treizeci și șase de paciente, grupul a îmbunătățit enorm calitatea vieții care le mai rămăsese de trăit bolnavelor. (După câțiva ani, într-un studiu complementar publicat în *Lancet*, colegul meu, doctorul David Spiegel, căruia îi cerusem cu mulți ani înainte să devină principalul investigator al proiectului, a demonstrat în cele din urmă că grupul a prelungit în mod semnificativ durata vieții membrilor.) Însă grupul era de-acum istorie; toate cele treizeci de femei din Grupul punții și cele optzeci și șase de femei din cadrul studiului despre cancerul la sân în metastază muriseră.

În afară de una. Într-o zi, pe coridorul spitalului m-a strigat o tânără cu păr roșcat și cu fața roșie și a zis: „Vă transmit salutări de la Paula West.”

Paula! Să fie cu puțință? Paula mai trăiește? Și nici măcar n-am știut. M-am cutremurat la gândul că devenisem o persoană care habar n-avea dacă un spirit ca al ei mai este încă pe pământ.

— Paula? Ce mai face? m-am bâlbâit eu. Cum de o cunoașteți?

— Acum doi ani, când mi s-a pus diagnosticul de lupus, Paula a venit să mă vadă și m-a prezentat grupului ei de auto-ajutorare pentru bolnavii de lupus. De atunci încoace are grijă de mine – de fapt, de toată comunitatea cu lupus.

— Îmi pare rău să aud de boala dumneavoastră. Dar Paula? Lupus? N-am auzit de asta.

Câtă ipocrizie, mi-am zis. Cum *aș fi putut* să aud? Am sunat-o măcar o dată?

— Ea zice că i-a fost provocat de medicamentele care i s-au dat pentru cancer.

— E foarte bolnavă?

— Cu Paula nu știi niciodată. Cu siguranță nu într-atât de bolnavă încât să nu creeze un grup de sprijinire a bolnavilor de lupus, să nu-i invite pe toți noii membri la prânz, să nu ne viziteze când ne simțim prea rău ca să ieșim din casă și să nu invite o serie de doctori conferențieri ca să ne menținem la curent cu ultimele cercetări despre lupus. Și nu atât de bolnavă încât să nu lanseze o investigație a departamentului de etică medicală în legătură cu medicii care au tratat-o de cancer.

Organizatoare, educatoare, îngrijitoare, agitatoare, inițitoare a unor grupuri de auto-ajutorare pentru bolnavii de lupus, dojenitoare de doctori – da, e genul Paulei.

I-am mulțumit tinerei și în aceeași zi am format numărul Paulei, pe care îl știam pe de rost, chiar dacă trecuse un deceniu de când o sunasem ultima oară. În vreme ce așteptam să ridice receptorul m-am gândit la o lucrare recentă de cercetare în geriatrie, în care apărea o relație pozitivă între stilul personalității și longevitate: există tendința ca bolnavii irascibili, care sunt paranoici, vigilenți și asertivi să trăiască mai mult. Mai bine o Paulă bățăioasă, enervantă, vie, gândeam eu, decât una calmă și moartă!

A părut să se bucure de telefonul meu și m-a invitat să prânzim acasă la ea; lupusul, zicea, a făcut-o prea sensibilă la soare ca să se aventureze prin restaurante în timpul zilei. Am primit bucuros. În ziua prânzului nostru am găsit-o pe Paula în grădina din fața casei. Înfășurată din cap până în picioare în pânză de in și cu o uriașă pălărie de plajă cu borul larg, plivea un strat minunat de lavandă spaniolă înaltă, frumos mirositoare.

— Boala asta o să mă omoare, probabil, a zis Paula, prinzându-se de brațul meu și ducându-mă în casă.

M-a dus la o canapea tapițată cu catifea violet închis și, așezându-se lângă mine, a început imediat, cu un ton serios.

— Nu te-am văzut de secole, Irv, dar mă gândesc la tine adesea. Ești în multe dintre rugăciunile mele.

— Îmi place că te gândești la mine, Paula. Cât despre rugăciunile tale, știi ce defecte am aici.

— Da, da, îmi dau seama că în această zonă mai trebuie să-ți deschizi mintea. Asta îmi amintește, a spus ea, zâmbind, că lucrul meu cu tine încă nu este împlinit. Ți-aduci aminte când am vorbit ultima oară despre Dumnezeu? Sunt ani de atunci, dar știu că mi-ai spus că senzația pe care mi-o dau cele sfinte nu e cu mult diferită de durerile date de gazele abdominale noaptea!

— În afara contextului asta sună dur, chiar și pentru urechile mele. Dar nu o spuneam ca pe o ofensă. Voiam doar să spun că o senzație nu este decât o senzație. O stare subiectivă nu poate niciodată să fie dovada unui adevăr obiectiv. O dorință, o teamă, perceperea venerației, a tainei înfricoșătoare nu înseamnă că...

— Da, da, m-a întrerupt Paula cu un zâmbet, îți cunosc litania de materialist dur. Am auzit-o de multe ori, și întotdeauna m-a uimit să văd cât pasiune, cât devotament, câtă credință pui în ea. Îmi amintesc că în ultima noastră discuție mi-ai spus că n-ai avut niciodată un prieten apropiat sau vreun cunoscut a cărui minte o respecti, care să fie credincios fervent.

Am încuviințat din cap.

— Ei bine, e ceva ce ar fi trebuit să-ți spun atunci: ai uitat un prieten care este credincios – eu! Cât aș vrea să te pot duce la divinitate! Ce ciudat că ai telefonat acum, pentru că m-am gândit mult la tine în ultimele două săptămâni. Tocmai m-am întors de la o acțiune bisericească din Sierra Nevada, și aș fi vrut atât de mult să te pot lua cu mine. Relaxează-te și lasă-mă să-ți povestesc. Într-o dimineață ni s-a cerut să medităm la cineva care a murit, o persoană iubită de care nu ne-am despărțit cu adevărat. Am ales să mă gândesc la fratele meu, pe care l-am iubit foarte mult, dar care a murit la șaptesprezece ani, pe când eu mai eram copil. Ni s-a cerut să scriem o scrisoare de adio în care îi spunem acelei persoane toate lucrurile importante pe care nu le-am rostit niciodată. Apoi am căutat în pădure un obiect care simbolizează pentru noi acea persoană. În cele din urmă a trebuit să îngropăm obiectul împreună cu scrisoarea. Eu am ales o bucată mică de granit și am îngropat-o sub un ienupăr. Fratele meu era ca o stâncă – solid, de neclintit. Dacă ar fi trăit, m-ar fi ajutat. Niciodată nu m-ar fi lăsat de izbeliște.

Paula m-a privit în ochi spunând acestea, și am început să protestez. Însă mi-a pus degetul pe buze și a continuat.

— La miezul nopții clopotele mănăstirii au bătut pentru persoana pe care o pierduse fiecare dintre noi. Eram douăzeci și patru de oameni în grup, iar clopotele au bătut de douăzeci și patru de ori. Șezând în odaia mea, la auzul primei bății de clopot, am trăit, am trăit *cu adevărat* moartea fratelui meu, și un

val de tristețe de nedescris a coborât peste mine, pe când mă gândeam la toate lucrurile pe care le-am trăit împreună și la cele pe care nu le-am trăit. Apoi s-a întâmplat un lucru straniu: în vreme ce clopotele continuau să sune, fiecare bătaie îmi aducea în minte câte unul dintre membrii Grupului punții. Când clopotele s-au oprit îmi amintisem de douăzeci și unu dintre ei, toți morți. Și cât au bătut clopotele am plâns. Am plâns atât de tare, încât una dintre călugărițe m-a auzit, a intrat în odaia mea, m-a îmbrățișat și m-a ținut strâns. Irv, îți amintești de ei? Linda și Bunny...

— Și Eva, și Lily.

Am simțit cum îmi dau lacrimile când am început alături de ea să evoc chipurile și poveștile și durerea primilor membri din grupul nostru.

— Și Madeline, și Gabby.

— Și Judy, și Joan.

— Și Evelyn, și Robin.

— Și Sal, și Rob.

Îmbrățișați, legănându-ne ușurel, Paula și cu mine ne-am continuat duetul, cântecul funebru, până ce am scos din urne numele a douăzeci și unu de membri ai micii noastre familii.

— Aceasta este o clipă sfântă, Irv, a spus ea, desprinzându-se și privindu-mă în ochi. Simți prezența spiritelor lor?

— Mi-i amintesc perfect și simt prezența *ta*, Paula. Este destul de sfânt pentru mine.

— Irv, te cunosc bine. Ține minte vorbele mele – o să vină ziua în care o să-ți dai seama cât de credincios ești. Dar este nedrept să încerc să te convertesc câtă vreme ești flămând. Mă duc să pun masa.

— Stai un pic, Paula. Acum câteva minute, când ai spus că fratele tău era cel care nu te-ar fi lăsat niciodată de izbeliște, afirmația era pentru mine?

— Cândva, a spus Paula, privindu-mă cu ochii ei luminoși, într-o vreme când aveam foarte mare nevoie de tine, m-ai părăsit. Dar asta a fost atunci. A trecut. Acum te-ai întors.

Știam sigur care era acel *atunci* – momentul în care doctorul Lee a făcut creta să salte în aer. Cât a durat zborul cretei? O secundă? Două? Dar acele clipe scurte au înghețat în amintirea ei. Aș fi avut nevoie de o daltă pentru gheață ca să le sparg. Nu eram atât de prost încât să încerc. Așa că am revenit la fratele ei.

— Spusele tale, că fratele tău era ca o stâncă, mă duc cu gândul la altă piatră, piatra mâniei pe care ai pus-o odată pe masă între noi. Știi că niciodată până azi

nu mi-ai pomenit de fratele tău? Însă moartea lui mă ajută să înțeleg unele lucruri despre noi doi. Poate că am fost întotdeauna trei – tu, eu și fratele tău. Mă întreb dacă moartea lui este motivul pentru care ai ales să-ți fii singură stâncă – motivul pentru care nu m-ai lăsat niciodată *pe mine* să fiu stâncă ta? Poate că moartea lui te-a convins că alți bărbați s-ar dovedi slabi și nu te poți bizui pe ei?

M-am oprit și am așteptat. Cum avea să reacționeze? În toți anii de când o cunoșteam pe Paula îi ofeream pentru prima oară o interpretare despre sine. Dar n-a zis nimic. Am continuat:

— Cred că am dreptate și cred că e bine că te-ai dus acolo, e bine că ai încercat să-ți iei rămas-bun de la el. Poate că acum lucrurile pot fi diferite între mine și tine.

Altă tăcere. Apoi, cu un zâmbet enigmatic, s-a ridicat, zicând: „Acum e vremea să te hrănesc pe tine“, și a intrat în bucătărie.

Era acea afirmație – „Acum e vremea să te hrănesc pe tine“ – o recunoaștere a faptului că tocmai o hrănisem pe ea? La naiba, era greu să-i dai ceva!

După un moment, când ne-am așezat la masă, s-a uitat drept în ochii mei și a zis:

— Irv, am necazuri. O să fii tu acum stâncă mea?

— Desigur, am spus, bucuros să recunosc în cererea ei răspunsul la întrebarea mea. Reazemă-te de mine. Ce fel de necazuri?

Însă bucuria că mi s-a îngăduit în sfârșit să o ajut s-a transformat repede în consternare, când a început să-mi explice necazurile.

— Am vorbit așa de sincer despre doctori, încât cred că am fost pusă pe lista lor neagră. Nu mai pot obține o îngrijire medicală bună. Toți doctorii din Clinica Larchwood s-au coalizat. Și totuși, nu pot trece la altă clinică – asigurarea mă silește să fac tratamentul acolo. Și, în situația mea, care altă companie de asigurări ar vrea să aibă de-a face cu mine? Sunt convinsă că m-au tratat într-un mod lipsit de etică – tratamentul lor este răspunzător de lupusul meu. E limpede că a fost malpraxis! Le e frică de mine! Scriu unele dintre notele mele medicale cu cerneală roșie, ca să le poată identifica rapid și să le șteargă din fișă în cazul deschiderii unui proces. Mă folosesc ca pe un cobai. Dinadins n-au vrut să-mi facă steroizi decât când a fost prea târziu. Iar atunci mi-au făcut doze prea mari. Sincer, cred că vor să scape de mine, a continuat Paula. Mi-am petrecut toată această săptămână compunând o scrisoare în care îi reclam comisiei medicale. Și totuși, încă n-am trimis-o – în primul rând pentru că a început să mă îngrijoreze ce li s-ar întâmpla doctorilor și familiilor lor dacă ei își pierd licența. Pe de altă

parte, cum le-aș putea îngădui să le facă în continuare rău pacienților? Nu pot face un compromis. Îmi amintesc că ți-am spus cândva că un compromis nu poate exista singur: el se înmulțește, și nu trece mult până ajungi să pierzi lucrul în care credeai din toată inima. Iar tăcerea, aici, acum, este un compromis! M-am rugat să primesc îndrumare.

Consternarea mea a sporit. Poate că exista un mic sâmbure de adevăr în acuzațiile Paulei. Poate că unii dintre doctorii ei erau, la fel ca doctorul Lee acum mulți ani, atât de sâcâiți de felul ei de a fi, încât s-o trimită la plimbare. Dar fișe scrise cu cerneală roșie, teste pe cobai, refuzul medicației necesare? Astea erau acuzații absurde, și eram sigur că sunt semne de paranoia. Îi cunoșteam pe unii dintre acei doctori și credeam în integritatea lor. Din nou mă puneam în poziția de a trebui să aleg între convingerile *ei* ferme și convingerile *mele* ferme. Mai mult ca orice, nu voiam ca ea să creadă că o părăsesc. Și totuși, cum să-i stau alături?

M-am simțit prins în capcană. În cele din urmă, după atâția și atâția ani, Paula apela deschis la mine. Nu vedeam decât un singur fel de a reacționa: să o consider extrem de tulburată și să o tratez – „tratez“ în sensul întunecat, fals, al cuvântului, în sensul de „abordare“. Tocmai asta am vrut întotdeauna să evit cu Paula – de altfel, cu oricine – deoarece a „aborda“ o persoană înseamnă să te raportezi la ea ca la un obiect și, astfel, este antiteza lui *a fi cu* acea persoană.

Așa că am arătat înțelegere față de dilema ei. Am ascultat, am tatonat ușurel și mi-am ținut părerea pentru mine. În cele din urmă, i-am propus să scrie comisiei medicale o scrisoare mai blândă.

— Cinstită, dar mai blândă, am zis. Atunci doctorii se vor alege doar cu o muștrare, în loc de pierderea licenței.

Toate astea, desigur, erau cu rea-credință. Nici o comisie medicală din lume nu i-ar fi luat în serios scrisoarea. Nimeni n-avea să creadă că toți medicii clinicii conspiră împotriva ei. Nu exista vreun risc nici de muștrare, nici de retragere a licenței.

Ea a căzut pe gânduri, cântărindu-mi sfatul. Cred că simțea grija mea pentru ea și speram că n-o să știe că eram ipocrit. În cele din urmă a dat din cap.

— Mi-ai dat un sfat bun, solid, Irv. E întocmai ceea ce îmi trebuia.

M-a durut ironia faptului că de-abia acum, când acționasem cu rea-credință, mă considera folositor și demn de încredere.

În ciuda sensibilității ei la soare, Paula a ținut să mă conducă până la mașină. Și-a pus pălăria de soare, s-a înfășurat în vâl și pânzeturi și, pe când porneam

motorul, s-a aplecat pe fereastra mașinii ca să mă mai îmbrățișeze o dată. În vreme ce mă îndepărtam, m-am uitat prin oglinda retrovizoare. Cu silueta desenată de soare, cu pălăria și învelitoarea de pânză strălucind, Paula era incandescentă. S-a stârnit o adiere. Hainele i-au fluturat. Părea o frunză care tremură, se răsucește pe codița ei, se pregătește de căderea toamnei.

În cei zece ani dinaintea acestei vizite mă dedicasem scrisului. Am scos carte după carte – productivitate datorată unei strategii simple: pun scrisul pe primul plan și nu las nimic și pe nimeni să-l stingherească. Păzindu-mi timpul la fel de fiores cum își păzește puii o ursoaică, am eliminat toate activitățile în afara celor absolut esențiale. Până și Paula a căzut în categoria celor neesențiale, și nu mi-am făcut timp să o mai sun.

După câteva luni a murit mama și, pe când eram în avion, în drum spre înmormântare, Paula s-a strecurat în mintea mea. M-am gândit la scrisoarea ei de bun-rămas către fratele mort, scrisoarea care conținea toate lucrurile pe care nu i le spusese niciodată. Și m-am gândit la ceea ce nu-i spusese niciodată mamei. Aproape totul! Mama și eu, cu toate că ne iubeam, n-am vorbit niciodată direct, cu inima deschisă, ca doi oameni care se îndreaptă unul către altul cu mâinile curate și gândul curat. Întotdeauna ne-am „tratat” unul pe celălalt, vorbele fiecăruia au trecut pe lângă urechile celuilalt, fiecare dintre noi se temea de celălalt, îl domina, îl amăgea. Sunt sigur că din cauza asta am dorit întotdeauna să vorbesc sincer și direct cu Paula. Și uram faptul că am fost silit să o „tratez” cu falsitate.

În noaptea de după înmormântare am avut un vis puternic.

Mama și mulți dintre prietenii și neamurile ei, cu toții morți, stau foarte liniștiți pe niște trepte. Aud vocea mamei strigând – țipând – numele meu. Sunt conștient mai ales de prezența mătușii Minny, așezată pe treapta cea mai de sus, care este nemișcată. Apoi începe să se miște, mai întâi încet, apoi din ce în ce mai repede, până ce vibrează mai tare ca un bondar. În acel moment toți de pe scară, toți adulții din copilăria mea, cu toții morți, încep să vibreze. Unchiul Abe se întinde și mă ciupește de obraz, cloncănind „Dragă feciorașule”, așa cum avea obiceiul. Ceilalți se întind și ei spre obrajii mei. Ciupiturile, la început drăgăstoase, devin aprige și dureroase. Mă trezesc terorizat, cu obrajii zvâcnind, la trei dimineața.

Visul descria o confruntare cu moartea. Mai întâi sunt strigat de mama mea moartă și îi văd pe toți morții din familie șezând pe trepte într-o nemișcare

sinistră. Apoi încerc să neg repausul morții, umplându-i pe morți cu mișcarea vieții. Sunt atent mai ales la mătușa Minny, care a murit cu un an înainte, după ce un atac cerebral dezastruos o lăsase complet paralizată câteva luni, incapabilă să-și miște vreo parte a corpului, în afară de ochi. În vis Minny începe să se miște, dar curând totul devine necontrolat, frenetic. Apoi încerc să-mi atenuez groaza de morți, închipuindu-mi că mă ciupesc drăgăstos de obraji. Însă groaza iese din nou la suprafață, ciupiturile devin aprige și răuvoitoare, și sunt copleșit de spaima de moarte.

Imaginea mătușii mele care vibra ca un bondar m-a bântuit zile în șir. Nu mă puteam descotorosi de ea. Poate, îmi ziceam, e un mesaj care îmi arată că ritmul frenetic al vieții mele nu e altceva decât o încercare stângace de a scăpa de teama de moarte. Oare nu cumva visul îmi spune s-o las mai moale și să mă ocup de lucrurile pe care le prețuiesc cu adevărat?

Ideea de *prețuire* a adus-o înapoi în mintea mea pe Paula. De ce n-am sunat-o? Ea a privit moartea în față și a silit-o să-și plece ochii. Îmi amintesc felul în care îndruma meditația la sfârșitul ședințelor noastre: ochii ei ațintiți asupra flăcării lumânării, vocea ei răsunătoare conducându-ne pe toți în zonele cele mai profunde, mai tăcute. I-am spus vreodată ce mult au însemnat pentru mine acele clipe? Sunt atâtea lucruri pe care nu i le-am spus niciodată. O să i le spun acum. În avionul care mă ducea acasă de la înmormântarea mamei m-am hotărât să reînnoiesc prietenia cu ea.

Dar n-am făcut-o. Prea multe treburi: nevastă, copii, pacienți, studenți, scris. Îmi scriam zilnic porția de o pagină și ignoram tot restul – prieteni, poștă, telefoane, invitații să țin conferințe. Totul, toate celelalte părți ale vieții mele, n-au decât să aștepte până ce termin cartea. Și Paula va trebui să aștepte.

Paula, firește, n-a așteptat. După câteva luni am primit câteva rânduri de la fiul ei – băiatul pe care îl invidiasem că o are ca mamă pe Paula, băiatul căruia cu ani înainte îi scrisese atât de frumos despre moartea ei ce se apropia. El scria simplu: „Mama a murit, și sunt sigur că ar fi vrut să vă înștiințez.“

3

Alinare sudistă

Am investit ceva timp. Cinci ani. Timp de cinci ani am condus, zilnic, un grup dintr-o secție de psihiatrie. În fiecare dimineață, la ora zece, plecam din cabinetul meu confortabil, tapetat cu cărți, de la Facultatea de Medicină a Universității Stanford și mergeam cu bicicleta până la spital, intram în pavilion, trăgeam în piept, cu o strâmbătură, prima respirație din aerul gros, stropit cu Lysol, și îmi turnam o cană din cafetiera personalului, în care era cafeină (pacienților le era interzisă cafeina, ca și tutunul, alcoolul sau sexul – toate făcând parte, presupun, din efortul de a-i determina să nu se instaleze prea confortabil și pentru prea multă vreme în spital). Apoi așezam scaunele într-un cerc în camera polivalentă, îmi scoteam din buzunar bagheta și timp de optzeci de minute dirijam o ședință de terapie în grup.

Cu toate că secția avea douăzeci de paturi, întrunirile mele erau mici, uneori doar cu patru sau cinci pacienți. Îmi alegeam cu grijă clientela și ușile nu le erau deschise decât pacienților aflați în stare mai bună. Biletul de intrare? *Trei factori de orientare*: timp, loc și persoană. Nu trebuia decât ca membrii grupului meu să știe *când* aveau loc ședințele, *cine* sunt și *unde* se află. Nu era o problemă dacă membrii erau psihotici (câtă vreme nu vorbeau despre asta și nu împiedicau munca celorlalți), dar țineam neapărat ca fiecare membru să fie în stare să vorbească, să poată fi atent timp de optzeci de minute și să recunoască faptul că are nevoie de ajutor.

Fiecare club prestigios are criteriile lui de admitere. Poate că cerințele mele în privința membrilor sporeau atractivitatea grupului meu de terapie – „grupul cu program“, cum era numit, din motive pe care le voi explica mai încolo. Cei fără bilet de intrare – pacienții mai tulburați, aflați în regres – erau expediați în „grupul de comunicare“, celălalt grup din secție, care ținea ședințe mai scurte, mai structurate și mai puțin solicitante. Și, desigur, mai erau și cei aflați în exil social, cei cu intelectul prea deteriorat, prea răătăciți, belicoși sau maniaci pentru

a se încadra în vreun grup. Adesea, unor pacienți agitați dintre cei în exil social li se permitea să participe la grupul de comunicare, după ce medicația îi liniștea, poate după o zi sau două.

„Li se permitea să participe“: această expresie ar fi săpat un zâmbet până și pe fața celui mai retractil pacient. Nu! Hai să fiu cinstit. Niciodată în istoria spitalului n-au fost văzuți pacienți tulburați bubuind la ușa camerei în care era grupul de terapie și cerând să fie primiți. O scenă mult mai familiară este razia dinaintea ședinței grupului, ceata de infirmieri și surori în halate albe care galopează prin secție, scoțându-i pe membri din ascunzătorile lor de prin debarale, WC-uri și dușuri și mânându-i ca pe o turmă în încăpere.

Grupul cu program avea o reputație clară: era dur și dificil și, lucrul cel mai rău dintre toate, nu avea colțuri – nu aveai unde să te ascunzi. Nu era frecventat de persoane care n-aveau ce căuta acolo. Un pacient de nivel superior n-ar fi acceptat nici mort să apară în grupul de comunicare. Din când în când, câte un pacient în stare mai proastă nimerea la ședința grupului cu program, însă, de îndată ce înțelegea unde se află, teama îi încremenea privirea, și nu era nevoie să fie dat afară. Cu toate că, teoretic, era posibilă trecerea de la grupul de nivel inferior la cel de nivel superior, puțini pacienți rămâneau în spital suficient de mult timp. Astfel, secția avea o stratificare secretă: fiecare își știa locul. Dar nimeni nu vorbea vreodată despre asta.

Înainte de a începe să conduc grupuri în spital, credeam că grupurile pentru pacienți ambulatorii sunt dificile. Nu e ușor să conduci un grup de șapte sau opt pacienți care necesită multă atenție și au mari probleme legate de relațiile cu ceilalți, iar la sfârșitul unei ședințe mă simțeam obosit, adesea epuizat, și mă minunam de terapeuții care aveau forța să conducă imediat altă ședință de grup. Și totuși, după ce am început să lucrez cu grupuri de pacienți spitalizați, mă gândeam cu multă nostalgie la minunatele zile de terapie cu grupurile pentru pacienți ambulatorii.

Imaginați-vă un grup pentru pacienți ambulatorii – o ședință încheagată, cu pacienți cooperativi, foarte motivați; o încăpere liniștită și confortabilă; fără surori care să bată la ușă și să smulgă niște pacienți pentru cine știe ce procedură medicală sau pentru o întâlnire cu doctorul; fără membri sinucigași, cu încheieturile mâinilor bandajate; nimeni care să refuze să vorbească; nimeni care să adoarmă și să sforăie în mijlocul grupului, îndopat cu medicamente; și, lucrul cel mai important, aceiași pacienți și același co-terapeut la fiecare ședință, săptămâni în șir, luni în șir. Ce lux! Nirvana terapeutului. În schimb, peisajul

grupurilor mele de internați era un adevărat coșmar – veșnica schimbare rapidă a membrilor; frecvențele accese psihotice; membrii vicleni, manipulatori; pacienții uzați de douăzeci de ani de depresie sau schizofrenie, a căror stare nu avea să se amelioreze niciodată; nivelul tangibil al disperării din încăpere.

Însă adevărata jale, pacostea acestei munci, era birocrăția spitalului și a industriei asigurărilor. În fiecare zi echipe de supraveghere formate din agenți HMO⁶ bântuiau prin secție, își băgau nasul prin fișele spitalului și porunceau externarea vreunui pacient zăpăcit, disperat, care cu o zi înainte se comportase relativ bine și pe a cărui fișă nu apărea o notă semnată de medic în care să se spună explicit că persoana respectivă este sinucigașă sau periculoasă.

⁶ *Health Maintenance Organization*, organizație medicală privată care asigură servicii medicale pe bază contractuală (n. tr.).

A fost cu adevărat o vreme, nu de mult, când grija față de pacient era primordială? Când medicii îi primeau pe cei bolnavi și îi țineau în spital până când se făceau bine? A fost totul doar un vis? Nu mai vorbesc așa des despre asta, nu mai risc să văd zâmbetele condescendente ale studenților când trângănesc despre epoca de aur în care treaba administratorului era să-l ajute pe doctor să ajute pacientul.

Paradoxurile birocratice te scoteau din minți. Iată cazul lui John, de vârstă medie, paranoic și un pic retardat. Pentru că fusese atacat odată într-un adăpost pentru cei fără locuință, evita adăposturile sponsorizate de stat și dormea pe stradă. John cunoștea vorbele magice care deschideau ușa spitalului și, adesea, în nopțile reci și umede, de obicei pe la miezul nopții, își zgâria încheieturile mâinilor în fața unei camere de gardă și amenința cu rănirea mai profundă dacă statul nu-i găsește un loc de dormit sigur. Dar nici o agenție nu avea autoritatea să ofere douăzeci de dolari pentru o cameră și, întrucât medicul de gardă nu putea fi sigur – adică sigur din punct de vedere medical și legal – că John nu va încerca să se sinucidă cu adevărat dacă e silit să doarmă în adăpost, el petrecea multe nopți pe an dormind buștean într-un salon de spital de 700 de dolari pe zi, grație unui sistem de asigurări medicale stupid și inuman.

Practica actuală a spitalizării psihiatrice de scurtă durată funcționează doar dacă există un program ambulatoriu adecvat după externare. Cu toate acestea, în 1972 guvernatorul Ronald Reagan, a făcut o mișcare îndrăznească și strălucită: a abolit bolile mentale în California – nu doar prin închiderea marilor spitale psihiatrice de stat, ci și prin desființarea majorității programelor de îngrijire

publică după externare. Rezultatul a fost că personalul spitalicesc era silit, zi după zi, să repete comedia tratării pacienților și trimiterii lor înapoi în același cadru nociv care făcuse necesară spitalizarea lor. Era ca și cum ar fi cusut rănilor unor soldați și i-ar fi trimis înapoi în înclăștare. Imaginați-vă că munciți pe brânci ca să vă ocupați de pacienți – examinarea inițială pentru stabilirea diagnosticului, vizitele zilnice, prezentarea la psihiatrii de serviciu, ședințele organizatorice ale personalului, ședințele de examinare și diagnosticare făcute de studenți, notarea prescripțiilor în fișierele spitalului, ședințele zilnice de terapie –, fiind tot timpul conștient că în vreo două zile nu veți avea altceva de făcut decât să-i trimiteți înapoi în același mediu vătămător care i-a vomitat. Înapoi în familiile alcoolice violente. Înapoi la soții furioși, care și-au îngropat de mult și dragostea, și răbdarea. Înapoi la cărucioarele de supermarket pline cu zdrențe. Înapoi la nopțile petrecute în mașini care se dezmembrează. Înapoi la prietenii nebuni după cocaină și la dealerii nemiloși care îi așteaptă dincolo de porțile spitalului.

Întrebare: Cum reușim noi, tămăduitorii, să rămânem întregi la minte?
Răspuns: Învățăm să cultivăm ipocrizia.

Așadar, iată cum mi-am investit timpul. Mai întâi am învățat să-mi înăbuș grija – farul ce m-a călăuzit către această vocație. Apoi am ajuns să stăpânesc canoanele supraviețuirii profesionale: evită implicarea – nu-i lăsa pe pacienți să conteze prea mult; nu uita că mâine nu vor mai fi aici; să nu te preocupe planurile lor de după externare; nu uita, ce e mic e frumos – stabilește-ți obiective mărunte; nu încerca să faci prea mult, nu te grăbi către eșec. Dacă pacienții din grupul de terapie învață pur și simplu că vorbitul poate să ajute, că te simți bine când ești mai aproape de ceilalți, că ei ar putea fi de folos altora – asta înseamnă mult.

Treptat, după câteva luni frustrante de conducere a unor grupuri unde zilnic veneau și plecau membri, am prins mersul lucrurilor și am creat o metodă prin care să obțin maximum din aceste ședințe de grup fragmentate. Cel mai important pas a fost modificarea cadrului temporal.

Întrebare: Care este durata de viață a unui grup de terapie dintr-o secție psihiatrică? Răspuns: O ședință.

Grupurile de pacienți ambulatorii durează multe luni, uneori chiar ani; este nevoie de timp pentru ca unele probleme să iasă la suprafață, să fie identificate și modificate. În terapia pe termen lung este destul timp pentru a „le da de capăt” – delimitarea problemelor și înfruntarea lor repetată (de unde se trage termenul

glumeț *cicloterapie*). Însă în cazul grupurilor de terapie din spital nu există stabilitate, nu există revenire la vreo temă, pentru că distribuția se schimbă foarte des. În cei cinci ani pe care i-am petrecut în secție, rareori am avut aceiași membri la două ședințe consecutive, și niciodată la trei! Și au fost mulți, atât de mulți pacienți pe care i-am văzut doar o dată, care nu au participat decât la o ședință și au fost externați ziua următoare. Așa că am devenit un terapeut utilitarist, de tip John Stuart Mill, și în grupurile mele de o singură ședință m-am străduit doar să fac cât mai mult bine unui număr cât mai mare posibil de pacienți.

Poate că numai pentru că am transformat într-o formă de artă grupul de terapie din spital am reușit să rămân devotat unei sarcini pe care forțe mai presus de mine o făcuseră zadarnică. Mi se părea că realizez ședințe de grup minunate. Ședințe frumoase, artistice. Dat fiind că am descoperit destul de devreme că nu pot să cânt, să dansez, să desenez sau să cânt la vreun instrument, mă resemnasem cu gândul că n-am să fiu niciodată artist. Însă m-am răzgândit când am început să sculptez ședințe de grup. Poate că am talent, la urma urmei; poate că era vorba doar de găsirea vocației. Pacienților le plăceau întâlnirile, timpul trecea repede, trăiam împreună momente tandre și entuziasmante. Îi învățam pe alții ceea ce învățasem eu. Studenții care asistau erau impresionați. Țineam cursuri. Am scris o carte despre grupurile mele de pacienți internați.

Și apoi, cu trecerea anilor, m-am plictisit. Ședințele păreau repetitive. Nu se puteau face prea multe într-o singură ședință. Era ca și cum aș fi fost condamnat pe vecie la primele câteva minute dintr-o conversație foarte promițătoare. Jinduiam după mai mult. Voiam să ajung mai adânc, să contez mai mult în viețile pacienților mei.

Așa că, acum mulți ani, am renunțat să conduc grupuri de pacienți internați și m-am concentrat pe alte forme de terapie. Dar o dată la trei luni, când veneau noi rezidenți, mergeam cu bicicleta de la cabinetul meu din facultate până la secția cu internați și stăteam o săptămână, învățându-i cum să conducă grupuri de terapie pentru pacienții din spital.

Pentru asta am venit și azi. Dar nu mă trăgea inima. Mă simțeam greoi. Încă îmi lingeam rănilor. Mama murise cu trei săptămâni în urmă, și moartea ei a influențat profund ceea ce avea să iasă la iveală în ședința mea de terapie în grup.

Intrând în camera de terapie, m-am uitat în jur și am văzut imediat chipurile

tinere și pline de ardoare ale celor trei noi rezidenți la psihiatrie. Ca întotdeauna, am simțit un val de afecțiune față de studenții mei, și doream mai mult ca orice să le dau ceva – o demonstrație bună, tipul de învățătură și sprijin plin de devotament pe care îl promisem când eram de vârsta lor. Însă când am cercetat încăperea m-am dezumflat. Nu doar pentru că talmeș-balmeșul de accesorii medicale – stative pentru perfuzii, catetere, monitoare cardiace, scaune cu roțile – îmi amintea că în această secție de la psihiatrie erau internați pacienți cu probleme grave și, prin urmare, puteau fi deosebit de refractari la terapia prin vorbire. Nu, era vorba despre vederea pacienților înșiși.

În încăperea erau cinci, așezați pe un rând. Sora-șefă îmi descrisese pe scurt la telefon starea lor. Mai întâi era Martin, un bărbat mai în vârstă, în scaun cu roțile, cu o maladie musculară gravă. Era prins de scaun cu o centură și acoperit până la brâu cu un cearșaf care nu lăsa la vedere decât o mică porțiune din partea de jos a picioarelor – tije descărnate îmbrăcate în piele groasă și negricioasă. Unul dintre antebrațe avea un bandaj voluminos și era susținut de un cadru exterior: în mod sigur își tăiasse încheietura. (Am aflat mai târziu că fiul lui, sleit de puteri și acrit de cei treisprezece ani în care îl îngrijise, i-a comentat încercarea de sinucidere astfel: „Așadar, și cu asta ai dat-o în bară.”)

Lângă Martin era Dorothy, o femeie care fusese paraplegică timp de un an, după ce încercase să se sinucidă sărind pe fereastră de la etajul trei. Era într-o letargie depresivă atât de puternică, încât de-abia putea să-și ridice capul.

Mai erau Rosa și Carol, două tinere anorexice, ambele cu perfuzii, hrănite intravenos din cauza dezechilibrului chimic provocat de autopurgație, iar greutatea lor era periculos de mică. Felul în care arăta Carol era deosebit de tulburător: chipul ei avea trăsături minunate, aproape perfecte, dar aproape nici un pic de carne. Când mă uitam la ea vedeam ba fața unui copil uimitor de frumos, ba un craniu care rânjește.

Ultima era Magnolia, o negresă șleampătă și obeză de șaptezeci de ani, cu picioarele paralizate, o paralizie cu totul misterioasă pentru medici. Ochelarii ei groși, cu rame aurii, fuseseră cârpiți cu o bucățică de scotch, iar pe cap purta o scufie delicată din dantelă, prinsă cu agrafe. Am fost izbit, atunci când s-a prezentat, de felul în care îmi susțineau privirea ochii ei de un cafeniu deschis și de demnitatea vocii ei tăgădate, din sud. „Mi-s foarte încântată să vă cunosc, doctore“, a zis. „Aud lucruri bune despre domnia voastră.“ Surorile îmi spusese că Magnolia, care stătea în acel moment liniștită pe scaunul ei, era adesea agitată și se apăra de niște insecte imaginare care i se târau pe piele.

Primul meu pas a fost să-i așez pe membri în cerc și să le cer celor trei rezidenți să se așeze în spatele pacienților, în afara câmpului lor vizual. Am început ședința în felul meu obișnuit, încercând să le dau pacienților indicații despre terapia de grup. M-am prezentat, am propus să ne spunem pe nume și le-am zis că voi fi acolo în următoarele patru zile.

— După aceea, cei doi rezidenți – pe care i-am numit și arătat – vor conduce grupul. Scopul grupului, am continuat, este să vă ajute pe fiecare dintre voi să aflați mai multe despre relațiile pe care le aveți cu ceilalți.

Uitându-mă la ravagiile celor din fața mea – membrele secate ale lui Martin, rânjetul de mască a morții al lui Carol, flacoanele cu soluții intravenoase care le alimentau pe Rosa și pe Carol cu substanțele nutritive vitale pe care refuzau să le înghită, plosca lui Dorothy, plină cu urina ieșită din vezica ei paralizată, picioarele paralizate ale Magnoliei – cuvintele mele păreau meschine și prostesti. Oamenii aceștia aveau nevoie de atât de mult, iar „ajutor în privința relațiilor“ părea atât de jalnic de puțin. Dar ce rost avea să pretind că grupurile ar putea face mai mult decât pot într-adevăr? Amintește-ți mantra, îmi tot ziceam: *ce e mic e frumos. Ce e mic e frumos* – obiective mărunte, succese mărunte.

Numeam grupul meu de pacienți internați „grupul cu program“ pentru că întotdeauna începeam ședința cerând fiecărui membru să formuleze un program – să identifice un aspect al său pe care ar dori să-l schimbe. Grupul funcționa mai bine dacă programele propuse de membri țineau de competențe legate de relații – mai ales de ceva care putea fi tratat în cadrul „aici și acum“ al grupului. Pacienții spitalizați pentru probleme grave ale vieții erau întotdeauna intrigăți de concentrarea pe relații și nu reușeau să înțeleagă importanța sarcinii de a formula programe. Răspundeam întotdeauna: „Știu că este posibil ca motivul internării voastre să nu fi fost deteriorarea relațiilor, însă am descoperit pe parcursul anilor că oricine s-a confruntat cu o tulburare psihologică semnificativă poate avea de câștigat îmbunătățindu-și raporturile cu ceilalți. Important este faptul că putem profita la maximum de aceste ședințe dacă ne concentrăm pe relații, deoarece *la asta sunt bune grupurile*. Asta e adevărata forță a terapiei de grup.“

Formularea programelor adecvate era dificilă, și chiar după ce participau la câteva ședințe majoritatea membrilor rareori prindeau ideea. Dar le spuneam să se liniștească: „Treaba mea e să vă ajut.“ Și totuși, procesul consuma de obicei cam 50% din timpul ședinței. Restul timpului îl foloseam pentru a mă ocupa de cât mai multe programe posibil. Hotarul dintre formularea și abordarea unui program nu este întotdeauna limpede. La unii pacienți, crearea aceluia program

era terapia. A învăța pur și simplu să identifice o problemă și să ceară ajutor era o rezolvare suficientă pentru mulți în scurtul timp pe care îl petreceam împreună.

Rosa și Carol, pacientele anorexice, au început. Carol a declarat că nu are nici o problemă și nu vrea să-și îmbunătățească relațiile.

— Dimpotrivă, a spus ea categoric, vreau *mai puțin* contact cu ceilalți.

Doar după ce am remarcat că nu am întâlnit niciodată pe cineva care să nu dorească să schimbe *ceva* la sine a spus, șovăielnic, că era prea des intimidată de agresivitatea unora, în special a părinților, care încercau să o forțeze să mănânce. În consecință, și-a propus, nu prea convinsă, un scop: „Am să încerc să fiu mai sigură pe mine în ședință.”

Nici Rosa nu dorea să-și îmbunătățească relațiile; și ea voia să stea deoparte. Nu avea încredere în nimeni:

— Oamenii întotdeauna mă înțeleg greșit și vor să mă schimbe.

— Ți-ar fi oare de folos, am vrut eu să știu, încercând să adaug pe loc un scop de atins, să fii înțeleasă în *acest* grup, *astăzi*?

— S-ar putea, a spus ea.

Dar m-a prevenit că îi este greu să vorbească mult în ședințele de grup.

— Întotdeauna am simțit că alții sunt mai buni, mai importanți ca mine.

Dorothy, cu saliva curgându-i pe bărbie, cu capul lăsat mult în jos, ca să evite privirile, a vorbit într-o șoaptă disperată și nu mi-a dat nimic. A zis că e prea deprimată ca să participe la discuții și că asistentele i-au spus că e suficient să asculte. Mi-am dat seama că nu aveam ceva cu care să pot lucra, și m-am întors către ceilalți doi pacienți.

— N-am nici o nădejde că mi s-ar mai putea întâmpla ceva bun, a spus Martin.

Trupul lui se împuținează în mod implacabil; soția, la fel ca toți ceilalți din trecutul lui, murise; sunt ani de când n-a mai vorbit cu un prieten; fiul lui s-a scârbit până peste poate să-l mai dădăcească.

— Doctore, ai lucruri mai bune de făcut. Nu-ți irosi vremea cu mine, mi-a spus. Hai să nu ne ascundem după deget – nu mai pot fi ajutat. Am fost cândva un marinar de ispravă. Știam să fac orice pe un vas. Ar fi trebuit să mă vedeți cățărându-mă până la gabie. Nu era acolo lucru pe care să nu-l pot face; nimic nu-mi era necunoscut. Dar acum ce ar putea să-mi dea cineva? Ce aș putea da eu cuiva?

Magnolia a propus următorul scop:

— Mi-ar plăcea să învăț în acest grup să ascult mai bine. Nu crezi că ar fi un

lucru bun, doctore? Mama îmi zicea întruna că e important să știi să asculți.

Dumnezeule mare! Avea să fie o ședință lungă, nu glumă. Cum să umplu restul timpului? În vreme ce mă străduiam să-mi țin firea, simțeam cum se furișează în mine tăișul panicii. Avea să fie o demonstrație de pomină pentru rezidenți! Uite cu ce trebuie să lucrez: Dorothy n-avea să vorbească deloc. Magnolia voia să învețe să asculte. Martin, a cărui viață era lipsită de oameni, simțea că nu poate oferi nimic nimănui. (Am reținut asta: aici e o mică șansă de deschidere.) Programul propus de Carol, să fie mai sigură pe sine și să nu o intimideze conflictul, era vid, eram sigur de asta; nu făcea decât mișcările impuse de colaborarea cu mine. În plus, pentru a încuraja siguranța de sine a cuiva aveam nevoie de un grup activ, în care le puteam cere unor pacienți să exerseze întrebând cât este ceasul sau să-și exprime deschis părerile. Astăzi aveau să fie puține ocazii în care Carol să se arate sigură pe sine. Rosa mi-a dat o rază de speranță – convingerea că nu este înțeleasă și că este inferioară celorlalți. Poate că e acolo ceva de care să mă agăț; am reținut și asta.

Am început cu teama lui Carol de siguranța de sine, cerându-i să facă o critică, oricât de mică, legată de felul în care am condus până atunci acea ședință. Dar s-a sustras, asigurându-mă că îi par excepțional de simpatic și priceput.

M-am întors către Rosa. Nu mai era altcineva. Propunându-i să spună de ce sunt ceilalți mai importanți decât ea, a povestit cum a ratat totul – „școala, relațiile, toate șansele pe care le-am avut în viață.“ Am încercat să o fac să-și mute comentariile în „aici și acum“ (ceea ce mărește întotdeauna puterea terapiei).

— Privește în jur, i-am propus, și încearcă să descrii în ce fel sunt ceilalți membri mai importanți decât tine.

— Mai întâi Carol, a zis ea, începând să se prindă în joc. E frumoasă. Mă tot uit la ea. E ca și cum m-aș uita la un tablou valoros. Și îi invidiez trupul. E suplă, e perfect proporționată, pe când eu – uitați-vă la mine, sunt grasă și umflată. Uitați-vă la asta.

Și Rosa și-a ciupit burta, arătându-ne între degetul mare și arătător un pliu de carne de vreo trei milimetri.

Toate astea erau pură nebunie anorexică. Rosa, la fel cu mulți anorexici, știa așa de bine să se înfășoare în straturi de haine, încât era ușor să-i uiți emacierea. Cântărea mai puțin de patruzeci de kilograme. Și tot nebunie era faptul că o admira pe Carol, care era și mai slabă. Cu o lună înainte, când eram de gardă și m-au chemat prin pager pentru că leșinase Carol, am ajuns în secție tocmai când

asistentele o cărau înapoi în pat. Cămașa de noapte de la spital i s-a desfăcut, lăsând la vedere fesele, prin care se iveau capetele femurilor, părând gata să străpungă pielea, ceea ce mi-a amintit de fotografiile înfiorătoare ale supraviețuitorilor eliberați din lagăre de concentrare. Dar n-avea nici un rost să-i spun Rosei că nu e grasă. Distorsiunile imaginii trupesti ale pacienților anorexici sunt prea profunde – m-am înfruntat cu ei pe această temă de prea multe ori, în prea multe grupuri, și știam că e o dispută din care nu pot ieși învingător.

Rosa și-a continuat comparațiile. Martin și Dorothy se confruntau cu probleme mult mai mari decât ale ei:

— Uneori, a zis ea, aș vrea să am o problemă vizibilă, să fiu paralizată, de exemplu. Atunci m-aș simți mai îndreptățită.

Asta a îmboldit-o pe Dorothy să ridice capul și să facă primul (și, de fapt, ultimul) comentariu în ședință:

— Vrei picioare paralizate? a șoptit ea răgușit. Ia-le pe ale mele.

Spre marea mea mirare, Martin s-a repezit să o apere pe Rosa.

— Nu, nu, Dorothy – am înțeles bine? Te cheamă *într-adevăr* Dorothy, nu? Rosa nu a vrut să zică asta. Știu că nu voia să spună că vrea picioarele tale sau ale mele. Uitați-vă la picioarele mele. Uitați-vă la ele un pic. Ce om întreg la minte le-ar vrea?

Cu mâna teafără Martin a smuls cearșaful care îl învelea și a arătat spre picioarele sale. Hidos de deformate, se terminau cu două sau trei cioturi răsucite. Restul degetelor de la picioare putreziseră cu totul. Nici Dorothy, nici altcineva din grup nu s-a uitat prea mult la picioarele lui Martin. Mă dezgustau și pe mine, cu toată pregătirea medicală pe care o aveam.

— Rosa folosea doar o figură de stil, a continuat Martin. Nu voia decât să spună că își dorește să aibă o boală mai evidentă, ceva ce se poate vedea. Nu voia să subestimeze starea noastră. Nu-i așa, Rosa? Te cheamă *într-adevăr* Rosa, nu?

Martin m-a surprins. Îngăduisem diformității sale să-i ascundă inteligența vie. Însă el nu terminase.

— Te superi dacă te întreb ceva, Rosa? Nu vreau să fiu băgăcios, așa că nu trebuie să răspunzi dacă nu vrei.

— Dă-i drumul, a răspuns Rosa. Dar s-ar putea să nu răspund.

— Care *este* starea ta? Vreau să zic, ce problemă ai? Ești tare slăbuță, dar nu arăți bolnavă. De ce ți se face perfuzie? a întrebat el, făcând un semn către stativ.

— Nu mănânc. Ei mă hrănesc cu chestiile astea.

— Nu mănânci? Nu te lasă să mănânci?

— Nu, ei *vor* să mănânc. Dar eu nu vreau.

Rosa își trecea degetele prin păr, ca și cum ar fi încercat să se aranjeze.

— Nu ți-e foame?

— Nu.

Eram fascinat de discuție. Dat fiind că toată lumea umblă ca pe ouă în jurul pacienților cu tulburări alimentare (atât de defensivi, atât de fragili, atât de multă negare), nu mai asistasem niciodată la înfruntarea atât de curajoasă a unui pacient anorexic.

— Mie mi-e mereu foame, a zis Martin. Ar fi trebuit să vezi care a fost micul meu dejun azi: vreo douăsprezece clătite, ouă, două pahare cu suc de portocale.

S-a întrerupt, șovăielnic.

— Nu mănânci? N-ai avut niciodată poftă de mâncare?

— Nu. niciodată, din câte îmi amintesc. Nu-mi place să mănânc.

Îmi dădeam seama că Martin se trudește să priceapă acest concept. Era de-a dreptul năucit – ca și cum tocmai ar fi întâlnit pe cineva căruia nu-i plăcea să respire.

— Întotdeauna am mâncat mult. Întotdeauna mi-a plăcut să mănânc. Când ai mei mă luau la plimbare cu mașina aveau întotdeauna la ei arahide și chipsuri. De fapt, asta îmi era porecla.

— Care? a întrebat Rosa, care își întorsese un pic scaunul către Martin.

— Domnul Crocant. Mama și tata au venit din Anglia și le ziceau cartofilor prăjiți „crocanti”. Și așa îmi ziceau, domnul Crocant. Le plăcea să coboare în port să se uite la vapoarele mari care veneau. „Hai, domnule Crocant”, făceau ei, „hai să mergem cu toții la o plimbare.” Și o zbugheam din casă către mașina noastră – aveam singura mașină din vecinătate. Firește, pe atunci aveam picioare bune. Întocmai ca tine, Rosa.

Martin s-a aplecat înainte în scaunul lui cu roțile și a privit în jos.

— S-ar zice că ai picioare bune – cam slăbănoage, totuși, nu prea e carne pe ele. Îmi plăcea să alerg...

Vocea lui Martin s-a stins. Nedumerirea îi încrețea chipul în vreme ce se înfășura în cearșaf.

— Nu-i place să mănânce, a repetat el, ca pentru sine. Întotdeauna mi-a plăcut mâncarea. Mi se pare că ai ratat o grămadă de chestii plăcute.

În acel moment, Magnolia, care, fidelă programului său, îl ascultase concentrată pe Martin, a vorbit:

— Rosa, copilă, tocmai mi-am amintit ceva de când Darnell al meu era mic. Nici el nu voia să mănânce uneori. Și știi ce făceam? Schimbam peisajul! Ne suiam în mașină și mergeam în Georgia – locuiam lângă hotar. Și în Georgia mânca. Doamne, cum mai mânca în Georgia! Obișnuiam să-l luăm în răs cu pofta lui de mâncare din Georgia. Scumpo – aici Magnolia s-a aplecat spre Rosa și și-a coborât vocea până la o șoptă puternică – poate c-ar trebui să pleci din California ca să mănânci.

Încercând să culeg ceva terapeutic din această discuție, am oprit discuția (în jargon profesional, am impus „stoparea procesului”) și le-am cerut membrilor să cugete la propria interacțiune.

— Rosa, ce sentimente ai față de ceea ce se petrece acum în grup, față de întrebările lui Martin și ale Magnoliei?

— Întrebările sunt în regulă – nu mă deranjează. Și îmi place de Martin...

— Ai putea să i te adresezi direct lui? am întrebat.

Rosa s-a întors spre Martin.

— Îmi place de tine. Nu știu de ce. (S-a întors înapoi spre mine.) E aici de o săptămână, însă azi, în această ședință de grup, e prima oară când îi vorbesc. E ca și cum am avea o mulțime de lucruri în comun, dar știu că nu avem.

— Te simți înțeleasă?

— Înțeleasă? Nu știu. Păi, mda, într-un fel ciudat, mă simt. Poate că despre asta e vorba.

— Asta am văzut eu. L-am văzut pe Martin făcând tot ce-i stă în putere ca să te înțeleagă. Și nu încerca să facă altceva – nu l-am auzit încercând să te influențeze sau să-ți spună ce să faci, nici măcar să-ți spună că *ar trebui* să mănânci.

— E bine că n-a încercat. N-ar fi fost de nici un folos.

Aici, Rosa s-a întors către Carol și au schimbat între ele zâmbete complice și scheletice. Uram conspirația lor îngrozitoare. Aș fi vrut să le scutur până le clănțăneau oasele. Aș fi vrut să urlu „Nu mai beți Cola aia fără zahăr! Lăsați afurisitele alea de biciclete din sala de gimnastică! Nu-i de glumă; amândouă sunteți la o depărtare de două sau trei kile de moarte, și când fiecare dintre voi o să se prăpădească, întreaga viață o să-i fie descrisă într-un epitaf de trei cuvinte: *Am murit slabă.*”

Însă, desigur, păstram pentru mine aceste sentimente. N-ar fi făcut altceva decât să rupă firele slabe de relație pe care le stabilisem cu ele. În schimb, i-am spus Rosei:

— Îți dai seama că prin discuția cu Martin ai îndeplinit deja o parte din programul tău de azi? Spuneai că vrei să simți cum e să fii înțeles de cineva, și Martin pare să fi făcut exact acest lucru.

M-am întors apoi către Martin:

— Tu ce crezi despre asta?

Martin s-a uitat lung la mine și atât. Asta, mi-am zis eu, s-ar putea să fi fost cea mai vie interacțiune pe care a avut-o de ani întregi.

— Adu-ți aminte, i-am spus, ziceai la începutul acestei întâlniri că nu mai poți fi de folos nimănui. Am auzit-o pe Rosa spunând că i-ai fost de folos. Ai auzit și tu asta?

Martin a dat din cap că da. Am văzut că ochii îi strălucesc și că e prea emoționat ca să mai vorbească. Dar era destul. Cu o deschidere minimă, am făcut treabă bună cu Martin și Rosa. Cel puțin n-o să plecăm cu mâinile goale (și mărturisesc că mă gândeam la rezidenți la fel de mult ca la pacienți).

M-am întors la Rosa.

— Cum ți se pare ce ți-a spus Magnolia azi? Nu sunt sigur că ai putea mânca dacă pleci din California, dar am văzut-o pe Magnolia străduindu-se să te ajute.

— Străduindu-se? Mă surprinde să vă aud spunând asta, a zis Rosa. Nu o văd pe Magnolia străduindu-se. Pentru ea a da e un lucru firesc, e ca respirația. E un suflet curat. Aș vrea să o pot lua acasă la mine sau să mă duc acasă la ea.

— Scumpete – și Magnolia i-a oferit Rosei un zâmbet uriaș, dezvelindu-și toți dinții – nu ți-ar plăcea în casa *mea*. Pur și simplu nu izbutesc să o dezinfectez. Alea tot vin îndărăt.

Se pare că Magnolia vorbea despre insectele din halucinațiile ei.

— Oameni buni, ar trebui să o angajați pe Magnolia, a zis Rosa, întorcându-se spre mine. Ea e cea care mă ajută cu adevărat. Și nu numai pe mine. Pe toată lumea. Până și surorile vin la Magnolia cu necazurile lor.

— Copilă, faci din țânțar armăsar. Tu n-ai mare lucru. Ești așa de slăbănoagă, că e ușor să ți se dea ceva. Și ai inimă mare. Faci oamenii să vrea să-ți dea ceva. E plăcut să ajuți. Țasta-i cel mai bun leac *al meu*. Țasta-i cel mai bun leac al meu, doctore, a repetat Magnolia, uitându-se la mine. Lăsați-mă doar să ajut lumea.

Câteva clipe n-am putut rosti nici un cuvânt. Mă simțeam fermecat de Magnolia – de ochii ei înțelepți, de zâmbetul îmbietor, de poala în care te puteai cuibări după pofta inimii. Și brațele ei – întocmai ca ale mamei mele, cu pliuri bogate de carne care atârnă, ascunzându-i coatele. Oare cum te-ai simți strâns, legănat în brațele acelea ciocolatii și pufoase? M-am gândit la toate

constrângerile din viața mea – scrisul, predarea, consultațiile, pacienții, soția, patru copii, cheltuieli, investiții, și acum moartea mamei. Am nevoie de alinare, mi-am zis. Alinare de tip Magnolia – iată ce îmi trebuie, ceva din alinarea brațelor mari ale Magnoliei. Mi-a plutit prin minte un refren dintr-un cântec vechi al lui Judy Collins: „Prea multe clipe triste... Prea multe clipe rele... Dar de-ai putea... Cumva... Strânge-ți tristețile și dă-mi-le pe toate... Le-ai pierde... Știu ce să fac cu ele... Dă-mi-le pe toate.“

Nu mă mai gândisem la cântecul ăla de multă vreme. Acum mulți ani, când am auzit prima oară vocea suavă a lui Judy Collins cântând „Strânge-ți tristețile și dă-mi-le pe toate“, în străfundurile mele s-a stârnit dorința. Voiam să mă cațăr înăuntrul aparatului de radio ca să o găsesc pe femeia aceea și să-mi revărs tristețile în poala ei.

Rosa m-a smuls din visare:

— Doctore Yalom, ați întrebat mai devreme de ce cred că ceilalți sunt mai buni ca mine. Ei, acum vedeți ce vreau să zic. Vedeți cât de deosebită e Magnolia. Și Martin, la fel. Amândurora le pasă de ceilalți. Lumea – părinții mei, surorile mele – îmi spuneau că sunt egoistă. Aveau dreptate. Nu mă apuc să fac nimic pentru nimeni. N-am nimic de oferit. Tot ce vreau e ca lumea să mă lase în pace.

Magnolia s-a aplecat către mine.

— Copila asta e așa dibace, a zis.

„Dibace“ – un cuvânt ciudat. Am așteptat să văd ce vrea să spună.

— De-ați vedea cuvertura pe care o brodează pentru mine la orele de terapie prin muncă. Doi trandafiri în mijloc, și în jurul lor coase violete micuțe, vreo douăzeci, de-a lungul marginilor. Scumpete, s-a întors Magnolia spre Rosa, aduci mâine la ședința de grup cuvertura aia? Și tabloul pe care îl desenai?

Rosa s-a îmbujorat, dar a dat din cap că da.

Vremea trecea. Brusc mi-am dat seama că nu examinaseam ceea ce-i putea oferi grupul Magnoliei. Fusesem prea încântat de perspectivele generozității ei și de amintirea acelui refren: „Le-ai pierde... Știu ce să fac cu ele.“

— Știi, Magnolia, ar trebui să obții și tu ceva de la grup. Ai spus la începutul ședinței că lucrul pe care îl vrei de la el este să înveți să asculți mai bine. Dar sunt impresionat, foarte impresionat, de cât de bine știi deja să asculți. Și să observi: uite câte amănunte îți amintești despre cuvertura Rosei. Așa că nu cred că ai nevoie de prea mult ajutor la ascultare. Cum te-am putea ajuta altfel în acest grup?

— Nu știu cum ar putea *acest* grup să mă ajute.

— Am auzit azi o mulțime de lucruri bune despre tine. Cum ți se pare asta?

— Păi, firește, e plăcut.

— Dar, Magnolia, bănuiesc că ai mai auzit asta înainte – oamenii te-au iubit întotdeauna pentru faptul că le dai mult. Surorile ziceau chiar asta înainte de ședința grupului – că ai crescut un fiu al tău și cincisprezece copii adoptivi, și întotdeauna ai avut ceva de dat.

— Nu acum. Acum nu mai pot da nici un pic. Nu-mi pot mișca picioarele, și gândacii ăia... S-a cutremurat dintr-odată, dar zâmbetul blând nu i-a dispărut. Nu mai vreau să mă întorc acasă.

— Ce vreau să spun, Magnolia, este că probabil nu ajută prea mult să auzi de la ceilalți lucruri pe care le știi deja. Dacă vrem să te ajutăm aici, trebuie să-ți dăm altceva. Poate că trebuie să te ajutăm să afli lucruri noi despre tine, să-ți dăm un feedback la cele pe care nu le vezi singură, lucruri pe care poate că nu le știai.

— Da' v-am zis deja, pe mine mă ajută să-i ajut pe alții.

— Știu asta, și este unul dintre lucrurile care îmi plac foarte mult la tine. Dar, știi, *oricine* se simte bine când este de ajutor celorlalți. Ca Martin – uite cât de mult a însemnat pentru el să o ajute pe Rosa, prin faptul că a înțeles-o.

— Martin ăsta e o figură. Nu se mișcă el prea bine, dar are pe umeri un cap pe cînste, un cap chiar pe cînste.

— *Chiar* îi ajuți pe ceilalți și te pricepi grozav la asta. Ești o minune, și sunt de acord cu Rosa, spitalul *ar trebui* să te angajeze. Dar, Magnolia – am șovăit, astfel încât cuvintele mele să aibă un impact mai mare – *ar fi bine pentru ceilalți să te poată ajuta pe tine*. Întrucât dai totul, nu-i lași pe ceilalți să primească ajutor din faptul că te ajută pe tine. Când Rosa a spus că i-ar plăcea să meargă la tine acasă, și eu mă gândeam ce bine ar fi să fiu alinat de tine tot timpul. Și mie mi-ar plăcea. Tare mi-ar mai plăcea. Dar apoi, când m-am gândit mai bine, mi-am dat seama că n-aș fi niciodată în stare să-ți răsplătesc ajutorul, să te ajut pe *tine*, pentru că tu nu te plângi niciodată; niciodată nu ceri ceva. De fapt – am șovăit iar – *n-aș avea niciodată plăcerea de a-ți oferi ceva*.

— Nu m-am gândit niciodată la chestia asta.

Magnolia a dat din cap, gânditoare. Surâsul îi dispăruse.

— Dar e adevărat, nu-i așa? Poate că lucrul pe care ar trebui să-l facem aici, în acest grup, ar fi să te învățăm să te plângi. Poate că ai nevoie să vezi cum e când cineva te ascultă pe tine.

— Mama îmi zicea întotdeauna că pe mine mă las la urmă.

— Nu sunt întotdeauna de acord cu mamele. De fapt, *de obicei* nu sunt de acord cu ele, însă în acest caz cred că mama ta avea dreptate. Așadar, ce-ar fi să exersăm plângerile? Spune-ne, ce te supără? Ce ai vrea să schimbi la tine?

— Sănătatea nu mi-i prea bună... și cheștiile astea care se târăsc pe pielea mea. Și picioarele astea nu-s zdravene. Nu le pot mișca.

— Iată un început, Magnolia. Și știu că acestea sunt problemele reale din viața ta acum. Mi-aș dori să putem face ceva în privința lor în acest grup, dar grupurile nu fac astfel de lucruri. Încearcă să te plângi de ceva cu care să te putem ajuta.

— Mă supără casa mea. E nesuferită. Ei nu pot, poate că nu *doresc* să o dezinfecteze cum trebuie. Nu vreau să mă întorc acolo.

— Știu că te supără casa ta, și picioarele, și pielea. Dar lucrurile acelea nu sunt *tu*. Nu sunt decât lucruri *despre* tine, nu tu cea reală, principală. Privește în miezul tău. Ce ai vrea să schimbi acolo?

— Păi, nu-s de-a binelea mulțumită de viața mea. Am niște regrete. Asta vrei să zici, doctore?

— Întocmai, am dat eu din cap cu putere.

Ea a continuat:

— M-am dezamăgit pe mine însămi. Mi-am dorit întotdeauna să fiu profesoară. Dar n-am ajuns să fiu. Uneori mă apucă jalea și-mi zic că n-am făcut niciodată nimic.

— Dar, Magnolia, a spus cu tărie Rosa, uite ce-ai făcut pentru Darnell sau pentru toți copiii aceia adoptați. Numești asta nimic?

— Uneori pare să fie nimic. Darnell n-o să facă nimic bun în viață, n-o să ajungă nicăieri. E taman ca taică-su.

Rosa i-a tăiat vorba. Părea îngrijorată – pupilele îi erau enorme. Mi-a vorbit de parcă aș fi fost un judecător și ea un avocat care pleda cauza Magnoliei.

— N-a avut nici o șansă să meargă la școală, domnule doctor. Când era adolescentă tatăl ei a murit, iar mama ei pur și simplu a dispărut timp de cincisprezece ani.

Brusc i s-a alăturat Carol, vorbindu-mi tot mie:

— A trebuit să-și crească aproape singură cei șapte frați și surori.

— Ba nu singură. Am avut ajutor – de la pastor, biserică, o droaie de oameni cumsecade.

Fără să bage în seamă dezmințirea Magnoliei, Rosa mi s-a adresat:

— Am cunoscut-o pe Magnolia când eram amândouă la spital, acum un an, și

o dată, după ce am fost externate, am luat-o cu mașina mea și ne-am plimbat toată după-masa – prin Palo Alto, Stanford, Menlo Park, sus pe dealuri. Magnolia mi-a fost ghid. Mi-a arătat totul, nu numai lucrurile importante acum, ci și felul în care era tot ținutul ăsta înainte, și toate lucrurile care s-au petrecut acum treizeci sau patruzeci de ani într-un anume loc. A fost cea mai frumoasă călătorie pe care am făcut-o în viața mea.

— Cum ți se pare ce a zis Rosa, Magnolia?

Magnolia s-a împlânzit iar.

— Îi bine, îi bine. Copila asta știe că o iubesc.

— Așadar, Magnolia, am zis, se pare că, în ciuda tuturor obstacolelor din calea ta, ai ajuns totuși profesoară! Și încă una bună.

Acum lucrurile mergeau ca pe roate în grup. Am aruncat mândru o ocheadă către rezidenții de la psihiatrie. Ultimul meu comentariu – un exemplu minunat de reîncadrare – era un giuvaier. Speram că l-au auzit.

Magnolia l-a auzit. Părea profund mișcată și a plâns câteva minute în șir. Am respectat momentul, șezând în tăcere. Următorul comentariu al Magnoliei m-a năucit. Era evident că nu o ascultasem cum trebuie.

— Ai dreptate, doctore. Ai dreptate.

Apoi a adăugat:

— Ai dreptate, dar *n-ai* dreptate. Am avut un vis. Am vrut să fiu o profesoară *adevărată*, să fiu plătită așa cum sunt profesorii albi, să am elevi adevărați, și ei să-mi zică „Doamna Clay“. Asta vreau *eu* să zic.

— Dar, Magnolia, a insistat Rosa, uită-te la ceea ce *ai reușit* să faci – gândește-te la Darnell și la cei cincisprezece copii adoptați care îți spun mamă.

— Asta n-are nimic de-a face cu ce voiam eu, cu visele mele, a zis Magnolia, cu vocea ascutită și tare. Am avut și eu vise, ca albi. Și negrii au vise! Și am fost foarte dezamăgită de căsnicia mea. Voiam o căsnicie pe viață, și tot ce am căpătat a fost o căsnicie de paisprezece luni. Am fost o toantă; am ales bărbatul nepotrivit. Îi plăcea ginul – mai mult decât îi plăceam eu. Dumnezeu mi-e martor, a continuat, întorcându-se spre mine, că niciodată – până la ședința de azi – nu l-am vorbit de rău pe bărbatu-meu. Nu vreau ca Darnell al meu să audă vreodată ceva rău despre tatăl lui. Însă, doctore, ai dreptate. Ai dreptate. Am nemulțumiri. O mulțime de lucruri pe care le-am vrut nu le-am căpătat niciodată. Nu mi-am împlinit visul. Câteodată mi-s plină de amărăciune.

Îi curgeau lacrimile pe obraji și suspina încetișor. Apoi s-a întors cu spatele la grup, s-a uitat pe fereastră și a început să-și zgrepțene pielea, la început ușurel,

apoi apăsât și prelung.

— Plină de amărăciune. Plină de amărăciune, a repetat.

Eram descumpănit. Ca și Rosa, am început să mă neliniștesc. O voiam înapoi pe vechea Magnolia. Și zgrevănătul ei mă enerva. Încerca să smulgă de pe ea insectele? Sau negreața pielii? Aș fi vrut să-i prind încheieturile și să-i opresc mâinile înainte să-și sfâșie pielea.

O pauză lungă, apoi:

— Și mai sunt niște lucruri pe care le-aș putea zice, dar sunt foarte personale.

Știam că Magnolia e de-acum pregătită. Nu mă îndoiam că la cea mai mică îmboldire ne-ar spune totul. Însă mersese destul de departe pentru noi, ceilalți. Prea departe. Ochii înnebuniți ai Rosei îmi spuneau „Vă rog, vă rog, gata! Încetați!” Și era destul și pentru mine. Scosesem capacul, dar de data aceea nu voiam să privesc înăuntru.

După două sau trei minute Magnolia s-a oprit din plâns, s-a oprit din zgrevănăt. Încetișor, i s-a întors zâmbetul, și vocea ei a devenit iar blândă.

— Da' îmi închipui că bunul Dumnezeu are motivele Lui să ne dea fiecăruia o povară. N-ar fi trufie din partea mea să încerc să-mi închipui motivele Lui?

Membrii grupului tăceau. Păreau să fie stingheriți, și cu toții – chiar și Dorothy – priveau în altă parte, pe fereastră. Asta e o terapie bună, îmi tot ziceam eu; Magnolia s-a confruntat cu unii dintre demonii ei și acum pare să fie în echilibru pe muchia unei activități terapeutice importante.

Și totuși, mi se părea că o pângărisem. Poate că ceilalți membri simțeau la fel. Dar nu ziceau nimic. S-a lăsat o tăcere grea. Am prins privirea fiecărui membru și l-am rugat în tăcere pe fiecare să vorbească. Poate că văzusem în Magnolia prea mult din Zeița-Mamă. Poate că doar eu pierdusem un simbol. M-am străduit să-mi pun senzația de pângărire în cuvinte care să fie folositoare grupului. N-am reușit. Minteă îmi era tăcută. Renunțând, m-am resemnat, posomorât, să fac un comentariu obosit, uzat, pe care îl mai rostisem de nenumărate ori înainte, în nenumărate ședințe de grup:

— Magnolia a spus foarte mult. Ce sentimente trezesc fiecăruia dintre voi cuvintele ei?

Uram vorbele astea, le uram lipsa de originalitate, banalitatea tehnică. Rușinat de mine, m-am lăsat moale pe spătarul scaunului. Știam precis cum vor reacționa membrii grupului și așteptam posac comentariile lor stereotipe:

— Simt că acum te cunosc cu adevărat, Magnolia.

— Mă simt acum mult mai apropiat de tine.

— Te văd acum ca pe o persoană reală.

Fiecare dintre pacienți, ieșind din rolul lui de observator tăcut, s-a alăturat:

— Și eu, Magnolia. Te văd ca pe o persoană deplină, cineva la care mă pot raporta. Acum te percep în trei dimensiuni.

Timpul prevăzut trecuse. A trebuit să rezum cumva ședința și am oferit interpretarea evidentă, obligatorie:

— Știi, Magnolia, a fost o ședință grea, dar bogată. Sunt conștient că am început cu faptul că nu ești în stare să te plângi, poate faptul că nu simți că ai *dreptul* să te plângi. Ce ai făcut tu azi n-a fost ușor, dar este începutul unui progres real. Ideea este că ai în tine multă durere, și poți învăța să te plângi de ea și să o înfrunți *direct*, așa cum ai făcut azi, nu va mai trebui să o exprimi în moduri *indirecte* – de exemplu, prin probleme legate de casa ta sau de picioarele tale, poate chiar senzațiile că ai pe piele insecte.

Magnolia n-a răspuns. Se uita doar țintă la mine, cu ochii încă înotând în lacrimi.

— Înțelegi ce vreau să zic, Magnolia?

— Înțeleg, doctore. Înțeleg de-a binelea. (Și-a șters ochii cu o batistuță.) Îmi pare rău că mă miorlăi atâta. N-am zis dinainte, poate că ar fi trebuit, dar mâine e ziua în care a murit mama. Mâine va fi un an.

— Știu cum e, Magnolia, am pierdut-o pe mama *mea* luna trecută.

M-am mirat de mine. De obicei nu spun lucruri atât de personale unui pacient pe care abia l-am cunoscut. Cred că încercam să-i dau ceva. Dar Magnolia n-a dat nici un semn că ar fi primit darul meu. Grupul a început să se împrăștie. Ușile s-au deschis. Surorile au intrat ca să-i ajute pe pacienți să iasă. Mă uitam la Magnolia cum se scarpină în vreme ce scaunul ei cu roțile era scos din încăpere.

În discuția care a urmat ședinței de grup m-am bucurat de roadele trudei mele. Rezidenții erau plini de laude. Mai presus de toate, erau total impresionați de spectacolul unui lucru care răsare din ceea ce părea a fi nimic. În ciuda materialului sărac și a puținei motivații a pacienților, grupul produsese o interacțiune considerabilă: până la sfârșitul ședinței, membrii care în cea mai mare parte a timpului păruseră să uite de existența celorlalți pacienți din secție erau implicați și le păsa unora de ceilalți. Rezidenții au fost impresionați și de forța interpretării mele finale pentru Magnolia: și anume, că dacă ar cere ajutor în mod explicit, ar face inutile simptomele ei, care erau strigate de ajutor simbolice, indirecte.

Cum ați făcut? se minunau ei. La începutul ședinței Magnolia părea

impenetrabilă. N-a fost greu, le-am spus. Găsește cheia potrivită, și poți să deschizi o ușă către suferința oricui. Pentru Magnolia cheia a fost apelul la una dintre cele mai profunde valori ale sale – dorința ei de a le fi de folos altora. Convingând-o că ar putea să-i ajute pe ceilalți prin faptul că le îngăduie să-i fie ei de folos, i-am subminat rapid rezistența.

Pe când vorbeam, Sarah, sora-șefă, și-a vârât capul pe ușă să-mi mulțumească pentru că am venit.

— Iar ai făcut minuni, Irv. Vrei să vezi ceva ce o să-ți meargă la inimă? Înainte de plecare aruncă o privire pacienților care iau masa de prânz, la toate capetele acelea mai aproape unul de altul. Și ce i-ai făcut lui Dorothy? Poți să crezi că ea și Martin și Rosa *stau de vorbă*?

Cuvintele lui Sarah îmi răsunau în urechi în vreme ce pedalam înapoi către cabinetul meu. Știam că am toate motivele să fiu mulțumit de munca mea din acea dimineață. Rezidenții aveau dreptate: *chiar fuse* o ședință bună – una formidabilă – pentru că nu numai că i-a încurajat pe membri să-și îmbunătățească relațiile din viețile lor, ci, așa cum sugera raportul lui Sarah, i-a angajat mai intens în toate aspectele programului terapeutic din secție.

Mai presus de toate, le arătasem că nu există pacient plictisitor sau fără conținut – și nici grup de acest fel. În fiecare pacient și în fiecare situație clinică se află crisalida unui spectacol uman bogat. Arta psihoterapiei este activarea acestui spectacol.

Dar de ce munca mea cea bună mi-a dat atât de puțină satisfacție personală? Mă simțeam vinovat – ca și cum aș fi săvârșit o fraudă. Laudele pe care deseori le urmăream nu-mi cădeau bine în acea zi. Studenții (incitați pe ascuns de mine) mă vedeau impregnat cu o mare înțelepciune. În ochii lor, eu am oferit interpretări „pline de forță“, am făcut „minuni“, am condus grupul într-un mod vizionar, cu mână fermă. Dar eu știam adevărul: pe parcursul ședinței șontăcăisem și improvizasem cu disperare. Și studenții, și pacienții mă vedeau așa cum nu eram, mai mult decât eram, mai mult decât aș putea fi. Mi-a dat prin cap că în privința asta Magnolia, arhetipala Zeiță-Mamă, și cu mine avem multe în comun.

Mi-am impus să-mi amintesc că mic înseamnă frumos. Treaba mea era să conduc o singură ședință de grup și să o fac utilă cât mai multor membri posibil. Și nu făcusem oare asta? Am trecut în revistă ședința din punctul de vedere al fiecăruia dintre cei cinci membri.

Martin și Rosa? Da, o treabă bună. Eram sigur de ei. Scopurile lor pentru

ședință fuseseră atinse, într-o anumită măsură: demoralizarea lui Martin, convingerea sa că nu are nimic valoros de oferit au fost înfruntate în mod eficient; credința Rosei că orice persoană diferită de ea – adică non-anorexică – n-ar putea să o înțeleagă și ar încerca să o manipuleze a fost contrazisă.

Dorothy și Carol? Cu toate că au fost inactive, au apărut totuși implicate. Poate că au beneficiat de terapia spectatorului: adesea faptul că un pacient urmărește cum altcineva lucrează eficient în timpul terapiei îl pregătește pentru o activitate terapeutică bună în viitor.

Și Magnolia? Aici era problema. Am ajutat-o pe Magnolia? Putea fi ajutată? Din prezentarea făcută de sora-șefă am aflat că nu a reacționat la o gamă largă de medicamente psihotrope și că toată lumea, inclusiv persoana care se ocupa de mai mulți ani de cazul ei, a renunțat de mult să încerce să o implice în vreo psihoterapie orientată spre interior. Așadar, de ce am hotărât să mai încerc și eu?

Am ajutat-o? Mă îndoiam. Cu toate că rezidenții au considerat interpretarea mea finală „plină de forță“, și e adevărat că așa *păreau* cuvintele mele când le-am rostit, în adâncul inimii știam că era doar impostură: interpretarea mea nu avea șanse reale să-i fie de folos Magnoliei. Simptomele ei – inexplicabila paralizie a picioarelor, halucinațiile despre insecte pe piele, ideea fixă că în spatele infestării cu insecte a casei ei se află o conspirație – erau grave și depășeau mult domeniul psihoterapiei. Chiar și în cele mai favorabile condiții – timp nelimitat petrecut cu un terapeut priceput – psihoterapia i-ar fi oferit probabil Magnoliei prea puțin. Și în cazul ei nu exista nici o posibilitate favorabilă: Magnolia nu avea bani și nici asigurare și, fără îndoială, avea să fie trimisă la vreun cămin de bătrâni cu dotare minimă, fără recomandarea de a beneficia de psihoterapie după externare. Raționamentul meu că interpretarea pe care o făcusem ar pregăti-o pe Magnolia pentru munca viitoare era o simplă iluzie.

În aceste condiții, cât de „plină de forță“ era de fapt interpretarea mea? Plină de forță, cu ce folos? Forța era o fantomă; de fapt, retorica mea persuasivă era îndreptată nu spre forțele care o încătușau pe Magnolia, ci spre publicul meu format din studenți. Ea fusese o victimă a trufiei mele.

Acum mă apropiam de adevăr. Și totuși frământarea mea persista. M-am întrebat din nou de ce judecata mea fusese atât de greșită. Încălcasem o regulă fundamentală a psihoterapiei: nu sparge apărarea unui pacient dacă nu ai ceva mai bun să-i oferi în schimb. Și care era forța din spatele acțiunilor mele? De ce mi-a atribuit Magnolia atâta importanță?

Răspunsul la această întrebare stătea, bănuiam, în felul în care reacționam la moartea mamei mele. Am trecut din nou în revistă desfășurarea ședinței. Când au început lucrurile să mă afecteze personal? A fost acea primă imagine a Magnoliei: acel zâmbet, antebrațele acelea capitonate. Brațele mamei mele. Cum mă mai atrăgeau! Cât îmi doream să fiu înconjurat și alinat de brațele acelea moi, pufoase. Și cântecul acela, cântecul lui Judy Collins – cum era? Am scormonit în amintire după cuvinte.

Dar în loc de versurile cântecului mi-au plutit prin minte cele petrecute într-o după-amiază de mult uitată. În după-amiezile de duminică, pe când aveam opt sau nouă ani și locuiam la Washington, D.C., mergeam adesea cu bicicleta, împreună cu prietenul meu Roger, să facem picnic într-un parc numit Căminul Veteranilor. Într-o zi, în loc să frigem cârnați, am pus la cale să furăm un pui viu dintr-o curte de la marginea parcului și să-l prăjim la un foc de tabără pe care l-am făcut într-un luminiș însoțit din pădurea parcului.

Dar mai întâi, uciderea – inițierea mea în riturile morții. Roger a luat inițiativa și a izbit puiul ce urma să fie sacrificat cu un bolovan uriaș. Cu toate că era plin de sânge și zdrobit, el a continuat să se zbată ca să scape. Eram îngrozit. M-am întors cu spatele, nemaiputând să mă uit la sărmana făptură. Lucrurile merseseră prea departe. Voiam să desfac cele făcute. Pe loc am renunțat la planul meu de a mă arăta adult. Voiam la mama; voiam să pedalez până acasă, ca să mă poată lua în brațe. Voiam să dau timpul înapoi, să șterg totul, să încep iar ziua. Dar nu mai era cale înapoi și nimic de făcut decât să-l urmăresc pe Roger cum înșfacă puiul de capul zdrobit și îl învâрте prin aer ca pe un *bolo*⁷ până ce, în cele din urmă, n-a mai mișcat. Probabil că l-am jumulit, l-am spălat, l-am pus în frigare. Probabil că l-am prăjit și l-am mâncat. Poate chiar cu plăcere. Dar, cu toate că îmi amintesc straniu de limpede că îmi doream cu disperare să se șteargă întreaga catastrofă, nu-mi amintesc de fapt nimic din toate astea.

⁷ Jucărie alcătuită dintr-o sfoară care are la ambele capete câte o minge de mărimea celei de golf (*n. tr.*).

Și totuși, amintirea acelei după-amieze rămânea agățată de mine, până ce m-am eliberat întrebându-mă de ce apăruse acum, după atâtea decenii în care a zăcut în străfunduri. Ce anume lega încăperea de spital plină de scaune cu roțile de evenimentele petrecute cu atât de mult timp înainte în jurul focului de tabără din Căminul Veteranilor? Poate ideea de a merge prea departe – căci am mers prea departe cu Magnolia. Poate o teamă viscerală de ireversibilitatea timpului.

Poate durerea, dorul de o mamă care să mă apere de adevărurile brutale ale vieții și ale morții.

Deși gustul cu care rămăsesem după ședința grupului era încă amar, m-am simțit mai aproape de sursa lui: fără îndoială, profunda mea dorință fierbinte de alinare maternă, ațâțată de moartea mamei mele, intrase într-o puternică rezonanță cu imaginea Magnoliei ca Zeiță-Mamă. Oare dezgolisem acea imagine, o laicizasem, îi distrusesem puterea în strădania de a înfrunta tânjirea mea după alinare? Cântecul acela, acel cântec de Zeiță-Mamă – frânturi de versuri începeau acum să revină: „Strânge-ți tristețile și dă-mi-le pe toate... Le-ai pierde... Știi ce să fac cu ele.“ Vorbe prostești, puerile. Nu-mi aminteam decât vag locul comod, bogat, cald în care mă purtaseră cândva. Acum cuvintele acelea nu mai aveau efect. Așa cum clilesc în fața unei iluzii a lui Vasarely sau Escher, pentru a restabili imaginea alternativă, încerc să-mi trimit mintea înapoi către acel loc, dar degeaba.

M-aș putea descurca fără acea iluzie? Toată viața am căutat alinare la tot felul de Zeițe-Mame. Le fac acum să defileze prin fața mea: mama mea pe moarte, de la care voiam ceva – nu știu ce – chiar și când trăgea cu greu în piept ultimele guri de aer; multele menajere negre iubitoare, al căror nume mi s-a șters din amintire, care m-au legănat în pruncie și în copilărie; sora mea, ea însăși neiubită așa cum trebuie, care îmi oferea firimituri din porția sa; profesorii îngrijorați care mă alegeau pentru laude; fostul meu analist, care a stat cu mine fidel – și tăcut – timp de trei ani.

Acum înțelegeam mai bine de ce acele sentimente – hai să le zicem „contra-transfer“ – au făcut să-mi fie aproape imposibil să-i ofer Magnoliei ajutor terapeutic lipsit de conflict. Dacă aș fi lăsat-o într-ale ei, dacă m-aș fi scăldat doar în căldura ei, așa cum făcuse Rosa, și mi-aș fi propus doar obiective mici, m-aș fi condamnat că am folosit pacientul pentru propria alinare. Așa, îi înfruntasem structurile defensive și acum mă condamnam pentru grandilocvență și pentru că am sacrificat-o de dragul unei demonstrații profesoriale. Ceea ce n-am putut să fac, sau n-am făcut, a fost să-mi pun în paranteză toate sentimentele și să am o întâlnire reală cu Magnolia – Magnolia cea în carne și oase, nu imaginea pe care i-am atribuit-o eu.

A doua zi după ședința grupului, Magnolia a fost externată, și am văzut-o din întâmplare așteptând pe coridorul spitalului, la ghișeu farmaciei din ambulatoriu. În afară de scufia delicată, din dantelă, și de cuvertura albastră brodată (darul Rosei) care îi acoperea picioarele, cum ședea în scaunul cu roțile,

avea o înfățișare banală, obosită, sărăcăcioasă, imposibil de deosebit în lungul șir cenușiu de nevoiași din fața și din spatele ei. Am dat din cap către ea, dar nu m-a văzut, și mi-am continuat drumul. După câteva minute m-am răzgândit și m-am întors să o caut. Era încă la ghișeu și își așeza medicamentele de la externare într-o geantă din goblen, ponosită, pe care o ținea în poală. M-am uitat la ea cum își conduce scaunul cu roțile spre ieșirea din spital, unde s-a oprit, și-a deschis poșeta, a luat din ea o batistută, și-a scos ochelarii cu rame aurii și și-a șters delicat lacrimile care îi alunecau pe obraji. M-am dus la ea.

— Magnolia, bună. Îți amintești de mine?

— Vocea ta îmi sună cunoscut, a zis ea, punându-și iar ochelarii. Acum stai o clipă să mă uit la tine.

S-a uitat la mine lung, clipind de două-trei ori, și apoi pe chip i-a apărut un zâmbet cald.

— Doctore Yalom, sigur că îmi amintesc de tine. Frumos din partea ta să dai pe aici. Voiam să vorbim, între patru ochi.

A arătat spre un scaun de la capătul coridorului.

— Văd un loc pentru tine acolo. Eu mi-l duc pe al meu peste tot. Ai bunătatea să-mi împingi scaunul până acolo?

După ce am ajuns acolo și m-am așezat, Magnolia a spus:

— O să trebuiască să te faci că nu-mi vezi lacrimile. Azi nu mă pot opri din bocit.

Încercând să-mi stăpânesc teama din ce în ce mai mare că ședința de grup a fost cu adevărat distructivă, am spus blând:

— Magnolia, lacrimile tale au vreo legătură cu ședința de grup de ieri?

— Grupul? M-a privit de parcă nu-i venea să-și creadă urechilor. Doctore Yalom, doar n-ai uitat ce ți-am zis la sfârșitul ședinței! Azi e ziua în care a murit mama – azi e un an de-atunci.

— A, desigur. Iartă-mă, nu-mi prea merge mintea în acest moment. Presupun că se întâmplă prea multe în viața mea, Magnolia.

Ușurat, am trecut rapid la stilul meu profesional:

— Îi simți tare mult lipsa, nu-i așa?

— Îi simt. Și îți amintești ce ți-a zis Rosa, că mama a plecat când eram copilă – și iacă, s-a arătat la o zi după ce fusese plecată cincisprezece ani.

— Dar atunci când s-a întors a avut grijă de tine? Ți-a arătat multă duiosie maternă?

— Mama e mamă. N-avem decât una. Dar știi, mama nu s-a prea îngrijit de

mine – a fost invers – avea nouăzeci de ani când a murit. Nu, n-a fost deloc asta – mai degrabă faptul că era *acolo*. Nu știu... mă gândesc că însemna ceva de care aveam nevoie. Știi ce vreau să zic?

— Știu exact ce vrei să zici, Magnolia. Chiar știu.

— Poate că nu se cuvine să zic, doctore, dar gândesc că ești ca mine – și tu îi duci dorul mamei. Și doctorii au nevoie de mame, așa cum mamele au nevoie de mame.

— Ai dreptate cu asta, Magnolia. Ai al șaselea simț – așa cum zicea Rosa. Dar ziceai că vrei să vorbești cu mine?

— Păi, cum am zis deja – despre faptul că îi duci dorul mamei tale. Ăsta e unul dintre lucruri. Și apoi despre acea ședință de grup. Voiam doar să-ți mulțumesc – asta-i tot. M-am ales cu mult de la acea ședință.

— Poți să-mi spui cu ce te-ai ales?

— Am învățat ceva important. Am învățat că am terminat cu creșterea copiilor. Am terminat cu asta – definitiv...

Vocea i s-a stins și s-a uitat în altă parte, de-a lungul coridorului.

Important? Definitiv? Cuvintele neașteptate ale Magnoliei mi-au stârnit curiozitatea. Voiam să vorbesc mai departe cu ea și am fost dezamăgit când am auzit-o că zice „O, uite acolo, e Claudia, vine după mine“.

Claudia a scos scaunul cu roțile al Magnoliei pe ușa din față, către dubița care avea să o ducă la căminul în care fusese repartizată după externare. Am urmat-o afară, până la curba pe care o făcea drumul, și am privit cum scaunul cu roțile în care ședea e urcat în spatele dubiței de dispozitivul de ridicare.

— La revedere, doctore Yalom, a zis, fluturând mâna către mine. Ai grijă de tine.

Ce ciudat, cugetam în vreme ce priveam cum se îndepărtează dubița, că eu, care mi-am dedicat viața înțelegerii lumii altora, n-am înțeles cu adevărat până la întâlnirea cu Magnolia că aceia pe care îi transformăm în mit sunt ei înșiși copleșiți de mit. Simt disperare; jelesc moartea unei mame; caută exaltarea; se supără și ei pe viață și pot ajunge să se mutilizeze – pentru a se opri din dăruit.

4

Șapte lecții pentru avansați despre terapia durerii

Acum multă vreme, Earl, un vechi prieten, mi-a telefonat ca să-mi spună că celui mai bun prieten al său, Jack, tocmai i se descoperise o tumoare cerebrală malignă, inoperabilă. Înainte să-mi pot exprima compătimirea, a zis: „Uite, Irv, nu pentru mine sun – ci pentru altcineva. O favoare – ceva cu adevărat important pentru mine. Spune, vrei să o tratezi pe soția lui Jack, Irene? Jack o să aibă o moarte urâtă – poate cea mai urâtă pe care o poate oferi viața. Faptul că Irene este chirurg nu ușurează deloc lucrurile: o să știe prea mult și va fi cumplit pentru ea să stea și să se uite neajutorată cum cancerul îi roade creierul. Și apoi o să rămână cu o fiică tânără și cu o mulțime de pacienți. Viitorul ei e un coșmar.“

În vreme ce ascultam cererea lui Earl, voiam să ajut. Voiam să-i dau tot ceea ce îmi cerea. Dar erau niște probleme. Pentru o terapie corectă e nevoie de hotare exacte, dar îi cunoșteam și pe Jack, și pe Irene. Nu bine de tot, e adevărat, dar fuseserăm împreună la câteva serate acasă la Earl. O dată am fost cu Jack la un meci de *super bowl* și am jucat de câteva ori tenis cu el.

I-am spus lui Earl toate astea și am conchis:

— Tratarea cuiva cu care ai relații sociale întotdeauna devine problematică. Cel mai bun fel de a ajuta este să vă trimit la cel mai bun doctor posibil – cineva care nu cunoaște familia.

— Știam că o să zici asta, a răspuns el. Am pregătit-o pe Irene pentru acest răspuns. Am discutat cu ea de nenumărate ori, dar nu vrea să vadă pe nimeni altcineva. E destul de încăpățânată și, cu toate că în general nu are cine știe ce respect față de domeniul psihiatriei, i s-a pus pata pe tine. Zice că ți-a urmărit activitatea și e convinsă, Dumnezeu știe de ce, că ești singurul psihiatru destul de inteligent pentru ea.

— Lasă-mă să mă gândesc până mâine. Te sun eu.

Ce e de făcut? Pe de o parte, prietenia își spunea cuvântul: Earl și cu mine nu

ne-am refuzat niciodată nimic unul altuia. Dar mă deranja posibila lipsă de etanșare a hotarelor. Earl și soția lui, Emily, erau doi dintre cei mai apropiați confidenți ai mei. Iar Emily, la rândul ei, era cea mai bună prietenă a Irenei. Mi le închipuiam tăifăsuind între patru ochi despre mine. Da, fără îndoială: auzeam sunând alarma. Însă am răsucit în jos butonul volumului. Aveam să le silesc pe amândouă, Irene și Emily, să jure că vor construi un zid de tăcere în jurul terapiei. Spinos și complicat. Dar dacă sunt așa de inteligent cum crede ea, m-aș putea descurca.

După ce am închis, m-am întrebat de ce eram atât de dornic să ignor semnalele de alarmă. Mi-am dat seama că cererea lui Earl în acel moment al vieții mele părea fatidică. Împreună cu un coleg tocmai încheiasem trei ani de cercetare empirică a pierderii partenerului de viață, în care am studiat un eșantion de optzeci de bărbați și femei intrați de curând în văduvie. Eu am stat de vorbă cu fiecare amănunțit și i-am tratat pe toți în grupuri de terapie mici, de câte opt persoane. Echipa noastră de cercetare le-a urmărit evoluția timp de un an, a cules un munte de informații și a publicat câteva articole în reviste de specialitate. Ajunsesem să cred că puține persoane știu mai multe decât mine despre acest subiect. Ca pontif al pierderii partenerului de viață, cum aș putea, cu conștiința împăcată, să stau departe de Irene?

Și apoi, ea rostise cuvintele magice – că sunt singurul destul de inteligent ca să o tratez. Ștecărul perfect pentru priza trufiei mele.

Lecția întâi: Primul vis

După câteva zile m-am întâlnit cu Irene pentru prima noastră ședință. Trebuie să vă spun de la început că s-a dovedit a fi una dintre cele mai interesante, inteligente, încăpățănate, chinuite, sensibile, autoritare, elegante, sângrincioase, ingenioase, intransigente, curajoase, atrăgătoare, mândre, glaciale, romantice și enervante femei pe care le-am cunoscut.

Pe la jumătatea primei ședințe a povestit un vis pe care-l avusese în noaptea precedentă.

Sunt tot chirurg, dar sunt și studentă la limba engleză. Am de pregătit pentru un curs două texte diferite, unul vechi și unul modern, cu același titlu. Nu sunt pregătită pentru seminar, deoarece n-am citit nici unul dintre texte. Mai ales nu l-am citit pe cel vechi, primul, care m-ar fi pregătit pentru cel de-al doilea.

— Ce altceva îți mai amintești, Irene? am întrebat când s-a oprit. Spui că textele aveau același titlu. Îl știi?

— O, da, mi-l amintesc limpede. *Moartea inocenței*.

Ascultând-o pe Irene am căzut în visare. Visul ăsta al ei era aur curat, ambrozie intelectuală – un dar al zeilor. Visul detectivului particular din psihologie se împlinea. Premiul pentru răbdare, răsplata pentru nenumărate ședințe plicticoase de supraveghere terapeutică a unor ingineri inhibați.

Era un vis care l-ar fi făcut până și pe cel mai morocănos terapeut să toarcă de plăcere. Și chiar că am tors. Două texte – unul vechi și unul nou. Rrrrrr, rrrrrr. Era nevoie de textul vechi ca să fie înțeles cel nou. Rrrrrr, rrrrrr. Și titlul, *Moartea inocenței*. Rrrrrr, rrrrrr, rrrrrr.

Nu era doar faptul că visul Irenei promitea o vânătoare de comori intelectuale de primă mână; mai era și *primul vis*. Din 1911 înapoi, când Freud a pomenit prima dată de el, o aură mistică a înconjurat primul vis pe care îl povestește un pacient la psihanaliză. Freud credea că acest prim vis este nerafinat și foarte revelator, deoarece pacienții începători sunt naivi și încă au garda coborâtă. Mai târziu, pe parcursul terapiei, când este evident că terapeutul are o mare capacitate de a interpreta visele, țesătorul de vise care locuiește în subconștientul nostru devine prudent, intră în alertă totală și are grijă după aceea să producă vise mai complicate și mai derutante.

Luându-mă după Freud, mi-am imaginat adesea țesătorul de vise ca pe un omuleț durduliu, jovial, care duce trai pe vătra în inima unei păduri de dendrite și axoni. Doarme ziua, însă noaptea, tolănit pe o pernă de sinapse care zumzăie, bea nectar cu miere și toarce lenevos secvențele de visuri ale gazdei sale. În noaptea dinaintea primei ședințe, acea gazdă adoarme plină de gânduri care se bat cap în cap despre terapia viitoare, și, ca de obicei, omulețul își vede de munca lui din noapte, țesând cu voioșie spaimele și speranțele acelea într-un vis simplu, transparent. Apoi omulețul află că terapeutul i-a interpretat cu iscusință visul și e foarte îngrijorat. Omulețul își scoate cu eleganță pălăria în fața potrivnicului dibaci – terapeutul care i-a spart codul visului –, însă de atunci are grijă să îngroape sensul visului din ce în ce mai adânc în deghizarea nocturnă.

Un basm stupid. Antropomorfizare tipică secolului al XIX-lea. Eroarea larg răspândită a concretizării structurilor mentale abstracte ale lui Freud prin spiriduși independenți, care acționează după capul lor. Măcar de n-aș crede în el!

Timp de zeci de ani, mulți au considerat primul vis un document de valoare

inestimabilă, care reprezintă traducerea întregului conținut al nevrozei în limbajul viselor. Freud a mers până acolo încât a sugerat că interpretarea completă a primului vis va coincide cu întreaga analiză.

Primul vis din propria mea analiză îmi este fixat în minte cu toată prospețimea și detaliile și senzațiile din clipa în care l-am visat, acum patruzeci de ani, la puțină vreme după ce mi-am început rezidența la psihiatrie.

Sunt culcat pe masa de consultație a unui doctor. Cearșaful e prea mic ca să mă acopere cum trebuie. Văd o soră vârand un ac în piciorul meu – în fluierul piciorului. Deodată explodează un sunet şuierat, gâlgâitor – UUUUUUȘȘ.

Nucleul visului – *uuuuușș*-ul puternic – mi s-a deslușit pe loc. În copilărie am fost năpăstuit de o sinuzită cronică, și în fiecare iarnă mama mă ducea la doctorul Davis să-mi dreneze și să-mi spele sinusurile. Uram dinții lui galbeni și ochiul ca de pește care se chiora la mine prin centrul oglinzii rotunde prinse de o bandă în jurul capului, cum purtau oreliștii. Când introducea o canulă în foramenul sinusului meu, simțeam o durere ascuțită, apoi auzeam un *uuuuuuușș* asurzitor, când soluția salină injectată îmi spăla sinusul. Privind mizeria tremurătoare, dezgustătoare din tăvița cromată arcuită, mă gândeam că spălătura îmi luase și o parte din creier, odată cu puroiul și mucusul.

Întocmai cum sugerase Freud, primul meu vis a anticipat strat după strat de muncă analitică: temerile mele legate de expunere, de pierderea minții, de o spălare a creierului, de a suferi o rănire gravă (dezumflare) a unei părți lungi și tari a trupului (descrisă ca fluierul piciorului).

Freud și mulți alți analiști de după el au avertizat asupra plonjării prea rapide în semnificația primului vis, pentru că interpretarea survenită prea devreme și expunerea la materialul inconștient copleșesc pacientul și imobilizează total omulețul nostru țesător de vise. Mie mi s-a părut că aceste avertismente vizează nu atât creșterea eficienței terapiei, cât protejarea interesului de castă al disciplinei analitice, și întotdeauna le-am respins.

Din anii '40 până în anii '90 a domnit în terapie stilul „mersului ca pe ouă”. Formularea exactă, delicată a intervențiilor era subiectul unor nesfârșite dezbateri ezoterice în instituțiile de analiză. Bombardați cu propaganda exigenței interpretărilor perfect sincronizate și formulate, novicii (plini de venerație și groază) pășeau pe vârfuri prin terapie, înăbușindu-și spontaneitatea și eficiența. După mine, acest formalism era contraproductiv, deoarece afecta obiectivul mai important, stabilirea unei relații autentice, empatică, cu pacientul. Pentru mine,

avertismentul lui Freud de a nu ne ocupa de vise decât după instalarea fermă a alianței terapeutice pare să sufere de o ciudată inversare: lucrul împreună asupra unui vis este o modalitate excelentă de a construi alianța terapeutică.

Așa că m-am năpustit asupra visului Irenei.

— Așadar, n-ai citit nici unul dintre texte, am început, *mai ales* cel vechi.

— Da, da, mă așteptam să mă întrebi asta. *Desigur*, n-are nici un sens; o știu. Dar în vis era exact așa. Nu-mi făcusem tema – nu citisem nici unul dintre texte, dar *mai ales* nu-l citisem pe cel vechi.

— Cel care te-ar fi pregătit pentru textul nou. Bănuiești care ar putea fi înțelesul celor două texte în viața ta?

— Nu bănuiesc, a răspuns Irene. Știu exact ce înseamnă.

Am așteptat să continue, dar ea stădea pur și simplu, tăcută, uitându-se pe fereastră. Încă nu cunoșteam felul enervant al lui Irene de a nu se oferi să tragă o concluzie decât dacă i-o cer explicit.

Contrariat, am lăsat tăcerea să dureze un minut sau două. În cele din urmă i-am făcut o favoare:

— Și înțelesul celor două texte, Irene, este...

— Moartea fratelui meu, când aveam douăzeci de ani, este textul cel vechi. Moartea apropiată a soțului meu este textul modern.

— Așadar, visul ne spune că s-ar putea să nu fii în stare să faci față morții soțului până ce nu te ocupi de moartea fratelui.

— Întocmai cum spui.

Examinarea acestui prim vis anticipa nu numai conținutul terapiei, ci și procesul ei, adică natura relației terapeut-pacient. De exemplu, Irene era întotdeauna comunicativă și profundă. Niciodată n-am pus o întrebare la care să nu primesc un răspuns original și cuprinzător. Cunoștea titlurile celor două texte? Sigur că da. Bănuia oare de ce era nevoie să citească textul vechi pentru a putea înțelege textul modern? Firește; știa exact ce înseamnă. Până și întrebările de rutină – „Ce înțelegi din asta?“, „Unde-ți zboară acum gândurile, Irene?“ – au adus întotdeauna, în toți cei cinci ani de terapie, o recoltă bogată. Adesea răspunsurile Irenei mă enervau: erau prea rapide, prea exacte. Mi-o aduceau în minte pe domnișoara Fernald, profesoara mea din clasa a V-a, care spunea adesea: „Hai odată, Irvin“, în vreme ce bătea nerăbdătoare din picior, marca timpul și aștepta să mă opresc din visare și să țin pasul cu vreun exercițiu pe care ni-l dăduse.

Am alungat-o din minte pe domnișoara Fernald și am continuat:

— Și ce înseamnă pentru tine *Moartea inocenței*?

— Imaginează-ți ce a însemnat pentru mine, la douăzeci de ani, să văd că fratele meu, pe care mă așteptam să-l am alături toată viața, îmi e răpit de un accident de circulație. Și apoi l-am găsit pe Jack. Și imaginează-ți ce înseamnă acum, la patruzeci și cinci de ani, să-l pierd. Imaginează-ți ce înseamnă ca părinții mei, la peste șaptezeci de ani ai lor, să fie încă în viață, în vreme ce fratele și soțul meu mor. Timp ieșit din tâțâni. Tinerii mor primii.

Irene mi-a povestit despre relația minunată pe care a avut-o cu fratele ei, Allen, cu doi ani mai mare decât ea. În toată adolescența a fost protectorul, confidentul și mentorul pe care și l-ar dori orice fată. Și apoi, într-un scrâșnet cumplit pe o stradă din Boston, Allen a murit. Irene mi-a povestit cum au telefonat cei de la poliție la numărul din căsuța pe care o împărțea cu niște fete de la colegiu, cum fiecare amănunt al acelei zile era înghețat în mintea ei.

— Îmi amintesc totul: țârâitul telefonului la parter, halatul meu de baie din prosop, cu șiruri de smocuri mici de fire roz și albe, lipăitul papucilor de molton pe când coboram scările până la nișa de lângă bucătărie, unde era telefonul, fixat pe perete, balustrada de lemn, atât de netedă sub palma mea. Îmi amintesc că mă gândeam că lemnul fusese lustruit de toate studentele de la Harvard și Radcliffe dinaintea mea. Și apoi vocea acelui bărbat, străinul acela care încerca să fie blând în vreme ce îmi spunea că Allen a murit. Am șezut ore întregi uitându-mă pe geamul cu vitralii al nișei. Încă am în fața ochilor culorile curcubeului de pe mormanele de zăpadă plină de funingine.

De nenumărate ori în timpul terapiei aveam să ne întoarcem la visul cu cele două texte și la înțelesul titlului *Moartea inocenței*. Pierderea fratelui și-a pus pecetea pe viața ei. Moartea i-a aruncat în aer inocența pe vecie. Duse au fost miturile copilăriei: dreptate, previzibilitate, o zeităte binevoitoare, ordinea firească a lucrurilor, părinți protectori, siguranța căminului. Singură și lipsită de apărare în fața capriciilor existenței, Irene s-a străduit să ajungă la starea de siguranță. Allen poate că ar fi supraviețuit, credea ea, dacă ar fi beneficiat de tratamentul de urgență corect. Medicina o tenta – era singura speranță de putere asupra morții –, iar la înmormântarea lui Allen s-a hotărât brusc să se înscrie la facultatea de medicină și să devină chirurg.

Altă hotărâre pe care a luat-o Irene imediat după moartea lui Allen avea să aibă implicații enorme în terapie.

— Am descoperit cum să fac ca să nu mai fiu niciodată rănită: n-am să mai

am niciodată așa o pierdere dacă n-am să mai îngădui să-mi pese de cineva.

— Ce rol a jucat hotărârea asta în viața ta?

— În următorii zece ani nu m-am atașat de nimeni, n-am riscat. Am cunoscut mulți bărbați, dar am rupt relațiile cu ei rapid – înainte să se implice serios și înainte să apuc eu să simt ceva pentru ei.

— Însă apoi s-a schimbat ceva. Te-ai măritat. Cum s-a întâmplat asta?

— Îl cunoșteam pe Jack din clasa a IV-a și, cumva, m-am gândit întotdeauna că el va fi alesul. Chiar și când a dispărut din viața mea și s-a însurat cu altcineva am știut că o să se întoarcă. Fratele meu îl cunoștea și îl respecta. Presupun că se poate zice că fratele meu l-a consacrat pe Jack.

— Așadar, faptul că Allen era de acord cu Jack ți-a îngăduit să-ți asumi riscul de a te mărita?

— N-a fost așa de simplu. A durat mult, mult de tot, și chiar și atunci am refuzat să mă mărit cu el până nu mi-a promis că n-o să moară de tânăr, înaintea mea.

Am gustat ironia lui Irene și m-am uitat la ea zâmbind, ca să primesc în schimb surâsul ei. Dar nici vorbă de surâs. Irene nu fusese ironică; era cât se poate de serioasă.

Acest scenariu avea să se repete de nenumărate ori pe tot parcursul ședințelor. Eu eram desemnat drept vocea rațiunii. Adesea mușcam momeala: mă înfruntam cu iraționalitatea ei; argumentam; făceam apel la rațiunea ei; încercam să-i stârnesc mintea exactă, șlefuită științific. Alteori nu făceam decât să aștept. Dar rezultatul a fost întotdeauna același: ea nu s-a clintit nici un milimetru; nu și-a schimbat poziția. Și n-am reușit niciodată să mă obișnuiesc cu natura ei dublă, o extraordinară luciditate însoțită de o iraționalitate ridicolă.

Lecția a doua: Zidul de trupuri

Dacă primul vis al Irenei a anticipat natura viitoare noastre relații, un vis pe care l-a avut în al doilea an de terapie a fost opusul lui – o rază îndreptată înapoi, luminând calea pe care o străbătusem deja împreună.

Sunt în acest cabinet, pe acest scaun. Dar este un zid ciudat în mijlocul camerei, între noi. Nu te pot vedea. La început nu văd zidul limpede; e neregulat, cu multe crăpături și proeminente. Văd un petic de țesătură, în carouri roșii; apoi recunosc o mână; apoi o talpă și un genunchi. Acum știu ce este – un zid din trupuri puse unele peste altele.

— Și care era senzația din vis, Irene?

Aproape întotdeauna prima mea întrebare. Senzația dintr-un vis duce adesea la miezul înțeleșului acestuia.

— Neplăcută, îngrozitoare. Cea mai puternică senzație a fost la început – când am văzut zidul și m-am simțit pierdută. Singură – pierdută – speriată.

— Vorbește-mi despre zid.

— Când îl descriu acum sună înfiorător – ca un morman de trupuri de la Auschwitz. Și peticul acela de țesătură roșie în carouri – cunosc modelul, era pijamaua pe care o purta Jack în noaptea în care a murit. Și totuși, cumva, zidul nu e înfiorător – e pur și simplu acolo, un lucru pe care îl privesc atent și îl studiez. Se poate chiar să-mi fi risipit un pic spaima.

— Un zid de trupuri între noi – ce deslușești din asta, Irene?

— Nu-i nimic misterios aici. Nu-i nimic misterios în tot visul. Este doar ceea ce am simțit tot timpul. Visul spune că tu nu poți să mă vezi cu adevărat din cauza tuturor acelor leșuri, a tuturor morților. Nu-ți poți închipui! *Ție* nu ți s-a întâmplat nimic! N-ai avut nici o tragedie în viața ta.

Pierderile din viața Irenei s-au înmulțit. Mai întâi fratele. Apoi soțul, care a murit la capătul primului nostru an de terapie. După câteva luni, tatălui ei i-a fost diagnosticat un cancer avansat al prostatei, iar după puțină vreme mama ei a căzut pradă bolii Alzheimer. Și apoi, când părea că face progrese în terapie, finul ei de douăzeci de ani – unicul copil al verișoarei sale, prietena ei apropiată de o viață întreagă – s-a înecat într-un accident la canotaj. În toiul amărăciunii și disperării stârnite de această ultimă pierdere a visat zidul de trupuri.

— Continuă, Irene. Te ascult.

— Vreau să zic, cum m-ai putea înțelege? Viața ta e ireală – caldă, tihnită, inocentă. Ca acest cabinet. (A arătat către rafturile înțesate cu cărți din spatele ei și arșarul japonez stacojiu care părea că arde de cealaltă parte a ferestrei.) Nu lipsesc decât câteva pernițe de creton, un șemineu și un foc de lemne care trosnesc. Familia te înconjoară – toți în același oraș. Un cerc al familiei neîntrerupt. Ce poți ști tu *cu adevărat* despre pierdere? Crezi că te-ai descurca mai bine? Să zicem că soția ta sau unul dintre copii ar muri chiar acum. Cum ar fi? Chiar și cămașa asta fudulă, cu dungulițe – o urăsc. De câte ori ești îmbrăcat cu ea mă crispez. Urăsc ceea ce zice.

— Ce zice?

— Zice: „Eu mi-am rezolvat toate problemele. Spune-mi despre ale tale.“

— Ai mai vorbit despre aceste sentimente și înainte. Dar au o mare forță

astăzi. De ce acum? Și visul, de ce l-ai visat *acum*?

— Ți-am spus că aveam de gând să vorbesc cu Eric, și ieri am cinat cu el.

— Și?

Am îmboldit-o, după alta dintre acele pauze ale ei enervante, care implica faptul că eu ar trebui să fiu în stare să fac legătura dintre Eric și vis. Pomenise de el o singură dată, când mi-a spus că soția lui a murit cu zece ani înainte și că l-a întâlnit la o conferință despre pierderea partenerului de viață.

— Și a confirmat tot ce ziceam. Spune că greșești cu totul în privința faptului că eu aș putea accepta moartea lui Jack. Asta nu se poate accepta. Nu se trece niciodată peste ea. Eric are altă soție și o fiică de cinci ani, dar rana încă sângerează. El vorbește în fiecare zi cu soția lui moartă. Mă înțelege. Și sunt convinsă acum că numai cei care au trecut prin asta *pot* înțelege. Există o societate secretă, tăcută...

— Societate secretă? am întrerupt-o.

— De oameni care știu *cu adevărat* – toți supraviețuitorii care au pierdut pe cineva. În toată vremea asta m-ai îndemnat să mă desprind de Jack, să mă întorc către viață, să înfiripez o nouă iubire – totul a fost greșit. Este o greșeală a infatuării celor ca tine, care n-au pierdut pe nimeni.

— Așadar, numai cei care au pierdut pe cineva îi pot trata pe cei care au pierdut pe cineva?

— Cineva care a trecut prin asta.

— Tot aud chestia asta de când am intrat în acest domeniu! am explodat. Doar alcoolicii îi pot trata pe alcoolici? Sau drogații să-i trateze pe drogați? Și trebuie să ai tulburări ale alimentației ca să poți trata anorexia, sau să fii deprimat sau maniac ca să tratezi tulburările afective? Ce zici despre schizofrenici care să trateze schizofrenia?

Irene știa cum să apese pe butonul meu. Avea darul misterios de a localiza și a nimeri la fix lucrurile care mă scoteau cel mai tare din sărite.

— A, nu, nu merge așa! a ripostat ea. Am fost căpitanul echipei de dezbateri la Radcliffe și cunosc strategia asta – *reductio ad absurdum*! Dar nu ține. Recunoaște; știi că e adevăr în vorbele mele.

— Nu, nu sunt de acord. Treci cu vederea pregătirea terapeuților! Despre asta este vorba în pregătirea din domeniul meu – să dobândești sensibilitate, empatie – să poți intra în lumea altuia, să trăiești ce trăiește pacientul.

Ei da, eram enervat. Și învățasem să nu mă abțin. Lucram mult mai bine împreună când îmi dădeam frâu liber sentimentelor. Se întâmpla ca Irene să intre

în cabinetul meu atât de deprimată, că abia putea vorbi. Însă după ce ne luam la harță pe o temă oarecare, întotdeauna se înviora. Știam că aici îmi asum rolul lui Jack. Era singurul care îi ținea piept. Comportamentul ei glacial îi intimida pe ceilalți (rezidenții la chirurgie repartizați ei îi ziceau „Regina“), dar Jack nu se înclina niciodată în fața ei. Îmi povestise că el nu se obosea să-și ascundă sentimentele, și adesea ieșea din cameră bombănind „N-am timp de tâmpeniile astea“.

Nu numai că mă enerva convingerea ei că numai terapeuții care au pierdut pe cineva pot trata pacienții care au pierdut pe cineva, mai eram furios și pe Eric că îi întărea părerea că pierderea nu are sfârșit. Această idee făcea parte dintr-o dezbatere actuală între mine și Irene. Eu luam o poziție bine-stabilită, solidă, și anume că procesul doliului constă în desprinderea treptată de cel care a murit și redirecționarea energiei către ceilalți. Freud a elaborat această interpretare a suferinței în 1915, în *Doliu și melancolie*, și de atunci încoace concepția a fost confirmată de un volum mare de observații clinice și cercetare empirică.

În cercetarea efectuată de mine, încheiată chiar înainte de a accepta cazul lui Irene, toți văduvii și văduvele pe care i-am studiat s-au desprins treptat de partenerul de viață mort și apoi au reinvestit în altceva sau altcineva. Și așa s-a întâmplat chiar și cu cei care avuseseră căsniciile cele mai pline de iubire. De fapt, am găsit dovezi solide că văduvii care avuseseră cele mai bune căsnicii au trecut prin procesul de pierdere a partenerului și de desprindere mai ușor decât cei care avuseseră o căsnicie cu mari probleme. (Explicația acestui paradox se află, după părerea mea, în „regret“: la cei care și-au petrecut viața căsătoriți cu persoana nepotrivită, pierderea partenerului era mai complicată deoarece sufereau și pentru ei înșiși, pentru mulții ani iroșiți.) Întrucât căsnicia Irenei mi se părea că fusese plină de iubire și de înțelegere, inițial crezusem că pierderea partenerului va fi fără complicații.

Însă Irene critica aspru majoritatea atitudinilor tradiționale față de pierderea partenerului. Ura comentariile mele despre desprindere și elimina pe loc cercetarea mea: „Noi, cei care ne-am pierdut partenerul de viață, am învățat să dăm răspunsurile pe care le doresc investigatorii. Am învățat că lumea vrea să ne revenim repede și că își pierde răbdarea cu cei care se agață prea mult de pierderile lor.“

O nemulțumea profund orice propunere să renunțe la Jack: la doi ani după moarte, lucrurile lui încă stăteau în sertarele biroului, fotografiile atârnav prin toată casa, toate revistele și cărțile lui preferate erau la locul lor, și ea continua să

aibă zilnic conversații lungi cu el. Mă îngrijora gândul că discuția cu Eric avea să dea înapoi cu multe luni terapia, prin faptul că îi întărea ideea că eu greșesc enorm. Acum avea să fie mai greu ca oricând să o conving că în cele din urmă o să-i treacă durerea. Cât despre credința ei stupidă într-o societate secretă, tăcută, a celor care au pierdut pe cineva și sunt cu toții de acord cu ea, asta nu era altceva decât încă una din pleiada ei de închipuiri iraționale. N-avea nici un rost să onorez ideea aceea cu un răspuns.

Dar, ca întotdeauna, unele dintre comentariile Irenei au mers drept la țintă. Circulă o poveste despre sculptorul elvețian Alberto Giacometti, care și-a rupt piciorul într-un accident de circulație. Pe când zăcea pe stradă, așteptând ambulanța, a fost auzit spunând „În sfârșit, în sfârșit mi s-a întâmplat ceva“. Știu exact ce voia să zică. Irene mă nimerise la fix. Predau la Stanford de treizeci de ani, locuiesc în aceeași casă, mi-am văzut copiii mergând la aceleași școli, și niciodată n-a trebuit să înfrunt întinericul. N-au fost morți greu de acceptat, timpurii: tata și mama au murit bătrâni, el, la șaptezeci de ani, ea, la nouăzeci și ceva. Sora mea, cu șapte ani mai mare decât mine, e sănătoasă. N-am pierdut vreun prieten apropiat, și toți cei patru copii ai mei sunt aproape și o duc de minune.

Pentru un gânditor care a adoptat un cadru de referință existențial, o astfel de viață bună, ocrotită, este o obligație. De multe ori am râvnit să mă aventurez afară din turnul de fildeș al universității și să pătrund în chinurile facerii din lumea reală. Ani de zile mi-am imaginat că voi petrece un an sabatic ca muncitor, poate șofer pe o ambulanță din Detroit sau bucătar de minaturi în Bowery, preparator de sandvișuri într-un local cu delicatese din Manhattan.

Dar n-am făcut-o: cântecul de sirenă al apartamentului venețian pe care îl avea un coleg sau al unui post didactic la Bellagio, pe țărmul lacului Como, a fost irezistibil. N-am avut niciodată experiența maturizantă a separației maritale și a înfruntării singurătății unui adult. Am cunoscut-o pe Marilyn, soția mea, când aveam cincisprezece ani și am hotărât pe loc că era femeia potrivită pentru mine. (Ba chiar am pariat cu un prieten pe 50 de dolari că o să mă însor cu ea – și mi-am încasat banii după opt ani.) Căsătoria noastră n-a fost tot timpul pașnică – mulțumescu-ți, Doamne, pentru *Sturm und Drang* –, dar pe tot parcursul vieții mele ea mi-a fost prietenă iubitoare, mereu aici, lângă mine.

Uneori i-am invidiat în taină pe pacienții care trăiesc pe muchie de cuțit, care au curajul să-și schimbe radical viața, care se mișcă, își părăsesc slujbele, își schimbă meseria, divorțează, iau totul de la capăt. Mă îngrijorez că sunt *voyeur*

și mă întreb dacă nu cumva îmi încurajez pe ascuns pacienții să facă un plonjon eroic în locul meu.

Toate aceste lucruri i le spun lui Irene. Nu las nimic deoparte. Îi spun că are dreptate în privința vieții mele – până la un punct.

— Și totuși, n-ai dreptate când zici că nu am *nici o* experiență a tragediei. Fac tot ce pot ca să aduc tragedia mai aproape de mine. Îmi țin atenția concentrată pe moartea mea. Când sunt cu tine îmi închipui adesea cum ar fi dacă soția mea ar avea o boală necruțătoare, și de fiecare dată mă copleșește o tristețe de nedescris. Sunt conștient, perfect conștient, că sunt în mers, că am trecut în alt stadiu al vieții. Pensionarea anticipată de la Stanford este un pas ireversibil. Toate semnele îmbătrânirii – cartilajul sfâșiat al genunchiului, vederea care slăbește, durerile de spate, petele de bătrânețe, încărunțirea bărbii și părului, visele despre propria moarte – îmi spun că mă îndrept spre sfârșitul vieții mele. Timp de zece ani, Irene, am ales să lucrez cu pacienți care mureau de cancer, sperând că ei mă vor aduce mai aproape de miezul tragic al vieții. Asta s-a și întâmplat, și am mers înapoi la trei ani de terapie, la Rollo May, a cărui carte intitulată *Existența* a fost atât de importantă pentru mine în pregătirea psihiatrică. Acea terapie era diferită de toată munca personală pe care o făcusem înainte, și m-am scufundat în experiența morții mele.

Irene a dat din cap. Cunoșteam gestul – acel grup caracteristic de mișcări, o smucire scurtă a bărbiei urmată de două-trei clătinări lente, somaticul ei cod Morse semnalând că dădusem un răspuns rezonabil de mulțumitor. Trecusem testul – de data asta.

Dar nu terminasem cu acel vis.

— Irene, cred că mai e ceva în visul tău.

M-am uitat pe însemnările mele (aproape singurele însemnări pe care le fac într-o ședință sunt despre vise, deoarece, din cauza volatilității lor, pacienții adesea le reprimă sau le distorsionează imediat) și am citit tare prima parte a visului ei: „Sunt în acest cabinet, pe acest scaun. Dar este un zid ciudat în mijlocul camerei, între noi. Nu te pot vedea.”

— Ceea ce mă impresionează, am continuat, este ultima frază. În vis *tu* nu mă poți vedea pe *mine*. Și totuși, întreaga ședință de azi am discutat invers – adică eu sunt cel care nu te vede pe tine. Te întreb ceva: acum câteva minute, când vorbeam despre îmbătrânirea mea, știi tu, operația la genunchi, ochii mei...

— Da, da, am auzit toate astea, a exclamat Irene, grăbindu-mă.

— Ai auzit – dar, cum se întâmplă, ori de câte ori pomenesc de sănătatea mea,

ochii tăi au împietrit. Ca în acele două săptămâni după operația la ochi, când era evident că mi-e greu și purtam ochelari întunecați, nu m-ai întrebat niciodată de operație și nu te-ai interesat cum mă simt.

— N-am nevoie să știu despre sănătatea ta, aici eu sunt pacientul.

— A, nu, e mai mult decât asta, mai mult decât lipsa de interes, mai mult decât faptul că tu ești pacientul și eu doctorul. Mă eviți. Te blochezi când e vorba să afli ceva despre mine. Mai ales ceva care în vreun fel anume mă diminuează. De la bun început ți-am spus că, din cauza relației noastre sociale inițiale și din cauza prietenilor noștri comuni, Earl și Emily, nu mă pot ascunde de tine. Și totuși, niciodată nu te-ai arătat interesată să afli ceva despre mine. Nu crezi că e ciudat?

— Când am început să vin la tine nu aveam de gând să risc să pierd iar pe cineva important pentru mine. N-aș mai fi putut trece prin asta. Așa că nu aveam decât două variante...

Așa cum făcea adesea, Irene s-a oprit, ca și cum aș fi fost în stare să ghicesc restul declarației ei. Cu toate că nu voiam să o îmboldesc, era mai bine de data asta să mențin fluxul discuției.

— Și cele două variante erau...?

— Păi, să nu îngădui ca tu să fii important pentru mine – dar asta era imposibil. Sau să nu te privesc ca pe o persoană reală cu o poveste.

— O poveste?

— Da, poveste a vieții – pornind de la un început până la un sfârșit. Vreau să te păstrez în afara timpului.

— Azi, ca de obicei, ai intrat în cabinetul meu și te-ai dus drept la scaunul tău, fără să te uiți la mine. Întotdeauna îmi eviți privirea. Asta înțelegi prin „în afara timpului“?

Ea a dat din cap.

— Dacă m-aș uita la tine, ai deveni prea real.

— Și oamenii reali trebuie să moară.

— Acum te-ai prins.

Lecția a treia: Furia durerii

— Tocmai am aflat, Irene, am început eu ședința într-o după-amiază, că acum câteva ore a murit cumnatul meu. Subit. Afecțiune coronariană. Sunt, evident, zguduit, și nu funcționez la capacitatea maximă (mi-am auzit vocea șovăind), dar

am să fac tot ce-mi stă în puteri ca să rămân prezent aici, cu tine.

Era greu de spus, greu de făcut, dar simțeam că n-am de ales.

Morton, soțul singurei mele surori, a fost un prieten drag și o prezență importantă în viața mea încă de când aveam cincisprezece ani. M-a zdruncinat telefonul primit la amiază de la sora mea și am rezervat imediat un bilet de avion către Washington, la ea. Când am început să contramandez ședințele din următoarele zile, am văzut că aveam una cu Irene peste două ore, ceea ce mi-ar fi lăsat timp să prind avionul. Ar trebui să contramandez ședința?

În cei trei ani împreună, Irene n-a întârziat niciodată la ședință și nici n-a lipsit de la vreuna, nici măcar în perioada cumplită în care tumoarea îi devasta lui Jack creierul și personalitatea exterioară. În ciuda coșmarului de a fi martoră la descompunerea permanentă a soțului ei, Irene a fost pe tot parcursul fidelă muncii noastre. Și tot așa am fost și eu. De la prima noastră ședință, când i-am promis „O să rezolv asta împreună cu tine“, m-am dedicat lucrului cu ea cu toată sinceritatea. Prin urmare, opțiunea mea, în acea zi de durere, părea limpede: o să mă întâlnesc cu ea și o să fiu sincer.

Dar Irene n-a reacționat. După ce am stat împreună în tăcere vreo două minute, am tatonat:

— Unde zboară gândurile tale?

— Mă întrebam cât de bătrân era.

— Șaptezeci. Tocmai voia să iasă la pensie.

M-am oprit și am așteptat. Ce anume? Poate că decența uzuală a unor scurte condoleanțe. Sau chiar o manifestare a recunoștinței pentru faptul că am acceptat să o văd, în ciuda durerii mele.

Tăcere. Irene ședea fără să scoată o vorbă, cu ochii aparent fixați pe o mică pată de cafea de pe covor.

— Irene, ce se întâmplă azi în spațiul dintre noi?

Nu lipsea niciodată această întrebare la fiecare ședință, în conformitate cu convingerea mea că nimic nu era mai important decât să explorăm relația noastră.

— Păi, trebuie să fi fost un om cumsecade, a spus ea, continuând să privească fix. Altfel nu ai fi așa de trist.

— Ei, haide, Irene. Adevărul. Ce se petrece înăuntru?

Dintr-odată și-a ridicat privirea, cu ochii în flăcări.

— Soțul meu a murit la patruzeci și cinci de ani, și dacă eu pot să intru în fiecare zi în sala de operații și să-mi operez pacienții și să dau fuga la cabinetul

meu și să-mi învăț studenții, atunci poți și tu, fir-ar să fie, să vii aici și să mă vezi!

Nu cuvintele ei m-au uluit, ci *sunetul* lor. Acea voce profundă, aspră, nu era Irene. Nu era vocea ei. Era ca vocea guturală, supranaturală, a fetei din *Exorcistul*. Înainte să pot face această remarcă, Irene s-a aplecat să-și ia geanta.

— Plec, a spus.

Mușchii pulpelor mi s-au încordat – cred că mă pregăteam să o plachez dacă s-ar fi repezit la ușă.

— Ba nu pleci nicăieri. Nu după asta. Stai aici și lămurim lucrurile.

— Nu pot. Nu pot lucra, nu pot sta aici cu tine. Nu sunt în starea potrivită să fiu cu cineva.

— Nu există decât o regulă în acest cabinet: să spui exact ce îți trece prin cap. Îți faci treaba. Niciodată n-ai făcut-o mai bine.

Lăsând poșeta să cadă pe podea, Irene s-a lăsat pe spătarul scaunului.

— Ți-am spus că după ce a murit fratele meu întotdeauna îmi încheiam relațiile cu bărbații în același fel.

— Cum? Mai spune-mi o dată.

— Aveau vreun necaz, vreo problemă, poate că se îmbolnăveau, și eu deveneam răutăcioasă și îi tăiam din viața mea. O incizie chirurgicală rapidă! Eu tai curat. Și tai adânc.

— Pentru că puneai în balanță problema lor cu imensitatea pierderii lui Allen? Asta te făcea să fii crudă?

A dat din cap apreciativ.

— Asta era în cea mai mare parte, sunt sigură. Mai era și faptul că nu voiam să conteze pentru mine. Nu voiam să aud despre problemele lor mărunte.

— Și cu mine, azi?

— Roșu în fața ochilor! Furie! Voiam să arunc cu ceva în tine!

— Pentru că părea că îmi compar pierderea cu a ta?

— Da. Și apoi m-am gândit că după ce terminăm ședința o să-ți duci pierderea pe cărăruia din grădină, la soția ta, care o să fie acolo, așteptând, împreună cu restul vieții tale ordonate, tihnite. Atunci apare roșul.

Cabinetul meu, la vreo sută de metri de casă, este o cabană confortabilă, cu acoperiș de țiglă roșie, învăluită în verdele și violetul luxuriant al lupinilor, wisteriei, frangipanierilor și lavandei spaniole. Cu toate că Irenei îi plăcea seninătatea cabinetului meu, adesea făcea comentarii sarcastice legate de viața mea ca în pozele din cărți.

— Nu doar pe tine sunt furioasă, a continuat. Pe oricine a cărui viață este întreagă. Mi-ai spus despre văduve care urăsc să nu aibă un rol, care urăsc să fie a cincea roată la căruță la serate. Dar nu rolul sau faptul că ești a cincea roată la căruță e ceea ce contează: e ura față de toți ceilalți care au o viață normală; e invidia; e faptul că ești plin de amărăciune. Crezi că îmi *place* să simt asta?

— Puțin mai devreme, când te pregăteai să pleci, ai zis că nu ești în starea potrivită să fii cu nimeni.

— Păi, sunt? Vrei să fii cu cineva care te urăște pentru că soția ta trăiește? Vrea cineva în preajmă acest soi de persoană? Scurgerea neagră – îți amintești? Nimeni nu vrea să fie mânjit, nu-i așa?

— Te-am oprit să pleci, nu?

Nici un răspuns.

— Mă gândesc ce confuzie e în tine, așa de furioasă pe mine și totuși așa de apropiată, de recunoscătoare.

A dat din cap.

— Un pic mai tare, Irene. Nu te aud prea bine.

— Da, am amețit gândindu-mă de ce mi-ai spus azi de cumnatul tău.

— Pari suspicioasă.

— Foarte.

— Ai o bănuială?

— Mai mult decât o bănuială. Cred că încerci să mă manipulezi. Să vezi cum reacționez. Să mă supui la un test.

— Nu-i de mirare că ai explodat. Poate că îți va fi de folos să-ți spun exact ce s-a petrecut în mine azi, după ce am aflat de moartea lui Morton.

I-am spus că am contramandat restul întâlnirilor, dar am hotărât să o văd pe ea, și de ce anume.

— N-am putut să contramandez ședința – nu după ce tu ai avut curajul să vii aici întotdeauna, orice s-ar fi întâmplat. Dar, am continuat, încă mai trebuia să înfrunt întrebarea cum pot să fiu cu tine și să mă ocup în același timp de pierderea pe care am suferit-o. Așadar, ce aveam de ales azi, Irene? Să mă închid și să mă retrag față de tine? Ar fi fost mai rău decât contramandarea ședinței. Să încerc să rămân aproape de tine și sincer și să *nu* îți spun? Imposibil – dezastru garantat: am învățat demult că atunci când între două persoane este un lucru grav și nu vorbesc despre el, nu vorbesc nici despre altceva important. Trebuie să păstrăm liberă și curată această zonă de aici (am arătat spre spațiul gol dintre noi) și asta e atât treaba mea, cât și a ta. Iată de ce ți-am spus deschis ce mi s-a

întâmplat. Cât de deschis am putut – fără manipulare, fără teste, fără vreun motiv ascuns.

Din nou Irene a dat din cap, ca să-mi arate că îi dădusem un răspuns rezonabil de inteligent.

Mai târziu în acea ședință, chiar înainte de sfârșit, Irene și-a cerut scuze pentru remarca sa. Săptămâna următoare mi-a spus că i-a povestit incidentul unui prieten care a fost consternat de cruzimea ei față de mine, și s-a scuzat încă o dată.

— Nu era nevoie de nici o scuză, am liniștit-o eu, și chiar așa gândeam, cu adevărat.

De fapt, într-un fel ciudat, m-am bucurat că mi-a zis că pot, fir-ar să fie, să o văd: era înviorător; era real; m-a apropiat de ea. Era adevărul în privința a ceea ce credea ea despre mine. Sau o parte a adevărului – și nădăjduiam că va veni vremea să aud și restul lui.

Furia Irenei, pe care am întâlnit-o prima oară în cea de-a doua lună de terapie, era profundă și pătrundea peste tot. Chiar dacă nu izbucnea decât uneori, întotdeauna i se auzea huruitul foarte aproape de suprafață. La început nu mi-am făcut probleme. Cercetarea mă asigurase că o astfel de mânie nu este mai îngrijorătoare decât vinovăția persistentă, sau regretul, sau negarea, și are să se risipească repede. Însă în acest caz, ca de multe ori în munca mea cu Irene, cercetarea era înșelătoare. În repetate rânduri am constatat că adevărul „semnificativ din punct de vedere statistic“ (în care adesea excepțiile, „marginalii“, au fost îndepărtați din calcul, din rațiuni statistice) avea prea puțin de-a face cu adevărul întâlnirii mele aparte cu persoana în carne și oase din fața mea.

Într-o ședință din cel de-al treilea an am întrebat:

— Cu ce sentimente ai plecat de la ultima noastră ședință? Te-ai gândit cumva la mine în restul săptămânii?

Pun adesea acest tip de întrebări, ca parte din campania mea de concentrare a atenției terapeutice pe „aici și acum“ – pe întâlnirea dintre mine și pacient.

Ea a rămas tăcută o vreme, apoi a întrebat:

— Tu te gândești la mine *între* ședințe?

Cu toate că nu e deloc neobișnuit ca un pacient să pună această întrebare, de care au oroare mulți terapeuți, într-un fel nu mă așteptam să o pună Irene. Poate că nu mă așteptasem ca ei să-i pese, sau cel puțin să admită că îi pasă.

— Eu... eu... eu mă gândesc adesea la situația ta, am bălmăjit.

Răspuns greșit!

A stat un pic, apoi s-a ridicat de pe scaun.

— Plec, a zis, și s-a năpustit afară, fără să uite să trântască ușa în urma ei.

Am văzut-o pe fereastră cum se plimbă prin grădină și fumează. Am șezut mai departe, așteptând. Ce ușor e pentru terapeuții neinteractivi să abată o întrebare ca a ei prin trucuri ca „De ce întrebi?“, sau „De ce acum?“, sau „Care sunt fanteziile sau dorințele tale în această privință?“ Pentru terapeuții care sunt, ca mine, angajați într-o relație mai egalitaristă, reciproc transparentă, nu este așa de ușor. Poate pentru că întrebarea dezvăluie limitele autenticității terapeutice: indiferent cât de sinceri încearcă terapeuții să fie, cât de apropiați, cât de cinstiți, rămâne o prăpastie de netrecut, o inegalitate fundamentală între terapeut și pacient.

Știam că Irene ura faptul că mă gândesc la ea ca la o „situație“ – și ura, de asemenea, faptul că îmi îngăduise să însemn atât de mult pentru ea. Aș fi putut, desigur, să fiu mai sensibil și să folosesc un cuvânt mai cald și mai personal decât „situație“. Dar cred că nici un răspuns corect din partea mea nu i-ar fi dat ceea ce voia. Voia să am alte gânduri – de dragoste, de admirație, senzuale, sau, poate, să fiu nebun după ea. Da, *nebun după ea* – asta e.

Când și-a terminat țigara s-a întors foarte sigură pe sine și s-a așezat la loc, de parcă nu se întâmplase nimic neobișnuit. Am continuat, făcând apel la simțul realității.

— *Desigur*, am subliniat cu un ton neutru, pacienții se gândesc mai des la terapeuți decât se gândesc terapeuții la ei. La urma urmei, terapeutul are mulți pacienți, în vreme ce un pacient are un singur terapeut. Acest lucru era valabil și pentru mine când eram în terapie, și nu-i adevărat și pentru pacienții tăi de la chirurgie, și pentru studenții tăi? Nu ocupi mai mult loc în mintea lor decât ei în a ta?

În realitate, situația nu este chiar atât de bine precizată. N-am vorbit despre faptul că terapeuții *se gândesc* la pacienți între ședințe – mai ales la cei dificili, care, într-un fel sau altul, îl nemulțumesc pe terapeut. Terapeuții pot cugeta la reacțiile lor emoționale intense la un anumit pacient sau își pot bate capul cu cea mai bună abordare tehnică. (Un terapeut care ajunge să fie prins prea tare în fantezii furioase, răzbunătoare, iubitoare sau erotice legate de un pacient ar trebui, desigur, să aibă o discuție cu un coleg-prieten, cu un consultant profesional sau cu terapeutul personal.)

Firește, nu i-am spus Irenei că mă gândeam adesea la ea între ședințe. Mă

uimea. Mă îngrijora. De ce nu se simțea mai bine? Marea majoritate a văduvelor pe care le tratasem începeau să se simtă mai bine pe la sfârșitul primului an; toate au manifestat o ameliorare semnificativă pe la sfârșitul celui de-al doilea an. Dar nu și Irene. Disperarea ei continua să se agraveze. Viața nu-i aducea nici o bucurie. În fiecare seară, după ce își culca fetița, plângea; continua să poarte conversații lungi cu soțul ei mort; respingea toate invitațiile de a cunoaște alți oameni și refuza până și gândul la posibilitatea unei alte relații importante cu un bărbat.

Sunt un terapeut nerăbdător, și frustrarea mea creștea. La fel și grijile pentru Irene: amploarea suferinței ei a început să mă alarmeze. Mă temeam de sinucidere – sunt convins că și-ar fi luat viața dacă n-ar fi fost copila. În două rânduri am trimis-o la colegi de-ai mei pentru o consultație formală.

Cu toate că mă afectau izbucnirile de furie ale Irenei, mi se părea și mai greu de luptat cu manifestările ei de furie mai blânde, dar mai cotropitoare. Lista nemulțumirilor ei față de mine era lungă și tot creștea, și rareori trecea o oră fără vreo manifestare a furiei.

Era furioasă pe mine pentru că încercam să o ajut să se desprindă de Jack și să-și îndrepte energia în altă direcție și pentru că o încurajam să cunoască alți bărbați. Furioasă pe mine pentru că nu sunt Jack. Ca rezultat al implicării noastre profunde, al conversațiilor noastre intime, al luptelor noastre, al grijii reciproce, față de mine avea ea sentimentele cele mai apropiate de cele pe care le avusese față de soț. Și apoi, la capătul orei, ura faptul că trebuie să se întoarcă la o viață lipsită și de mine, și de Jack. Asta era ceea ce făcea sfârșitul fiecărei ședințe atât de tumultuos. Ura să-și amintească faptul că relația noastră are limite oficiale și, în orice fel aș fi semnalat că am ajuns la capătul orei, adesea exploda:

— Numești asta relație adevărată? Nu e adevărată! Te uiți la ceas și îmi tragi un șut să plec, mă arunci pe ușă afară!

Uneori ședea acolo la sfârșitul orei, ațintindu-mă furioasă și refuzând să se clinească. Orice apel la rațiune – sublinierea necesității unui program, propriul ei program cu pacienții, sugestiile ca *ea* să se uite la ceas și să încheie ora, repetarea ideii că încheierea orei nu este un semn de respingere – toate acestea îi intrau pe o ureche și îi ieșeau pe cealaltă. De mult mai multe ori pleca din cabinetul meu furioasă decât calmă.

Era furioasă pe mine pentru că sunt important pentru ea și furioasă că nu fac unele dintre lucrurile pe care le făcea Jack; de exemplu, să-i laud părțile bune – înfățișarea, ingeniozitatea, inteligența. Aveam adesea înfruntări aprige pe tema

complimentelor. Simțeam că o înșiruire de complimente ar infantiliza-o, însă punea un accent atât de mare pe ele, stăruia atât de mult, încât adesea cedam. O întrebam ce ar vrea să spun și practic repetam cuvânt cu cuvânt după ea, încercând întotdeauna să includ niște observații originale. Și totuși, ceea ce mie îmi părea o comedie ciudată, asta reușea aproape întotdeauna să-i ridice moralul. Însă numai temporar: totul i se scurgea printre degete, și la ședința următoare insista să o iau de la capăt.

Era furioasă că îmi închipui că o înțeleg. Dacă încercam să-i combat pesimismul, amintindu-i că este în mijlocul unui proces care are un început și un sfârșit, și oferindu-i asigurări pe baza unora dintre rezultatele cercetării mele, răspundea mânios:

— Mă depersonalizezi. Treci cu vederea ceea ce este unic în experiența mea.

Dacă arătam vreun strop de optimism în privința vindecării ei, invariabil îl transforma în acuzația că vreau ca ea să-l uite pe Jack.

Orice menționare a posibilității de a întâlni un alt bărbat era un câmp minat. În cea mai mare parte era disprețuitoare față de bărbații pe care îi întâlnea și furioasă pe mine că îi sugeram să-și examineze tendința de a-i judeca pe ceilalți. Orice sugestie practică pe care o ofeream stârnea o erupție de mare forță.

— Dacă am chef să-mi dau întâlnire cu cineva, zicea, furioasă, pot să judec singură ce am de făcut! De ce să-ți dau ție o căruță de bani pentru sfaturi despre întâlniri, când prietenii mei îmi pot oferi același lucru?

Se înfuria dacă îi ofeream sugestii concrete, indiferent despre ce ar fi fost vorba:

— Nu mai tot încerca să „aranjezi lucrurile“! zicea. Asta a încercat tata să facă de când mă știu.

Era furioasă pe nerăbdarea mea față de progresul ei lent și pe faptul că nu recunoșteam eforturile pe care le-a făcut ca să se ajute singură (dar de care nu mi-a spus nimic).

Irene voia să fiu puternic și sănătos. Orice infirmitate – o criză de spate, vătămarea genunchiului, care a necesitat o operație de menisc, o răceală, o gripă – stârnea multă nemulțumire. Știam că este și îngrijorată, dar ascundea bine asta.

Mai presus de toate, era furioasă pentru că eu eram viu, în vreme ce Jack era mort.

Nu era ușor pentru mine. Nu m-am dat niciodată în vânt după înfruntările furioase și, în viața mea particulară, în general mă feresc de oamenii mânioși. Întrucât sunt un gânditor și un scriitor chibzuit, iar confruntarea tinde să-mi

încetinească gândirea, pe tot parcursul carierei am refuzat dezbaterile publice și am descurajat toate întrebările despre promovarea mea ca decan al unei facultăți.

Așadar, cum mă descurcam cu furia Irenei? În primul rând, m-am sprijinit pe vechiul adagiu din terapie, că trebuie să faci deosebirea dintre rol și persoană. Adesea o mare parte din mânia unui pacient față de terapeut se leagă de *rolul*, nu de *persoana* acestuia. „Nu te simți vizat“, sunt învățați tinerii terapeuți. Sau, cel puțin, nu te simți vizat de *orice*. Încearcă să faci deosebirea între ceea ce ține de persoana ta și ceea ce ține de rolul tău. Părea evident că o mare parte din furia Irenei era legată de altceva – viață, destin, Dumnezeu, indiferența cosmică – iar ea pur și simplu și-o descărca pe ținta cea mai apropiată: eu, terapeutul ei. Irene știa că furia ei mă apasă și mi-o arăta în multe feluri. De exemplu, într-o zi, când secretara mea a sunat-o ca să reprogrameze o întâlnire pentru că trebuia să merg la dentist, Irene a răspuns: „A, da, întâlnirea cu dentistul este probabil o plăcere față de întâlnirea cu mine.“

Dar poate că principalul motiv pentru care nu mă măcina de tot furia Irenei era faptul că am știut întotdeauna că îi masca profunda tristețe, disperare și teamă. Când își manifesta furia față de mine, reacționez uneori cu o iritare și o nerăbdare instinctive, dar de cele mai multe ori cu milă. Multe dintre imaginile și frazele Irenei mă urmăreau. Mai ales una s-a apucat să deretice prin mintea mea și întotdeauna îmi atenua trăirile provocate de furia durerii ei. Era într-unul dintre visele ei cu aeroporturi (în primii doi ani după moartea soțului ei visa adesea că rățăcește prin aeroporturi).

Mă reped de colo-colo printr-un aeroport. Căutându-l pe Jack. Nu știu compania. Nu știu numărul zborului. Sunt disperată... parcurg listele cu decolări în căutarea unui indiciu, dar nimic nu se leagă, toate destinațiile sunt fără sens. Apoi apare speranța – pot citi o placă de deasupra unei uși de plecare: „Mikado“ scrie pe ea. Mă năpustesc spre ușă. Dar prea târziu. Avionul tocmai a decolat și mă trezesc plângând.

— Acea destinație – Mikado? Ce asocieri faci cu Mikado?

— N-am nevoie să fac asocieri, a spus, înlăturând întrebarea. Știu exact de ce am visat despre Mikado. În copilărie cântam opereta. Este un fragment din ea care nu se dă dus:

*Chiar de prea iute poate să-nnopteze,
Ne rămân ani și ani de după-amieze.*

Irene s-a oprit și s-a uitat la mine, cu ochii strălucind de lacrimi. N-avea rost

să mai zic nimic. N-avea rost pentru ea. N-avea rost pentru mine. Nu putea fi consolată. Din ziua aceea, versul „Ne rămân ani și ani de după-amieze“ a tot răsunat în mintea mea. Ea și Jack n-au avut partea lor de după-amieze, și pentru asta îi puteam ierta orice.

Cea de-a treia lecție pentru avansați, furia durerii, s-a dovedit de mare valoare în alte situații clinice. Dacă înainte mă feream în general prea repede de furie, încercând să o înțeleg și să o rezolv cât mai repede posibil, acum învățam cum să o stăpânesc, să o scot la suprafață și să mă scufund în ea. Iar vehiculul specific al lecției? Aici intră în scenă scurgerea neagră.

Lecția a patra: Scurgerea neagră

Când a murit cumnatul meu, și Irene a amenințat că pleacă și m-a întrebat dacă vreau să fiu cu cineva care mă urăște pentru că soția mea este în viață, s-a referit la o *scurgere neagră*. „Îți amintești?“ a spus ea. „Nimeni nu vrea să fie mânjit, nu-i așa?“ Era o metaforă la care apelase în multe dintre întâlnirile noastre din primii ani de terapie.

Ce era scurgerea neagră? De nenumărate ori s-a străduit să găsească vorbele exacte: „E o substanță neagră, hidoasă, corozivă, care se scurge din mine și se întinde în jur, făcând o baltă. Scurgerea neagră e infectă și puturoasă. Scârbește și revoltă pe oricine se apropie de mine. Îi mânjește și pe ei, îi pune în mare primejdie.“

Cu toate că scurgerea neagră avea multe înțelesuri, în primul rând semnifica furia durerii ei. Prin urmare, mă ura pentru că am o soție vie. Dilema Irenei era cumplită: putea să tacă, înăbușindu-și furia, și să se simtă disperat de singură. Sau putea exploda de furie, alungându-i pe toți din jur, și să se simtă disperat de singură.

Dat fiind că imaginea scurgerii negre era încrustată adânc în mintea ei, neputând fi dislocată de rațiune sau de retorică, foloseam metafora pentru a-mi ghida terapia. Pentru a o dizolva aveam nevoie nu de cuvântul terapeutic, ci de *actul terapeutic*.

În consecință, încercam să-i stau aproape în furia ei, să-i înfrâng mânia – așa cum făcuse Jack. Trebuia să o implic, să lupt cu furia ei, să nu accept ca ea să mă dea deoparte. Mânia ei lua multe forme – veșnic născocea teste și capcane pentru mine. O capcană deosebit de viclană a oferit o ocazie propice pentru actul

terapeutic.

După câteva luni de mare agitație și descurajare, într-o zi a venit în cabinetul meu inexplicabil de calmă și împăcată.

— E minunat să te văd așa de liniștită, am remarcat. Ce s-a întâmplat?

— Tocmai am luat o hotărâre importantă, a spus. Am renunțat la toate speranțele de fericire personală sau de împlinire. Gata cu tânjitul după dragoste, după sex, după tovărășie, după creație artistică. De acum încolo am să mă dedic deplin îndeplinirii sarcinilor mele de serviciu – să fiu mamă și chirurg.

Toate astea le-a rostit cu un aer de mare calm și mulțumire.

În săptămânile dinainte ajunsesem foarte îngrijorat de intensitatea și caracterul implacabil ale disperării ei, și mă întrebam cât va mai putea să rabde. Așa că, în ciuda faptului că era bizară această schimbare bruscă, eram atât de bucuros că găsisse o cale, orice cale, de a-și alina durerea, încât am preferat să nu-i cercetez mai îndeaproape sursa. Am luat-o ca pe un eveniment binecuvântat – asemănător cu pacea dobândită de mulți budiști care, prin practica meditației, alină suferința prin desprinderea sistematică de toate dorințele lor.

Ca să fiu sincer, nu m-am așteptat ca transformarea lui Irene să dureze, dar speram că o întrerupere, fie și numai temporară, a durerii permanente ar putea iniția un ciclu mai pozitiv în viața ei. Dacă o stare de spirit calmă i-ar îngădui să nu se mai chinuiască, să ia decizii de adaptare, să-și facă prieteni noi, poate chiar să întâlnească un bărbat potrivit, credeam că nu contează cum debuta această stare de spirit: ar putea pur și simplu să tragă în sus scara și să ajungă la nivelul următor.

Însă a doua zi mi-a telefonat, furioasă:

— Îți dai seama ce ai făcut? Ce fel de terapeut ești? Chipurile îți pasă de mine! Totul e prefăcătorie! Prefăcătorie! Adevărul este că vrei să ștezi comod și să te uiți liniștit cum renunț la tot ce e esențial în viața mea – la toată iubirea, bucuria, încântarea – la tot! Nu, nu, e mai mult decât să ștezi comod; vrei să fii complice la auto-uciderea mea!

Din nou a amenințat că renunță la terapie, dar în cele din urmă am convins-o să vină la următoarea ședință.

În zilele următoare am rumegat secvența evenimentelor. Cu cât mă gândeam mai mult, cu atât mă supăram mai tare. Din nou îl jucasem pe Charlie Brown cel cu capul-balon care încearcă să șuteze în mingea pe care Lucy invariabil i-o trage din față în ultima secundă. Când a venit vremea ședinței, mânia mea o egala pe a Irenei. Acea ședință a arătat mai puțin a terapie și mai degrabă a lupte

greco-romane. A fost cea mai serioasă înfruntare pe care am avut-o noi doi. Acuzațiile țâșneau din ea:

— Ai renunțat la mine! Vrei să fac un compromis, ucigând părțile mele vitale!

N-am pretins că înțeleg ce simte sau că îi înțeleg poziția:

— M-am săturat până peste cap, i-am spus, de câmpurile tale minate. M-am săturat până peste cap de testele la care mă supui și la care de cele mai multe ori eșuez. Și dintre toate testele, acesta este cel mai murdar, cel mai viclean. Avem prea multe de făcut, Irene, am încheiat, preluând o vorbă de-a soțului ei. N-avem timp de tâmpeniile astea.

A fost una dintre cele mai bune ore ale noastre. La sfârșit (desigur, după alt scandal legat de terminarea la timp și după ce m-a acuzat că o arunc afară din cabinet), alianța noastră terapeutică era mai solidă ca oricând. Nici în manualele mele, nici în supervizare sau predare nu mi-ar fi trecut prin cap să sfătuiesc un student să se înfrunte mândros cu un pacient: și totuși, invariabil, o astfel de ședință o făcea pe Irene să progreseze.

Metafora scurgerii negre a fost cea care a ghidat aceste eforturi. Prin stabilirea contactului, prin lupta cu ea (vorbesc la figurat, cu toate că erau momente în care simțeam că suntem pe pragul unei lupte fizice), dovedeam de fiecare dată că scurgerea neagră era o închipuire care nici nu mă mânjea, nici nu mă dezgusta, nici nu mă amenința. Irene se agăța atât de strâns de metaforă, încât era convinsă, de fiecare dată când mă apropiam de furia ei, fie că o abandonez, fie că mor.

În cele din urmă, într-un efort de a-i dovedi odată pentru totdeauna că mânia ei nici nu m-ar distruge, nici nu m-ar alunga, am stabilit o nouă regulă de bază a terapiei: „Ori de câte ori o să explodezi de-a binelea în prezența mea, programăm automat o ședință în plus în acea săptămână.” Acest lucru s-a dovedit foarte eficient; privind în urmă, îl consider inspirat.

Metafora scurgerii negre era deosebit de puternică pentru că era *supradeterminată*: era o singură imagine care satisfăcea și exprima câteva dinamici inconștiente diferite. Furia durerii era un sens important. Dar existau și altele: de exemplu, credința că este veninoasă, contaminată, că poartă un blestem.

— Oricine, mi-a spus la o ședință, care pășește în scurgerea neagră își semnează propria condamnare la moarte.

— Așadar, nu îndrăznești să iubești din nou pentru că nu poți oferi decât o iubire ca a gorgonei Meduza, care distruge pe oricine se apropie de tine?

— Toți bărbații pe care i-am iubit au murit – soțul meu, tatăl meu, fratele meu, finul meu, și Sandy, de care nu ți-am spus încă – un prieten bolnav mintal care s-a sinucis acum douăzeci de ani.

— Din nou coincidență! Trebuie să renunți! am insistat. E vorba de ghinion, și nu are implicații în viitor. Zarurile n-au memorie.

— Coincidență, coincidență – termenul tău preferat! a zis ea batjocoritor. Termenul corect este *karma*, și îmi spune limpede că nu trebuie să mai iubesc vreun bărbat.

Blestemul pe care credea că-l poartă îmi amintea de Joe Bfstplk, personajul din banda desenată comică *Li'l Abner*, deasupra capului căruia plutește mereu un nor negru amenințător. Cum să subminez credința Irenei într-o *karma* blestemată? În cele din urmă am tratat-o la fel ca pe furia ei. Era nevoie de mai mult decât cuvinte: trebuia să ofer un act terapeutic, și acesta a constatat în ignorarea avertismentelor ei, apropierea repetată de ea, intrarea în spațiul blestemat, toxic, rămânând viu și nevătămat.

Un alt înțeles al scurgerii negre era legat în mintea Irenei de un vis cu o femeie frumoasă cu ochii negri, care avea în păr un trandafir roșu și stătea tolănită pe o canapea.

În vreme ce mă apropii, îmi dau seama că femeia nu este așa cum părea: canapeaua ei este un catafalc, în ochii ei negri nu este frumusețe, ci moarte, iar trandafirul roșu nu e floare, ci o rană mortală.

— Știu că eu sunt această femeie și oricine se apropie de mine, *ipso facto*, va înfrunta moartea – alt motiv să nu se apropie prea tare.

Imaginea femeii cu trandafirul stacojiu în păr mi-a amintit de intriga din *Bărbatul din labirint*, un roman futurist extraordinar al lui Robert Silverberg, în care un bărbat este trimis într-o lume nou descoperită ca să ia legătura cu o rasă de făpturi avansate. Cu toate că folosește orice sistem de comunicare imaginabil – simboluri geometrice, constante matematice, teme muzicale, strigări, țipete, fluturarea mâinilor – este ignorat cu desăvârșire. Însă eforturile lui tulbură liniștea făpturilor, care nu lasă nepedepsit păcatul său. Chiar înainte de a pleca înapoi pe Pământ îi aplică o misterioasă procedură neurochirurgicală. Doar mult mai târziu își dă seama de natura pedepsei pe care o primise: operația îl împiedică să-și stăpânească spaimile existențiale. Nu numai că îl atacă permanent teama de simplul neprevăzut și de propria moarte inevitabilă, dar este condamnat la izolare, deoarece oricine se apropie de el la câteva sute de metri

este expus acelorași explozii violente ale spaimelor existențiale.

Oricât aş fi stăruit eu că scurgerea neagră este o închipuire, adevărul este că mă trezeam adesea prins în ea. În lucrul meu cu Irene sufeream soarta celor care se apropiau prea mult de eroul lui Robert Silverberg: eram izbit de propriile adevăruri existențiale. Ședințele mă făceau mereu să mă confrunt cu propria moarte. Cu toate că am știut întotdeauna că moartea este acolo, așteptând, zumzâind ușurel chiar sub pojghița vieții mele, în general reușesc să-mi scot asta din minte.

Desigur, gândul la moarte are efecte salutare; știu că, deși *faptul* morții (partea fizică) ne distruge, *ideea* de moarte ne poate salva. Este o veche înțelepciune: iată de ce, de secole întregi, călugării au în chiliile lor cranii și de ce Montaigne ne sfătuia să trăim într-o cameră a cărei fereastră dă spre un cimitir. De multă vreme faptul că sunt conștient de moarte a slujit la înviorarea vieții mele, ajutându-mă să banalizez ceea ce este banal și să pun preț pe ceea ce este cu adevărat prețios. Da, cunoșteam toate astea în plan intelectual, dar știam și că nu pot trăi expus constant la miezul încins până la alb al groazei de moarte.

Așadar, în trecut puneam de regulă gândurile la moarte pe *arzătorul din spatele* conștiinței. Însă lucrul meu cu Irene nu mai îngăduia asta. Mereu orele cu ea îmi intensificau nu doar sensibilitatea la moarte și senzația că viața este prețioasă, ci și teama de moarte. De mai multe ori decât îmi pot aminti m-am trezit cugetând sumbru la faptul că soțul ei a fost doborât la patruzeci și cinci de ani, iar eu n-am să apuc șaiszeci. Știu că sunt în zona morții, acea perioadă din viață în care aş putea să mă sting în orice clipă.

Cine e acela care a zis că terapeuții sunt plătiți prea mult?

*Lecția a cincea: Rațiune versus trădare*⁸

⁸. În original, joc de cuvinte cu afereză: *Reason Versus Treason* (n. tr.).

Munca noastră continua în al treilea an, și eram din ce în ce mai descurajat. Terapia se împotmolise fără speranță. Irene era atât de cufundată în mlaștina depresiei, încât n-o puteam urni. Nici nu mă puteam apropia de ea: când o întrebam cât de departe sau de aproape se simte în ședință, răspundea:

— La kilometri întregi – de-abia te zăresc.

— Irene, știu că poate ai obosit să tot auzi asta, dar trebuie neapărat să luăm în

considerare începerea administrării unui antidepresiv. Trebuie să înțelegem și să eliminăm motivul pentru care refuzi cu încăpățănare medicamentele.

— Știm amândoi ce înseamnă medicamentele.

— Da?

— Înseamnă că te predai, renunți la munca terapeutică. N-am de gând să fiu reparată rapid.

— Reparată rapid, Irene? Trei ani?

— Adică faptul că mă faci să mă simt mai bine nu e o soluție. Asta amână doar confruntarea cu ceea ce am pierdut.

Orice argumente aș fi folosit, nu-i puteam scoate din cap convingerile ei, însă în cele din urmă mi-a făcut pe plac, mi-a îngăduit să-i prescriu antidepresive. Rezultatul a fost același ca al încercării precedente, în urmă cu doi ani. Trei medicamente diferite nu numai că au fost ineficiente, dar au avut și efecte secundare neplăcute: somnolență gravă; vise ciudate și înspăimântătoare; pierderea totală a sexualității și a senzualității; senzația înspăimântătoare că nimic nu contează, că e scoasă din ea însăși și din preocupările ei. Când i-am propus să consulte un psihofarmacolog, a refuzat categoric. Disperat, am lansat în cele din urmă un ultimatum:

— Trebuie să mergi la consultant și să-i urmezi recomandările, altfel nu mai lucrez cu tine.

Irene s-a uitat la mine fără să clipească. Ca de obicei, exactă și reținută, n-a oferit nimic în plus în vorbire sau în mișcări.

— Am să mă gândesc și îți dau răspunsul la ședința următoare.

Însă la ședința următoare n-a răspuns direct la ultimatum. În loc de asta mi-a înmănat un număr din *New Yorker* deschis la un articol scris de poetul rus Joseph Brodsky, intitulat „Despre durere și rațiune“.

— Aici, a spus ea, o să găsești cheia pentru ceea ce este greșit în terapie. În caz contrar, dacă îl citești și nu afli nici un răspuns, am să merg la consultantul acela.

Pacienții îmi cer adesea să citesc ceva care îi interesează – vreo carte despre autoajutorare, un articol despre un nou tratament sau o nouă teorie, un fragment literar care se apropie de situația lor. Mai mulți pacienți-scriitori mi-au întins un manuscris lung, zicând „O să afli o mulțime de lucruri despre mine citindu-l“. Această propoziție nu s-a dovedit niciodată validă: întotdeauna pacientul ar fi putut oferi materialul verbal, în mult mai puțin timp. Și nici nu vor de la mine o părere sinceră despre text – în general sunt prea important pentru pacient ca să

am libertatea de a oferi un comentariu obiectiv. Este evident că ei caută altceva – aprobarea și admirația mea – și un terapeut are modalități mult mai directe și mai eficiente de a se ocupa de acestea, nu petrecerea unor ore întregi cu lectura unui manuscris. În general caut o modalitate elegantă de a refuza astfel de cereri sau, în cel mai bun caz, accept să arunc o privire rapidă. Îmi prețuiesc și îmi apăr timpul particular de lectură.

Și totuși, nu m-am simțit împovărat când am început să citesc articolul pe care mi l-a dat Irene. Aveam un mare respect nu numai față de gustul ei, ci și față de limpezimea minții ei, și dacă ea credea că articolul conține cheia impasului nostru, aveam încredere că timpul investit va fi cheltuit cu folos. Desigur, aș fi preferat o comunicare mai directă, dar învățam să fiu receptiv la modalitatea de discurs indirect și, adesea, poetic al Irenei – un limbaj pe care îl învățase de la mama ei. Spre deosebire de tată, întruparea rațiunii lucide, care predase științele exacte într-un liceu din Middle West, mama, artistă, comunica subtil. Irene afla în mod indirect în ce dispoziție este mama. De exemplu, în zilele bune, mama putea să zică „Cred că o să pun niște iriși în vaza albastru cu alb“ sau își transmitea dispoziția prin felul în care aranja în fiecare dimineață păpușile pe patul Irenei.

Articolul începea cu analiza făcută de Brodsky primelor două strofe din poezia lui Robert Frost *Vino înăuntru*:

*Ajuns la marginea pădurii
Un sturz – i-auzi! – cu foc cânta
Afară mai domnea amurgul
Dar în ea noaptea se-ntindea.*

*Prea întuneric e-n pădure
Ca, iscusind aripa grea,
Pasărea cuib mai bun să-și afle.
Să cânte însă mai putea.*

Întotdeauna mi s-a părut că *Vino înăuntru* este o poezie frumoasă și simplă, despre natură, pe care am învățat-o pe de rost în adolescență și o recitam cu voce tare în vreme ce mergeam cu bicicleta prin parcul numit Căminul Veteranilor din Washington, D.C. Dar aici, într-o analiză strălucită vers cu vers, cuvânt cu cuvânt, Brodsky demonstra că poezia transmite un sens mai sumbru. De

exemplu, în prima strofă, este ceva sinistru în faptul că sturzul (poetul, bardul însuși) vine la marginea pădurii și se uită la adâncul ei întunecat. Iar a doua strofă nu pare oare mai mult decât o melodie sentimentală? Într-adevăr, ce exprimă poetul când spune că e prea întuneric în pădure ca un poet „iscusind aripa” să-și afle cuib mai bun pentru noapte? „Iscusind aripa” se referă oare la ritualul religios, poate ultima împărtășanie? Frost se lamentează oare că e prea târziu, că e destinat osândei? Și, într-adevăr, strofele de mai departe confirmă această interpretare. Pe scurt, Brodsky demonstrează măiestrit nu numai că poezia este cu adevărat sumbră, ci și că Frost este un poet mult mai sumbru decât cred mulți.

Eram fascinat. Discuția arăta de ce această poezie, la fel ca multe dintre creațiile înșelător de simple ale lui Frost, se agățase atât de puternic de mine în tinerețe. Dar care era legătura cu Irene? Cheia problemelor noastre din terapie, pe care mi-o promisese? Am citit mai departe.

Brodsky trece apoi la analiza unui lung poem narativ, pastorală întunecată *Îngropăciunea de-acasă*. Poemul, care are drept cadru o scară cu balustradă dintr-o mică fermă, este o conversație, o serie de mișcări, un balet între un fermier și soția sa. (M-am gândit imediat, firește, la părinții Irenei, la ferma lor din Middle West și la scara cu balustradă pe care a coborât Irene în urmă cu aproape trei decenii, ca să răspundă la telefonul ce-i vestea moartea lui Allen.) Poemul începe astfel:

*A văzut-o de jos, de la poalele scării,
Înainte să-l vadă și ea. O pornise-n jos,
Privind peste umăr la o spaimă anume.*

Fermierul merge către soția sa, întrebând: „Ce vezi / Mereu de-acolo sus? – căci voi să știu.” Cu toate că soția e îngrozită și refuză să răspundă, e sigură că el n-o să vadă nicicând ce vede ea, și îi îngăduie să urce scara. Ajungând la fereastra din susul scării, privește afară și descoperă la ce se uita ea. E surprins că n-a observat până atunci.

*— Cimitirul cel mic unde-ai mei odihnesc!
Atâta-i de mic, că fereastra-l cuprinde.
Se-ntinde cam cât dormitorul, așa-i?
Trei lespezi de-ardezie, de marmură una,*

*Plăcuțele late, în soare, pe coasta
De deal. N-avem treabă cu acestea.
Dar pricep: nu-i vorba de pietre
Ci de movilița copilului...
— Nu, nu, nu, nu, a strigat ea.*

Și soția trece pe lângă el, coboară scara, se întoarce spre el „cu o privire care îngheață” și se îndreaptă către ușa casei. Uimit, el întreabă „Nu poate vorbi un bărbat de pruncul pe care-l pierdu?”

„Tu nu”, răspunde ea. Poate că nici un bărbat, adaugă, întinzând mâna după pălărie.

Fermierul, rugând-o să-i îngăduie să participe la durerea ei, continuă cu aceste cuvinte nepotrivite:

*— Gândesc, totuși, că sari peste cal olecuță.
Ce te-a făcut oare gândul ăsta să-l nutrești
Ca mamă, pierderea întâiului născut să-ți pară
Rană de nevindecă – în fața iubirii.
S-ar zice că amintirea lui fost-a împăcată...*

Când vede că soția e neclintită, exclamă: „Doamne, ce femeie! Și unde s-a ajuns, / Un bărbat nu poate vorbi de pruncul lui care-a murit.”

Soția răspunde că el nu știe cum să vorbească, el nu are sentimente. L-a urmărit pe fereastra ei cum săpa iute mormântul fiului, „făcând pietrișul să salte-n aer iar și iar”. Și după ce a terminat de săpat a intrat în bucătărie. Ea își amintește,

*Puteai să șezi acolo, cu încălțările noroite
De pământ proaspăt din groapa pruncului tău.
Și să vorbești despre grijile tale de toate zilele.
Rezemaseși hârlețul de perete
Afară, la intrare, că doar l-am văzut.*

Soția insistă că nu acceptă ca durerea să fie tratată așa. Și nici nu se învoiește ca aceasta să fie înlăturată cu ușurință.

— Nu, când ajungi pe patul cel de moarte

*Tot singur ești, și chiar mai singur mori.
Prietenii se prefac că te-nsoțesc spre groapă,
Dar înainte să ajungi în ea, la altceva gândesc,
Profită cât mai mult de drumul înapoi la viață,
Și la cei vii, și la ceea ce înțeleg.
Dar lumea-i rea. N-aș suferi atât de tare
Dacă-aș putea să fac altminteri. Nu, nicicum!*

Soțul răspunde, condescendent, că știe că ea se va simți mai bine pentru că a spus lucrurile astea. E vremea să pui capăt durerii, spune el. „Inima [ta] a ieșit din ea: De ce să o mai ții?”

Poemul se încheie cu soția deschizând ușa să plece. Soțul încearcă să o împiedice:

*— Unde te duci? Asta să-mi spui întâi.
Vin după tine și te-aduc cu sila. Am s-o fac!*

Captivat, am citit bucata pe nerăsuflăte, și la sfârșit a trebuit să-mi reamintesc singur motivul pentru care o citeam. Ce cheie a vieții interioare a Irenei conținea? M-am gândit mai întâi la primul vis, în care trebuia să citească un text mai vechi înainte de a putea citi unul contemporan. Evident, mai aveam de lucrat cu Irene pe tema pierderii fratelui său. Învățasem deja că moartea lui a declanșat, ca la domino, multe alte pierderi. Casa lor n-a mai fost niciodată aceeași: mama ei nu și-a revenit niciodată după moartea fiului și a rămas cu o depresie cronică: relația părinților ei n-a mai fost niciodată armonioasă.

Poate că poemul era înfățișarea pură a ceea ce trebuie să se fi petrecut în casa Irenei după moartea fratelui său, mai ales înfruntarea părinților, dat fiind că tatăl și mama tratau în feluri diametral opuse pierderea suferită. Această situație nu este neobișnuită după moartea unui copil: soțul și soția suferă în feluri diferite (în mod caracteristic urmând stereotipurile sexului: de cele mai multe ori femeia suferă deschis și emotiv, în vreme ce bărbatul înfruntă durerea prin reprimare și diversiune activă). În cazul multor cupluri aceste două tipare interferează puternic – exact acesta este motivul pentru care atât de multe căsnicii se destramă după pierderea unui copil.

M-am gândit la legătura dintre Irene și alte imagini din poezia lui Frost, *Îngropăciunea de-acasă*. Schimbarea viziunii asupra locului de îngropăciune era

o metaforă strălucită: pentru fermier este de mărimea dormitorului și atât de mic, încât e încadrat de fereastră; pentru mamă este atât de mare, încât nu mai poate vedea nimic altceva. Și ferestrele. Irene era atrasă de ferestre. „Mi-ar plăcea să-mi petrec viața într-un apartament așezat foarte sus, uitându-mă pe fereastră“, spusese odată. Sau își imagina că se mută într-o casă mare, victoriană, de pe țărm, în care „mi-aș împărți timpul între contemplarea de la fereastră a oceanului și veșnica plimbare pe cărarea văduvei⁹ de pe acoperiș“.

⁹. O platformă cu balustradă de pe acoperiș, tipică pentru locuințele de pe țărm, de unde soțiile se uitau în zare după corăbiile soților. Aceștia erau uneori înghițiți de mare, lăsându-le văduve (n. tr.).

Respingerea amară de către soția fermierului a prietenilor care, după ce dau o raită pe la mormânt, se întorc pe dată la viețile lor obișnuite a fost o temă familiară a lui Irene în cursul terapiei. Odată, ca să dea o imagine mai limpede ideii, Irene a adus o reproducere după *Prăbușirea lui Icar*, de Pieter Brueghel. „Uită-te la țăranii ăștia“, a zis ea, „cum își văd de muncă, fără să-și dea osteneala să privească în sus la băiatul care cade din cer“. A adus până și descrierea poetică pe care a făcut-o Auden tabloului:

*În Icar-ul lui Brueghel, iată: cum se-nturnează toate
Atât de-ușor de la dezastru; plugarul, poate,
Să fi auzit prăbușirea, țipătul cel stingher,
Dar ce-i păsa de cădere; soarele lumina cuminte
Albele picioare ce-n apa verde s-au pierdut
Iar corabia cea mândră, ce trebuie să fi văzut
Ceva uimitor, un băiat căzând din cer,
Își avea ținta ei, și-a plutit înainte.*

Alte aspecte ale Irenei în *Îngropăciunea de-acasă* a lui Frost? Agățarea mamei de durerea sa, prozaismul tatălui și lipsa de răbdare față de faptul că ea nu renunță: și asta o auzisem descriind în propria familie.

Însă aceste observații, oricât de viu desenate și de pline de informații, nu explicau suficient de ce era atât de important pentru Irene să citească articolul. „Cheia pentru ceea ce este greșit în terapie“: acestea au fost vorbele ei, promisiunea ei. Mă simțeam dezamăgit. Poate că o supraestimam, m-am gândit; de data asta a ratat ținta.

La următoarea noastră ședință Irene a intrat în cabinet și, ca de obicei, a trecut pe lângă mine spre scaunul ei fără să mă privească. S-a așezat, și-a pus poșeta pe podea, lângă ea, apoi – în loc să se uite în tăcere pe fereastră câteva clipe, cum făcea de obicei – s-a întors pe dată spre mine și a întrebat:

— Ai citit articolul?

— Da, l-am citit, și este minunat. Îți mulțumesc că mi l-ai dat.

— Și? m-a îmboldit ea.

— Și a fost captivant; te-am auzit vorbind despre viața părinților tăi după moartea lui Allen, însă poemul m-a făcut să înțeleg totul cu o extraordinară intensitate. Acum înțeleg mult mai bine de ce nu te-ai mai putut întoarce să locuiești la ei și cât de bine te-ai identificat cu purtarea mamei și lupta ei cu tatăl tău și...

N-am putut continua. Expresia de incredulitate din ce în ce mai mare de pe fața Irenei m-a încremenit. Privirea ei uimită era cea a unei profesoare în fața unui tolmăc de elev, întrebându-se cum naiba o fi reușit să ajungă până în clasa ei.

În cele din urmă, Irene a șuierat printre dinții strânși:

— Fermierul și soția sa din acel poem nu sunt mama și tata. *Suntem noi – tu și cu mine.*

S-a oprit un pic, s-a controlat și după o clipă a adăugat cu o voce mai blândă:

— Adică, poate că au *caracteristici* de-ale părinților mei, dar în esență fermierul și soția lui sunt *tu și cu mine în camera asta.*

Mi s-a învârtit capul. Firește! Firește! Pe loc, fiecare vers din *Îngropăciunea de-acasă* lua un nou înțeles. Mă năpusteam nebunește. Niciodată până atunci sau de atunci încolo nu mi-a lucrat mintea mai repede.

— Așadar, *eu* sunt cel care aduce în casă hârlețul murdar?

Irene a încuviințat energic.

— Și *eu*, cel care intră în bucătărie cu încălțări noroite, murdare de la mormânt?

Irene a dat iar din cap. Nu nemilos de data asta. Poate că revenirea mea rapidă o să mă mântuiască, totuși.

— Și *eu*, cel care te dojenește pentru că te agăți de durere? Care zice că sari peste cal, care întreabă „De ce-o mai ții când amintirea lui trebuie să fi fost împăcată până acum?” *Eu*, cel care sapă mormântul atât de iute, încât pietrișul saltă în aer? *Eu*, cel ale cărui vorbe supără tot timpul? Și *eu* sunt cel care încearcă să se vâre cu de-a sila între tine și durerea ta? Și cu siguranță *eu* sunt cel

care îți stă în cale la ușă și încearcă să-ți bage pe gât leacuri de durere?

Irene a dat din cap, în vreme ce lacrimile i se adunau în ochi și se rostogoleau pe obraji. Era pentru prima dată în cei trei ani de disperare când plângea de-a binelea în prezența mea. I-am întins un șervețel. Am luat și eu unul. A întins mâna și a prins-o pe a mea. Eram din nou înapoi, împreună.

Cum ajunseserăm să ne îndepărtăm atât de mult? Privind înapoi, văd că exista un conflict între sensibilitățile noastre: eu, un rațional existențialist; ea, o romantică lovită de durere. Poate că ruptura era inevitabilă; poate că modalitățile noastre de a face față tragediei erau intrinsec opuse. Cum *reușește* cineva să înfrunte cel mai bine aspectele existențiale brutale ale vieții? Cred că în adâncul ei, Irene simțea că nu există decât două strategii, la fel de greu de acceptat: să adopți o formă de negare sau să trăiești într-o intolerabilă conștiință plină de neliniște. Nu dădea oare Cervantes glas acestei dileme prin întrebarea nemuritorului său Don Quijote: „Care îți este voia: nebunie înțeleaptă, ori sănătate prostească?”

Am o tendință care îmi afectează puternic abordarea terapeutică: n-am crezut niciodată că starea de conștiință duce la nebunie sau că negarea duce la sănătate. Multă vreme am considerat negarea un dușman, și o provoc la luptă ori de câte ori este posibil, și în terapie, și în viața mea personală. Nu numai că am încercat să-mi risipesc toate iluziile care îmi îngustează viziunea, alimentând limitarea și dependența, dar îi încurajez și pe pacienți să facă asta. Sunt convins că, deși confruntarea cinstită cu propria situație poate provoca teamă și cutremurare, în ultimă instanță este vindecătoare și ne îmbogățește. Astfel, abordarea mea psihoterapeutică este ilustrată de comentariul lui Thomas Hardy: „Dacă există o cale spre Mai Bine, ea cere o examinare cuprinzătoare a faptului Cel Mai Rău.”

Așa încât chiar de la începutul terapiei i-am vorbit Irenei cu vocea rațiunii. Am încurajat-o să exerseze împreună cu mine evenimentele din jurul și de după moartea soțului ei:

- Cum o să afli de moartea lui?
- O să fii cu el când moare?
- Ce o să simți?
- Pe cine o să chemi?

Și în același fel a exersat împreună cu mine înmormântarea lui. I-am spus că voi merge la înmormântare și că, dacă prietenii ei nu vor zăbovi alături de ea lângă mormânt, eu cu siguranță o voi face. Dacă alții vor fi prea speriați ca să-i

asculte gândurile macabre, eu o voi încuraja să mi le spună. Am încercat să alung teroarea din coșmarurile ei.

Ori de câte ori trecea pe tărâmurile iraționale putea conta pe mine că o voi înfrunta. Să luăm, de exemplu, vinovăția provocată de compania altui bărbat. Ea considera orice bucurie a vieții o trădare față de Jack. Dacă mergea împreună cu un bărbat la plajă sau la un restaurant la care fusese cândva cu Jack, i se părea că îl trădează, încălcând caracterul special al iubirii lor. Pe de altă parte, mersul într-un loc nou stârnea vinovăția celui rămas în viață: „De ce trebuie să fiu în viață și să mă bucur de experiențe noi, când Jack e mort?” Se simțea vinovată și pentru că nu fusese o soție destul de bună. În urma psihoterapiei s-au produs în ea multe schimbări: a devenit mai blândă, mai atentă și mai iubitoare. „Ce nedrept față de Jack“, spunea ea, „e faptul că sunt în stare să ofer mai mult din mine altui bărbat decât lui.“

Mereu puneam în joc astfel de afirmații. „Unde e Jack acum?“, o întrebam. Răspundea întotdeauna „Nicăieri – în afară de amintire“ – amintirea ei și a altora. Ea nu avea credințe religioase și niciodată nu a postulat persistența conștiinței, sau orice altă formă de viață de după moarte. Așa că o pisam cu rațiunea: „Dacă nu poate simți nimic și nu vede ceea ce faci, cum poate fi rănit de faptul că ești cu alt bărbat?” Și apoi, îi aminteam, înainte de a muri, Jack și-a exprimat explicit dorința ca ea să fie fericită și să se recăsătorească. „Ar vrea oare ca tu și fiica lui să vă înecați în tristețe? Așadar, chiar dacă ar mai exista *cu adevărat* conștiința lui, nu s-ar simți trădat; ar fi bucuros că ți-ai revenit. Și, în orice caz,“ încheiam eu, „indiferent dacă a supraviețuit sau nu conștiința lui Jack, concepte ca *nedreptate* sau *trădare* n-ar avea nici un sens.“

Uneori Irene avea vise intense în care Jack trăia – un fenomen obișnuit în cazul pierderii cuiva – din care se trezea cu inima bubuind și își dădea seama că a fost doar vis. Alteori plângea amarnic la gândul că el e „acolo, departe“, suferind. Uneori, când mergea la cimitir, plângea la „gândul cumplit“ că el e închis într-un sicriu rece. Într-un vis deschidea frigiderul și dădea peste un Jack în miniatură, cu ochii larg deschiși, uitându-se la ea. Îi aminteam metodic și fără încetare de convingerea ei că el *nu este* acolo, departe, că el nu mai există ca ființă cu simțuri. Îi mai aminteam și de dorința ei ca el să o *poată* vedea. Din experiența mea, toți cei care și-au pierdut partenerul de viață sufereau din cauza senzației că viața lor nu este văzută.

Irene păstra multe dintre obiectele personale ale lui Jack și cotrobăia adesea prin sertarele biroului său după vreun lucru care să amintească de el când avea

nevoie de un cadou pentru aniversarea fetei. Era înconjurată în așa măsură de amintiri materiale ale lui Jack, încât mă temeam că Irene o să ajungă ca Miss Havisham din romanul lui Dickens *Marile speranțe*, o femeie atât de intens stăpânită de durere (fusesse părăsită în fața altarului), încât a trăit ani la rând în pânzele de păianjen ale pierderii, fără să-și dezbrace rochia de mireasă și fără să curețe masa așternută pentru ospățul ei de nuntă. În consecință, pe tot parcursul terapiei am îndemnat-o pe Irene să întoarcă spatele trecutului, să se întoarcă la viață, să-și slăbească legăturile cu Jack: „Dă jos unele dintre fotografiile lui. Redecorează casa. Cumpără-ți alt pat. Curăță sertarele biroului; aruncă din lucruri. Călătorește într-un loc nou. Fă ceva ce n-ai făcut înainte. Nu mai vorbi atât de mult cu Jack.“

Dar ceea ce eu numeam rațiune Irene numea trădare. Ceea ce numeam întoarcere la viață ea numea trădarea iubirii. Ceea ce numeam desprinderea de cel mort ea numea abandonarea iubirii sale.

Eu credeam că sunt raționalistul de care are nevoie; ea credea că pângăresc puritatea durerii sale. Eu credeam că o conduc înapoi spre viață; ea credea că o silesc să-i întoarcă spatele lui Jack. Eu credeam că o inspir să devină personajul existențial; ea credea că sunt un spectator mulțumit de sine care îi privește tragedia din fotoliul lui aflat în siguranță, în lojă.

Eram uluit de încăpățânarea ei. De ce nu putea pricepe? mă întrebam. De ce nu poate pricepe că Jack e mort cu adevărat, că i-a pierit conștiința? Că nu e vina ei. Că nu e blestemată, că n-o să provoace moartea mea sau a următorului bărbat pe care o să-l iubească. Că nu e sortită să aibă parte veșnic de tragedii. Că se agață de credințe sucite pentru că se teme atât de mult de alternativă: să recunoască faptul că trăiește într-un univers absolut indiferent la fericirea sau nefericirea ei.

Iar ea se minuna de obtuzitatea mea. De ce nu poate Irv să priceapă? De ce nu vede că pocește amintirea mea despre Jack, că îmi pângărește durerea aducând în ea noroi din mormânt și lăsând hârlețul în bucătărie? De ce nu poate pricepe că nu vreau decât să mă uit pe fereastră la mormântul lui Jack? Că mă înfurie când încearcă să mă tragă departe de inima mea. Că sunt momente în care, cu toate că am nevoie de el, trebuie neapărat să mă îndepărtiez de el, să mă strecor pe lângă el pe scară, să respir aer curat. Că mă înec, mă agăț de epava vieții mele, iar el tot încearcă să-mi descleșteze degetele. De ce nu poate pricepe că Jack a murit din cauza iubirii mele otrăvite?

În seara aceea, revăzând în minte ședința, mi-am amintit de altă pacientă cu care lucrasem cu decenii înainte. În toată perioada adolescenței fusese prinsă într-o luptă îndelungată și aprigă cu tatăl ei, care era un „Gică-contra“. Când a plecat de acasă pentru prima oară, a dus-o cu mașina la facultate și, în stilul lui tipic, i-a stricat cheful, bombănind tot timpul despre șuvoiul urât, plin de gunoaie, care curgea pe lângă drum. Ea, în schimb, văzuse un pârau de țară frumos, curat. Ani de zile mai târziu, după moartea lui, s-a întâmplat ca ea să facă aceeași călătorie, și a observat că erau *două* ape, câte una de fiecare parte a drumului. „Însă de data asta eu eram la volan,“ a spus ea cu tristețe, „și pâraul pe care l-am văzut pe fereastra șoferului era exact așa de urât și de poluat cum îl descrieseta tata.“

Toate componentele acestei lecții – impasul meu cu Irene, insistența ei să citesc poemul lui Frost, amintirea poveștii pacientei mele despre călătoria cu mașina – au fost extrem de instructive. Înțelegeam acum cu o limpezime uimitoare că era vremea să ascult, să las deoparte viziunea personală asupra lumii, să nu-i mai impun pacientului stilul și vederile mele. Era vremea să privesc pe fereastra Irenei.

Lecția a șasea:

Nu căta vreodată să afli pentru cine bat clopotele

Într-o zi, în al patrulea an de terapie, Irene a venit cu o mapă mare. A pus-o pe podea, a deschis-o și a luat din ea o pânză mare, ținând-o cu spatele spre mine, ca să nu o pot vedea.

— Ți-am spus că iau lecții de pictură? m-a întrebat pe un ton jucăuș, neobișnuit.

— Nu. Aud acum prima oară. Dar cred că e minunat.

Și chiar credeam. Nu m-a deranjat că o pomenise în trecere; orice terapeut e obișnuit cu faptul că pacienții uită să pomenească lucrurile bune din viața lor. Poate că e o simplă neînțelegere, o presupunere greșită a pacienților că, de vreme ce terapia este orientată către patologie, terapeuții vor să audă doar problemele. Însă alți pacienți, dependenți de terapie, preferă să-și ascundă progresele, ca nu cumva terapeuții să tragă concluzia că ei nu mai au nevoie de ajutor.

Acum, trăgând aer în piept, Irene a răsucit pânza. În fața mea strălucea un subiect static¹⁰, un vas simplu de lemn în care se aflau o lămâie, o portocală și

un avocado. Deși impresionat de talentul ei la desen, m-a dezamăgit subiectul, atât de tern și fără semnificație. Mi-aș fi dorit ceva mai relevant pentru munca noastră. Dar m-am prefăcut interesat și laudele mele au fost convingător de entuziaste.

10. În engleză *still life*. Am evitat formula consacrată, „natură moartă“, pentru că peste câteva paragrafe este o discuție semnificativă legată de „moarte“ din echivalentul francez *nature morte* (n. tr.).

Am aflat curând că nu atât de convingătoare cât crezusem. La ședința următoare m-a anunțat:

— Mă înscriu pentru alte șase luni de lecții de pictură.

— E minunat. Același profesor?

— Da, același profesor, aceeași clasă.

— Vrei să zici, o clasă de subiecte statice?

— Cred că nu asta speri. E limpede că e ceva ce nu-mi spui.

— Și anume? (Am început să mă simt stingherit.) Ce bănuiești?

— Văd că am nimerit ceva, a rânjit Irene. Aproape niciodată nu recurgi la practica tradițională a psihiatrilor, de a răspunde la o întrebare cu o întrebare.

— Niciodată nu ratezi un truc, Irene. Prea bine, adevărul este că pictura mi-a stârnit două senzații diferite.

Aici am apelat la o practică pe care o predau întotdeauna studenților mei: când două sentimente opuse te pun într-o dilemă, cel mai bine este să exprimi ambele sentimente și dilema.

— În primul rând, l-am admirat mult. Nu am nici un strop de talent artistic și mă umple respectul în fața unei lucrări de așa calitate.

Am șovăit, și Irene m-a înghiontit:

— Dar...

— Dar... ei, bine... ăăă... sunt atât de bucuros că îți place să pictezi, încât mă tem să nu sune cât de cât critic, dar cred că speram că ți-ai putea folosi talentul la ceva ce ar putea fi mai... ăăă... cum să-i zic?... *rezonant* cu terapia noastră.

— Rezonant?

— Unul dintre lucrurile care îmi plac în munca noastră împreună este că întotdeauna răspunzi cu miez ori de câte ori te întreb ce se petrece în mintea ta. Uneori e un gând, dar de cele mai multe ori descrii o imagine mentală. Dat fiind extraordinarul tău simț vizual, speram că ai putea combina arta cu terapia în mod sinergetic. Nu știu – poate că speram ca pictura să fie mai expresionistă, sau cathartică, sau lămuritoare. Poate că ai putea rezolva pe pânză niște aspecte

dureroase. Însă subiectul static, chiar dacă este minunat din punctul de vedere al tehnicii, este atât de... atât de... senin, de îndepărtat de conflict și durere.

Văzând că Irene își dă ochii peste cap, am adăugat:

— M-ai întrebat care îmi sunt sentimentele, iată-le. Nu le iau apărarea. De fapt, bănuiesc că greșesc când critic orice activitate care îți oferă un răgaz de pace.

— Irv, nu cred că știi prea multe despre pictură. Știi cum numesc francezii un subiect static?

Am scuturat din cap.

— *Nature morte*.

— Natură moartă.

— Exact. A picta un subiect static înseamnă să cugeți la moarte și la descompunere. Când pictez fructe nu pot să nu observ cum mor și se descompun modelele mele pe zi ce trece. Când pictez sunt foarte aproape de terapia noastră, deplin conștientă de trecerea lui Jack de la viață la țărână, foarte conștientă de prezența morții și de mirosul descompunerii în tot ceea ce trăiește.

— Tot? am îndrăznit eu.

A dat din cap că da.

— Tu? Eu?

— Totul, a răspuns ea. Mai ales eu.

În sfârșit! „Scormoneam“ după ultima afirmație a Irenei, sau ceva în genul ei, încă de la începutul lucrului nostru. Ea anunța o fază nouă în terapie, după cum am văzut din visul intens pe care l-a povestit după vreo două săptămâni.

Sau la o masă – ca a unui consiliu de conducere. Mai sunt și alții acolo, iar tu stai în capul mesei. Lucrăm cu toții la ceva – poate că trecem în revistă propuneri de granturi. Îmi ceri să-ți aduc niște hârtii. E o încăpere mică, și ca să pot ajunge la tine trebuie să trec foarte aproape de un șir de ferestre deschise, care ajung până la podea. Ar fi ușor să cad pe fereastră, și m-am trezit cu un gând intens în minte: Cum ai putut să mă expui unui asemenea pericol?

Această temă generală – *ea se află în pericol și eu nu reușesc să o apăr* – a luat curând amploare. După câteva nopți a avut două vise legate de primul, în succesiune rapidă. (Visele legate de alt vis pot transmite același mesaj. Prietenul nostru, omulețul țesător de vise, se distrează adesea compunând mai multe variații ale unei teme deosebit de captivante.)

Primul:

Tu ești conducătorul unui grup. E pe cale să se întâmple ceva periculos – nu știi sigur ce, dar tu

conduci grupul în pădure, spre un loc mai ferit. Sau asta se presupune că faci. Dar cărarea pe care ne duci e din ce în ce mai bolovănoasă, strâmtă, întunecată. Apoi dispare cu totul. Tu te faci nevăzut, și noi suntem rătăciți și foarte speriați.

Al doilea:

Noi – același grup – suntem într-o cameră de hotel și iar e o primejdie. Poate niște intruși, poate o tornadă. Din nou ne conduci departe de pericol. Ne pui să urcăm pe o scară de incendiu cu trepte de metal negre. Urcăm și tot urcăm, dar scara nu duce nicăieri. Se termină pe tavan și trebuie să dăm înapoi cu toții.

Au urmat alte vise. În unul dintre ele, ea și cu mine dăm împreună un examen, și nici unul dintre noi nu cunoaște răspunsurile. În altul, ea se privește în oglindă și vede că are pe obraji pete roșii de descompunere. În altul dansează cu un tânăr slab și nervos, care brusc o părăsește pe ringul de dans. Ea se răsuțește către o oglindă și se trage înapoi când își vede fața acoperită de o piele roșie fleșcăită presărată de furuncule hidoase și bășici pline de sânge.

Mesajul acestor vise era clar ca bună ziua: primejdia și descompunerea sunt inseparabile. Iar eu nu sunt un mântuitor – dimpotrivă, nu se poate pune bază pe mine și sunt neputincios. În curând un vis deosebit de intens a adăugat o altă componentă.

Tu ești ghidul meu turistic într-un loc izolat dintr-o țară străină – poate Grecia sau Turcia. Conduci un jeep deschis și ne ciorovăim în privința locurilor pe care să le vizităm. Eu vreau să văd niște minunate ruine antice, și tu tot vrei să mă duci în orașul modern, vulgar și superficial. Începi să conduci atât de repede, încât mă sperii. Apoi jeep-ul se întepenește și ne balansăm, legănându-ne înainte și înapoi, peste o prăpastie imensă. Mă uit în jos și nu-i pot vedea fundul.

Acest vis, care implică dihotomia dintre ruinele antice minunate și orașul modern vulgar, reflectă, desigur, dezbaterea noastră actuală „rațiune versus trădare“. Ce cale să urmezi? Ruinele antice frumoase (primul text) ale vieții ei dinainte? Sau viața nouă deplorabil de urâtă pe care a văzut-o desfășurată în fața ei? Dar sugera și un nou aspect al muncii noastre împreună. În visele dinainte sunt incompetent: rătăcesc cărarea din pădure; o conduc pe Irene pe o scară de incendiu care duce la tavanul fără vreo trapă; nu cunosc răspunsurile la examen. Însă în acest vis nu numai că sunt incompetent și nu reușesc să o protejez, *dar sunt și periculos* – o conduc pe Irene în pragul morții.

După vreo două nopți a visat că ea și cu mine ne îmbrățișăm și ne sărutăm blând. Dar ceea ce începe tandru se transformă în teroare, când gura mea se

deschide tot mai mare și mă apuc să o devorez. „Mă lupt din răputeri,” a spus, „dar nu pot să mă eliberez.”

„Nu căta vreodată să afli pentru cine bat clopotele; pentru tine bat.” Astfel, așa cum a observat John Donne acum aproape patru sute de ani, în versurile ajunse celebre, clopotele de moarte bat nu doar pentru mort, ci și pentru tine și pentru mine – rămași în viață, da, dar pentru un răstimp limitat. Această idee apare de la începutul istoriei. Acum patru mii de ani, într-o epopee babiloniană, Ghilgameș și-a dat seama că moartea prietenului său Enkidu o prevestește pe a sa: „Enkidu s-a înnegrit și nu mă poate auzi. Când o să mor nu voi fi oare ca Enkidu? Tristețea îmi pătrunde în inimă. Mă tem de moarte.”

Moartea celuilalt ne pune în fața propriei morți. Este acesta un lucru bun? Ar trebui ca o astfel de confruntare să fie încurajată în psihoterapia durerii? Întrebare: De ce să te legi la cap când nu te doare? De ce să ațâți flacăra spaimei de moarte în persoanele care au pierdut pe cineva și deja sunt încovoiate de pierdere? Răspuns: Pentru că o confruntare cu propria moarte poate genera modificări personale pozitive.

Prima dată am fost conștient de potențialul terapeutic al unei întâlniri cu moartea în tratarea durerii cu câteva decenii în urmă, când un bărbat de șaiszeci de ani mi-a descris coșmarul cumplit pe care l-a avut după ce a aflat de metastaza periculoasă a cancerului cervical al soției sale, care nu mai putea fi tratată. În coșmar alerga printr-o casă veche și părăginită – ferestre sparte, țigle care se prăbușesc, acoperiș prin care intră ploaia – urmărit de un monstru de tip Frankenstein. El se apără: lovește cu pumnii, cu picioarele, înjunghie, aruncă monstrul de pe acoperiș. Dar – și acesta este mesajul principal al visului – *monstrul nu poate fi oprit*: reapare imediat și își continuă urmărirea. Monstrul nu îi este necunoscut, i-a apărut în vis pe când avea zece ani, curând după înmormântarea tatălui. L-a terorizat luni de zile, și în cele din urmă a dispărut, dar a revenit după cincizeci de ani, la vestea bolii fatale a soției. Când l-am întrebat ce crede despre vis, primele lui cuvinte au fost: „Și eu am parcurs o sută de mii de kilometri.” Atunci am înțeles că moartea celuilalt – întâi a tatălui și acum moartea iminentă a soției – l-a făcut să se confrunte cu propria moarte. Monstrul de tip Frankenstein era o personificare a morții, iar casa în paragină semnifica îmbătrânirea și descompunerea propriului trup.

În acea discuție cred că am făcut o descoperire nouă și minunată, cu implicații semnificative pentru psihoterapia durerii. Curând am început să caut această

temă la toți pacienții care pierduseră pe cineva și, pentru a testa această ipoteză, împreună cu un coleg, Morton Lieberman, am demarat, cu câțiva ani înainte de ședințele cu Irene, un proiect de cercetare pe tema pierderii partenerului de viață.

Din grupul de optzeci de văduve și văduvi pe care l-am studiat, un procent semnificativ – până la o treime – au raportat o conștiință sporită a propriei condiții de muritor, și această conștiință era, la rândul ei, *legată în mod semnificativ de un avânt al creșterii personale*. Cu toate că revenirea la nivelul anterior de funcționare este considerată în general punctul final al pierderii partenerului, datele noastre sugerau că unii văduvi și unele văduve fac mai mult decât atât: ca rezultat al confruntării existențiale, devin mai maturi, mai conștienți, mai înțelepți.

Cu mult înainte ca psihologia să existe ca disciplină independentă, marii scriitori erau mari psihologi, și există în literatură numeroase exemple de conștiință a morții care catalizează transformarea personală. Să luăm terapia de șoc existențial a lui Ebenezer Scrooge din *Un colind de Crăciun*, de Dickens. Uimitoarea transformare a lui Scrooge rezultă nu din voioșia acelui moment, ci din faptul că a fost silit să se confrunte cu propria moarte. Mesagerul lui Dickens (stafia Crăciunului care va să vină) folosește o terapie de șoc existențial foarte puternică: stafia îl duce pe Scrooge în viitor, unde își vede ultimele ore de viață, îi aude pe ceilalți trecând cu ușurință peste moartea lui și vede străini care se ceartă pe avutul lui. Transformarea lui Scrooge se petrece imediat după ce el îngenunchează în cimitir și atinge literele de pe propria piatră de mormânt.

Sau să-l luăm pe Pierre al lui Tolstoi, un suflet rătăcit care se împleticește fără rost prin primele nouă sute de pagini din *Război și pace*, până ce este prins de trupele lui Napoleon, vede cum plutonul de execuție îi împușcă pe cei cinci oameni aflați în rând înaintea sa și apoi e grațiat în ultimul moment. Această aproape-moarte îl transformă pe Pierre, care trece prin ultimele trei sute de pagini plin de vioiciune, de hotărâre și de prețuire intensă a vieții. Și mai remarcabil este Ivan Ilici al lui Tolstoi, birocrațul cu spirit îngust a cărui suferință, pe când e pe moarte din pricina unui cancer abdominal, este ușurată de o intuiție uimitoare: „*Mor atât de rău pentru că am trăit atât de rău.*” În puținele zile care i-au rămas, Ivan Ilici trece printr-o schimbare interioară extraordinară, ajungând la un nivel de generozitate, empatie și integrare pe care nu-l avusese niciodată.

Astfel, confruntarea cu moartea iminentă poate să propulseze omul în

înțelepciune și la o nouă profunzime a existenței. Am condus multe grupuri de pacienți pe moarte care îi primeau cu brațele deschise pe studenții observatori, deoarece simțeau că îi pot învăța foarte multe lucruri despre viață. „Ce păcat“, i-am auzit pe acești pacienți spunând, „că a trebuit să așteptăm până acum, până ce trupul ni s-a umplut de cancer, ca să învățăm să trăim.“ În alt loc din această carte, în capitolul „Călătorii cu Paula“, descriu câteva persoane cu cancer în fază terminală care au devenit înțelepte în urma confruntării cu moartea.

Dar cum rămâne cu pacienții obișnuiți, sănătoși fizic, care fac psihoterapie – bărbați și femei care nu se confruntă cu boli în ultima fază și nici cu plutonul de execuție? Cum putem noi, medicii, să-i expunem la adevărul situației lor existențiale? Eu încerc să profit de unele situații grave, numite adesea „experiențe extreme“, care creează o fereastră către nivelurile existențiale mai profunde. Evident, confruntarea cu propria moarte este cea mai puternică experiență extremă, dar există multe altele – o boală sau rănire gravă, divorț, eșec în carieră, evenimente cruciale (pensionare, plecarea copiilor de acasă, vârsta medie, zile de naștere importante) și, desigur, experiența convingătoare a morții partenerului de viață.

Așadar, strategia mea inițială în terapia Irenei a fost să folosesc ori de câte ori este posibil pârghia confruntării existențiale. În repetate rânduri am încercat să-i deturnez atenția de la moartea lui Jack către viața și moartea ei. De exemplu, când vorbea despre faptul că trăiește doar pentru fata ei, că așteaptă cu brațele deschise moartea, că și-ar petrece restul vieții privind pe fereastră la cimitirul familiei, spuneam dinadins ceva de genul „Dar atunci nu alegi să-ți irosești viața – singura viață care îți este dată?“

După moartea lui Jack, Irene a avut adesea vise în care o calamitate – adesea un incendiu devastator – îi ucide întreaga familie. Considera aceste vise o reflectare a morții lui Jack și sfârșitul familiei lor întregi. „Nu, nu, treci cu vederea ceva“, răspundeam eu. „Visul acesta nu este doar despre Jack și familie – este și despre moartea ta.“

În primul an Irene înlătura pe dată astfel de comentarii: „Nu pricepi. Am avut o pierdere prea mare, o traumă prea mare, prea multe morți adunate.“ Era în căutarea unei întreruperi a durerii, și ideea morții părea mai degrabă o soluție decât o amenințare. Nu este o poziție neobișnuită: multe persoane care suferă consideră moartea un loc fermecat al păcii. Însă moartea nu este o stare de pace, și nici o stare în care cineva își continuă viața fără durere; este conștiința

nimicită.

Poate că nu îi respectam ritmul. Poate că am făcut greșeala – pe care o fac adesea – să merg mai repede decât pacientul. Sau poate că Irene era, pur și simplu, cineva care nu putea obține avantaje din confruntarea cu situația sa existențială. În orice caz, văzând că nu o scot la capăt, am abandonat în cele din urmă această direcție și m-am gândit la alte modalități de a o ajuta. Apoi, după câteva luni, când mă așteptam cel mai puțin, a venit episodul cu natura moartă, urmat de cascada de imagini și vise impregnate de teama de moarte.

Acum momentul era potrivit, și ea era receptivă la interpretările mele. A apărut alt vis, atât de impresionant, încât nu și-l putea scoate din minte.

Sunt în veranda acoperită a unei cabane șubrede și văd o fiară uriașă, amenințătoare, cu o gură enormă, care așteaptă la câțiva metri de ușă. Sunt îngrozită. Mă tem că i se va întâmpla ceva rău fiicei mele. Mă hotărâsc să îmbinez fiara cu un sacrificiu și arunc pe ușă un animal de pluș în carouri roșii. Fiara îl ia, dar rămâne acolo. Ochii ei ard. Sunt ațintiți asupra mea. Eu sunt prada.

Irene a identificat imediat animalul de sacrificiu în carouri roșii: „E Jack. E culoarea pijamalei lui din noaptea în care a murit.” Atât de puternic a fost visul, încât a persistat în mintea ei săptămâni întregi, și treptat a înțeles că, deși la început plasase teama de moarte asupra fiicei sale, ea era de fapt prada morții. „Pe mine mă așteaptă atât de fioros creatura, și asta înseamnă că e un singur fel în care se citește acest vis.” A șovăit. „Visul spune că, inconștient, am considerat moartea lui Jack un sacrificiu pentru a putea să trăiesc mai departe.” Era șocată de propria idee, și cu atât mai mult când a înțeles că moartea era acolo, așteptând, nu pe alții, nu pe fiica ei, ci pe ea.

Folosind acest nou cadru de referință, am reexaminat treptat unele dintre cele mai persistente și dureroase dintre sentimentele Irenei. Am început cu vinovăția, care o tortura, așa cum se întâmplă cu cele mai multe dintre persoanele care și-au pierdut partenerul. Am tratat cândva o văduvă care rareori pleca de lângă patul soțului în săptămânile în care a zăcut inconștient la spital. Într-o zi, în cele câteva minute în care s-a strecurat până la magazinul de cadouri al spitalului ca să cumpere un ziar, soțul a murit. Vinovăția că l-a părăsit a hăituit-o luni de zile. La fel, Irene fusese cum nu se poate mai atentă cu Jack: l-a îngrijit cu un devotament extraordinar și a respins toate îndemnurile mele să facă o pauză, să-și ofere un răgaz, internându-l sau angajând o asistentă medicală. În loc de asta, a închiriat un pat de spital, l-a așezat lângă patul său și a dormit lângă el până în clipa morții. Și totuși, nu putea scăpa de gândul că ar fi trebuit să facă mai mult:

— Ar fi trebuit să nu mă îndepărtez nici o clipă de el. Ar fi trebuit să fiu mai blândă, mai iubitoare, mai apropiată.

— Poate că vinovăția este un fel de a nega moartea, am stăruit eu. Poate că atunci când spui „Ar fi trebuit să fac mai mult“ subtextul este că, dacă ai fi procedat altfel, *ai fi putut împiedica moartea lui*.

Poate că, de asemenea, negarea morții era subtextul multora dintre celelalte credințe ale ei iraționale: că e singura cauză a morții tuturor celor care au iubit-o; că e blestemată; că din ea emană o aură neagră, otrăvitoare, ucigătoare; că e rea, damnată; că iubirea ei e mortală; că e pedepsită de cineva, de ceva, pentru cine știe ce păcat de neiertat. Poate că *toate* aceste credințe serveau la ecranarea faptelor brutale ale vieții. Dacă ar fi fost cu adevărat blestemată sau răspunzătoare pentru acele morți, ar rezulta că *moartea nu este inevitabilă*; că are o cauză umană, ce poate fi evitată; că existența nu este capricioasă; că fiecare om nu este aruncat, singur, în existență; că există un tipar cosmic care acoperă toată lumea, cu toate că nu poate fi înțeles; și că universul ne supraveghează și ne judecă.

Cu timpul, Irene a ajuns în stare să vorbească mai deschis despre teama de existență și să reformuleze motivele din spatele refuzului ei de a-și crea legături noi cu ceilalți, în special cu bărbații. Afirmase că evita implicarea, inclusiv în ce mă privește, pentru a evita durerea unei noi pierderi. Acum a început să se teamă că nu îi era frică doar de pierderea acelei persoane, ci de toate lucrurile care aminteau că viața e trecătoare.

I-am vorbit Irenei despre unele dintre concepțiile lui Otto Rank despre individul care are fobia vieții. Când scrie că „unii indivizi refuză împrumutul vieții, de teama datoriei morții“, Rank, un discipol al lui Freud, conștient de existență, descria tocmai dilema Irenei. „Uite cum refuzi viața“, am muștrat-o, „privind la nesfârșit pe fereastră, evitând pasiunea, evitând implicarea, scufundându-te în lucrurile care îți amintesc de Jack. Nu face o croazieră pe ocean“, am sfătuit-o. „Strategia ta ar lipsi călătoria de orice bucurie. La ce bun să te apuci de orice, la ce bun să-ți faci prieteni, la ce bun să-ți pese de oricine, dacă în cele din urmă croaziera se termină?“

Faptul că Irene înclina din ce în ce mai mult să-și accepte propria existență limitată vestea multe schimbări. Dacă vorbise cândva de o societate secretă a celor care au pierdut persoane iubite, acum propunea altă societate, suprapusă parțial aceleia, alcătuită din acele persoane iluminate care sunt, după spusele ei, „conștiente de destinația lor“.

Dintre toate schimbările ei, cea mai bine-venită era disponibilitatea din ce în ce mai mare de a intra în contact cu mine. Am fost important pentru Irene. Nu mă îndoiam de asta: au fost luni în care spunea că trăiește doar pentru ședințele noastre. Și totuși, oricât de apropiați eram, m-am gândit întotdeauna că ea și cu mine ne întâlnim doar indirect, că ratasem întotdeauna o întâlnire cu adevărat „tu și eu“. Ea încercase, după cum a spus mai înainte în terapie, să mă țină în afara timpului, să știe cât mai puțin posibil despre mine, să pretindă că nu am o poveste a vieții, cu început și sfârșit. Acest lucru se schimbase acum.

La începutul terapiei, într-o vizită la părinții ei, Irene a dat peste un exemplar vechi, cu poze, din cartea lui Frank Baum despre Oz, pe care o citise când era copil. La întoarcere mi-a spus că semăn ciudat de mult cu Vrajitorul din Oz. Acum, după trei ani de terapie, s-a uitat din nou la poză și asemănarea i s-a părut mai puțin evidentă. Am simțit că se întâmplă ceva important când a spus, pe gânduri, „Poate că nu ești vrăjitorul. Poate că nu există nici un vrăjitor. Poate“, a continuat, mai mult pentru ea decât pentru mine, „ar trebui pur și simplu să accept ideea ta că tu și cu mine suntem doar tovarăși în călătoria prin viață, amândoi ascultând cum bat clopotele.“

Și nu m-am îndoit că începea o nouă fază a terapiei atunci când a intrat în cabinetul meu într-o după-amiază, în cel de-al patrulea an, uitându-se drept la mine, s-a așezat, s-a uitat din nou drept la mine și a spus „E ciudat, Irv, dar mi se pare că ești mult mai mic“.

Lecția a șaptea: Desprinderea

Ultima noastră ședință nu a avut nimic remarcabil, cu două excepții. Mai întâi, Irene a trebuit să telefoneze ca să întrebe la ce oră este. Cu toate că adesea s-a schimbat ora ședințelor noastre, din cauza programului ei la chirurgie, niciodată, în cinci ani, nu o uitase. În al doilea rând, chiar înainte de ședință m-a pocnit o durere de cap feroasă. Dat fiind că rareori am dureri de cap, am bănuir că aceasta este legată în vreun fel de tumoarea cerebrală a lui Jack, care și-a făcut cunoscută prezența pentru prima oară printr-o durere de cap intensă.

— M-am gândit la ceva toată săptămâna, a început Irene. Ai de gând să scrii despre vreo parte a muncii noastre?

Nu mă gândeam să scriu despre ea, și în acel moment eram cufundat în planificarea unui roman. I-am spus asta, adăugând:

— Și, oricum, n-am scris niciodată despre o terapie atât de recentă ca aceasta.

Pentru *Călăul iubirii* am lăsat să treacă ani întregi, uneori un deceniu sau mai mult, de la terminarea terapiei unui pacient, înainte de a scrie despre ea. Și dă-mi voie să te asigur, dacă *m-aș gândi* vreodată să scriu despre tine, ți-aș cere permisiunea înainte de a începe...

— Nu, Irv, nu, m-a întrerupt. Nu mă îngrijorează gândul că scrii. Mă îngrijorează gândul că *nu* scrii. *Vreau* ca povestea mea să fie spusă. Sunt prea multe lucruri pe care terapeuții nu le știu despre tratarea celor care și-au pierdut partenerul. *Vreau* să le spui altor terapeuți nu numai ce am învățat *eu*, ci și ce ai învățat *tu*.

În săptămânile de după încheierea terapiei, nu numai că i-am simțit lipsa Irenei, dar m-am trezit în repetate rânduri gândindu-mă la scrierea poveștii ei. Curând, interesul față de alte proiecte de lucrări a dispărut, și am început să fac o schiță, mai întâi dezlânat, apoi cu o implicare din ce în ce mai mare.

După câteva săptămâni, m-am întâlnit cu Irene pentru o ultimă ședință de verificare. Jelise pierderea relației noastre. De exemplu, a visat că încă ne întâlnim; își imagina conversații cu mine și i se părea că îmi vede chipul în mulțime și că mă aude vorbindu-i. Însă până în momentul întâlnirii durerea încheierii terapiei trecuse, se bucura de viață și se raporta bine la sine și la ceilalți. O uimea mai ales modificarea percepției ei vizuale: totul devenise iar din carne și oase, după ce ani întregi totul în jur îi păruse un decor de teatru bidimensional. Mai mult, relația cu un bărbat, Kevin, pe care l-a cunoscut în ultimele luni de terapie, nu numai că rezistase, dar chiar înflorea. Când am spus că m-am răzgândit și acum sunt interesat să scriu despre terapia noastră, s-a arătat încântată, și a fost de acord să citească primele versiuni, pe măsură ce înaintam cu scrisul.

După câteva săptămâni i-am trimis Irenei ciorna primelor treizeci de pagini și i-am propus să ne întâlnim într-o cafenea din San Francisco. M-am simțit inexplicabil de încordat când am intrat și m-am uitat după ea. Am văzut-o înainte să mă vadă și m-am dus către ea agale. Voiam să mă bucur de departe – puloverul pastelat și pantalonii, aerul destins, pe când bea un cappuccino și răsfoia un ziar. M-am apropiat. Când m-a văzut s-a ridicat, ne-am îmbrățișat și ne-am sărutat pe amândoi obraji, ca niște prieteni vechi și dragi – ceea ce eram, într-adevăr. Am comandat și eu un cappuccino. După ce am luat prima înghițitură, Irene a zâmbit și s-a întins peste masă cu șervețelul ei ca să-mi șteargă spuma albă de pe mustață. Îmi plăcea că are grijă de mine, și m-am aplecat înainte un piculeț, ca să simt mai bine apăsarea șervețelului ei.

— Acum, a zis ea după ce m-a șters, e mai bine. Fără mustață albă – nu vreau să te văd că îmbătrânești prematur.

Apoi, scoțând manuscrisul meu din servietă, a zis:

— Îmi place. Este întocmai ce speram că ai să scrii.

— Și ce speram că ai să zici. Dar, mai întâi, n-ar trebui să facem un pas înapoi și să vorbim despre proiect ca întreg?

I-am spus că în prezentare aveam să-i ascund identitatea, astfel încât nimeni dintre cunoștințele ei să nu o poată identifica.

— Ce-ai zice să apari sub forma unui bărbat care se ocupă cu vânzarea de obiecte de artă?

A scuturat din cap.

— Vreau să fie exact cum sunt în realitate. N-am nimic de ascuns, nimic de care să mă rușinez. Știm amândoi că n-am fost tulburată mintal: eram o persoană care suferă.

Ceva mă neliniștea la acest proiect, și am hotărât să-mi iau o greutate de pe suflet.

— Irene, lasă-mă să-ți spun o poveste.

Și i-am spus despre Mary, o prietenă bună de-a mea, psihiatru plin de integritate și compasiune, și Howard, un pacient pe care l-a tratat zece ani. Howard suferise în copilărie niște abuzuri îngrozitoare, și Mary a făcut un efort herculean de reparentare. În primii ani de terapie a fost internat de cel puțin douăsprezece ori din cauza încercărilor de sinucidere, abuzului de droguri și anorexiei grave. Ea l-a susținut, a făcut o treabă minunată, și a izbutit cumva să-l facă să treacă peste toate, l-a ajutat inclusiv să-și termine liceul, facultatea și o școală de jurnalism.

— Dăruirea ei a fost extraordinară, am spus eu. Uneori se întâlnea cu el de șapte ori într-o săptămână – și pentru un onorariu foarte redus. De fapt, am avertizat-o adesea că s-a implicat peste măsură și trebuie să-și protejeze mai mult viața personală. Cabinetul era acasă la ea, și soțul era nemulțumit că Howard le strică duminicile și că epuizează atât de mult timpul și energia lui Mary. Howard era un caz minunat pentru cursuri, și în fiecare an Mary discuta cu el în fața studenților la medicină, ca parte a cursului lor fundamental de psihiatrie. Mult timp, poate că cinci ani, a lucrat la un manual de psihoterapie în care terapia aplicată lui Howard juca un rol important. Fiecare capitol se baza pe un aspect (foarte bine mascat, firește) al lucrului cu el. Și pe parcursul anilor Howard i-a fost recunoscător lui Mary și i-a dat permisiunea deplină atât să-l prezinte

studentilor la medicină, cât și să scrie despre el. În cele din urmă cartea a fost gata, pe punctul de a fi publicată, când Howard (acum jurnalist într-o altă țară, căsătorit, cu doi copii) și-a retras dintr-odată permisiunea. Într-o scrisoare scurtă spunea doar că voia să lase cu totul în urmă acea parte din viața sa. Mary i-a cerut o explicație, dar el a refuzat să-i dea alte amănunte și, în cele din urmă, a întrerupt cu totul comunicarea. Mary a fost disperată – toți anii dedicați acelei cărți – și până la urmă n-a avut de ales, a îngropat-o. Ani întregi după aceea a fost plină de amărăciune și deprimată.

— Irv, Irv, știu unde vrei să ajungi, a spus Irene, bătându-mă ușor pe mână ca să mă liniștească. Înțeleg că nu vrei să mergi pe calea lui Mary. Dar te asigur: nu numai că îți dau permisiunea să scrii povestea mea; îți *cer* să o scrii. Aș fi dezamăgită dacă nu ai face-o.

— Sună un pic exagerat.

— Nu glumesc. N-am glumit când am spus că mulți terapeuți habar n-au cum să trateze persoanele care au pierdut pe cineva. Tu ai învățat din lucrul cu mine, ai învățat multe, și *nu vreau să dispară odată cu tine*.

Văzându-mi sprâncenele ridicate, Irene a adăugat:

— Da, da, am priceput în sfârșit. Mi-a picat fisa. N-o să fii pe lume veșnic.

— Bine, am zis, luând un carnet, sunt de acord că am învățat foarte mult din lucrul cu tine, și am pus versiunea mea în aceste pagini. Dar vreau să fiu sigur că se aude vocea *ta*, Irene. Ai putea încerca să rezumi punctele principale, părțile pe care nu trebuie să le omit?

Irene a refuzat:

— Le știi la fel de bine ca mine.

— Vreau părerea ta. Prima mea opțiune, după cum am spus și cu alte ocazii, este să scriem împreună, dar, cum tu nu ești de acord, fă o încercare acum. Asocieri libere – orice îți vine în minte. Spune-mi, din unghiul tău de vedere, care a fost cu adevărat miezul muncii noastre?

— Angajarea, a spus ea imediat. Erai întotdeauna acolo, ieșindu-mi în întâmpinare, apropiindu-te. Ca atunci când am șters spuma de cappuccino de pe mustața ta, acum un minut...

— În fața ta, vrei să zici?

— Exact! Dar într-un fel bun. Și nu în vreun fel metafizic sofisticat. Aveam nevoie doar de un lucru: *ca tu să stai cu mine și să accepți să te expui la lucrul acela mortal care radia din mine*. Asta era sarcina ta. În general, terapeuții nu înțeleg asta, a continuat. Nimeni în afară de tine nu putea să o facă. Prietenii mei

nu puteau sta cu mine. Erau prea ocupați să-l jelească pe Jack, sau să se depărteze de acea scurgere, sau să-și îngroape spaima de propria moarte, sau să pretindă – și vreau să zic *chiar* să pretindă – ca eu să mă simt bine după primul an. Asta e ceea ce ai făcut cu adevărat cel mai bine, a spus Irene mai departe. (Vorbea rapid, fluent, și se oprea doar ca să mai soarbă din cappuccino.) Ai avut o mare putere de a sta. Erai acolo, aproape de mine. Mai mult decât stând, pur și simplu, mă îmboldeai să spun tot mai mult, insistai să vorbesc despre tot, oricât de macabru ar fi fost. Și dacă n-o făceam, erai în stare să ghicești – cu destulă precizie, trebuie să recunosc – ce anume simt. Și acțiunile tale erau importante – doar vorbele n-ar fi reușit să o facă. Iată de ce unul dintre cele mai bune lucruri pe care le-ai făcut a fost să-mi spui că trebuie să facem o ședință suplimentară ori de câte ori mă înfuriam cu adevărat pe tine.

Când s-a oprit, am ridicat privirea de la notele mele.

— Alte intervenții utile?

— Ai venit la înmormântarea lui Jack. Mi-ai telefonat când erai plecat într-o călătorie mai lungă, ca să vezi cum îmi merge. M-ai ținut de mână când aveam nevoie. Asta a fost important, mai ales când Jack era pe moarte. Uneori simțeam că pur și simplu aș fi alunecat în uitare dacă n-ar fi fost mâna ta care să mă ancoreze de viață. Ce ciudat, de cele mai multe ori îmi păreai un mag – cineva care știe dinainte exact ce are să se întâmple. Această imagine a ta a început să pălească abia acum câteva luni, când ai început să te micșorezi. Cu toate acestea, tot timpul am avut o senzație opusă, anti-mag – senzația că nu aveai nici un scenariu, nici o regulă, nici o procedură. Era ca și cum improvizai pe moment.

— Cum ți se părea acea improvizare? am întrebat, mângălind în viteză.

— Foarte înspăimântătoare, uneori. *Voiam* să fii vrăjitorul din Oz. Mă rătăcisem, și voiam ca tu să cunoști drumul spre Kansas, acasă. Uneori mă îndoiam de nesiguranța ta. Mă întrebam dacă improvizația ta e reală sau doar te prefaci că improvizezi, și e doar purtarea ta de vrăjitor. Încă ceva: știi cât de mult chibzuiesc la căile de a-mi rezolva problemele. Așa că m-am gândit că improvizația cu mine este un plan – un plan destul de iscusit – de a mă dezarma. Altă idee... chiar vrei să pălăvrăgesc așa, Irv?

— Exact așa – continuă.

— Când îmi vorbeai despre alte văduve sau despre rezultatele cercetării tale, știam că încerci să mă liniștești, și din când în când asta mă ajuta să înțeleg că eram în mijlocul unui proces, că o să trec prin anumite stări de spirit, așa cum au făcut și alte femei. Dar, în general, astfel de comentarii mă făceau să mă simt

micșorată. Era ca și cum m-ai fi făcut o persoană de rând. Niciodată nu m-am simțit de rând când improvizam împreună. Atunci eram specială, unică. Găseam calea împreună.

— Alte lucruri folositoare?

— Tot niște lucruri simple. Poate că nici măcar nu-ți amintești, dar la sfârșitul uneia dintre primele noastre ședințe, pe când mă îndreptam către ușă, ai pus mâna pe umărul meu și ai zis „O să rezolv problema asta împreună cu tine“. N-am uitat niciodată acea declarație – a fost un toiaș solid pe care m-am sprijinit.

— Îmi amintesc, Irene.

— Și îmi era de mare folos când uneori nu mai încercai să mă dregi sau să mă analizezi sau să mă interpretezi și ziceai ceva simplu și direct, ca „Irene, treci printr-un coșmar – unul dintre cele mai rele pe care mi le pot închipui“. Și cel mai bun lucru dintre toate era când adăugai – nu destul de des – că mă admiri și mă respecti pentru curajul de a persevera.

Gândindu-mă să spun chiar atunci ceva despre curajul ei, mi-am ridicat privirea și am văzut-o că se uită la ceas, am auzit-o zicând:

— Vai de mine, trebuie să plec!

Așadar, ea încheia ședința. Cât de jos au ajuns cei puternici! Un moment am simțit un imbold răutăcios, să mă prefac furios și să o acuz că mă aruncă afară, dar am hotărât să nu fiu așa de copilăros.

— Știu la ce te gândești, Irv.

— La ce?

— Probabil că ți se pare amuzantă răsturnarea – adică faptul că eu, nu tu, închei ședința.

— Drept la țintă, Irene. Ca de obicei.

— Mai rămâi pe aici câteva minute? Mă întâlnesc cu Kevin în josul străzii ca să mâncăm de prânz și pot să-l aduc aici să vă cunoașteți. Mi-ar face plăcere.

Pe când o așteptam pe Irene să vină cu Kevin, am încercat să pun de acord imaginea ei despre terapie cu a mea. După părerea ei, cel mai mult am ajutat-o prin faptul că am implicat-o, că nu m-am ferit de nimic din ce a spus sau a făcut ea. Și am mai ajutat-o prin faptul că am ținut-o de mână, că am improvisat, că am confirmat oroarea situației ei și am promis că o să rezolv problema împreună cu ea.

M-a iritat simplificarea asta. În mod sigur abordarea mea terapeutică era mai complexă și mai rafinată! Dar cu cât mă gândeam mai mult, cu atât îmi dădeam

seama că Irene văzuse bine.

Cu siguranță avea dreptate în privința „angajării” – pentru mine, conceptul-cheie în psihoterapie. Hotărâsem de la bun început că angajarea era cel mai eficient lucru pe care i-l puteam oferi Irenei. Și asta nu însemna doar să o ascult corect, sau să încurajez catharsisul, sau să o consolez. Însemna să mă apropii cât mai mult de ea, să mă concentrez pe „spațiul dintre noi” (o expresie pe care am folosit-o practic în toate ședințele cu Irene), pe „aici și acum”: adică pe relația dintre ea și mine *aici* (în acest cabinet) și *acum* (în acest moment).

Însă una e să te concentrezi pe „aici și acum” în cazul pacienților care au nevoie de terapie din cauza problemelor relaționale, și cu totul altceva să-i cer Irenei să examineze acest „aici și acum”. Gândiți-vă un pic: nu este și absurd, și grosolan să te aștepti ca o femeie aflată într-o situație extremă (o femeie al cărui soț zace, pe moarte, cu o tumoare cerebrală, și care mai jelește o mamă, un tată, un frate, un fin) să-și concentreze atenția asupra celor mai mici nuanțe ale unei relații cu un specialist pe care îl cunoaște prea puțin?

Și totuși, exact asta am făcut. Am început la prima ședință și nu am renunțat niciodată. În fiecare ședință, neabătut, o întrebam despre un aspect al relației noastre: „Cât de singură te simți în aceeași încăpere cu mine?”, „Cât de departe de mine te simți astăzi?” Dacă răspundea, așa cum făcea adesea, „La kilometri întregi”, întotdeauna mă ocupam direct de acea senzație: „În ce moment anume al ședinței ai observat pentru prima dată?” Sau „Ce am spus sau ce am făcut ca să crească distanța?” Și, mai ales, „Ce putem face ca să o reducem?”.

Am încercat să-i respect răspunsurile. Dacă spunea „Cea mai bună cale de a ne apropia este să-mi dai numele unui roman bun pe care să-l citesc”, întotdeauna îi ofeream un titlu. Dacă spunea că disperarea ei este prea mare pentru cuvinte și cel mai bun lucru pe care îl pot face este, pur și simplu, să o țin de mână, îmi trăgeam scaunul mai aproape și o țineam de mână, uneori un minut sau două, alteori zece sau cincisprezece minute. Uneori eram stingherit de ținerea de mână, cu toate că nu din cauza interdicției legale de a atinge vreodată pacientul: renunțarea la propria judecată clinică și creativă în fața unor astfel de preocupări este profund necinstită. Mai degrabă nu mă simțeam în largul meu din cauza faptului că ținerea de mână era invariabil eficientă: mă făcea să mă *simt* ca un mag, ca o persoană cu puteri extraordinare pe care nu le înțelegeam. În cele din urmă, la câteva luni după ce și-a îngropat soțul, Irene n-a mai avut nevoie și n-a mai cerut să fie ținută de mână.

Pe tot parcursul terapiei am fost neclintit în privința angajării. Refuzam să fiu

dat deoparte. La vorbele ei „Sunt amortită; nu vreau să vorbesc; nu știu de ce sunt aici azi“, răspundeam cu un comentariu, cum ar fi „Dar ești aici. O parte din tine vrea să fie aici, și vreau să vorbesc azi cu acea parte.“

Ori de câte ori era cu puțină, traduceam evenimentele în echivalentele lor de „aici și acum“. De exemplu, să luăm începutul și sfârșitul ședințelor. Adesea Irene intra în cabinetul meu și se ducea repede la scaunul ei fără să-mi arunce măcar o privire. Rareori se întâmpla să nu reacționez. Ziceam, de pildă, „A, deci o să fie una dintre *acele* ședințe“ și mă concentram pe refuzul ei de a mă privi. Uneori răspundea „Dacă te privesc, devii real, și asta înseamnă că va trebui să mori curând“. Sau „Privindu-te, mă simt neajutorată și asta îți dă o putere prea mare asupra mea“. Sau „Dacă mă uit la tine, s-ar putea să vreau să te sărut“, sau „O să văd în ochii tăi că îmi ceri să mă vindec repede“.

Sfârșitul fiecărei ședințe era problematic: ura faptul că am un atât de mare control și refuza să plece din cabinet. Fiecare sfârșit era ca o moarte. În perioadele ei cele mai grele, era incapabilă să păstreze imaginile în minte și se temea că după ce nu mă mai vede nu mai exist. De asemenea, considera sfârșitul ședințelor un simbol al faptului că ea înseamnă atât de puțin pentru mine, că îmi pasă atât de puțin de ea, că mă pot debarasa de ea rapid. Concediile mele sau călătoriile profesionale ridicau de fiecare dată niște probleme atât de mari, încât în mai multe rânduri am preferat să telefoniez, ca să păstrăm legătura.

Totul dădea apă la moară lui „aici și acum“: dorința ei să-i fac complimente; să-i spun că mă gândesc la ea mai mult ca la ceilalți pacienți ai mei; să recunosc că, dacă nu am fi terapeut și pacient, aș dori-o ca femeie.

De obicei, concentrarea în psihoterapie pe „aici și acum“ are multe avantaje. Îi dă ședinței de terapie un caracter nemijlocit. Aduce informații mai exacte decât când te bazezi pe imaginile despre trecut ale pacientului, imperfecte și veșnic schimbătoare. Dat fiind că modalitatea de raportare a cuiva în „aici și acum“ este un microcosmos social al modalității sale de raportare la ceilalți, atât în trecut, cât și în prezent, se dezvăluie imediat problemele de relaționare, în culorile reale, pe măsură ce se desfășoară relația cu terapeutul. În plus, terapia devine mai intensă, mai electrizantă – nici o ședință cu o persoană sau de grup care se concentrează pe „aici și acum“ nu e plicticoasă. Mai mult, „aici și acum“ oferă un laborator, un teren sigur, în care pacientul poate experimenta noi comportamente înainte de a le folosi în lumea de afară.

Lucru și mai important decât toate aceste avantaje, abordarea bazată pe „aici și acum“ a accelerat, de asemenea, crearea unei intimități profunde între noi.

Comportamentul Irenei în exterior – glacial, sever, extrem de competent și plin de încredere în sine – nu-i lăsa pe ceilalți să se apropie de ea. Este exact ceea ce s-a întâmplat când am plasat-o într-un grup de terapie de șase luni, în perioada în care soțul ei era pe moarte. Cu toate că Irene a câștigat rapid respectul membrilor și a oferit un ajutor considerabil celorlalți, a primit puțin în schimb. Aerul său de supremă siguranță de sine le-a spus celorlalți membri că nu are nevoie de nimic de la ei.

Doar soțul ei reușise să treacă dincolo de purtarea ei intimidantă; doar el a pus-o sub semnul întrebării și i-a cerut o legătură profundă, intimă. Și numai cu el putea să plângă și să-i dea glas fetei dezorientate din adâncul său. Iar la moartea lui Jack a pierdut acea piatră de încercare a intimității. Știam că sună arogant, dar voiam să devin pentru ea acea piatră de încercare.

Încercam oare să-l înlocuiesc pe soțul ei? Asta e o întrebare grosolană, șocantă. Nu, niciodată nu m-am gândit la asta. Dar este adevărat că am căutat să restabilesc, timp de o oră sau două pe săptămână, o insulă de intimitate, un loc în care poate să lepede starea de spirit de super-chirurg care rezolvă orice, și să fie fățiș vulnerabilă și pusă sub semnul întrebării. Treptat, foarte lent, a reușit să-și recunoască neajutorarea și să-mi ceară alinare.

Când a murit tatăl ei, nu mult după moartea soțului, s-a simțit copleșită la gândul de a merge cu avionul acasă, la înmormântare. Nu suporta gândul să dea ochii cu mama ei lovită de Alzheimer și să vadă groapa în care avea să se odihnească tatăl ei, alături de piatra de mormânt a fratelui. Am fost de acord cu ea și am insistat să nu se ducă. Am programat o ședință exact în momentul înmormântării și i-am cerut să aducă fotografiile ale tatălui său; am petrecut acea oră depănând amintiri despre el. A fost o experiență fertilă și intensă, și mai târziu Irene mi-a mulțumit.

Care era hotarul dintre intimitate și seducție? Avea să devină prea dependentă de mine? Va fi vreodată în stare să se rupă de mine? Oare puternicul transfer al soțului se va dovedi imposibil de soluționat? Gândul acesta mă rodea. Dar am hotărât să-mi fac mai târziu griji din pricina lui.

Concentrarea pe „aici și acum“ nu era niciodată greu de menținut în lucrul meu cu Irene. Ea era extraordinar de sânguincioasă și de serioasă. Niciodată, nici măcar o dată în lucrul meu cu ea n-am auzit comentarii refractare și previzibile, de tipul „Asta n-are sens... Nu e relevant... Tu nu ești soluția... Tu nu ești viața mea – te văd doar timp de două ore pe săptămână; sunt doar două săptămâni de când a murit soțul meu – de ce mă pisezi cu sentimentele față de *tine*? E o

nebunie... Toate întrebările astea, despre felul în care mă uit la tine sau felul în care intru în cabinetul ăsta, sunt prea banale ca să vorbim despre ele. Se întâmplă în viața mea prea multe lucruri mari“. Dimpotrivă, Irene sesiza imediat ce încerc să fac și pe tot parcursul terapiei a părut recunoscătoare pentru încercările mele de a o implica.

Observațiile Irenei despre „improvizarea“ terapiei mi se păreau foarte interesante. Mai târziu m-am auzit proclamând: „Terapeutul bun trebuie să creeze o nouă terapie pentru fiecare pacient.“ Aceasta este o poziție extremă, mai radicală chiar decât propunerea lui Jung, acum mulți ani, de a crea un nou limbaj terapeutic pentru fiecare pacient. Însă e nevoie de poziții radicale în aceste vremuri radicale.

Mișcarea actuală din sănătate, a gestionării tratamentului, reprezintă o amenințare mortală pentru domeniul psihoterapiei. Să privim cerințele ei: (1) terapia să fie nerealist de scurtă, concentrându-se exclusiv pe simptomele exterioare și nu pe conflictele de dedesubt, care produc aceste simptome; (2) terapia să fie nerealist de ieftină (lucru care îi oropsește atât pe specialiști, care au investit anii necesari în pregătirea în profunzime, cât și pe pacienți, care sunt siliți să consulte terapeuți cu pregătire necorespunzătoare); (3) terapeuții să se ia după modelul medicinei generale și să joace comedia formulării unor scopuri exacte, ca în medicina generală, și să facă evaluări săptămânale; și (4), terapeuții să nu folosească decât terapii validate empiric, favorizând astfel modalitățile cognitiv-comportamentale rapide, aparent exacte, care demonstrează ameliorarea simptomelor.

Însă, dintre toate aceste asalturi oarbe și catastrofale asupra domeniului psihoterapiei, nici unul nu este mai nociv decât curentul terapiei bazate pe protocol. Astfel, unele sisteme de planificare a sănătății și unele HMO-uri pretind ca terapia să se desfășoare după un plan prestabilit, uneori chiar o schemă cu puncte care trebuie să fie atinse în fiecare dintre ședințele alocate. Directorii executivi, lacomi de profit, din sistemul de îngrijire a sănătății, și consilierii lor profesionali nepricepuți presupun că o terapie reușită depinde de informațiile obținute sau oferite, și nu un rezultat al relației dintre pacient și terapeut. Aceasta este o eroare gravă.

Dintre cei optzeci de bărbați și femei pe care i-am studiat în cercetarea efectuată înainte de Irene, nimeni nu era ca ea. Nimeni nu avea aceeași constelație de pierderi recente (și cumulative) – soț, tată, mamă, prieten, fin. Nimeni nu fusese traumatizat exact așa cum fusese ea de pierderea anterioară a

unui frate mult iubit. Nimeni nu avusese relația interdependentă pe care a avut-o ea cu soțul. Nimeni nu urmărise descompunerea, bucată cu bucată, a partenerului de viață, devorat cu cruzime de o tumoare cerebrală. Nimeni nu fusese un medic care înțelege mult prea bine patologia soțului și prognoza ei.

Nu, Irene era unică și necesita o terapie unică, pe care a trebuit s-o construim împreună. Și nu am construit împreună o terapie pe care apoi ne-am apucat să o aplicăm – dimpotrivă: *proiectul construirii unei terapii noi, unice, era terapia însăși.*

M-am uitat la ceas. Unde era Irene? Am mers până la ușa cafenelei și m-am uitat afară. Iat-o, la distanță de vreo două sute de metri, mergând de mână cu un bărbat care trebuie să fi fost Kevin. Irene de mână cu un bărbat. Să fie cu puțință? M-am gândit la nenumăratele ore pe care le-am petrecut încercând să o asigur că nu e condamnată să fie singură, că în cele din urmă va fi un alt bărbat în viața ei. Doamne, că încăpățânată a mai fost! Și ocaziile erau cu nemiluita: curând după pierderea partenerului avea un șir lung de curtezani atrăgători și potriviți.

Ea respingea rapid fiecare bărbat, pentru unul sau altul dintre motivele de pe o listă ce părea nesfârșită. „Nu am curaj să mai iubesc, pentru că n-aș putea suporta încă o pierdere“ (această atitudine, întotdeauna în capul listei, avea ca rezultat respingerea pe loc a oricărui bărbat oricât de puțin mai în vârstă decât ea sau orice bărbat care nu era în cea mai bună condiție fizică posibilă). „Nu vreau să condamn nici un bărbat prin iubirea mea.“ „Refuz să-l trădez pe Jack.“ Fiecare bărbat era comparat defavorabil cu Jack, perechea ei perfectă și predestinată (îi cunoscuse familia; fusese ales cu grijă de fratele ei și reprezenta ultima legătură cu fratele ei mort, cu tatăl și cu mama ei, care era pe moarte). În plus, Irene era convinsă că nu exista vreun bărbat care să o poată înțelege vreodată, nici un bărbat care n-ar aduce, la fel ca fermierul lui Frost, hârlețul în bucătărie. Cu excepția, poate, a unui membru al societății celor care și-au pierdut de curând partenerul de viață, cineva care este intens conștient de destinația sa finală și de valoarea vieții.

Pretențioasă. Pretențioasă. Pretențioasă. Sănătate perfectă. Athletic. Suplu. Mai tânăr decât ea. Și-a pierdut de curând partenera de viață. Extraordinară sensibilitate față de pictură, literatură și preocupări existențiale. Mi-am pierdut răbdarea cu Irene și standardele imposibile pe care se stabilea. M-am gândit la toate celelalte văduve cu care lucrasem, care ar fi dat orice pentru cel mai mic strop de atenție din partea *oricăruia* dintre bărbații pe care Irene i-a respins

rapid. M-am străduit din răputeri să țin pentru mine părerile astea, dar ei nu-i scăpa nimic, nici măcar gândurile mele nerostite, și s-a înfuriat pe dorința mea de a o vedea prinsă într-o relație cu un bărbat. M-a acuzat: „Încerci să mă silești să fac un compromis!”

Poate că îmi simțea și teama din ce în ce mai mare că n-o să se desprindă niciodată de mine. Credeam că atașamentul ei față de mine este un factor principal în refuzul de a se implica într-o relație cu un bărbat. Dumnezeu, o să-mi rămână veșnic în cârcă? Poate că asta era pedeapsa mea pentru că reușisem să devin atât de important pentru ea.

Și apoi în viața ei a intrat Kevin. De la început a știut că el e bărbatul pe care-l căuta. M-au mirat siguranța ei, preștiința ei. M-am gândit la toate acele standarde imposibile, ridicole, pe care le stabilise. Ei bine, el le îndeplinea absolut pe toate, ba mai mult. Tinerețe, sănătate perfectă, sensibilitate – era chiar și membru al societății secrete a celor ce și-au pierdut partenerul. Îi murise soția cu un an înainte, iar el și Irene își înțelegeau perfect unul altuia doliul, și simțeau la fel. Totul a mers de la început, și eram cum nu se poate mai bucuros pentru Irene – și pentru propria eliberare. Înainte de a-l întâlni pe Kevin își recăpătase deplin nivelul înalt de funcționare în lumea din afară, dar avea înăuntru o tristețe și o resemnare profunde și aproape inexprimabile. Acum se rezolvase rapid și această problemă. Starea ei s-a îmbunătățit ca rezultat al întâlnirii cu Kevin? Sau a fost în stare să se deschidă către el pentru că starea i se îmbunătățise? Câte ceva din amândouă? N-o să știu sigur niciodată.

Și acum îl aducea pe Kevin să mi-l prezinte.

Iată-i că intră pe ușa cafenelei. Pășesc spre mine. De ce sunt încordat? Ia te uită: e superb – înalt, puternic, arată de parcă ar face un triatlon în fiecare zi înainte de micul dejun, și nasul acela... incredibil... de unde se cumpără astfel de nasuri? Gata, Kevin, lasă-i mâna. Gata, ajunge! Trebuie să aibă el ceva neplăcut. Aoleu, trebuie să dau mâna cu el. De ce-mi transpiră așa palmele? O să observe? Cui îi pasă ce observă el?

— Irv, o aud pe Irene zicând, el e Kevin. Kevin, Irv.

Am zâmbit, am întins mâna și l-am salutat cu fălcile încleștate. Naiba să te ia, gândeam, ai face bine să ai multă grijă de ea. Și, fir-ar să fie, să te prind eu că mori!

Dublă expunere

— Așadar, doctore Lash, iată de ce aș vrea să renunț. Nu mai există bărbați. Și dacă sunt încă neînșurați la patruzeci de ani, e evident că au o problemă – schilozi, ciurucuri, bolnavi – alte femei nu i-au vrut și i-au aruncat pe ușă afară. I-au și curățat. Ultimii trei bărbați cu care am ieșit nu aveau fond de pensie. Zero barat. Cine i-ar putea respecta? Dumneavoastră ați putea? Pariez că puneți o grămadă deoparte pentru pensie, hm? Ei, nu vă faceți griji, știu că n-o să-mi răspundeți la asta. Am treizeci și cinci de ani. Mă trezesc gândindu-mă, barosanii trei-cinci. La jumătatea drumului. Cu cât mă gândesc mai mult la fostul, cu atât îmi dau mai bine seama că m-a ucis. A ucis zece ani din viața mea – cei mai importanți zece ani. Zece ani – nu-mi mai iese din minte. E un vis urât, și când el își ia valea mă trezesc, mă uit în jur, am treizeci și cinci de ani, viața mea e împușcată – orice bărbat ca lumea a fost luat deja.

[Câteva secunde de tăcere.]

— Unde îți zboară gândurile, Myrna?

— Mă gândesc că sunt într-o situație fără ieșire – mă gândesc să merg în Alaska, unde proporția bărbați-femei este mai bună. Sau la cursuri pentru afaceri – și acolo e o proporție bună.

— Rămâi în camera asta cu mine, Myrna. Cum te-ai simțit fiind aici azi?

— Ce vreți să ziceți?

— Același lucru dintotdeauna. Încearcă să vorbești despre ceea ce se petrece aici, între noi.

— Frustrant! Încă o porție de o sută cincizeci de dolari, și nu mă simt mai bine.

— Deci, n-am reușit nici azi. Ți-am luat banii și nu te-am ajutat. Spune-mi ceva, Myrna; vezi dacă...

Frânând puternic, Myrna a tras de volan ca să evite un camion care intrase pe banda ei. A accelerat, l-a depășit și a zbierat: „Boule!”

A oprit caseta și a respirat adânc de câteva ori. Cu câteva luni înainte, după primele ședințe, noul ei psihiatru, doctorul Ernest Lash, a început să înregistreze ședințele și să-i dea caseta să o asculte săptămâna următoare, în vreme ce vine cu mașina la ședință. În fiecare săptămână ea îi înapoia caseta și el înregistra pe ea noua ședință. O bună modalitate, zicea el, de a folosi timpul petrecut pe drum de la Los Altos la San Francisco. Ea nu era prea sigură. În primul rând, ședințele erau frustrante, și să treacă prin ele a doua oară era cu atât mai frustrant. Camionul, ajungând-o din urmă, a semnalat cu farurile că vrea să depășească. Ea a trecut pe banda alăturată și l-a înjurat pe camionagiu, care i-a făcut semn cu degetul mijlociu ridicat. Și dacă ar fi avut un accident din cauză că atenția îi era distrasă de ascultarea benzii? Ar fi putut să-l dea în judecată pe psihiatrul ei? Să-

l pună să-și miște fundul la tribunal? Cuvântul a făcut-o să zâmbească. Aplecându-se în față, Myrna a apăsât câteva secunde pe „înapoi“ și pe urmă butonul „pornire“.

- Rămâi în camera asta cu mine, Myrna. Cum te-ai simțit fiind aici azi?
- Ce vreți să ziceți?
- Același lucru dintotdeauna. Încearcă să vorbești despre ceea ce se petrece aici, între noi.
- Frustrant! Încă o porție de o sută cincizeci de dolari, și nu mă simt mai bine.
- Deci, n-am reușit nici azi. Ți-am luat banii și nu te-am ajutat. Spune-mi ceva, Myrna; vezi dacă poți să reiei în minte ora petrecută împreună și să răspunzi la această întrebare: Ce aș fi putut face azi?
- De unde să știu eu? De asta sunteți plătit, nu? Și încă plătit bine.
- Știu că nu știi, Myrna, dar vreau să dai curs fanteziei tale. Cum te-aș fi putut ajuta azi?
- Mi-ați fi putut prezenta unul dintre pacienții dumneavoastră celibatari bogați.
- Vezi scris pe tricoul meu „Birou de lipituri“?

„Ticălosule“, a mormăit ea, apăsând tare pe butonul „oprire“. „Te plătesc cu o sută cincizeci de dolari pe oră pentru rahatul ăsta?“ A apăsât pe „înapoi“ și a ascultat din nou dialogul.

...putut face azi?

- Mi-ați fi putut prezenta unul dintre pacienții dumneavoastră celibatari și bogați.
- Vezi scris pe tricoul meu „Birou de lipituri“?
- Nu e amuzant, doctore.
- Nu, ai dreptate. Îmi pare rău. Ceea ce ar fi trebuit să spun este că stai atât de departe de mine – asta constat din impresia ta despre mine.
- Dumneavoastră, mereu dumneavoastră. De ce e vorba întotdeauna despre ce impresie îmi faceți? Nu despre *dumneavoastră* este vorba, doctore Lash. N-am de gând să ies în oraș cu dumneavoastră – cu toate că din asta poate aș obține mai mult decât din ceea ce facem.
- Hai să o luăm de la capăt, Myrna. Ai venit la mine spunând că vrei să faci ceva în privința relațiilor tale cu bărbații. Chiar în prima ședință am spus că te pot ajuta să examinezi relațiile cu alții concentrându-ne pe relația noastră de aici, din cabinetul acesta. Acest spațiu din cabinetul meu este, sau ar trebui să fie, un loc sigur în care sper că poți vorbi mult mai liber decât oriunde altundeva. Și în acest loc sigur putem examina modul în care ne raportăm unul la celălalt. De ce e așa de greu de înțeles? Așa că hai să vedem din nou impresia ta despre mine aici.
- Am spus deja: „frustrantă.“
- Încearcă să o faci mai personală, Myrna.
- Frustrant este personal.
- Mda, într-un fel e personal, îmi spune ceva despre starea ta interioară. Lucrurile se rotesc în mintea ta, știu. Și se rotesc și când ești aici. Iar eu amesc odată cu tine. Și simt frustrarea ta. Dar cuvântul *frustrant* nu-mi spune nimic despre *noi*. Gândește-te la spațiul care este aici între noi. Încearcă să rămâi acolo un minut sau două. Cum e spațiul azi? Cum e cu comentariul tău de acum vreo două minute, că ai obține mai mult dacă ai ieși în oraș cu mine decât din terapie?
- V-am zis deja, nimic. Spațiul e gol. Doar frustrare.
- Asta – ceea ce se întâmplă acum, în acest moment – este exact ce vreau să zic când spun că te ferești de un contact real cu mine.

— Sunt confuză, dezorientată.

— Timpul aproape că s-a scurs, Myrna, dar încearcă un lucru înainte de a ne opri – același exercițiu pe care ți-am cerut să-l faci acum vreo două săptămâni. Doar un minut sau două, gândește-te la ceva ce am putea face împreună, tu și cu mine. Închide ochii; lasă să apară o scenă, orice scenă. Descri-o pe măsură ce se desfășoară.

[Tăcere]

— Ce vezi?

— Nimic.

— Silește-te. *Fă* să se întâmple ceva.

— Bine, bine. Ne văd mergând alături. Vorbind. Simțindu-ne bine. E o stradă din San Francisco, poate că Chestnut. Te iau de mână și te duc într-un bar pentru celibatari. Nu-ți convine, dar vii cu mine. Vreau să vezi... să vezi scena... să vezi cu ochii tăi că nu sunt acolo bărbați potriviți. Nu există decât fie barurile pentru celibatari, fie serviciile de pe Internet pentru găsirea de parteneri, de care ai pomenit săptămâna trecută. Internetul e mai rău ca barurile. Atât de impersonal! Nu pot să cred că îmi propui cu adevărat asta. Te aștepti să creez o relație pe monitor, fără ca măcar să văd persoana cealaltă... fără ca măcar...

— Întoarce-te la fantezia ta. Ce vezi apoi?

— Se întunecă – s-a dus.

— Așa de repede! Ce te-a împiedicat să rămâi în ea?

— Nu știu. M-am simțit înfrigurată și singură.

— Erai cu mine. M-ai luat de mână. Ce ai simțit?

— M-am simțit tot singură.

— Trebuie să ne oprim, Myrna. O ultimă întrebare. Ultimele câteva minute au fost diferite de prima parte a orei?

— Nu. Au fost la fel. Frustrante.

— Eu m-am simțit mai angajat – mai puțin spațiu între noi. Tu n-ai simțit așa ceva?

— Poate. Nu-s sigură. Și tot nu văd ce rost are ce facem noi.

— De ce am în continuare impresia că e în tine ceva ce se împotrivesc să vadă rostul? Joia viitoare, la aceeași oră?

Myrna a auzit cum sunt mutate scaunele, pașii ei care traversau încăperea, închiderea ușii. A virat pe I-280. Pierdere de timp și de bani, și-a zis. Psihiatrii. E și el ca toți ceilalți. În fine, nu chiar la fel. Cel puțin îmi vorbește. O clipă și-a imaginat fața lui: pe el zâmbind, întinzând brațele către ea, chemând-o mai aproape. Adevărul e că îmi place doctorul Lash. E acolo, cu mine – cel puțin lui pare să-i pese de ceea ce se petrece cu mine și e activ: încearcă să facă lucrurile să meargă – îmi vine în întâmpinare, nu mă lasă să stau în tăcere ca ultimii doi psihiatri. A îndepărtat rapid aceste imagini. O tot bătea la cap să-și noteze visele cu ochii deschiși, mai ales cele care apăreau pe drumul către și dinspre ședința de terapie, și n-avea de gând să-i spună chestiile astea romantice.

Deodată i-a auzit din nou vocea pe bandă.

Bună. Sunt doctorul Ernest Lash, m-ai sunat mai devreme. Îmi pare rău că nu te găsesc, Desmond. Te

rog încercă să mă suni la 767-1735 între opt și zece, în seara asta, sau la cabinetul meu mâine dimineață, la prima oră.

Ce-i asta? s-a mirat ea. Brusc, și-a adus aminte că după ce plecase din cabinet și a mers cu mașina vreo sută de metri, și-a dat seama că el uitase să-i dea banda și s-a întors să o ia. A oprit în paralel cu mașinile parcate în fața casei victoriene și a alergat în sus pe scara lungă până la cabinetul lui, aflat la etajul doi. Dat fiind că fusese ultima lui ședință din acea zi, nu s-a temut că dă buzna peste alt pacient. Ușa era pe jumătate deschisă și a intrat direct în încăpere, unde doctorul Lash vorbea într-un dictafon. Când i-a spus de ce s-a întors, a scos caseta din aparatul așezat pe masa de lângă scaunul pacientului și i-a dat-o. „Ne vedem săptămâna viitoare“, a zis el. Era limpede că uitase să închidă casetofonul când a plecat ea prima dată din cabinet, și acesta înregistrase o vreme, până ce s-a terminat banda.

Dând volumul la maximum, Myrna a auzit zgomote vagi: poate cești de cafea ciocnindu-se între ele, pe când le lua de pe birou. Apoi din nou vocea lui, când telefona cuiva ca să aranjeze o partidă de tenis. Pași, hârșăitul pe podea al unui scaun. Și apoi ceva mai interesant. Mult mai interesant.

Sunt doctorul Lash, dictez note pentru seminarul de contra-transfer. Note despre Myrna, joi, 28 martie.

Note despre mine? Nu-mi cred urechilor. Străduindu-se să audă mai bine, în ghearele neliniștii și curiozității, s-a aplecat în față, mai aproape de difuzor. Brusc, mașina s-a smucit și aproape că a pierdut controlul volanului.

A tras pe marginea autostrăzii, a scos rapid caseta, și-a luat walkmanul din torpedou, a introdus caseta, a dat-o înapoi, și-a pus căștile, a intrat ușurel pe autostradă și a dat volumul la maximum.

Sunt doctorul Lash, dictez note pentru seminarul de contra-transfer. Note despre Myrna, joi, 28 martie. Oră tipică, previzibilă, frustrantă. În cea mai mare parte a ședinței ea s-a văicărit, ca de obicei, pe tema lipsei bărbaților neînșurați disponibili. Sunt din ce în ce mai nerăbdător... nervos – mi-am pierdut firea o clipă și am făcut o remarcă nepotrivită: „Vezi scris pe tricoul meu «Birou de lipituri»?“ A fost un lucru cu adevărat ostil – nu mă reprezintă deloc – nu-mi pot aminti să mai fi fost vreodată atât de lipsit de respect față de un pacient. Încerc să o alung? Nu-i spun niciodată ceva încurajator sau pozitiv. Încerc, dar ea îngreunează lucrurile. Mă calcă pe nervi... atât de plicticoasă, de scrâșnitoare, de grosolană, de limitată. Nu se gândește decât cum să facă două milioane din acțiuni preferențiale și cum să găsească un bărbat. Nimic altceva... mărginită, mărginită, mărginită... fără visuri, fără fantezie, fără imaginație. Fără profunzime. A citit vreodată un roman bun? A spus vreodată ceva frumos? Sau interesant... măcar un gând interesant? Doamne, mi-ar plăcea să o văd că scrie o poezie – sau că încercă să scrie o poezie. Zău așa, *asta* ar fi o schimbare terapeutică. Mă sleiește. Mă simt ca un mare cretin. Iar și iar aceeași chestie.

Iar și iar îmi dă în cap cu onorariul meu. Săptămână după săptămână ajung să fac același lucru – mă plictisesc de moarte.

Azi, ca de obicei, am insistat să-și examineze rolul în situația proastă în care este, felul în care contribuie la propria izolare. Nu e ceva chiar așa de dificil, dar aș putea la fel de bine să vorbesc în aramaică. Pur și simplu nu pricepe. În schimb, mă acuză că nu cred că scena celibatarilor nu-i bună pentru femei. Și apoi, așa cum face adesea, a azvârlit o poantă despre faptul că ar dori să iasă în oraș cu mine. Dar când încerc să mă axez pe asta, pe părerea ei despre mine sau pe felul în care se însingurează ea însăși chiar în această încăpere, cu mine, lucrurile se strică și mai tare. Refuză să priceapă; nu vrea să se raporteze la mine și nu recunoaște că nu o face – și insistă că, oricum, nu e relevant. Nu poate fi proastă. A absolvit Wellesley – muncă de nivel înalt în domeniul graficii – salariu uriaș, al naibii de mult peste al meu – jumătate din firmele de software din Silicon Valley se bat pe ea – dar mă simt de parcă aș vorbi cu cineva bătut în cap. De câte ori, fir-ar să fie, trebuie să explic de ce e important să examinăm relația noastră? Și toate poantele alea, că nu capătă mare lucru pentru banii ei – mă simt înjosit. E o cucoană vulgară. Face tot posibilul să elimine orice fărâmbă de apropiere dintre noi. Nimic din ce fac nu-i destul de bun pentru ea. Mă calcă atât...

Claxonul unei mașini care trecea pe lângă ea a făcut-o să-și dea seama că mașina ei merge șerpuit. Myrnei i-a tresărit inima. Era periculos. A închis walkmanul și a condus mai departe cele câteva minute până la punctul în care cotea. A ajuns pe o stradă laterală, a parcat, a derulat banda și a ascultat:

...mă simt înjosit. E o cucoană vulgară. Face tot posibilul să elimine orice fărâmbă de apropiere dintre noi. Nimic din ce fac nu-i destul de bun pentru ea. Mă calcă atât de tare pe nervi, că trebuie să fie aici ceva legat de maică-mea. De câte ori o întreb despre relația noastră terapeutică, îmi aruncă acea privire bănuitoare, de parcă m-aș da la ea. Chiar fac asta? Nici un strop de așa ceva când îmi cercetez sentimentele. M-aș da la ea dacă nu mi-ar fi pacientă? Nu-i o femeie urâtă – îmi place părul ei, strălucitor – are ținută – piept trăsnet, cu mugurii ăia care se ițesc – asta e cu adevărat o calitate. Mă tem să nu mă uit la sânii ăia, dar nu cred că o fac – mulțumită lui Alice! Odată, în liceu, stăteam de vorbă cu o fată pe nume Alice și habar n-aveam că mă holbez la sfârcurile ei până nu mi-a pus mâna sub bărbie și mi-a ridicat fața și a zis: „Iu-huu, iu-huu, eu sunt aici, sus!“ N-am uitat niciodată. Alice aia mi-a făcut un mare serviciu.

Măinile Myrnei sunt prea mari; acesta e un defect. Dar îmi place cu adevărat fâșâitul acela mătăsos, sexy, al ciorapilor ei când își încrucișează picioarele. Mda, bănuiesc că sunt niște sentimente sexuale aici. Dacă o întâlneam când eram încă singur, aș fi pus ochii pe ea? Probabil că da, aș fi fost atras de ea fizic, până ce deschidea gura și începea să se văicărească sau să pretindă. Atunci aș fi luat-o la goană. Nu are strop de tandrețe, de blândețe. E prea concentrată pe sine, numai unghiuri ascuțite – coate, genunchi, nu dă nimic...

[Un clic, când banda a ajuns la capăt]

Aiurită, Myrna a pornit mașina, a condus câteva minute și a virat la dreapta pe strada Sacramento. Mai erau doar câteva sute de metri până la cabinetul doctorului Lash. Și-a dat seama, surprinsă, că tremură. Ce e de făcut? Ce să-i spună? Iute, iute – mai sunt doar câteva minute până ce afurisitul lui de ceas o să înceapă să măsoare ora aia de o sută cincizeci de dolari.

Un lucru e sigur, și-a zis ea, în nici un caz n-am să-i înapoiez caseta asta așa cum fac de obicei. Trebuie să o mai ascult o dată. O să mint, zic că am uitat-o, am lăsat-o acasă. Apoi pot înregistra pe altă casetă comentariile lui și îi duc înapoi caseta originală săptămâna viitoare. Sau poate zic pur și simplu că am pierdut caseta. Dacă nu-i convine – treaba lui!

Cu cât se gândea mai mult, cu atât era mai sigură că n-o să-i spună ce-a auzit. De ce să-și descopere cărțile? Poate o să-i spună cândva, în viitor. Poate niciodată. Ticălosul! A urcat până la cabinetul lui. Ora patru fix. Vremea de vorbit.

— Myrna, intră, te rog.

Ernest îi spunea întotdeauna Myrna, iar ea îi spunea doctore Lash, cu toate că el semnalase adesea asimetria și o invitase să-i spună pe nume. În ziua aceea el purta, ca întotdeauna de altfel, jacheta bleumarin și un pulover alb pe gât. Chiar n-are alte haine? s-a mirat ea. Și pantofii ăia Rockport jumuliți. Lejer e una, șleampăt alta. N-a auzit niciodată de cremă de pantofi? Și jacheta aia nu-i ascunde colacul de grăsime din jurul taliei. Dacă aș juca tenis cu tine, și-a zis ea, ți-aș trimite la loburi până ai cădea lat. Ți-aș pune eu la treabă costițele alea grase de porc.

— Nu-i nimic, a spus el, amabil, când i-a mărturisit că a uitat caseta. Adu-o săptămâna viitoare. Am una nouă.

A scos din învelitoare caseta și a pus-o în aparat.

După aceea, tăcerea obișnuită. Myrna a oftat.

— Pari tulburată, a comentat Ernest.

— Nu, nu, a negat Myrna.

Impostor! și-a zis ea. Ce impostor! Pretinde că e atât de preocupat. Nu-ți pasă dacă sunt tulburată. Ți se fâlfâie. Știu ce crezi cu adevărat despre mine.

Mai multă tăcere.

— Simt o mare distanță între noi, a observat Ernest. Simți și tu asta?

Myrna a ridicat din umeri.

— Nu știu.

— Mă întreb, Myrna, apropo de săptămâna trecută. Ai dus cu tine vreun sentiment intens legat de ședința noastră?

— Nimic neobișnuit.

Sunt în avantaj, și-a zis Myrna, și o să-l fac să-și câștige din plin banii azi. Vreau să-l văd trudind. A făcut o pauză lungă înainte de a întreba:

— Ar fi trebuit să o fac?

— Poftim?

— *Ar fi trebuit* să am sentimente intense legate de ultima ședință?

Pe chipul lui Ernest s-a văzut surprinderea. S-a uitat la Myrna. Ea i-a susținut privirea fără să se clintească.

— Păi, a zis el, mă întrebam dacă ai avut vreun sentiment. Poate că unele reacții la comentariul meu despre tricou și biroul de lipituri?

— Ați avut *dumneavoastră* vreun sentiment legat de acel comentariu, doctore Lash?

Ernest s-a îndreptat pe scaun – îndrăzneala ei de azi îi dădea o senzație tare ciudată.

— Da, am avut o mulțime de sentimente, a spus, șovăielnic. Și nici unul dintre cele bune. Am simțit că m-am purtat nerespectuos cu tine. Îmi pot închipui că ești supărată rău pe mine.

— Ei bine, *am fost* supărată.

— Și rănită?

— Da, și rănită.

— Gândește-te la acea rănire. Te duce în alt loc? În alt moment?

A, nu, n-ai s-o faci, vierme ce ești, și-a zis Myrna. Încerci să te streкори. Și toate săptămânile astea în care mi-ai predicat să rămân în prezent.

— N-am putea rămâne aici, doctore Lash, în cabinetul dumneavoastră? a spus, în noul ei stil direct. Mi-ar plăcea să știu *de ce* ați spus-o – de ce ați fost, după cum ziceți, nerespectuos.

Ernest i-a aruncat Myrnei altă privire. De data asta mai lungă. Și-a cântărit opțiunile. Datoria față de pacient, asta e pe primul loc. Azi, în sfârșit, Myrna părea dornică să se implice. De luni întregi insistase, o îndemnase, o rugase să rămână în „aici și acum“. Așadar, încurajează-i eforturile, și-a spus. Și rămâi cinstit.

Cinstea mai presus de toate. Un sceptic convins în toate celelalte privințe, Ernest credea cu o fervoare fundamentalistă în forța tămăduitoare a cinstei. Catehismul lui cerea cinste – însă o cinste temperată, selectivă. Și cinste responsabilă, plină de grijă: cinste în serviciul îngrijirii. De exemplu, nu i-ar dezvălui niciodată sentimentele dure, negative – dar sincere – față de ea, pe care le-a exprimat acum două zile, când a prezentat cazul Myrnei la seminarul lui de contra-transfer.

Seminarul începuse cu un an înainte, ca un grup de studiu bilunar format din zece terapeuți care se întâlneau pentru a-și înțelege mai bine reacțiile personale

față de pacienții lor. La fiecare ședință unul dintre membri vorbea despre un pacient, concentrându-se aproape în întregime pe sentimentele stârnite de pacient în timpul orelor de terapie. Oricare ar fi fost sentimentele lor față de anumiți pacienți – iraționale, primitive, de iubire, de ură, sexuale, agresive – membrii se angajaseră să le exprime sincer și să le cerceteze sensul și rădăcinile.

Printre multele scopuri ale seminarului, nici unul nu era mai important decât senzația de comunitate pe care o oferea. Izolarea este principalul risc profesional al psihoterapeutului care are cabinet particular, și terapeutii o combat prin afilierea la organizații: grupuri de studiu, ca acest seminar de contra-transfer, institute de pregătire avansată, asociații ale personalului spitalicesc și diferite organizații profesionale locale și naționale.

Seminarul de contra-transfer ocupa un loc important în viața lui Ernest, și aștepta cu nerăbdare întâlnirile care aveau loc o dată la două săptămâni – nu numai pentru camaraderie, ci și pentru consultare. În anul precedent încheiase o experiență de supervizare de lungă durată cu un psihanalist convențional, Marshal Strider, și seminarul era acum singurul loc în care discuta cazuri cu colegii. Cu toate că obiectivul oficial al grupului era viața interioară a terapeutului, nu terapia, discuția influența invariabil cursul terapiei. Simplul fapt că știai că o să prezinți un pacient influența inevitabil felul în care desfășurai terapia cu acel pacient. Or, în timpul ședinței de azi cu Myrna, Ernest și-a imaginat că membrii grupului îl observă în tăcere, în vreme ce cântărește întrebarea ei: de ce s-a arătat nerescușit. Așa că a avut grijă să nu spună nici un lucru pe care să nu dorească să-l raporteze grupului.

— Nu sunt sigur de toate motivele, Myrna, dar știu că mi-am pierdut răbdarea cu tine la ultima ședință, când am spus-o. Păreai încăpățânată. Am avut senzația că bat și iar bat la ușa ta și refuzi să deschizi.

— Făceam tot ce îmi stătea în puteri.

— Presupun că asta nu s-a observat. Mi se părea că știi de ce e importantă concentrarea pe „aici și acum“, pe relația dintre noi, și totuși pretinzi că nu știi. Dumnezeu mi-e martor că am încercat să o spun răspicat de multe, foarte multe ori. Ți amintești, în prima ședință, când mi-ai vorbit despre terapeutii dinainte? Ai zis că au fost prea distanți, prea neimplicați, prea nepăsători? Și ți-am spus că eu o să mă implic și că o mare parte din sarcina noastră aici va fi studierea acestei implicări? Și ai spus că ești bucuroasă de asta?

— N-are nici un sens. Credeți că mă împotrivesc dinadins. Spuneți-mi, de ce aș veni în fiecare săptămână, bătând atâta cale, și aș arunca o sută cincizeci de

dolari pe oră? O sută cincizeci de dolari – poate că-i mărunțiș pentru dumneavoastră, dar nu și pentru mine.

— Într-un fel n-are sens, Myrna, și totuși are. Uite cum văd eu lucrurile. Ești nemulțumită de viața ta, ești singură, simți că nu ești iubită și că nu poți fi iubită. Vii la mine să te ajut – cu mare efort – chiar *este* un drum lung. Și e și scump – te aud *cu adevărat*, Myrna. Dar aici se întâmplă ceva straniu – cred că este vorba de teamă. Cred că apropierea te stingherește, și atunci dai înapoi, te închizi, îmi găsești pricină, ridiculizezi ceea ce fac. Nu spun că o faci dinadins.

— Dacă mă înțelegeți atât de bine, cum se explică acel comentariu despre tricou? Încă n-ați răspuns la întrebare.

— La asta mă refeream când am spus că mi-am pierdut răbdarea.

— Nu arată a răspuns adevărat.

Ernest i-a aruncat iar o privire lungă pacientei și și-a zis: „O cunosc oare cu adevărat? De unde vine explozia asta de spontaneitate? Dar este un vânt binevenit, înviorător – și orice e mai bun decât ceea ce făceam până acum. Am să încerc să navighez cât mai departe posibil.“

— Ai dreptate, Myrna. Poanta cu tricoul nu se potrivește nicăieri. Un comentariu stupid. Și care rănește. Îmi pare rău. Nu știu bine de unde a venit. Mi-aș dori să-mi amintesc ce l-a declanșat.

— Îmi amintesc de pe casetă...

— Parcă ai zis că nu ai ascultat caseta.

— N-am zis asta. Am zis că am uitat să *aduc* caseta, dar am ascultat-o acasă. Comentariul despre tricou a venit imediat după ce am spus că mi-ați fi putut prezenta unul dintre pacienții dumneavoastră celibatari și bogați.

— Așa e, așa e, îmi amintesc. Sunt impresionat, Myrna. Cumva, aveam senzația că ședințele noastre nu înseamnă pentru tine destul ca să ți le amintești așa de bine. Stai să recapitulez ce am simțit la ultima ședință. Îmi amintesc cu siguranță ceva – tocmai acel comentariu, că te-aș putea prezenta unuia dintre pacienții mei bogați, m-a călcat pe bătătură. Înainte de asta cred că am întrebat ce îți pot oferi, și asta a fost răspunsul tău. M-am simțit depreciat: comentariul tău m-a rănit. Ar trebui să fiu mai presus de toate astea, dar am și eu zone sensibile – și zone opace.

— Rănit? Nu sunteți cam sensibil? A fost doar o glumă.

— Poate că da. Dar poate a fost mai mult decât o glumă. Poate că îți exprimai senzația că am puține lucruri de valoare pe care să ți le ofer – în cel mai bun caz, să-ți prezint alt bărbat. Așa că m-am simțit invizibil. Devalorizat. Și cred că de

aceea mi-am scos ghearele la tine.

— Bietul de el, a murmurat Myrna.

— Poftim?

— Nimic, nimic – altă glumă.

— N-am de gând să te las să mă înlături cu acest soi de comentariu. De fapt, mă întrebam dacă n-ar trebui să ne întâlnim mai des decât o dată pe săptămână. Însă azi va trebui să ne oprim. Depășim timpul. Hai să continuăm de aici săptămâna viitoare.

Ernest era bucuros că ora Myrnei se terminase. Dar nu din motivele obișnuite: nu era plictisit sau iritat de ea; era epuizat. Amețit. Împleticit. În corzi.

Dar Myrna nu-și isprăvisese loviturile.

— Chiar nu vă place de mine, nu? a aruncat ea, pe când își lua poșeta și se pregătea să se ridice de pe scaun.

— Dimpotrivă, a spus Ernest, hotărât să rămână alături de pacient. M-am simțit deosebit de aproape de tine în această ședință. Azi a fost înspăimântător și greu, dar am muncit bine.

— Asta nu e exact ce v-am întrebat.

— Dar așa simt. Sunt momente în care mă simt mai departe de tine; momente în care mă simt aproape de tine.

— Dar chiar nu vă place de mine?

— Plăcutul nu este un sentiment global. Uneori faci lucruri care nu-mi plac; alteori sunt lucruri care îmi plac foarte mult la tine.

Da, cum să nu. Cum ar fi sfârcurile mele mari și foșnetul ciorapilor mei, gândea Myrna, în vreme ce-și scotea cheile mașinii. La ușă, Ernest i-a întins mâna, ca de obicei. Asta a scârbit-o. Contactul fizic cu el era ultimul lucru pe care și l-ar fi dorit, dar nu vedea cum ar fi putut să refuze. A apucat mâna lui ușor, i-a dat drumul repede și a plecat fără să privească în urmă.

Somnul Myrnei s-a lăsat așteptat în acea noapte. Stătea culcată, trează, fără să-și poată șterge din minte părerea despre ea pe care o dicta doctorul Lash. „Văicărit“, „plicticoasă“, „unghiuri ascuțite“, „mărginită“, „vulgară“ – expresiile lui i se învâртеbeau prin minte. Cuvinte grele – și totuși, nici unul la fel de greu cum era comentariul lui că ea nu spunea ceva interesant sau frumos. Speranța lui că ea ar putea scrie o poezie a împuns-o, i-a umplut ochii de lacrimi.

Un incident de mult uitat i-a revenit în minte. Când avea zece sau unsprezece ani scrisese multe poezii, dar au rămas un secret – mai ales față de tatăl ei morocănos, veșnic pus pe critică. Înainte de nașterea ei fusese eliminat din

programul de rezidențiat la chirurgie din cauza alcoolismului, și a rămas tot restul vieții un doctor dezamăgit, pe jumătate beat, dintr-un târgușor, care avea cabinetul acasă și își petrecea fiecare seară în fața televizorului, sorbind dintr-un pahar de whisky Old Granddad. N-a reușit niciodată să-l facă să se intereseze de ea. Nici când, nici măcar o dată nu i-a arătat deschis că ar iubi-o.

În copilărie, îi plăcea grozav să-și bage nasul peste tot. Într-o zi, în vreme ce tatăl vizita pacienți la domiciliu, a cotrobăit prin compartimentele de sus și prin sertarele biroului său cu rulou, din lemn de nuc, și a găsit, sub un teanc de fișe ale pacienților, un pachet cu scrisori de dragoste vechi, îngălbenite, unele de la mama ei și unele de la o femeie pe nume Christine. A descoperit cu surprindere, îngropate sub scrisori, câteva dintre poeziile ei, scrise pe o hârtie ce părea ciudat de umedă. Le-a luat înapoi și, fără să se gândească, a furat și scrisorile de la Christine. După câteva zile, într-o după-amiază de toamnă cu cer mohorât, le-a îndesat pe toate, împreună cu restul poeziilor pe care le scrisese, în mijlocul unui morman de frunze veștede de sicomor și a pus peste ele un chibrit. Toată după-amiaza aceea a stat și a privit cum își face de cap vântul cu cenușa poeziilor ei.

De atunci s-a așternut un vâl de tăcere între ea și tatăl ei. Un vâl impenetrabil. El n-a recunoscut niciodată că i-a încălcat intimitatea. Ea n-a mărturisit niciodată că a încălcat-o pe a lui. El n-a pomenit niciodată de scrisorile care lipseau, nici ea n-a vorbit despre poeziile ei. Cu toate că n-a mai scris niciodată altă poezie, s-a tot întrebat de atunci de ce păstrase acele pagini cu poeziile ei și de ce erau umede. În reveriile ei și-l închipuia uneori citindu-le și plângând din cauza frumuseții lor. Acum câțiva ani mama ei a sunat-o să-i spună că tatăl a avut un atac cerebral grav. Cu toate că s-a repezit la aeroport și a prins primul avion spre casă, când a ajuns la spital i-a găsit camera pustie, salteaua goală, acoperită cu o folie de plastic transparentă. Cu câteva minute mai devreme infirmierii ridicaseră cadavrul lui.

Când s-a întâlnit prima oară cu doctorul Lash, a fost uimită de biroul antic cu rulou din cabinetul lui. Era la fel ca al tatălui, și adesea, în timpul tăcerilor lungi dintre ei, se surprindea privindu-l. Nu i-a spus niciodată doctorului Lash despre birou și despre tainele lui, sau despre poeziile ei, sau despre lunga tăcere dintre ea și tatăl ei.

Și Ernest a dormit prost în acea noapte. Trecea iar și iar în revistă prezentarea Myrnei în fața grupului de studiu al contra-transferului, la care participase cu vreo două zile înainte, în cabinetul de terapie în grup al unuia dintre membri, pe

Strada Canapelelor, cum i se spunea adesea părții de sus a străzii Sacramento. Cu toate că seminarul demarase fără conducător, discuțiile au ajuns să fie atât de intense și de amenințătoare la nivel personal, încât cu câteva luni înainte angajaseră un consultant, doctorul Fritz Werner, un psihanalist în vârstă care adusesese în literatura psihanalitică numeroase articole subtile pe tema contra-transferului. Cele relatate de Ernest despre Myrna au stârnit o discuție deosebit de vie. Cu toate că l-a lăudat pentru că a acceptat să fie atât de sincer în fața grupului, doctorul Werner i-a criticat aspru terapia, mai ales comentariul despre tricou.

— De ce ai fost așa de lipsit de răbdare? a întrebat doctorul Werner, în vreme ce râcăia căușul pipei, punea în el Balkan Sobranie cu miros acru, îl îndesa bine și îl aprindea.

Când fusese invitat prima oară, specificase că pipa lui face parte din aranjament.

— Deci, spune mereu același lucru? a continuat el. Deci, se văicărește? Deci, îți cere lucruri imposibile? Deci, te critică și nu se poartă ca un pacient cuminte, recunoscător? Pentru numele lui Dumnezeu, tinere, n-o tratezi decât de patru luni! Cât înseamnă asta – în total cincisprezece sau șaisprezece ședințe? Păi, eu tratez în prezent o pacientă care *pe tot parcursul primului an* – adică de patru ori pe săptămână, *două sute de ore* – a repetat pur și simplu același lucru. Iar și iar, aceeași jelanie, aceeași dorință de rude diferite, prieteni diferiți, față diferită, corp diferit – aceeași tânjire după ceva ce nu putea fi niciodată. În cele din urmă s-a săturat să se audă singură, s-a săturat de propriul ciclu repetitiv. Ea *însăși* și-a dat seama că își irosește nu numai orele de analiză, ci și întreaga viață. Nu poți trânti adevărul în fața pacientului: singurul adevăr real este cel pe care îl descoperim singuri. *Atenție în suspensie egală*, tinere, a spus el ferm. Iată ce trebuie să-i dai pacientului. Atenție în suspensie egală; cuvinte la fel de adevărate acum pe cât erau când le-a rostit pentru prima oară Freud. Iată ce se cere de la noi – să ne ocupăm de cuvintele pacientului fără formulări prestabilite, fără prejudecăți, fără reacții personale care ne limitează viziunea. Este miezul însuși al întregii activități analitice. Scoate asta, și întregul proces falimentează.

În acel punct seminarul a explodat, toată lumea vorbea deodată. Critica pe care i-o făcuse doctorul Werner lui Ernest a atras, ca un paratrăsnet, tensiunea acumulată de luni întregi. Participanții, toți dornici să-și îmbunătățească aptitudinile, au fost iritați de ceea ce au perceput ca elitism arogant al consultantului lor vârstnic. Ei erau trupele înnorite, împrăștate cu mizerie, din

tranșee. În fiecare zi înfruntau condițiile clinice extrem de compromise impuse de influența zdrobitoare a HMO-urilor, și îi stârnise prea fățișă indiferență a doctorului Werner față de realitățile din activitatea lor. Fiind unul dintre acei norocoși care nu fuseseră atinși de dezastrul îngrijirii medicale administrate, el nu accepta pacienții cu asigurare; pur și simplu își continua practica de a trata pacienții bogați de patru ori pe săptămână, și îi dădea mâna să meargă ușurel, să lase rezistența pacientului să se uzeze de la sine. Membrii seminarului s-au zbârlit văzând că susține neclintit poziția psihanalitică rigidă. Și siguranța lui, infatuarea, faptul că pentru el erau indiscutabile dogmele instituționalizate: și pe acestea le întâmpinau cu amărăciunea și invidia pe care le-au simțit întotdeauna scepticii neliniștiți față de credincioșii optimiști.

— Cum puteți zice că Ernest o tratează *doar* de paisprezece ședințe? a întrebat unul dintre ei. Eu sunt norocos dacă vreun HMO îmi dă *opt* ședințe. Și numai dacă reușesc să smulg cumva de la pacientul meu unul dintre cuvintele magice – sinucidere, răzbunare, incendiere sau omucidere – am o șansă să mai cerșesc câteva ședințe de la vreun administrator de caz fără pregătire clinică, a cărui muncă depinde de refuzarea cât mai multor cereri posibil.

Altul:

— Nu sunt la fel de sigur ca dumneavoastră, doctore Werner, că Ernest a greșit. Poate că poanta cu tricoul nu a fost o gafă. Poate că este exact ceea ce avea pacienta nevoie să audă. S-a spus aici că ora de terapie este un microcosmos al vieții pacientului. Așadar, dacă îl plictisește și îl frustrează pe Ernest, fără îndoială că face asta tuturor celor din jurul ei. Poate că el i-a făcut o favoare arătându-i asta. Poate că el *nu dispune* de două sute de ore ca să o lase să-și piardă răbdarea față de ea însăși.

Și altul:

— Uneori procedura analitică de mare finețe este prea mult, doctore Werner, pur și simplu prea prețioasă, prea desprinsă de realitate. Chestia asta cu inconștientul empatic al pacientului care *întotdeauna* preia sentimentele terapeutului – pe mine nu mă convinge și basta. Pacienții mei sunt, în general, în criză. Vin o dată pe săptămână, nu de patru ori pe săptămână, ca ai dumneavoastră, și sunt prea ocupați să-și înăbușe propriile sentimente ca să se alinieze la nuanțele dispoziției mele. Cât despre inconștientul care preia sentimentele terapeutului – pacienții mei n-au nici vreme, nici chef de așa ceva.

Doctorul Werner nu putea trece peste această remarcă.

— Știu că acest seminar este despre contra-transfer, nu despre tehnicile

terapiei, dar nu le putem despărți. O dată pe săptămână, de șapte ori pe săptămână – n-are importanță. Gestionarea contra-transferului influențează *întotdeauna* terapia. La un anumit nivel, sentimentele terapeuților față de pacient sunt transmise *întotdeauna*. Niciodată n-am văzut să se întâmple altfel! a spus, agitându-și pipa, ca să accentueze. Și de aceea *trebuie* să înțelegem, să resolvăm problema și să reducem reacțiile noastre nervoase față de pacienți. Dar aici, în acest – în acest caz al tricoului, a continuat doctorul Werner, nici măcar nu vorbim despre *nuanțe*; nu ne ocupăm de felul în care pacientul percepe *subtil* sentimentele terapeutului. Doctorul Lash a insultat pacienta pe față – nu-i nevoie aici de ghicire nuanțată. Nu mă pot eschiva de la răspunderea mea de a eticheta aceasta ca o eroare terapeutică enormă – o eroare care amenință temelia alianței terapeutice. Nu lăsați filozofia californiană „dă-i că merge, totul e permis“ să vă contamineze terapia. Anarhia și terapia nu sunt reciproc compatibile. Care este primul vostru pas în terapie? Trebuie să stabiliți un cadru solid. Cum Dumnezeu mai poate pacienta doctorului Lash să se asocieze liber după acest incident? Cum poate avea încredere că terapeutul îi va examina cuvintele cu atenție în suspensie egală?

— Este atenția în suspensie egală posibilă pentru orice terapeut? a întrebat Ron, un terapeut foarte bărbos și plin de forță, și unul dintre cei mai buni prieteni ai lui Ernest; erau legați încă din facultate de iconoclasmul împărtășit. N-a fost, în cazul lui Freud. Uitați-vă la cazurile lui – Dora, omul cu șobolani, Micul Hans. *Întotdeauna* pătrundea în viețile pacienților săi. Nu cred că este omenesc posibil să păstrezi o poziție neutră – asta e ceea ce susține noua carte a lui Donald Spence. Niciodată nu percepi *cu adevărat* trăirea reală a pacientului.

— Asta nu înseamnă să renunți la strădania de a asculta fără să-ți lași propriile simțăminte să contamineze scena, a spus doctorul Werner. Cu cât ești mai neutru, cu atât mai mult te poți apropia de sensul originar al vorbelor pacientului.

— Sensul originar? Descoperirea sensului originar al vorbelor altcuiva e o iluzie, a ripostat Ron. Uitați-vă la canalul de comunicare cu multe scurgeri. Mai întâi, unele dintre sentimentele pacienților sunt transformate în propriile lor imagini și apoi în vocabularul lor preferat...

— De ce spui „unele“? a întrebat doctorul Werner.

— Pentru că multe dintre sentimentele lor sunt inefabile. Dar lăsați-mă să termin. Vorbeam despre faptul că pacienții transformă imaginile în cuvinte: nici măcar acest proces nu e pur – alegerea cuvintelor este puternic influențată de relația cu audiența pe care și-o imaginează individul. Și asta e doar partea de

transmitere. Apoi trebuie să se petreacă lucrul opus: pentru a prinde înțelesul cuvintelor pacientului, terapeutul trebuie să retrădească acele cuvinte în propriile imagini particulare, și apoi în propriile sentimente. La sfârșitul procesului, ce potrivire mai este posibilă? Ce șanse sunt ca o persoană să poată înțelege cu adevărat trăirile alteia? Sau, să o luăm altfel, ca doi oameni diferiți să audă altă persoană în același fel?

— E ca jocul numit „telefonul fără fir“, pe care îl jucam în copilărie, a intervenit Ernest. Cineva șoptește o propoziție la urechea altcuiva, și aceea persoană îi șoptește alteia, și tot așa, până se termină toți din cerc. Când se întoarce propoziția la cel care a lansat-o, seamănă prea puțin cu originalul.

— Ceea ce înseamnă că *ascultarea nu este înregistrare*, a spus Ron, apăsând pe fiecare cuvânt. Ascultarea este un proces creativ. Iată de ce îmi stă în gât pretenția analiștilor că psihanaliza ar fi o știință. Nu poate fi o știință, dat fiind că știința cere o măsurare precisă a unor informații externe fiabile. În terapie acest lucru nu este posibil, deoarece ascultarea este creativă – mintea terapeutului distorsionează în vreme ce măsoară.

— Știm cu toții că păcătuim, s-a năpustit Ernest, jubilând, în afară de cazul în care suntem destul de proști ca să credem în *imaculata percepție*.

De când citise expresia aceasta undeva, cu câteva săptămâni înainte, ardea de dorința să o folosească în conversație.

Doctorul Werner, care nu da înapoi niciodată în fața unei dezbateri, n-a fost zguduit de tirul de baraj al studenților săi și a răspuns, sigur pe sine:

— Nu vă lăsați orbiți de obiectivul fals al unei identități absolute între gândurile vorbitorului și percepțiile ascultătorului, lucrul cel mai bun la care putem nădăjdui este o simplă aproximare. Dar spuneți-mi, e cineva aici, chiar și iconoclastul meu duet Katzenjammer¹¹ – dând din cap către Ron și Ernest – care se îndoiește de faptul că un individ bine integrat are mai multe șanse să perceapă corect intenția unui vorbitor decât, să zicem, un individ paranoic care găsește trimiteri la pericole personale în orice comunicare? În ce mă privește, cred că ne facem deservicii plângându-ne și bătându-ne cu pumnii în piept că nu-i putem cunoaște cu adevărat pe ceilalți și nu putem reconstrui trecutul cuiva. Această umilință te-a dus, doctore Lash, la practica dubioasă a concentrării exclusive pe „aici și acum“.

¹¹. Referire la *Katzenjammer Kids*, bandă desenată publicată prima oară în 1897. Autorul este Rudolph Dirks (n. tr.).

— Cum așa? a întrebat cu răceală Ernest.

— Pentru că tu, dintre toți participanții, ești cel mai sceptic în privința amintirii exacte și a întregului proces de reconstruire a trecutului unui pacient. Și cred că duci asta atât de departe, încât îi provoci confuzie pacientului. Da, trecutul este fără îndoială vag, și fără îndoială se schimbă în funcție de dispoziția pacientului, și fără îndoială credințele noastre teoretice influențează ceea ce-și amintește cineva, dar continui să cred că sub toate astea se află un subtext valid, un răspuns adevărat la întrebarea „M-a lovit fratele meu când aveam trei ani?”

— Subtextul valid este o iluzie învechită, a ripostat Ernest. Nu există răspuns valid la această întrebare. Contextul ei – dacă te-a lovit anume sau în joacă, sau ți-a dat doar o pălmuță sau un pumn care te-a lăsat lat – este pierdut pe vecie.

— Corect, i-a tăiat vorba Ron. Sau dacă te-a lovit ca să se apere – ca reacție la faptul că tu l-ai pocnit cu o clipă mai devreme? Sau ca să o apere pe sora ta? Sau pentru că tocmai fusese pedepsit de mama voastră pentru ceva ce făcuseși tu?

— Nu există subtext valid, a repetat Ernest. Totul este interpretare. Așa cum știa Nietzsche, acum un veac.

— Nu cumva ne abatem de la intenția acestui seminar? i-a întrerupt Barbara, una dintre cele două femei din grup. Ultima oară când m-am uitat, se numea seminar de contra-transfer.

S-a întors către doctorul Werner:

— Mi-ar plăcea să fac un comentariu al procesului. Ernest face exact ceea ce se așteaptă de la noi în acest seminar – ne prezintă sentimentele cele mai profunde legate de un pacient – și apoi o încasează. Cum vine asta?

— Corect, corect! a spus doctorul Werner.

Sclipirea din ochii lui albaștri-cenușii arăta că savura răscoala, spectacolul fraților adulți care își suspendă rivalitatea și se unesc într-o campanie comună, patricidă. Sfinte Dumnezeule, își zicea, poftim de vezi! Hoarda primară a lui Freud, vie și dezlănțuită chiar aici, pe strada Sacramento! I-a trecut prin cap să-i ofere grupului această interpretare, dar s-a răzgândit. Copiii nu erau pregătiți pentru asta. Poate mai încolo.

În loc de asta, a răspuns:

— Dar nu uitați, *nu* criticam *sentimentele* doctorului Lash față de Myrna. Ce terapeut care a fost vreodată pe lume n-a avut astfel de gânduri despre un pacient enervant? Nu, nu îi critic gândirea. Îi critic doar lipsa reținerii, incapacitatea de a-și păstra sentimentele pentru el.

Asta a declanșat altă rundă de proteste. Unii au susținut hotărârea lui Ernest de

a-și exprima deschis sentimentele. Alții l-au criticat pe doctorul Werner că nu a construit în seminar un mediu plin de încredere. Voiau să se simtă acolo în siguranță. În nici un caz nu voiau să aibă parte de critici usturătoare în privința tehnicii lor terapeutice, mai ales atunci când critica se baza pe abordarea analitică tradițională, nepotrivită cu cadrul lor clinic actual.

În cele din urmă Ernest însuși a sugerat că discuția nu mai este productivă și i-a cerut grupului să revină la subiectul contra-transferului lui. Atunci câțiva membri au vorbit despre pacienți asemănători care i-au sleit și i-au plictisit, însă comentariul Barbarei i s-a părut lui Ernest cel mai interesant.

— Asta nu e ca în cazul oricărui alt pacient care se împotrivește, a spus. Zici că te calcă pe nervi ca nimeni altcineva și că n-ai mai arătat niciodată atâta lipsă de respect unui pacient?

— E adevărat, și nu știu de ce, a răspuns Ernest. Are câteva lucruri care mă irită. Mă înfurie că tot aduce vorba de banii pe care mi-i plătește. Transformă constant procesul acesta într-o tranzacție comercială.

— Nu este o tranzacție comercială? a intervenit doctorul Werner. De când? Îi oferi un serviciu, și în schimb ea îți dă un cec. Mie mi se pare comerț.

— Păi, enoriașii dau obolul, dar asta nu transformă slujba bisericească într-o activitate comercială, a zis Ernest.

— O, ba da, o transformă! a insistat doctorul Werner. Doar că circumstanțele sunt mai rafinate și mai ascunse. Citește textul distins, elegant, tipărit la sfârșitul unei cărți de rugăciune: dacă nu e obol, în cele din urmă nu e nici slujbă.

— Reducționism analitic tipic, totul redus la nivelul cel mai de jos, a spus Ernest. Nu ține. Terapia *nu* este comerț, și nici eu nu sunt negustor. Nu pentru asta o practic. Dacă banii ar fi fost cei mai importanți, mergeam altundeva – justiție, bănci de investiții, sau chiar una dintre specialitățile medicale bogate, ca oftalmologia sau radiologia. Eu consider terapia altceva – puteți să-i ziceți un act de *caritas*. M-am angajat să slujesc toată viața. Pentru care se întâmplă să fiu și plătit. Dar această pacientă mă tot plesnește peste obraz cu banii.

— Dai și tot dai, a tors doctorul Werner cu vocea sa cea mai profesională și sonoră, părând să se îmblânzească. Dar ea nu dă nimic în schimb.

Ernest a dat din cap.

— Corect! Ea nu dă nimic în schimb.

— Dai și tot dai, a repetat doctorul Werner. Îi dai *ce ai mai bun* și ea tot zice „Dă-mi ceva care să merite banii“.

— Exact așa mă simt, a spus Ernest, mai blând.

Acest dialog a avut loc atât de lin, încât nici unul dintre membrii seminarului, poate că nici măcar doctorul Werner însuși, nu și-a dat seama că a trecut la vocea seducătoare profesională – sau, se pare, de graba lui Ernest de a se cuibări la căldura alinătorului terapeutic.

— Spuneai că e în asta ceva din mama ta, a observat Barbara.

— N-am căpătat niciodată prea multe lucruri bune nici de la ea.

— Stafia ei îți influențează sentimentele față de Myrna?

— Era altfel cu mama. Eu eram cel care se tot trăgea înapoi. Mă rușinam cu ea. Nu-mi plăcea să mă gândesc că ea m-a născut. Când eram mic – poate opt, nouă ani – mă simțeam sufocat când mama se apropia prea tare de mine. Îmi amintesc că i-am spus analistului meu că mama „înghițea tot oxigenul din încăpere“. Această formulare a devenit un slogan, o temă principală a analizei mele: analistul meu se referea în mod repetat la ea. Mă uitam la mama și mă gândeam: trebuie să o iubesc ca pe mama mea, dar dacă ar fi o străină mi-ar plăcea totul la ea.

— Deci, a spus doctorul Werner, acum știm ceva important despre contra-transferul tău. Cu toate că îți inviți pacienta să se apropie, fără să vrei îi dai mesajul simultan „nu te apropia prea mult“. Ar pătrunde prea departe, ar înghiți tot oxigenul din încăpere. Și, fără îndoială, ea percepe acest al doilea mesaj și îți face pe plac. Din nou, dă-mi voie să repet, nu putem ascunde de pacienți aceste sentimente. O mai spun o dată: nu putem ascunde de pacienți aceste sentimente. Este lecția de azi. Nu pot sublinia îndeajuns de mult această idee. Nici un terapeut cu experiență nu se poate îndoii de existența empatiei inconștiente.

— E multă ambivalență, a spus Barbara, și în sentimentele tale sexuale față de ea. M-a izbit reacția față de sânii ei – atât tânjire, cât și repulsie. Îți plac năstureii ăia care se ițesc, dar aduc amintiri neplăcute despre mamă.

— Da, a adăugat Tom, altul dintre prietenii buni ai lui Ernest, și atunci te simți stingherit, începi să te întrebi dacă nu cumva te-ai holbat involuntar la sânii ei. Mie mi se întâmplă des.

— Și atracția sexuală față de ea, combinată cu dorința de a te îndepărta? Cum rămâne cu asta? a întrebat Barbara.

— Vreo *vagina dentata* întunecată și primitivă din mine, fără îndoială, a răspuns Ernest. Dar este totuși ceva în această pacientă care stârnește în mod deosebit acea teamă.

Chiar înainte de a aluneca în somn, Ernest s-a întrebat din nou dacă nu cumva

ar trebui să nu o mai trateze pe Myrna. Poate că ea are nevoie de o terapeută, și-a zis. Poate că sentimentele mele negative sunt prea profunde, prea înrădăcinate. Dar când a pus această problemă la seminar, toți, inclusiv doctorul Werner, au spus „Nu, nu, continuă drumul“. Principalele probleme ale Myrnei, credeau ei, erau legate de bărbați, și de ele se putea ocupa cel mai bine un terapeut. Ce păcat, s-a gândit Ernest: chiar ar fi vrut să scape.

Și totuși, se întreba, ce e cu ședința ciudată de azi? Chiar dacă a fost nesuferită ca de obicei în multe privințe, printre care referirea la onorariul lui, Myrna a recunoscut în sfârșit prezența lui în încăpere. L-a provocat, l-a întrebat dacă îi place de ea, l-a luat la puricat în legătură cu comentariul sarcastic despre tricou. Epuizant – dar cel puțin se întâmpla ceva diferit, ceva real.

Pe drumul spre următoarea ședință, Myrna a ascultat din nou dictarea odioasă a doctorului Lash și apoi caseta cu ultima ședință. Nu-i rău, și-a zis – îi plăcea felul în care s-a descurcat în ultima ședință. Îi plăcea să-l facă pe fraier să trudească pentru banii primiți. Ce grozav că îl deranjau săgețile ei despre onorariu: o să am grijă, s-a hotărât ea, să-i altoiesc una cu banii la fiecare ședință. Nici n-a știut când a parcurs drumul cel lung.

— Ieri, la lucru, a început Myrna ora, la baie, le-am auzit pe niște fete care erau la chiuvetă vorbind despre mine.

— Da? Și ce ai auzit?

Ernest era întotdeauna interesat de drama celui care aude că se vorbește despre el.

— Lucruri care nu mi-au plăcut. Că sunt obsedată să fac bani. Că nu vorbesc despre altceva, nu mă interesează altceva. Că sunt plicticoasă și greu de suportat.

— Oh, cumplit! Trebuie să fi fost dureros.

— Mda, m-am simțit trădată de cineva despre care credeam că ține la mine. Parcă am primit o copită în stomac.

— Trădată? Ce fel de relație aveai cu ele?

— Păi, pretindeau că mă plac, că țin la mine, că-mi sunt prietene.

— Cum e cu ceilalți din birou? Ce părere au despre tine?

— Dacă nu vă supărați, doctore Lash, m-am gândit la ce ziceați, să rămânem *aici*, în *acest* cabinet. Știți, să ne concentrăm pe relația noastră. Mi-ar plăcea să încerc asta.

— Desigur.

O expresie uluită a trecut peste fața lui Ernest. Nu-i venea să-și creadă

urechilor.

— Așadar, lăsați-mă să vă întreb, a zis Myrna, încrucișându-și picioarele cu un fâșâit puternic al ciorapilor, *dumneavoastră* gândiți la fel despre mine?

— În ce fel? a tras de timp Ernest.

— Cum am zis adineaori. Vă par mărginită? Plicticoasă? Greu de suportat?

— Niciodată nu gândesc într-un singur fel despre tine, sau despre oricine. Variază.

— Păi, să zicem *în general*, a spus Myrna, care era limpede că nu se va lăsa păgubașă.

Ernest a simțit că i se usucă gura. A încercat să înghită pe furis.

— Păi, hai s-o luăm așa. Când mă eviți, când tot repeți anumite lucruri – de exemplu, opțiunile la bursă sau conflictul cu directorul general – atunci simt că am mai puțin contact cu tine. *Mai puțin angajat* este un termen mai bun.

— *Mai puțin angajat*? Asta nu înseamnă *plicticos* în codul psihiatrilor?

— Ăăă, nu – vreau să zic, plicticos într-o situație socială nu ține cu adevărat de situația terapeutică. Pacientul – adică *tu* – nu se află aici ca să mă distreze. Mă concentrez pe felul în care pacientul interacționează cu mine și cu alții, așa încât...

— Dar, cu siguranță, l-a întrerupt ea, unii pacienți vă par plicticoși.

— Păi, a zis Ernest, trăgând un șervețel din cutia de pe masă și strângându-l în palme, îmi examinez sentimentele tot timpul, și dacă sunt – ăăă – mai puțin angajat...

— Plictisit, vreți să ziceți?

— Păi, într-un fel. Dacă mă simt – ăăă – distant față de un pacient, nu mă gândesc la asta ca la o judecată. Mă gândesc la acel sentiment ca la o informație, și încerc să află ce se întâmplă între noi.

Încercarea lui Ernest de a-și usca palmele nu i-a scăpat Myrnei. Bine, și-a zis. O transpirație de 150 de dolari pe oră.

— Și astăzi? Vă plictisesc astăzi?

— Acum? Pot spune cu siguranță că nu ești plicticoasă sau greu de suportat azi. Mă simt angajat. Un pic amenințat. Încercând să rămân deschis și nu defensiv. Acum spune-mi tu ce simți.

— Păi, azi e în ordine.

— „În ordine“? N-ai putea fi un pic *mai* vagă?

— Poftim?

— Scuză-mă, Myrna. O încercare stupidă de a glumi. Încerc să zic că te simt

evazivă, că îți reții trăirile.

Ora s-a terminat și, pe când se ridica să plece, Myrna a zis:

— Pot să vă spun un lucru pe care îl simt.

— Da?

— Sunt un pic îngrijorată că vă surmenez. Că vă fac să munciți prea mult.

— Și ce-i cu asta? Care-i problema dacă muncesc prea mult?

— N-aș vrea să-mi creșteți tariful.

— Ne vedem săptămâna viitoare, Myrna.

Ernest și-a petrecut restul serii citind, dar se simțea obosit și preocupat. Cu toate că tratase opt pacienți în ziua aceea, a petrecut mai mult timp gândindu-se la Myrna decât la toți ceilalți șapte la un loc.

În seara aceea Myrna s-a simțit plină de energie. După ce a navigat pe Internet, prin serviciile de întâlniri, și apoi a tras cu ochiul la site-urile de chat pentru celibatari, a pus mâna pe telefon și a avut o conversație lungă și mulțumitoare cu sora ei, cu care nu vorbise de luni întregi.

Când a adormit, în sfârșit, Myrna a visat că are în mână o servietă și se uită pe fereastră. Un taxi ciudat venea spre ea – un taxi jovial, săltăreț, ca în desenele animate. Pe ușa lui scria „Compania de taxiuri Freud“. După câteva clipe, textul a devenit „Compania de taxiuri Fraudă“.

În ciuda faptului că se simțea rănită și că nu mai avea încredere în Ernest, terapia a devenit mai interesantă pentru Myrna; chiar și în timpul orelor de muncă se trezea gândindu-se la ședința următoare.

Trucul cu ascultarea unei conversații de la toaletă a prins, se gândea ea, și avea de gând să continue să inventeze șmecherii care să-i permită să folosească la fiecare oră o parte din dictarea pe care o ascultase. Săptămâna viitoare avea să fie eticheta de „văicăreală“ pe care i-o pusese.

— Sora mea mi-a zis la telefon zilele trecute, a spus ea cu viclenie, că pe când eram mică părinții îmi ziceau de multe ori „Domnișoara Văicărita“. Asta face să se aprindă un beculeț pe undeva. Spuneți că ar trebui să folosesc acest spațiu sigur al cabinetului ca să explorez lucruri despre care nu pot vorbi altundeva.

Ernest a dat energic din cap.

— Așa că mă întrebam dacă vi se pare că mă văicăresc mult.

— Ce înțelegi prin „văicărit“, Myrna?

— Păi, știți – mă plâng, vorbesc cu o voce văicărită, vorbesc într-un fel care face lumea să vrea să fugă de mine. Așa e?

— Ce crezi *tu*, Myrna?

— Nu cred că e așa. Care e părerea dumneavoastră?

Incapabil să tergiverseze la infinit, să mintă sau să spună adevărul, Ernest dădea din colț în colț.

— Dacă prin „văicăreală“ vrei să spui că ai tendința să te plângi de situația ta în mod repetat și neproductiv – atunci, da, te-am auzit făcând asta.

— Un exemplu, vă rog.

— Promit să răspund la asta, a spus Ernest, hotărând că este vremea pentru un comentariu al procesului, dar dă-mi voie să spun mai întâi ceva, Myrna. Sunt uimit de schimbarea petrecută cu tine în ultimele săptămâni. A fost foarte rapidă. Îți dai seama de ea?

— Ce fel de schimbare?

— Ce fel? În aproape toate felurile. Uită-te la ceea ce faci – ești directă, concentrată, provocatoare. Așa cum spui, păstrezi totul în încăpere; vorbești despre ceea ce se petrece între noi.

— Și asta e bine?

— E grozav, Myrna. Sunt încântat să văd asta. Ca să fiu sincer, au fost înainte momente în care simțeam că aproape nu-ți dai seama că sunt în încăpere, cu tine. Când spun că e grozav, vreau să zic că ești pe calea cea bună. Și totuși, pari atât de – cum să-i zic? – atât de unilaterală, atât de... ei bine, *acerbă*, ca și cum ai fi tot timpul furioasă pe mine. Mă înșel?

— Nu sunt furioasă pe dumneavoastră, doar frustrată de toată viața mea. Dar ați spus că-mi dați exemple de văicăreală.

Dintr-odată, femeia asta, care îi păruse prea înceată, devenise aproape prea iute. Ernest trebuia să-și concentreze toată atenția asupra discuției lor.

— Ia-o mai încet. Nu mă convinge acel cuvânt, Myrna. Am impresia că încerci să mă marchezi cu el. Am spus „repetitivă“, și am să-ți dau un exemplu: părerea ta despre directorul general. Că nu e eficient, că ar trebui să facă firma mai suplă, că ar trebui să-i dea afară pe cei incompetenți, că faptul că e prea milos o să te coste o grămadă de bani în acțiunile preferențiale – la asta mă refer. Ai spus-o iar și iar, ședință după ședință. Ca și comentariile tale despre scena întâlnirilor – știi ce vreau să zic. În acele ore ajungeam în cele din urmă să mă simt mai puțin în contact cu tine și, de asemenea, mai puțin folositor.

— Dar acelea sunt lucrurile care mă preocupă – îmi spuneți să vă împărtășesc gândurile mele.

— Ai perfectă dreptate, Myrna. Știu că este o dilemă, dar nu este vorba despre

ce spui, ci despre *cum* o spui. Dar nu vreau să mă abat de la punctul meu anterior. Simplul fapt că vorbim atât de deschis susține ceea ce am spus puțin mai devreme – că ești altfel, muncești mai bine și mai intens în terapie. Trebuie să ne oprim azi, dar o să continuăm săptămâna viitoare. A, da, iată factura pentru luna trecută.

— Hmmm, a făcut Myrna, descrucișându-și picioarele, fără să uite să fâșâie puternic, și privind factura oferită, înainte de a o pune în poșetă. Ce dezamăgire!

— Ce vrei să zici?

— Tot o sută cincizeci pe oră. Nici un discount pentru că sunt o pacientă mai bună?

În săptămâna următoare, pe când asculta din nou dictarea lui Ernest pentru seminarul de contra-transfer, pe drum spre ora de terapie, Myrna s-a hotărât să dirijeze discuția spre comentariile lui despre aspectul ei fizic și atractivitatea sexuală. Nu era greu.

— Săptămâna trecută, a început ea, ați spus că ar trebui să continuăm de unde am rămas.

— Prea bine. De unde începem?

— La sfârșitul ședinței de săptămâna trecută vorbești despre văicăreala mea în privința scenei celibatarilor...

— Hei! Mă tot citezi ca și cum aș fi zis că te văicărești. *Nu* acesta a fost cuvântul meu – repet, *nu* acesta a fost cuvântul meu. Am spus ceva despre comentariile tale *circulare* sau *repetitive*.

Myrna, evident, știa ea ce știa. *Văicăreală* era exact termenul lui: îl auzise folosindu-l pe casetă. Dar, arzând de nerăbdare să continue, i-a trecut cu vederea minciunica.

— Spuneai că vă plictiseau vorbele mele despre scena celibatarilor. Cum să mă descurc cu ea dacă nu vorbesc despre ea?

— Firește că trebuie să vorbești despre principalele griji din viața ta. Așa cum am spus, este vorba despre *cum* vorbești despre ele.

— Ce înseamnă „*cum*“?

— Păi, nu părei să vorbești cu mine. M-am simțit exclus din circuit. Iar și iar îmi spuneai exact aceleași lucruri – proporția nedreaptă, scena pieței de carne, verificarea vizuală de zece secunde din barurile pentru celibatari, caracterul impersonal al serviciilor de pe Internet pentru găsirea de parteneri. Și de fiecare dată vorbeai de parcă mi-o spuneai pentru prima oară, ca și cum niciodată nu ți-ar fi dat prin cap să te întrebi dacă ai mai spus asta vreodată, sau cum mi s-ar

părea mie faptul că o repeți atât de des.

Tăcere. Myrna se uita țintă la podea.

— Cum ți se pare ceea ce am spus adineaori?

— Tocmai o diger. Are un gust cam amar. Îmi cer scuze că n-am fost mai politicoasă.

— Myrna, nu te judec. E bine că am atins acest subiect și e bine că ți-am dat un feedback. Așa se învață.

— E greu să te gândești la alții când te simți prins în capcană, simți că te rotești într-un cerc vicios.

— O să rămâi în acest cerc vicios atâta vreme cât o să continui să crezi că e întotdeauna vina altcuiva. Directorul tău general incompetent, să zicem, sau scena întâlnirilor care este o junglă, sau cei de la marketing care sunt tălâmbi. Nu spun că astea nu sunt adevărate; spun – Ernest a pus aici toată forța, apăsând puternic pe fiecare cuvânt – *că eu nu te pot ajuta în privința lor*. Singurul fel în care te pot ajuta să rupi cercul vicios este să mă concentrez pe ceea ce este în *tine* și ar putea declanșa sau agrava aceste întâmplări.

— Mă duc la întâlniri ale celibatarilor, și acolo sunt zece femei la fiecare bărbat, a vorbit mai șovăielnic Myrna, pierzându-și presiunea, și vrei să mă concentrez pe responsabilitatea *mea* pentru asta?

— Stop! Oprește motoarele, Myrna! Iată-ne din nou înapoi în acest spațiu. Ascultă-mă. Nu te contrazic – situația întâlnirilor e grea. Ascultă-mă: *nu te contrazic*. Dar treaba noastră este să te ajutăm să faci în tine niște schimbări care ar putea îmbunătăți situația. Uite, am să o spun direct. Ești o femeie inteligentă și atrăgătoare, foarte atrăgătoare. Dacă nu ai fi împiedicată de sentimente perturbatoare – ca resentimentul și furia, teama și competitivitatea – nu ți-ar fi deloc greu să întâlnești un bărbat potrivit.

Myrna s-a simțit zguduită de franchețea doctorului Lash. Cu toate că știa că trebuie să rămână acolo și să răspundă la acea idee, a stăruit să-și urmeze programul.

— N-ați mai spus niciodată că sunt atrăgătoare.

— Nu te consideri atrăgătoare?

— Uneori da, alteori nu. Dar nu primesc prea multe confirmări de la bărbați. Mi-ar fi de folos un feedback direct de la dumneavoastră.

Ernest a șovăit. Cât de mult să spună? Gândul că va trebui să-și repete cuvintele în seminarul de contra-transfer, peste câteva săptămâni, l-a făcut să ezite.

— Am bănuiala că, dacă bărbații nu reacționează la tine, nu este din cauza aspectului fizic.

— Dacă ați fi burlac, *dumneavoastră* ați reacționa la aspectul meu fizic?

— Aceeași întrebare; am răspuns deja la ea. Acum un minut am spus că ești o femeie atrăgătoare. Deci, spune-mi, ce întrebi *cu adevărat* acum?

— Ba nu, pun o întrebare diferită. Spuneți că sunt atrăgătoare, dar n-ați spus dacă *dumneavoastră* ați reacționa la atracția mea.

— Să reacționez?

— Doctore Lash, *vă eschivați*. Cred că știți ce vreau să zic. Dacă m-ați fi întâlnit nu ca pacientă, ci într-un loc în care sunt persoane necăsătorite, ce s-ar fi întâmplat? M-ați fi examinat zece secunde și apoi ați fi trecut mai departe? Sau ați fi flirtat cu mine, sau poate ați fi încercat o aventură de o noapte, plănuiind să treceți mai departe după aceea?

— Ce-ar fi să vedem un pic ce se petrece între noi azi? Mă pui în încurcătură. Ce-i asta? Ce urmărești? Ce e în mintea ta, Myrna?

— Dar nu fac ceea ce spuneți că trebuie să fac, doctore Lash? Să vorbesc despre relația noastră, despre „aici și acum“?

— Sunt de acord. Nici vorbă, lucrurile s-au schimbat pe-aici – și în bine. Îmi place mai mult felul în care lucrăm, și sper că și ție.

Tăcere. Myrna refuza să se uite în ochii lui Ernest.

— Sper că și ție, a încercat din nou Ernest.

Myrna a dat din cap, ușor de tot.

— Vezi? Înclinarea capului, acea microscopică, embrionică înclinare a capului! Cel mult trei milimetri. Asta vreau să zic. De-abia am văzut-o. E ca și cum ai vrea să-mi dai cât mai puțin posibil. Asta mă nedumerește. Mi se pare că în primul rând *întrebi*, nu vorbești, despre relația noastră.

— Dar dumneavoastră ați spus – și nu numai o dată – că prima fază a discuției este primirea unui feedback.

— Primirea și *asimilarea* unui feedback. Corect. Dar în ultimele noastre ore n-ai făcut decât să aduni feedbackuri – mai degrabă o formă de întrebare-și-răspuns. Adică, eu îți dau feedback, și apoi treci la altă întrebare.

— În loc de?

— În loc de multe lucruri. De exemplu, în loc să te întorci spre tine, ca să cercetezi și să digeri sensul feedbackului. Ce impresie ți-a făcut, dacă părea sau nu adevărat, ce a stârnit în tine, cum ți s-a părut faptul că ți l-am dat.

— Bine, în ordine. Ca să fiu sinceră, sunt cu adevărat *surprinsă* să vă aud

zicând că vă par atrăgătoare. Nu vă purtați cu mine în acest fel.

— Cred cu adevărat că ești atrăgătoare, dar aici, în acest cabinet, sunt mai interesat de o întâlnire mai profundă cu tine: cu esența ta, cu – știu că sună sentimental, dar – cu sufletul tău.

— Poate că n-ar trebui să insist – Myrna a simțit cum se scurge energia din întrebarea sa – însă aspectul meu fizic este important pentru mine, și continui să fiu curioasă cum mă percepeți – ce trăsături ale înfățișării mele vă par atrăgătoare, și cealaltă întrebare, despre ce s-ar fi întâmplat dacă ne-am fi întâlnit în societate, nu pe tărâm profesional.

Sunt crucificat, s-a smiorcăit Ernest în sinea lui. Tocmai trăia cel mai cumplit coșmar al său despre „aici și acum“. Își epuizase opțiunile. Întotdeauna s-a temut că într-o bună zi o să fie încolțit în felul ăsta. Firește, terapeutul tipic n-ar fi răspuns la întrebare, ci ar fi reflectat-o înapoi către ea și ar fi explorat toate implicațiile: De ce pui întrebarea asta? Și de ce acum? Și pe ce fantezii se bazează? Cum ai vrea să-ți răspund?

Însă această opțiune nu era disponibilă pentru Ernest. Dat fiind că își întemeiasă abordarea terapeutică pe angajarea autentică, nu putea să o părăsească acum și să revină la convenție. Nu-i mai rămânea nimic de făcut decât să-și păstreze integritatea și să plonjeze în heleșteul rece al adevărului.

— Fizic, ești atrăgătoare în toate felurile – chip drăguț, păr minunat, strălucitor, siluetă grozavă...

— Prin „siluetă“ vreți să spuneți sânii mei? l-a întrerupt Myrna, arcuindu-și un pic de tot spatele.

— Păi, da, totul – ținuta – îngrijirea – suplă – totul.

— Uneori pare că vă uitați la sânii mei – sau la nasturii bluzei mele.

Myrna a simțit un val de milă și a adăugat.

— O grămadă de bărbați fac asta.

— Dacă o fac, nu sunt conștient de asta, a spus Ernest.

Prea tulburat ca să facă ceea ce știa că ar fi trebuit – să o încurajeze să-și exprime în profunzime sentimentele în privința aspectului ei, inclusiv a sânilor –, a încercat să ajungă cât mai repede înapoi, pe teren sigur.

— Dar, așa cum am spus, chiar cred că ești o femeie atrăgătoare.

— Asta înseamnă că m-ați putea agăța – vreau să zic, în această situație ipotetică?

— Păi, nu mă număr printre cei singuri – am o relație de ceva vreme – dar dacă mă proiectez înapoi în acea vreme, aș zice că ai lua notă de trecere la toate

reperele mele fizice. Dar unele dintre celelalte lucruri pe care le-am discutat m-ar face să ezit.

— Și anume?

— Și anume ceea ce se întâmplă chiar aici, chiar acum, Myrna. Ascultă bine ce o să-ți zic. Culegi și stochezi. Acumulezi informații de la mine, *dar nu dai nimic în schimb!* Cred că încerci să te raportezi acum la mine în mod diferit, dar nu percep asta ca angajare. Încă nu simt că te raportezi la mine ca la o persoană – mai degrabă e ca și cum m-ai privi ca pe o bancă de date din care faci retrageri.

— Vreți să spuneți că nu mă raportez din cauza văicărelilor mele?

— Nu, nu asta am spus. Uite, Myrna, timpul de azi s-a terminat, și trebuie să ne oprim, dar, când o să asculți caseta acestei ședințe, aș vrea să asculți atent ceea ce am spus acum un minut, legat de modul în care te raportezi la mine. Cred că este cel mai important lucru pe care ți l-am spus vreodată.

După ședință, Myrna a pus repede caseta și a urmat instrucțiunile lui Ernest. Începând cu „aș zice că ai lua notă de trecere la toate reperele mele fizice“, a ascultat cu mare atenție.

...Dar unele dintre celelalte lucruri pe care le-am discutat m-ar face să ezit... Ascultă bine ce o să-ți zic. Culegi și stochezi. Acumulezi informații... *dar nu dai nimic în schimb!*... Încă nu simt că te raportezi la mine ca la o persoană – mai degrabă e ca și cum m-ai privi ca pe o bancă de date din care faci retrageri... Când o să asculți caseta acestei ședințe, aș vrea să asculți atent ceea ce am spus acum un minut... Cred că este cel mai important lucru pe care ți l-am spus vreodată.

Schimbând casetele, Myrna a ascultat din nou dictarea pentru seminarul de contra-transfer. Unele expresii au nimerit la țintă:

Nu vrea să se raporteze la mine și nu recunoaște că nu o face – și insistă că, oricum, nu e relevant... De câte ori, fir-ar să fie, trebuie să explic de ce e important să examinăm relația noastră?... Face tot posibilul ca să elimine orice fărâmbă de apropiere dintre noi. Nimic din ce fac nu-i destul de bun pentru ea... Nu are strop de tandrețe... e prea concentrată pe sine... nu dă nimic.

Poate că doctorul Lash are dreptate, și-a spus ea. Chiar nu m-am gândit niciodată la el, la viața lui, la trăirile lui. Dar pot schimba asta. Azi. Chiar acum, cât merg cu mașina până acasă.

Dar n-a putut rămâne concentrată mai mult de un minut sau două. Pentru a-și liniști mintea, a recurs la o tehnică folositoare de liniștire a minții pe care o învățase cu câțiva ani înainte, la un weekend de meditație la Big Sur (care, din cele mai multe puncte de vedere, a însemnat bani aruncați în vânt). Păstrându-și

o parte a minții concentrată pe autostradă, cu restul și-a imaginat o mătură care alungă orice gând răătăcitor care se arată. După ce a făcut asta, s-a concentrat doar pe respirație, pe inspirarea aerului rece și expirarea aerului un pic încălzit în cuibul plămânilor săi.

Bine. Apoi, cu mintea mai liniștită, a îngăduit chipului doctorului Lash să se arate, mai întâi zâmbitor și atent, apoi încruntat și întorcându-se în altă parte. În ultimele câteva săptămâni, de când a auzit dictarea lui, sentimentele față de el s-au învărtejit violent. Un lucru e sigur în favoarea lui: e perseverent. Îl țin pe bietul om în corzi de săptămâni întregi deja. Scot untul din el. Îl imobilizez iar și iar cu propriile lui cuvinte. O încasează zdravăn. Rămâne acolo. Nu aruncă prosopul. Și n-o dă cotită: nu se furișează, nu folosește șmecherii și trucuri, nu încearcă să scape cu minciuna, cum aș fi făcut eu. Ei, poate un strop de abureală, ca atunci când neagă că ar fi zis „văicăreală“. Dar poate că încerca doar să mă cruțe de durere.

Myrna a ieșit din visare tocmai la timp ca să cotească pe autostrada 380, și apoi a alunecat cu ușurință înapoi în fantezie. Mă întreb ce face acum doctorul Lash. Dictează? Scrie note despre ședința noastră? Le pune într-unul dintre compartimentele biroului său? Sau poate că șade la birou și se gândește la mine chiar în clipa asta. Biroul acela. Biroul lui tati. Se gândește tati acum la mine? Poate că e încă undeva, poate că se uită acum la mine. Nu, tati e țărână. Craniu dezgolit, lucitor. Moviliță de țărână. Și toate gândurile lui despre mine – tot țărână. Și amintirile lui, iubirile, urile, descurajarea – toate sunt țărână. Nu, mai puțin decât țărână – sunt doar niște semnale electromagnetice care au dispărut demult, fără să lase vreo urmă. Știu că tati trebuie să mă fi iubit – a spus-o tuturor celorlalți – i-a spus mătușii Eileen, mătușii Maria, unchiului Joe – dar n-a putut să mi-o spună mie. Ce n-aș da să-i fi putut auzi cuvintele.

Ieșind de pe autostradă, Myrna a parcat într-un loc de unde cuprindeai cu vederea valea, de la San Jose până la San Francisco. S-a uitat în sus prin parbriz. Ia te uită cum e cerul azi, a cugetat ea. Un cer minunat. Cuvintele – ce cuvinte l-ar descrie? *Boltit – maiestuos – cu straturi de nori. Panglici de nori străvezii.* Nu, *diafani*. E mai bine – îmi place cuvântul ăsta. *Diafani* – panglici de nori străvezii diafani. Sau poate *un ecran de nori canelați – nori ca un nisip de culoarea untului încrețit de valuri blânde de vânt?* Frumos. Frumos. Îmi place.

A luat un creion și a notat versurile pe spatele unei chitanțe de la curățătoria chimică pe care a găsit-o în compartimentul de la bord. A pornit mașina, s-a pregătit să-și continue drumul, apoi a oprit motorul și s-a gândit din nou.

Dar dacă tati ar fi spus vorbele? „Myrna, te iubesc – Myrna, sunt mândru de tine – te iubesc – te iubesc – Myrna, ești cea mai bună – cea mai bună fiică pe care a avut-o vreodată un bărbat.“ Ce-ar fi fost? Tot țărână. Cuvintele se descompun mai iute decât creierele.

Și ce dacă nu le-a spus niciodată? I le-a spus *lui* vreodată cineva? Părinții lui? Niciodată. Poveștile pe care le-am auzit despre ei – acel tată care turna în el whisky și a murit scofâlcit și tăcut, și mama lui, care s-a mai măritat de două ori, cu alți alcoolici. Și eu? I-am spus vreodată aceste vorbe? Le-am spus vreodată cuiva?

Myrna s-a cutremurat, smucindu-se din visare. Nu păreau deloc ale ei – gândurile astea. Limbajul, căutarea de cuvinte frumoase. Și amintirile despre tatăl ei? Și asta era ciudat: rareori îi zbură mintea la el. Și unde e hotărârea ei să se concentreze pe doctorul Lash?

A încercat din nou. Pentru o clipă și l-a închipuit șezând la biroul cu rulou, dar apoi altă imagine din trecut s-a așezat singură peste prima. Noaptea, târziu. Ar fi trebuit să fie de mult adormită. Pășind pe vârfuri prin hol. O rază de lumină strecurându-se pe sub ușa părinților ei. Voci blânde, apropiate. Numele ei murmurat. „Myrna“. Ei trebuie să fi fost culcați sub pilota groasă, din puf. Discuțiile din pat. Vorbeau despre ea. S-a lipit de podea, strivindu-și obrazul de linoleul înghețat, roșu ca sfecla, chinuindu-se să vadă pe sub ușa, să audă vorbele de taină ale părinților despre ea.

Și acum, s-a gândit ea, uitându-se la walkman, am prins secretul; cuvintele îmi aparțin. Acele cuvinte de la sfârșitul ședinței – cum sunau? A pus caseta în aparat, a derulat câteva secunde și a ascultat:

...Myrna. Ascultă bine ce o să-ți zic. Culegi și stochezi. Acumulezi informații de la mine, *dar nu dai nimic în schimb!* Cred că încerci să te raportezi acum la mine în mod diferit, dar nu percep asta ca angajare. Încă nu simt că te raportezi la mine ca la o persoană – mai degrabă e ca și cum m-ai privi ca pe o bancă de date din care operezi retrageri.

Operezi retrageri dintr-o „bancă de date“. A dat din cap. Poate că el are dreptate.

A pornit mașina și a intrat înapoi pe autostrada 101 spre sud.

*

Myrna a șezut tăcută la începutul ședinței următoare. Nerăbdător ca întotdeauna, Ernest a încercat să o îmboldească:

— Unde ți-au fost gândurile în ultimele minute?

— Cred că mă întrebam cum o să începeți ședința.

— Ce ai prefera, Myrna? Dacă un duh ți-ar împlini dorința, cum ți-ar plăcea să încep? Care este afirmația sau întrebarea perfectă?

— Ați putea spune: „Bună, Myrna; mă bucur cu adevărat să te văd.“

— Bună, Myrna; mă bucur cu adevărat să te văd astăzi, a repetat imediat Ernest, ascunzându-și uluirea stârnită de răspunsul Myrnei.

În ședințele dinainte, astfel de gambituri istețe de deschidere au fost întotdeauna ratate, și a aruncat acum întrebarea cu puțină nădejde de succes. Ce minune că ea a devenit atât de îndrăzneată! Iar faptul că se bucura cu adevărat să o vadă – asta era o minune și mai mare.

— Vă mulțumesc. A fost drăguț din partea dumneavoastră, chiar dacă n-ați făcut-o perfect.

— Hm?

— Ați vârât un cuvânt în plus, a spus Myrna. Cuvântul *astăzi*.

— Iar implicațiile sunt...?

— Amintiți-vă, doctore Lash, ce îmi spuneți întotdeauna, „O întrebare nu e întrebare când știi răspunsul“.

— Ai dreptate, dar fă-mi pe plac. Amintește-ți, Myrna, că uneori un terapeut are privilegii speciale legate de conversație.

— Păi, mi se pare limpede că „astăzi“ implică faptul că adesea *n-ați fost* bucuros să mă vedeți.

Și nu e mult, și-a zis Ernest, de când am considerat-o pe Myrna retardată în relațiile interpersonale.

— Continuă, a spus el, zâmbind. De ce n-aș fi vrut să te văd?

Ea a șovăit. Nu aceasta era direcția pe care voia să o ia ședința.

— Încearcă. Încearcă să vorbești despre această întrebare, Myrna. De ce crezi că nu sunt întotdeauna bucuros să te văd? Fă asocieri libere; spune tot ce-ți vine în minte.

Tăcere. Simțea cum cuvintele se agită, se umflă. A încercat să aleagă dintre ele, să le înfrâneze, dar erau prea multe cuvinte, și toate curgeau rapid în mintea ei.

— De ce nu sunteți bucuros să mă vedeți? a izbucnit ea. De ce? Știu eu de ce. Pentru că sunt grosolană și vulgară și plină de prost gust – nu vreau să fac asta, gândea ea, dar nu se putea opri, silită să lase să explodeze furunculul, să curețe spațiul dintre ei – și pentru că sunt rigidă și mărginită și nu spun niciodată ceva

frumos sau poetic!

Gata, gata! și-a zis, încercând să-și încleșteze dinții, să-și ferece fălcile. Dar acum cuvintele năvăleau cu o forță căreia nu i se putea împotrivi, și le-a vărsat afară:

— Și nu sunt blândă, și bărbații vor să fugă de mine – prea multe unghiuri ascuțite, coate, genunchi – și sunt prea nerecunoscătoare, și pângăresc relația noastră vorbind de factură, și – și...

S-a oprit o clipă, și apoi a terminat cu o chestie bizară:

— Și sfârcurile mele sunt prea mari.

Epuizată, s-a lăsat moale pe spătarul scaunului. Totul fusese spus.

Ernest era uluit. Acum el era cel care ședea și nu izbutea să zică nimic. Cuvintele acelea – cuvintele *lui*. De unde veneau? S-a uitat la Myrna, care era aplecată în față, cu capul în mâini. Cum să răspundă? Capul i se învârtea. A simțit imboldul malițios să zică „Sfârcurile tale sunt prea mari“. Dar, slavă Domnului, n-a făcut-o. Nu era vreme de glume. Știa că trebuie să trateze cuvintele Myrnei cu cea mai mare seriozitate și cel mai mare respect. A înșfăcat vesta de salvare de care dispun terapeuții chiar și pe marea cea mai răscolită de furtună: *comentariul procesului*, adică, să comenteze procesul, implicațiile relaționale, exprimarea pacientului, nu conținutul acesteia.

— E multă emoție în vorbele tale, Myrna, a spus el liniștit. S-ar zice că voiai să le spui de multă vreme.

— Presupun că da. (Myrna a respirat adânc de câteva ori.) Cuvintele își au viața lor. *Voiau* să iasă la suprafață.

— E aici o baniță de furie împotriva mea – poate împotriva amândurora.

— Amândurora? A dumneavoastră și a mea? Probabil că e adevărat. Dar scade. Poate că de aceea am putut să spun azi lucrurile acelea.

— E plăcut că ai mai multă încredere în mine.

— Voiam cu adevărat să vorbesc despre alte lucruri azi.

— Și anume?

Ernest s-a năpustit asupra acestei idei – orice, numai să schimbe direcția.

Pe când Myrna s-a oprit ca să-și recapete răsuflarea, el s-a gândit la intuiția ei misterioasă, la izbucnirea de cuvinte care l-au înghețat. E uimitor că a înțeles atât de mult din el! Cum de a știut? Doar o posibilitate: empatia inconștientului. Întocmai cum zisese doctorul Werner. Așadar, Werner avusese dreptate tot timpul, și-a zis el. De ce nu am vrut să învăț de la el? Ce tolmăc, ce bou am fost. Cum a zis Werner? Că sunt unul dintre puștii Katzenjammer cei

iconoclaști? Păi, poate că e vremea să renunț la o parte din obiceiul meu pueril de a-i pune sub semnul întrebării și de a-i discredita pe cei mai mari – nu *tot* ce spun ei e rahat. Niciodată n-am să mă mai îndoiesc de forța empatiei inconștientului. Poate că acest soi de experiență l-a împins pe Freud să ia în serios ideea comunicării telepatice.

— Unde îți zboară gândurile, Myrna?

— Sunt atâtea de spus. Nu prea știu de unde să încep. Iată un vis pe care l-am avut noaptea trecută. (I-a întins o agendă cu spirală.) Iată, l-am notat – e primul.

— Chiar *iei* munca noastră mai în serios.

— Trebuie să capăt ceva pentru acei o sută cincizeci de dolari ai mei. Hait! (Și-a acoperit gura cu amândouă mâinile.) Nu voiam să spun asta – îmi pare rău – vă rog să apăsați pe butonul de ștergere.

— Am apăsât pe butonul de ștergere. Te-ai redresat – asta e grozav. Poate că ai fost tulburată de faptul că ți-am făcut un compliment.

Myrna a dat din cap, dar s-a grăbit să citească de pe agendă visul.

Merg să-mi fac o operație estetică la nas. Mi se scot bandajele. Nasul e în ordine, dar pielea s-a chircit sau s-a tras în sus, și gura îmi este blocată deschisă, și e o gaură imensă care îmi acoperă jumătate din față. Mi se văd amigdalele – uriașe, umflate, inflamate. Stacojii. Apoi vine un doctor cu un nimb. Dintr-odată îmi pot închide gura. El îmi pune întrebări, dar nu-i răspund. Nu vreau să deschid gura și să-i arăt gaura aceea imensă.

— Nimb? a întrebat-o Ernest când s-a oprit.

— Știți, ăăă – strălucire, lumină divină, halo.

— A, da. Da, nimb. Așadar, Myrna, ce crezi despre vis?

— Cred că știu ce o să spuneți *dumneavoastră* despre el.

— Rămâi la trăirea *ta*. Încearcă să faci asocieri libere. Ce îți vine pe dată în minte când te gândești la vis?

— Gaura cea mare de pe fața mea.

— Ce îți vine în minte când te gândești la ea?

— Cavernos, abisal, catastrofal, negru ca smoala. Mai zic?

— Continuă.

— Gigantic, vast, incredibil, monstruos, tartaric.

— Tartaric?

— Știți, iadul – sau abisul de sub Hades, în care au fost închiși titanii.

— A, da. Interesant cuvânt. Hmm – dar să ne întoarcem la vis. Spuneai că e ceva ce nu voiai să vadă doctorii, și presupun că eu sunt doctorul?

— Greu de tăgăduit asta. Nu voiam să vedeți gaura uriașă, acel gol.
— Și dacă deschizi gura o să văd. Așa că te păzești, îți păzești cuvintele. Mai vezi încă visul, Myrna? E încă viu?

Ea a dat din cap.

— Uită-te în continuare la el – care parte îți atrage acum atenția?

— Amigdalele – e multă energie acolo.

— Uită-te la ele. Ce vezi? Ce-ți vine în minte?

— Sunt fierbinți, arzătoare.

— Continuă.

— Gata să explodeze, umflate, livide, dilatate, tumescente, turgescente...

— Tumescente, turgescente? Și celălalt – tartaric. Ce-i cu cuvintele astea, Myrna?

— Am căutat săptămâna asta printr-un lexicon.

— Hmm, mi-ar plăcea să aud mai multe despre asta, dar acum hai să rămânem la vis. Amigdalele astea; se văd dacă deschizi gura. La fel cu golul. Și sunt gata să explodeze. Ce o să iasă din ele?

— Puroi, urâtenie, ceva odios, hidos, scârbavnic, dezgustător, execrabil, odios, rânced...

— Altă căutare în lexicon?

Myrna a dat din cap.

— Așadar, visul sugerează că ai de-a face cu un doctor – eu – și munca noastră descoperă niște lucruri care nu vrei să se vadă, sau pe care nu vrei ca eu să le văd: un gol uriaș și amigdale gata să explodeze și să împrăște ceva infam. Cumva, amigdalele roșii și fierbinți mă duc cu gândul la cele petrecute acum câteva minute, când toate cuvintele acelea au țâșnit din tine.

Myrna a dat iar din cap.

— Sunt emoționat de faptul că ai pomenit de acest vis, a spus Ernest. E un semn de încredere în mine și în ceea ce facem împreună. E o treabă bună – o treabă adevărată și bună. (A făcut o pauză.) Acum putem vorbi despre lexicon?

Myrna a descris sfârșitul în flăcări al carierei sale poetice din copilărie și dorința din ce în ce mai mare de a scrie o poezie.

— În dimineața asta, când am notat visul, știam că o să mă întrebați despre gaură și amigdale, așa că am căutat cuvinte interesante.

— S-ar părea că voiai ceva de la mine.

— Interes, presupun. Nu voiam să mai fiu plicticoasă.

— Cuvântul tău, nu al meu. N-am spus niciodată asta.

- Și totuși, sunt convinsă că așa gândiți despre mine.
- Vreau să ne întoarcem la asta, dar mai întâi hai să vedem ce e cu altceva din vis – haloul din jurul doctorului.
- Nimbul – da, e ciudat. Presupun că v-am trecut acum în categoria băieților buni.
- Așadar, ai o părere mai bună despre mine și poate vrei să te apropii mai mult, însă dilema este că, dacă ne apropiem, s-ar putea să descopăr lucruri rușinoase despre tine: poate un vid interior, poate altceva – furie explozivă, silă de sine.
- S-a uitat la ceas.
- Îmi pare rău că trebuie să ne oprim. Timpul a trecut repede. Din nou, am făcut treabă bună și grea astăzi. M-am bucurat să fiu cu tine.

*

Treaba bună a continuat, orele de terapie solidă curgând una după alta. Săptămână după săptămână, Ernest și Myrna au ajuns la noi niveluri de încredere. Niciodată până atunci nu-și mai asumase ea așa riscuri; el era recunoscător pentru privilegiul de a fi martorul transformării ei. Pentru astfel de experiențe devenise Ernest psihoterapeut. După paisprezece săptămâni de la data în care prezentase cazul Myrnei la seminarul de contra-transfer, s-a așezat la birou, cu microfonul în mână și a pregătit altă prezentare.

Sunt doctorul Lash, dictez note pentru seminarul de contra-transfer. În ultimele paisprezece săptămâni atât pacienta mea, cât și procesul terapeutic au suferit schimbări uimitoare. Este ca și cum aş putea împărți terapia în două etape: înainte și după nechibzuitul comentariu despre tricou.

Myrna a plecat din cabinet doar de câteva minute, și eram conștient de surprinderea mea că ora a trecut atât de repede. Și de părerea de rău că pleacă. Uimitor. Înainte mă plictisea. Acum este o persoană vioaie și fermecătoare. N-am mai auzit de săptămâni întregi vreo văicăreală. Glumim mult – e atât de ageră, că mi-e greu să țin pasul cu ea. E deschisă, introspectivă, are vise interesante, ba chiar scormonește după cuvinte interesante. Gata cu monologurile: e foarte conștientă de prezența mea în încăpere, și procesul nostru a devenit o interacțiune armonioasă. Mă bucur să o văd la fel de mult ca pe oricare alt pacient – poate chiar mai mult.

Întrebarea este: cum a reușit comentariul despre tricou să lanseze această transformare? Cum să reconstruiesc și să interpretez evenimentele din ultimele paisprezece săptămâni?

Doctorul Werner era sigur că acel comentariu despre tricou a fost o eroare enormă, că va avea ca rezultat o rupere a alianței terapeutice. S-a înșelat cu totul în această privință. Poanta mea nechibzuită, grosolană, s-a dovedit a fi incidentul-pivot al terapiei!

Dar el avea dreptate – oh, câtă dreptate – în privința capacității pacientului de a intra în rezonanță cu contra-transferul terapeutului. Ea a intuit practic toate sentimentele contra-transferențiale pe care le-am descris la ultima prezentare. Și cu o precizie misterioasă. E destul ca să facă din mine un kleinian. Nu i-a scăpat nimic. M-a demască în toate privințele. N-a existat vreun comentariu dintre cele împărțite

grupului când am vorbit despre ea pe care să nu trebuiască să-l recunosc explicit în fața ei. Poate că parapsihologia are o oarecare validitate, la urma urmei. Și ce dacă cercetarea nu a reușit să reproducă rezultatele pozitive? Un incident remarcabil ca acesta pur și simplu demonstrează lipsa de relevanță a cercetării empirice.

De ce îi este mai bine? Ce altceva ar putea fi, dacă nu semnalul de trezire dat de comentariul despre tricou? Acest caz mi-a demonstrat că există un loc pentru sinceritatea crudă, pentru ceea ce Synanon numea „dragostea dură”. Însă terapeutul trebuie să o susțină, să rămână prezent, să rămână sincer cu pacientul. Este nevoie de o relație bine stabilită, care să permită terapeutului și pacientului să reziste furtunii care se iscă. Și în acele zile de dispute este nevoie de curaj. Data trecută când am prezentat-o pe Myrna, cineva – cred că Barbara – a numit comentariul despre tricou „terapie de șoc”. Sunt de acord: exact asta a fost. A schimbat-o pe Myrna radical, și în perioada de după șoc a ajuns să-mi placă mai mult. Am admirat felul în care stătea acolo și tot stăruia să primească feedback sincer. Are mult curaj. Trebuie să fi simțit admirația mea din ce în ce mai mare față de ea. Oamenii se iubesc pe ei înșiși dacă văd o imagine iubitoare a lor reflectată în ochii cuiva de care le pasă cu adevărat.

În vreme ce Ernest dicta notele pentru seminar, Myrna conducea mașina spre casă, gândindu-se și ea la ultimele ședințe de terapie. „Treabă bună și grea”, îi spusese doctorul Lash, și așa era. Era mândră de ea. În ultimele săptămâni s-a deschis ca niciodată. Și-a asumat riscuri mari; a scos la lumină și a discutat fiecare aspect al relației sale cu doctorul Lash. În afară de unul, desigur: n-a spus că a ascultat dictarea lui.

De ce? Mai întâi, pur și simplu pentru a se lăfăi în plăcerea de a-l tortura cu propriile lui cuvinte. Sincer vorbind, îi plăcea să-i dea la cap cu informațiile ei secrete. Au fost momente – mai ales când el părea atât de plin de sine, atât de infatuat și sigur de cunoștințele lui superioare – în care ea se distra închipuindu-și mutra lui dacă i-ar spune în cele din urmă adevărul.

Însă lucrurile s-au schimbat. În ultimele săptămâni, pe când se apropia din ce în ce mai mult de el, a început să nu mai fie distractiv. Secretul devenea o povară, o chestie enervantă de care voia să se descotorosească, și chiar a exersat mărturisirea. De mai multe ori a intrat în cabinet și a respirat adânc, cu intenția să spună totul. Dar n-a făcut-o – parțial de jenă pentru că tăcuse atâta vreme, parțial pentru că ținea cu adevărat la el. Doctorul Lash jucase cinstit: n-a negat nici unul dintre lucrurile pe care i le-a aruncat ea în față – aproape nici unul. A acționat cu devotament pentru binele ei. De ce să-l facă acum pe bietul om să se simtă stingherit? De ce să-i provoace durere? Asta era partea cu ținutul la el. Dar mai era un motiv. Ei îi plăcea să fie un mag, îi plăcea excitarea provocată de cunoașterea tainică.

Înclinarea sa către secrete s-a exprimat într-un mod complet neprevăzut. Cu lexiconul în mâini, și-a petrecut serile scriind poezii pline de teme înșelăciunii,

secretului, birourilor cu rulou, compartimentelor ascunse. Internetul oferea debușeu perfect, și a trimis multe poezii pe site-ul de chat *singlepoet.com*.

*În sus privesc
la muchii pecetluite de compartimente-fagure
umflate de mistere nectarizate.
Când o să fiu mare
o să am odăile mele,
o să le umplu cu secretul adult.*

Secretul pe care nu l-a dezvăluit niciodată tatălui ei ocupa un loc din ce în ce mai mare. Ca niciodată, îi simțea prezența. Silueta lui subțire, adusă de spate, instrumentele medicale, biroul cu secretele lui aveau pentru ea o fascinație aparte, pe care a încercat să o exprime în versuri.

*Prezența cu umeri gârbovi e absentă acum și pe vecie
stetoscop împăienjenit
scaun cu pielea rubinie crăpată
despărțiturile biroului cu rulou pline-ochi de misterul
și mirosul
dragilor pacienți morți
flecărind în beznă
până ce le amuțesc sulițele dimineții
ce străpung colbul
luminând biroul de lemn, care,
ca o pajiște ce a susținut cândva dansânde picioare
și acum înverzește în lenevie,
își amintește încă de pliul vremurilor pline de oameni.*

Myrna nu i-a arătat aceste poezii doctorului Lash. Avea destule de discutat la ședințele de terapie, și poeziile păreau nerelevante. Și apoi, poeziile ei ar fi putut declanșa întrebări despre tema secretului, și ar fi putut duce direct la secretul casetei cu dictarea. Uneori o îngrijora gândul că ascunderea aceluia lucru ar putea deschide o prăpastie între ei. Dar se liniștea singură cu gândul că ar putea învinge acest obstacol.

Și nici n-avea nevoie să-i aprecieze doctorul Lash poeziile. A găsit o mulțime

de aprobări altundeva. Site-ul de chat *singlepoet.com* de pe Internet era plin de poeți burlaci.

Viața devenise pasionantă. Nu mai stătea peste program la biroul ei din Silicone Valley. În fiecare seară Myrna fugea acasă ca să-și deschidă e-mailul, ticsit de laude pentru poeziile ei și pentru franchețea ei tonică. Poate că se cam grăbise când a respins relațiile prin e-mail ca impersonale. Poate că adevărul era tocmai invers. Poate că prietenii electronici – pentru că nu depind de atribute fizice care nu trec de nivelul epidermei – sunt mai autentice și mai complexe.

Curtezanii electronici care îi lăudau poeziile își trimiteau întotdeauna și profilul personal și numărul de telefon. Respectul ei de sine creștea. Citea iar și iar mesajele de la fani. Aduna laude, profiluri, numere de telefon, informații. Vag, își amintea mustrele doctorului Lash legate de retragerile din băncile de date. Dar ei îi plăcea să adune. Și-a creat o scală amănunțită de evaluare a curtezanilor, care cântărea potențialul de câștig, acțiunile preferențiale, influența instituțională și calitatea poeziilor, precum și caracteristici personale ca deschiderea, generozitatea și expresivitatea. Câțiva dintre curtezanii de pe site-ul de chat *singlepoet* cereau o întâlnire directă – pentru o cafea, după-amiaza, la o cafenea din Silicon Valley, o plimbare, un prânz, o cină.

Nu încă – voia mai multe informații. Dar curând.

6

Blestemul pisicii ungurești

— Dar spune-mi, Halston, de ce vrei să întrerupi terapia? Mi se pare că abia am început. Ne-am întâlnit numai de – cât să fie – trei ori? (Ernest Lash a dat paginile agendei cu programările). Da, așa e. Asta e a patra întâlnire.

Așteptând răbdător răspunsul, Ernest s-a uitat la cravata cenușie cu desene ca niște parameci a pacientului și la vesta lui cenușie cu șase nasturi, și a încercat să-și aducă aminte când a văzut ultima oară un pacient care să poarte un costum de afaceri din trei piese sau o astfel de cravată.

— Vă rog să nu vă supărați, doctore, a spus Halston. Nu e vorba de dumneavoastră; se întâmplă prea multe lucruri neașteptate. E greu să-mi fac timp să vin aici în mijlocul zilei – mai greu decât mă așteptam... crește stresul... un paradox, deoarece, la urma urmei, rostul venirii la dumneavoastră era reducerea stresului. Și banii pentru terapie, nu pot nega că sunt un factor... simt în prezent o strâmțorare financiară. Sunt banii pentru copii... trei sute pe lună pensia alimentară... cel mare merge la toamnă la Princeton... treizeci de mii pe an... știți cum e. Am vrut să anulez ședința de astăzi, dar m-am gândit că e mai corect, că vă datorez asta, să vin la o ultimă ședință.

Una dintre expresiile în idiş ale mamei sale s-a strecurat brusc afară dintr-o crăpătură cervicală adâncă, și Ernest a șoptit pentru sine: „*Geh Gesunder Heit*“ (Umblă sănătos!), la fel cu urarea făcută după un strănut. Dar *Geh Gesunder Heit*, așa cum folosea mama sa expresia, în bătaie de joc, era mai degrabă insultă decât urare și însemna „Du-te și dus să fii“ sau „Cu voia lui Dumnezeu, o să treacă multă vreme până îmi mai apari *tu* în fața ochilor“.

Da, așa e, a recunoscut Ernest în sinea lui, nu m-ar deranja dacă Halston ar pleca și dus ar fi. Omul ăsta nu reușește să-mi stârnească interesul. Ernest s-a uitat bine la pacient – profil parțial, pentru că Halston nu-l privea niciodată în ochi. Față lungă și mohorâtă, de un negru cu luciri de ardezie – era din Trinidad, stră-strănepotul unor sclavi fugiți. Dacă Halston avusese vreodată o scânteie cât

de mică, aceasta se stinsese de mult. Era lipsit de strălucire, o adunătură de nuanțe de cenușiu: păr încăruntit, țăcălie perfect tunsă și învârstată cu cenușiu, ochi de cremene, costum cenușiu, șosete negre. Și minte cenușie încheiată până la ultimul nasture. Nu, nici urmă de culoare sau de animație nu înviora mintea sau trupul lui Halston.

Geh Gesunder Heit; du-te și dus să fii. Nu asta spera Ernest? „O ultimă ședință” spusese Halston. Hmm, și-a zis Ernest, îmi place cum sună. Sigur n-am să mor din asta. Era copleșit de muncă în acel moment, mult mai multe programări decât ar fi trebuit. Megan, o fostă pacientă pe care n-o mai văzuse de ani întregi, a revenit. Cu două săptămâni înainte încercase să se sinucidă și îi ocupa extrem de mult timp. Ca să o mențină în siguranță și afară din spital, trebuia să o vadă cel puțin trei ore pe săptămână.

Hei, trezește-te! s-a îmboldit singur. Ești terapeut. Omul ăsta a venit la tine să-l ajuți, și ți-ai luat un angajament față de el. Nu-ți prea place de el? Nu te distrează? E plicticos, distant? Se poartă de parcă a înghițit un băț? Grozav, astea sunt informații valoroase. Dacă așa gândești despre el, atunci tot așa gândesc mulți alții. Nu uita motivul principal pentru care a venit la terapie – o senzație profundă de înstrăinare.

Era evident că Halston e stresat din cauza dislocării culturale. De la nouă ani trăia în Anglia și venise doar de puțină vreme în SUA, în California, ca director administrativ al unei bănci engleze. Însă Ernest credea că dislocarea culturală este doar o parte a poveștii – exista în acest om ceva profund îndepărtat.

Bine, bine, și-a urmat Ernest propriul sfat, n-o să zic, nici măcar n-o să gândesc „*Geh Gesunder Heit*”. S-a întors la muncă, alegându-și cu grijă cuvintele ca să-l poată implica pe Halston.

— Ei bine, pot înțelege, firește, faptul că vrei să scazi stresul din viața ta, și nu să-l mărești adăugând constrângeri legate de timp și de bani. E logic. Dar, știi, în hotărârea ta e ceva care mă nedumerește.

— Și anume?

— Păi, am vorbit foarte limpede despre timpul necesar și despre onorariu înainte de a începe ședințele. N-a fost vreo surpriză din partea asta. Corect?

Halston a dat din cap.

— Nu pot nega asta. Doctore, aveți perfectă dreptate.

— Așadar, e logic să mă gândesc că e vorba de mai mult decât constrângerile legate de bani și de timp. E ceva în legătură cu tine și cu mine? S-ar putea să te simți mai la largul tău mergând la un terapeut negru?

— Nu, doctore, n-ați nimerit-o. Alt copac¹², cum ziceți voi, americanii. Diferența rasială nu e o problemă. Nu uitați că am petrecut câțiva ani la Eton și alți șase la London School of Economics. Foarte puțini negri pe acolo. Nu m-aș simți altfel, vă asigur, dacă aș merge la un terapeut negru.

¹². În original, *wrong tree*; vine de la *to bark up the wrong tree*, „a greși ținta“ (literal, „a lătra la alt copac [decât cel în care e pisica]“) (n. tr.).

Ernest s-a hotărât să mai facă o ultimă încercare, ca să nu trebuiască să-și reproșeze vreodată că nu și-a îndeplinit obligațiile profesionale.

— Bine, Halston, să o iau altfel. Înțeleg motivele pe care mi le-ai dat. Sunt logice. Nu le găsesc fisuri. Hai să presupunem că sunt suficiente motive să te oprești. Pot respecta această hotărâre. Dar înainte să încheiem întâlnirea, mă întreb dacă n-ai vrea să iei în considerare altă întrebare.

Halston s-a uitat în sus, obosit, și cu o ușoară clătinare din cap, i-a făcut semn lui Ernest să continue.

— Întrebarea mea este, n-ar putea fi niște motive suplimentare? Am cunoscut mulți pacienți – orice terapeut a trecut prin asta – care au renunțat la terapie din motive care nu erau chiar atât de raționale. Dacă așa stau lucrurile cu tine, ai vrea să numești vreunul dintre aceste motive?

S-a oprit. Halston a închis ochii. Ernest aproape că-i auzea cilindrii cenușii ai cogniției cum se rotesc scârțâind. O să riște Halston? Pariu egal, și-a zis Ernest. L-a văzut pe Halston că deschide gura, doar o crăpătură, ca și cum ar fi vrut să vorbească, dar n-a ieșit nici un cuvânt.

— Nu vorbesc despre ceva mare, Halston. Dar măcar o fărâmiță, o aluzie la alte motive?

— Poate, s-a încumetat Halston, că nu am ce căuta nici la terapie, nici în California.

Pacientul și terapeutul s-au uitat unul la celălalt: Ernest, la unghiile perfect lustruite și vesta cenușie cu șase nasturi a lui Halston; Halston, se părea, la mustața neîngrijită și puloverul alb pe gât ale terapeutului său.

Ernest s-a hotărât să lanseze o presupunere.

— California e prea destinsă? Preferi formalismul Londrei?

Bingo! Halston a dat din cap aproape cu vioiciune.

— La fel e și această încăpere?

— Da, și aici.

— De exemplu?

— Nu vreau să vă jignesc, doctore, dar sunt obișnuit cu mai mult profesionalism când merg la un doctor.

— Profesionalism?

Ernest a simțit un val de energie. În fine, se întâmpla ceva.

— Prefer să merg la un doctor care oferă un diagnostic distinct și prescrie un tratament.

— Iar aici?

— Nu vreau să vă jignesc, doctore Lash.

— Nu mă voi simți jignit, Halston. Singura ta sarcină aici este să spui liber ce gândești.

— Lucrurile sunt – cum să zic – prea lejere aici, prea – prea familiare. De exemplu, dorința dumneavoastră să ne spunem pe nume.

— Această lipsă de formalism ți se pare o negare a relației noastre profesionale?

— Întocmai. Mă stingherește. Îmi dă senzația că bâjbâim, ca și cum o să reușim cumva să nimerim împreună răspunsul.

Ernest era degajat. Nimic de pierdut. Cel mai probabil Halston pleca, oricum. Așa că aş putea, și-a zis Ernest, să-i dau ceva ce să poată folosi în următoarea terapie.

— Îți înțeleg preferința pentru rolurile mai formale, a spus el, și apreciez faptul că accepți să îți exprimi sentimentele legate de lucrul cu mine. O să fac și eu la fel, să-ți împărtășesc sentimentele mele față de lucrul cu tine.

Ernest câștigase întreaga atenție a lui Halston. Puțini pacienți sunt indiferenți la perspectiva obținerii unui feedback de la terapeutul lor.

— Unul dintre sentimentele mele principale este o frustrare – cred că are de-a face cu faptul că ești un pic zgârcit.

— Zgârcit?

— Zgârcit – zgârcit cu cuvintele. Nu-mi dai prea mult. De câte ori îți pun o întrebare, îmi trimiți o telegramă săracă. Adică îmi dai cât mai puține cuvinte, cât mai puține detalii descriptive, cât mai puține dezvăluiri personale. Și exact din acest motiv am încercat să stabilesc între noi o relație mai intimă. Modalitatea mea de terapie se bazează pe împărtășirea celor mai profunde sentimente ale pacienților. Din câte știu eu, rolurile formale încetinesc acest proces, și acesta este motivul meu – unicul meu motiv – de a mă descotorosi de ele. Și tot de aceea ți-am cerut adesea să-ți examinezi sentimentele față de mine.

— Tot ce spuneți este eminamente rezonabil – sunt sigur că știți ce faceți. Dar

n-am încotro – cultura demonstrativă a Californiei mă face să scrâșnesc din dinți. Așa sunt eu.

— O întrebare legată de asta. Ești mulțumit de felul în care ești?

— Mulțumit?

Halston arăta derutat.

— Păi, atunci când zici că așa ești tu, cred că zici și că așa *ai ales* să fii. Așa că întreb, ești mulțumit de această alegere? Să păstrezi o asemenea distanță, să rămâi atât de impersonal?

— Nu sunt sigur că este o alegere, doctore. Acesta, a repetat, este felul în care sunt eu – alcătuirea mea interioară.

Ernest s-a gândit la două variante. Ar putea fie să încerce să-l convingă pe Halston de propria responsabilitate pentru depărtarea la care se ține, fie să lanseze o ultimă investigație importantă legată de un episod crucial aparte despre care Halston nu vorbește. A ales-o pe cea de-a doua.

— Ei bine, hai să ne mai întoarcem o dată chiar la început, la seara în care ai ajuns la urgență. Să-ți spun ce știu eu despre asta. În jurul orei patru dimineața am primit un apel de la medicul de gardă la urgență, care îmi descria un pacient într-o stare de mare panică declanșată de un coșmar. I-am spus medicului să-ți administreze medicamente pentru panică și am aranjat o întâlnire cu tine după două ore, la șase. Când ne-am întâlnit, nu-ți puteai aminti nici coșmarul, nici cele petrecute în seara dinainte. Cu alte cuvinte, nu aveam nici un conținut, nimic cu care să avansez.

— Așa a fost; totul despre seara aceea rămâne în beznă.

— Așa că am încercat să lucrez în jurul acestui subiect, și sunt de acord cu tine, n-am progresat prea mult. Dar în cele trei ore petrecute împreună m-a izbit distanța ta generală față de alții, față de mine, poate că și față de tine însuși. Cred că această distanță, și neplăcerea ta când o atac, este factorul principal care motivează dorința ta de a renunța la terapie. Permite-mi să fac a doua observație: sunt izbit de lipsa ta de curiozitate față de tine. Simt că trebuie să ofer curiozitate pentru amândoi – că eu singur trebuie să duc întreaga povară a muncii noastre.

— Nu vă ascund nimic cu bună știință, doctore. De ce aș face-o intenționat? Acesta e pur și simplu felul în care sunt eu, a repetat Halston, în felul lui scorțos.

— Hai să mai încercăm pentru ultima dată, Halston. Fă-mi pe plac. Vreau să treci în revistă iar evenimentele zilei dinainte de noaptea coșmarului. Hai să trecem totul printr-un pieptene cu dinți deși.

— Așa cum v-am spus, o zi normală la bancă, și noaptea, un coșmar oribil, pe

care l-am uitat – drumul cu mașina până la urgență...

— Nu, nu, am mai făcut asta. Hai să încercăm altă abordare. Ia-ți agenda. Ia să vedem – Ernest s-a uitat pe calendarul său – prima noastră întâlnire a fost pe 9 mai. Vezi întâlnirile din ziua dinainte. Începe cu dimineața zilei de 8 mai.

Halston și-a scos agenda organizată astfel încât cuprindeai o săptămână dintr-o privire, a ajuns la 8 mai și s-a uitat rapid.

— Mill Valley, a zis el, de ce naiba m-am dus la Mill Valley? O, da – sora mea. Acum îmi amintesc. N-am fost la bancă în dimineața aceea, de fapt. Cercetam Mill Valley.

— Ce vrei să spui cu „cercetam“?

— Sora mea locuiește la Miami, și firma ei o transferă în zona golfului. Se gândește la o casă din Mill Valley, și m-am oferit să-mi fac o părere despre oraș pentru ea – știți, cum e traficul dimineața, parcuri, magazine, cele mai bune zone rezidențiale.

— Bine. Un început excelent. Acum du-mă prin restul zilei.

— Totul e ciudat de cețos – e aproape sinistru. Nu-mi pot aminti nimic.

— Locuiești în San Francisco – îți amintești drumul cu mașina până la Mill Valley, peste podul Golden Gate? La ce oră?

— Devreme, cred. Înainte de îngreunarea traficului. Poate că era șapte.

— Și apoi? Ai luat micul dejun acasă? Sau în Mill Valley? Încearcă să-l descrii. Lasă-ți mintea să rățăcească liber înapoi, către acea dimineață. Închide ochii, dacă asta te ajută.

Halston a închis ochii. După trei sau patru minute de tăcere, Ernest s-a întrebat dacă nu cumva adormise, și l-a îmboldit cu o voce blândă:

— Halston? Halston? Nu te mișca, stai unde ești, dar încearcă să gândești cu voce tare. Ce vezi în minte?

— Doctore – Halston a deschis încet ochii – v-am pomenit vreodată de Artemis?

— Artemis? Zeița greacă? Nu, nici un cuvânt.

— Doctore, a spus Halston, clipind și scuturând din cap, ca și cum ar fi vrut să-și limpezească mintea, sunt un pic zguduit. Tocmai am avut cea mai ciudată senzație. Ca și cum ar fi apărut brusc în mintea mea o fisură, lăsând să treacă prin ea toate evenimentele misterioase din ziua aceea. Nu vreau să credeți că dinadins v-am ascuns toate astea.

— Fii pe pace, Halston. Sunt alături de tine. Ai început să vorbești despre Artemis.

— Păi, tocmai limpezesc lucrurile – mai bine încep cu începutul acelei zile blestamate – ziua dinainte să ajung la urgență...

Ernest adora poveștile și s-a lăsat pe spătar, nerăbdător. Ceva îi spunea cu tărie că bărbatul acesta cu care petrecuse trei ore descumpănitoare avea să-i dezvăluie acum cheia unui mister.

— Ei bine, doctore, știți că sunt singur de aproape trei ani și un pic prudent – mai mult decât un pic – în privința unei alte – ăăă – legături. V-am spus că am fost foarte afectat, și emoțional, și financiar, de fosta mea soție?

Ernest a dat din cap. O otheadă spre ceas. Fir-ar să fie, au mai rămas doar cincisprezece minute. Va trebui să-l împingă pe Halston de la spate dacă vrea să audă povestea.

— Și această Artemis?

— Păi, da, înapoi la esență, vă mulțumesc. E ciudat, dar întrebarea dumneavoastră despre micul dejun de ieri a fost ceea ce a declanșat ceva. Acum îmi vine totul limpede – cum m-am oprit să iau micul dejun la o cafenea din centrul lui Mill Valley, cum m-am așezat la o masă mare și goală, de patru persoane. Apoi cafeneaua s-a aglomerat, și o femeie m-a întrebat dacă se poate așeza la masa mea. Am ridicat privirea spre ea și mărturisesc că mi-a plăcut ce am văzut.

— Adică?

— O femeie care arăta extraordinar. Frumoasă. Trăsături perfecte, zâmbet atrăgător. De vârsta mea, cred, în jur de patruzeci, dar un trup suplu, ca de adolescentă. Un trup, cum se zice în filmele americane, pentru care poți să mori.

Ernest s-a uitat la Halston, un Halston diferit, plin de vioiciune, și a simțit cum îi devine mai simpatic.

— Povestește-mi.

— De nota zece. Ca Bo Derek. Talie subțire și piept extrem de impresionant. Mulți dintre prietenii mei britanici preferă femeile androgine, dar aici pledez vinovat de fetișism al sânilor mari – și, nu, doctore, nu vreau să schimb asta.

Ernest a zâmbit liniștitor. Schimbarea adorației lui Halston – sau a lui însuși – față de sâni nu făcea parte din planurile lui.

— Și?

— Păi, am început să vorbesc cu ea. Numele ei era ciudat – Artemis – și arăta... cum să zic? Ei bine... altfel. De tipul New Age. Nu a client care să se arate la banca mea. Închipuți-vă, a pus *avocado* pe *bagel*-ul de dimineață, și apoi a scos din geanta ei de sfoară pungi de plastic cu condimente și a presărat

pe el sare de mare și semințe de dovleac. Și costumul ei era direct de pe King's Road – bluză țărănească înflorată, fustă lungă purpurie înflorată, cordon din sfori, o droaie de lanțișoare de aur și șiraguri de mărgele. Un copil hippy care a crescut, așa părea. Dar, a continuat el, și povestea curgea cu și mai mare intensitate datorită faptului că fusese blocată, în realitate era cu picioarele pe pământ, bine educată și foarte lucidă. Ne-am împrietenit pe loc și am stat de vorbă ore întregi, până ce chelnerița a venit să aranjeze masa pentru prânz. Eram fascinat de ea și am invitat-o să ia prânzul cu mine. Asta în ciuda faptului că aveam programat un prânz de afaceri. Și nu-i nevoie să vă spun, doctore, că asta nu-mi stătea deloc în fire. De fapt, cea mai mare parte din asta nu-mi stătea deloc în fire. Sinistru.

— Ce vrei să spui, Halston?

— Mă simt ciudat zicând asta, pentru că privesc acest cabinet ca pe un bastion al raționalității, dar era ceva foarte ciudat cu Artemis – *extraterestru* nu e un termen prea puternic – e ca și cum aș fi fost vrăjit. Dar să continui. Când mi-a spus că nu poate lua prânzul cu mine pentru că are altă întâlnire, am întrebat-o „Ce-ar fi să cinăm împreună astă seară?” – din nou fără să-mi consult măcar agenda. „În ordine“, a spus ea și m-a invitat la cină la ea acasă. Locuiește singură, a zis, și plănuise să gătească o tocană de ciuperci din niște gălbiori pe care îi adunase cu o zi înainte în pădurea de pe Muntele Tamalpais.

— Și te-ai dus?

— Să mă duc? Ba bine că nu! Și a fost una dintre cele mai grozave seri din viața mea – cel puțin, până la un punct crucial.

S-a oprit, scuturându-și capul, așa cum făcuse când i-a revenit prima oară amintirea, și apoi a continuat.

— Era minunat să fiu cu ea. Totul curgea de la sine. O cină ca-n povești – ce bucătăreasă minunată! Și adusesem niște vin californian de primă calitate, un cabernet Stag's Leap. Și apoi, după desert, un tort diplomat englezesc de milioane (primul pe care îl vedeam în țara asta), a scos niște marijuana. Am șovăit, dar mi-am zis că „Atunci când ești în California, trăiește ca băștinașii“, și am tras primul fum din viața mea.

Cu confuzia zugrăvită pe față, Halston s-a oprit.

— Și? l-a îmboldit Ernest.

— Și apoi, după ce am strâns masa, am început să simt o strălucire caldă, plăcută.

Altă pauză, altă scuturare din cap.

— Și?

— Acela a fost momentul în care s-a întâmplat lucrul extraordinar – m-a întrebat dacă vreau să mă culc cu ea. Așa, pur și simplu. Era atât de naturală, de grațioasă – așa de... așa de... nu știu... adultă. Nici urmă de melodrama aceea tipic americană „O să vrea ea sau nu?” pe care o detest.

Dumnezeule mare! și-a zis Ernest. Ce femeie; ce seară! Norocosul! Apoi, aruncând iar o privire către ceas, l-a grăbit pe Halston să continue.

— Spuneai că a fost una dintre cele mai grozave seri din viața ta – dar numai până la un punct crucial.

— Da; sexul a fost extaz pur. Extraordinar. Altceva decât mi-aș fi închipuit măcar vreodată.

— Ce a fost extraordinar?

— E încă un pic încețoșat, dar îmi amintesc că mă lingea ca pe un pisoie, fiecare centimetru pătrat, din creștet până-n tălpi, până ce fiecare por al trupului meu s-a deschis enorm, cerând mai mult, cu furnicături de încântare, receptiv la atingerea ei, la limba ei, absorbindu-i aroma și căldura.

S-a oprit.

— Mi-e cam jenă să exprim toate astea, doctore.

— Halston, faci exact ceea ce trebuie să faci aici. Încearcă să mergi mai departe.

— Păi, plăcerea s-a tot involburat în sus. Era nepământească, vă spun. Capul... – cum îi ziceți? – organului meu s-a aprins, era din ce în ce mai fierbinte, până ce am avut un orgasm absolut incandescent. Și apoi cred că mi-am pierdut cunoștința.

Ernest era uluit. Să fie oare acesta tot bărbatul anost, constipat, cu care petrecuse orele alea plictisitoare?

— Ce s-a întâmplat apoi, Halston?

— Ah, aceasta a fost cotitura; atunci s-a schimbat totul. Următorul lucru pe care mi-l amintesc este că eram altundeva. Acum îmi dau seama că trebuie să fi fost un vis, dar pe moment era atât de real, încât aș fi putut atinge și pipăi și mirosi totul. S-a șters, dar îmi mai amintesc că eram urmărit printr-o pădure de o pisică gigantică și amenințătoare – o pisică domestică de mărimea unui râș, dar neagră cu totul, cu o mască albă în jurul ochilor roșii, scânteietori, o coadă groasă, puternică, colți uriași și gheare ca briciul. Fugeam de ea, să-mi dau duhul, nu alta! În depărtare am văzut o femeie goală care stătea în picioare într-un heleșteu. Semăna cu Artemis, așa că am sărit în apă și am înaintat greoi spre

ea, să mă ajute. Când m-am apropiat mai mult, nici vorbă de Artemis, era un robot cu sâni enormi din care țâșneau jeturi de lapte. Apoi, de și mai aproape, am văzut că nu e lapte, ci un soi de lichid radioactiv strălucitor. Și apoi mi-am dat seama, îngrozit, că sunt până la coapse în chestia aia corozivă, care începea să-mi roadă labele picioarelor și picioarele. M-am bălăcit disperat spre țarm, dar acolo – încă stropșindu-se și așteptându-mă – era blestemata de pisică, acum mai mare – mare cât un leu. Acela este momentul în care am țâșnit din pat și am fugit de mi-au sfârșit călcâiele. M-am îmbrăcat gonind în jos pe scări și încă eram desculț când am pornit mașina. Nu puteam respira și l-am sunat pe doctorul meu la telefonul din mașină. El mi-a spus să merg la urgență – și atunci am fost trimis la dumneavoastră.

— Și Artemis?

— Artemis? *Nada*. Nu m-aș mai apropia vreodată de ea. E otravă. Chiar și acum, doar faptul că vorbesc despre ea începe să aducă înapoi o parte din panica aceea. Cred că de aceea am îngropat toate astea așa de adânc în mintea mea.

Halston și-a verificat repede pulsul.

— Vedeți, chiar acum a luat-o la trap – douăzeci și opt în cincisprezece secunde – cam o sută douăzeci.

— Dar cum s-a simțit ea când ai fugit dintr-odată?

— Nu știu. Și nici nu-mi pasă. Ea a dormit cât s-au petrecut toate astea.

— Așadar, s-a dus la culcare alături de tine și când s-a trezit nu mai erai, și n-are habar de ce.

— Și nici n-o să aibă! Vă spun, doctore – visul acela a fost din altă lume, din altă realitate – din iad.

— Halston, trebuie să ne oprim. E foarte târziu, dar e clar că avem multe de care să ne ocupăm. Cel mai evident lucru sunt sentimentele tale față de femei – faci dragoste cu o femeie, apoi întâlnești pisica asta care personifică primejdia și pedeapsa, și apoi o părăsești fără vreo explicație. Și apoi sâni care promit hrănire și în schimb împrășcă otravă. Spune-mi, cum a rămas cu dorința ta de a termina terapia?

— Este evident chiar și pentru mine, doctore, că sunt multe de cercetat. Sunteți liber la aceeași oră săptămâna viitoare?

— Da. Și – am făcut treabă bună azi. Sunt mulțumit, Halston, onorat că ai avut destulă încredere în mine ca să-ți amintești și să-mi dezvălui tot acest incident remarcabil și înspăimântător.

Peste două ore, pe drum spre Jasmine, un restaurant vietnamez de pe strada

Clement, unde lua adesea prânzul, Ernest a avut vreme să se gândească la ședința cu Halston. Per total, era mulțumit de felul în care tratase tendința lui Halston de a renunța la terapie. Cu toate că era supraaglomerat, n-ar fi avut o părere bună despre sine dacă lăsa pacientul pur și simplu să plece. Halston se străduia să ajungă la ceva important, și Ernest știa că tactica lui grijulie, metodică, dar nu prea agresivă, salvase situația.

E remarcabil, își zicea Ernest, faptul că pe măsură ce căpăta mai multă experiență, din ce în ce mai puțini pacienți renunțau prematur la terapie. Ce amenințat se simțise, ca tânăr terapeut, de această renunțare, simțindu-se întotdeauna vizat și considerând că fiecare pacient care renunță este o înfrângere personală, un semn de ineficiență, o dezonoare publică. Și îi era recunoscător lui Marshal, fostul lui supervisor, care l-a învățat că o astfel de reacție asigură ineficiența. Când terapeuții lasă prea mult ego să plutească pe decizia unui pacient, când *au nevoie* ca un pacient să rămână în terapie, atunci își pierd eficiența: încep să lingusească, să devină seducători, să le dea pacienților exact ceea ce doresc – *orice*, ca să-i facă să revină săptămâna următoare.

Lui Ernest îi părea bine și că l-a încurajat și l-a lăudat pe Halston, în loc să-și exprime îndoielile în privința autenticității dramaticei evocări a serii cu Artemis. Ernest nu știa prea bine cum să evalueze ceea ce tocmai auzise. Știa, desigur, de bruștele reveniri ale amintirilor reprimare, dar avusese puțină experiență personală cu astfel de fenomene în activitatea sa clinică. Cu toate că sunt destul de obișnuite în tulburarea de stres posttraumatic, ca să nu mai vorbim de portretizările terapiei la Hollywood, erau rare în psihoterapia practică în mod curent de Ernest.

Dar toate impulsurile lui Ernest de a se felicita singur au trecut iute, ca și gândurile binevoitoare față de Halston. Cea care îi capturase cu adevărat atenția era Artemis. Cu cât se gândea mai mult la asta, cu atât mai tare îl umplea de oroare purtarea lui Halston față de ea. Ce fel de monstru ar fi făcut dragoste, dragoste fantastică, cu o femeie și apoi ar fi părăsit-o fără vreo explicație, fără un bilețel, fără un telefon? Era incredibil.

Inima lui Ernest era alături de Artemis. Știa exact cum trebuie să se fi simțit ea. Odată, în urmă cu cincisprezece ani, aranjase o întâlnire de un weekend cu Judy, o veche iubită, la un hotel din New York. Au petrecut o noapte minunată, sau cel puțin așa a crezut Ernest. Dimineața el a plecat la o întâlnire scurtă și s-a întors cu un buchet de flori uriaș, ca semn de recunoștință. Dar nici picior de Judy. Plecase fără să lase vreo urmă. Și-a făcut valiza și a tuit-o – nici un bilețel,

nici un răspuns la apelurile și la scrisorile lui. Nici o explicație, niciodată. Fusesse distrus. Psihoterapia n-a șters cu totul durerea, și chiar și acum, după atâția ani, amintirea îl mai ustura. Mai mult ca orice, Ernest ura faptul că nu știa de ce. Biata Artemis: i-a dat atâta lui Halston, și-a asumat atâtea riscuri, iar la sfârșit a fost tratată atât de urât.

În următoarele zile, Ernest s-a mai gândit uneori la Halston, dar a cugetat adesea la Artemis. În fantezia lui, ea devenise o zeiță – frumoasă, care oferă, care hrănește, însă rănită adânc. Artemis era o femeie pe care să o venerezi, să o adori, să o păstrezi ca pe o comoară: ideea de a deprecia o astfel de femeie nu i se părea umană. Ce chinuită trebuie să fi fost de faptul că nu știa ce s-a întâmplat! De câte ori trebuie să fi re trăit acea noapte, încercând să înțeleagă ce a spus, ce a făcut ca să-l alunge pe Halston. Iar Ernest știa că se află într-o poziție privilegiată ca să o ajute. În afară de Halston, își spunea, eu sunt singurul care știe adevărul despre acea noapte.

Ernest fusese furat adesea de fantezii grandioase, în care salva domnițe aflate la ananghie. Știa asta despre sine. Cum ar fi putut să nu știe? De nu știu câte ori l-au admonestat pe această temă analistul său, Olive Smith, și supervizorul, Marshal Strider. Fanteziile de salvare jucau un rol atât în relațiile sale personale, în care trecea adesea cu vederea semnalele de avertizare ale unei evidente incompatibilități, cât și în practica sa, în care contra-transferul o lua uneori razna și el se implica mai mult decât era cazul în vindecarea pacienților.

Firește, pe când se gândea la salvarea lui Artemis, lui Ernest îi veneau în minte vocile analistului și supervizorului. El asculta și accepta critica lor – dar numai până la un punct. În adâncul său, credea că excesul de implicare îl făcea un terapeut mai bun, o ființă omenească mai bună. *Firește* că femeile trebuie să fie salvate. Acesta era un truism al evoluției, o strategie de perpetuare a speciei implantată în genele noastre. Ce oroare a simțit acum multă vreme când, la cursul de anatomie comparativă, a descoperit că pisica pe care o diseca era gestantă și avea în uter cinci fetuși mici, cât o biluță. Tot așa, detesta caviarul, care se obține doar prin uciderea și jefuirea sturionului plin de icre. Absolut îngrozitoare a fost politica nazistă de exterminare, care a adus teroare femeilor ce găzduiau „semințele Sarei“.

Astfel, Ernest n-a pus nici o clipă la îndoială hotărârea sa de a-l convinge pe Halston să-și răscumpere păcatul. „Gândește-te ce trebuie să fi simțit ea“, i-a cerut de multe ori pacientului său în următoarele ședințe – la care Halston

răspundea enervat: „Doctore, *eu* sunt pacientul, nu ea.“ Sau îl bătea la cap pe Halston cu etapele opt și nouă din programul de recuperare în douăsprezece etape: *Să facem o listă cu toate persoanele cărora le-am făcut rău și să le cerem iertare în mod direct acelor persoane, ori de câte ori este posibil.* Dar toate argumentele sale, oricât de iscusit ar fi fost prezentate, nu-l clinteau pe Halston, care părea inimaginabil de egoist și lipsit de sensibilitate. O dată l-a muștrat pe Ernest pentru slăbiciunea sa: „Nu cumva supra-romantizați o aventură de o noapte? Acesta este modul ei de viață. Nu sunt primul bărbat pe care l-a acostat, și probabil nici ultimul. Vă asigur, doctore, doamna asta își poate purta singură de grijă.“

Ernest se întreba dacă nu cumva Halston se încăpățâna din pură ranchiună. Poate că a simțit interesul excesiv al terapeutului său față de Artemis și se răzbuna respingând automat toate sfaturile lui Ernest. Dar, în orice caz, Ernest își dădea seama treptat atât că Halston *niciodată* n-o să-și ceară scuze față de Artemis, cât și că el, Ernest, va trebuie să-și ia în cârcă această povară. Ciudat lucru, în ciuda programului său încărcat, nu-l deranja să accepte sarcina. Părea un soi de imperativ moral, și a început să o vadă nu ca pe o piatră de moară, ci ca pe misiunea sa. Alt lucru ciudat, Ernest, obișnuit să-și facă o analiză când greșea, supunând unei cercetări și unei scrutări obositoare orice capriciu, orice decizie, nu și-a pus nici o clipă sub semnul întrebării motivele. Și totuși, și-a dat seama că întreprinde o misiune neortodoxă și nelegitimă – ce alt terapeut s-ar fi apucat vreodată să repare el însuși faptele rele ale pacienților săi?

Deși și-a dat seama că trebuie să acționeze în taină și cu delicatețe, primii pași ai lui Ernest au fost stângaci și transparenți.

— Halston, pentru ultima oară. Hai să revedem întâlnirea ta cu Artemis și tipul de legătură pe care l-ai stabilit cu ea.

— Iar o luăm de la capăt? Așa cum am spus, eram într-o cafenea când...

— Nu, încearcă să descrii scena viu și exact. Descrie cafeneaua. Momentul? Unde se află?

— Era în Mill Valley, în jurul orei opt dimineața, într-una dintre inovațiile ale californiene pitorești – combinație de librărie cu cafenea.

— Numele ei? a insistat Ernest când Halston s-a oprit. Descrie toată întâlnirea.

— Doctore, nu înțeleg. De ce puneți toate întrebările astea?

— Fă-mi pe plac în privința asta, Halston. Descrierea scenei cât mai viu posibil te va ajuta să-ți amintești tot ce ai simțit.

Ca răspuns la protestele lui Halston, că nu-l interesează deloc să-și amintească

senzațiile, Ernest i-a amintit că dezvoltarea empatiei este un prim pas în îmbunătățirea relației lui cu femeile. Prin urmare, evocarea trăirilor sale și a ceea ce se poate să fi simțit Artemis ar fi un exercițiu valoros. O motivație șubredă, Ernest știa asta, dar plauzibilă.

În vreme ce Halston a repovestit conștiincios toate detaliile acelei zile pline de evenimente, Ernest a ascultat cu mare atenție, dar n-a aflat decât câteva elemente noi. Cafeneaua era Book Depot, iar Artemis era o iubitoare de literatură – asta, simțea Ernest, ar putea fi o informație utilă. Ea îi spusese lui Halston că tocmai recitește marii romancieri germani – Mann, Kleist, Böll – și cumpărase chiar în acea zi un exemplar din noua traducere a cărții *Omul fără însușiri* de Musil.

Din cauză că Halston era din ce în ce mai bănuitor, Ernest a lăsat-o mai moale – altfel risca în orice clipă să-l audă pe pacient zicând: „Auziți, vreți cumva adresa ei și numărul de telefon?”

Ceea ce, firește, era exact ce voia Ernest. I-ar fi economisit o grămadă de timp. Dar acum avea destul ca să poată începe.

Dis-de-dimineată, la câteva zile după aceea, Ernest a mers cu mașina la Mill Valley, a parcat și a intrat în Book Depot. S-a uitat prin librăria lungă și îngustă, care fusese cândva un depou de trenuri, apoi s-a uitat în cafeneaua veselă lipită de ea și la duzina de mese de afară, care se încălzeau în soarele dimineții. Negăsind nici o femeie care să corespundă descrierii pe care i-o făcuse Halston lui Artemis, s-a dus la tejghea și a comandat un *bagel* cu multe semințe unei chelnerițe cu nasul și buzele împănate cu inele.

— *Bagel* cu ce?

Ernest a parcurs cu privirea tabla cu meniul. Nici urmă de avocado. Oare Halston inventa? În cele din urmă s-a hotărât să-și asigure un avantaj, comandând o porție dublă de castraveți și varză de Bruxelles alături de brânza de vaci cu ierburi aromate și arpagic.

Pe când se așeza la o masă, a văzut-o intrând. Bluză înflorată și largă, fustă lungă de culoarea prunei – nuanța lui preferată –, mărgelă, lăncișoare și toate celelalte: trebuia să fie Artemis. Mai frumoasă decât și-a imaginat-o. Halston nu pomenise, poate că nici n-a observat, părul ei auriu lucios, pieptănat ca în Europa centrală, răsucit într-un coc și ținut bine pe ceafă de o clamă din baga. Ernest s-a topit: toate adorabilele lui mătuși vieneze, primele obiecte ale impulsului său erotic pubescent, se pieptăneau exact în acest fel. A cântărit-o rapid, în vreme ce ea comanda și plătea la tejghea. Ce femeie – adorabilă în toate felurile, ochi

turcoaz pătrunzători, buze pline, bărbie cu o gropiță delicată, peste un metru șaizeci cu sandalele ei fără toc, un trup fremătător, unduitor, perfect proporționat.

Acum venea partea care întotdeauna îl bloca pe Ernest. Cum să începi o conversație cu o femeie? A scos cartea *Alesul* a lui Mann, pe care o cumpărase cu o zi înainte, și a pus-o pe masă deschisă, cu titlul foarte vizibil. Poate că va oferi gambitul de deschidere a unei conversații – în cazul în care ea ar alege o masă din apropiere. Ernest a aruncat o otheadă temătoare prin cafeneaua pe jumătate goală. O mulțime de mese libere. A dat din cap când ea a trecut pe alături, și Artemis a răspuns înclinând și ea capul, în vreme ce se îndrepta către o masă goală. Dar apoi, *mirabile dictu* – după vreo două secunde s-a întors.

— Oh, *Alesul*, a remarcat ea, lucru incredibil. Ce surpriză!

A mușcat! A mușcat! Dar Ernest nu prea știa cum să scoată peștele la mal.

— Eu – aaa – vă cer iertare, s-a bâlbâit.

Era șocat – șocul unui pescar resemnat cu eșecul, care este uluit de o smucitură a undiței. Folosise momeala cu cartea de nenumărate ori, ani la rând, și n-a fost atinsă nici măcar o dată.

— Cartea aceea, a explicat ea. Am citit *Alesul* acum câțiva ani, dar n-am mai văzut pe nimeni să o citească.

— O, îmi place enorm, și mă întorc la ea o dată la câțiva ani. Îmi plac și câteva dintre textele mai scurte ale lui Mann, și tocmai mă pregătesc să-l recitesc în întregime. Aceasta este prima.

— Tocmai am recitit *Capete schimbate*, a spus Artemis. Ce urmează pe lista dumneavoastră?

— Le iau în ordinea în care le prețuiesc. Urmează tetralogia *Iosif și frații săi*. Și apoi, poate, *Felix Krull*. Dar, s-a ridicat el pe jumătate, nu vreți să luați loc?

— Și ultima? a întrebat Artemis, punându-și *bagel*-ul și cafeaua pe masă și așezându-se în fața lui.

— *Muntele vrăjit*, a răspuns Ernest, netulburat, fără să-și dezvăluie nici uluiala absolută că a făcut această captură, nici nesiguranța în privința felului în care trebuie să aducă prada la mal. Pur și simplu n-a îmbătrânit frumos – conversațiile nesfârșite ale lui Settembrini mi se par acum plicticoase. La coada listei se află și *Doctor Faustus*. Problemele muzicologice sunt prea tehnice și, mă tem, plictisitoare.

— Sunt într-un tot de acord, a zis Artemis, scotocind în geanta de pe umăr și scoțând un avocado negru, copt, și câteva punguțe de plastic cu semințe, cu toate

că întotdeauna sunt fascinată de legătura Nietzsche-Leverkühn.

— O, îmi cer scuze, nu m-am prezentat – pierdut fiind în conversația noastră. Sunt Ernest Lash.

— Eu sunt Artemis, a spus ea, pe când curăța de coajă avocado, punea jumătate din el pe *bagel* și presăra deasupra tot soiul de semințe.

— Artemis; un nume frumos. Știți, se încălzește afară. Ce-ar fi să luăm o masă și să mergem afară la geamănul dumneavoastră?

Ernest își făcuse temele sârguincios.

— Geamănul meu? Artemis a cugetat în vreme ce se mutau la o masă așezată la soare. Geamănul meu? A, Apollo! Lumina aurie a fratelui Apollo! Sunteți un bărbat neobișnuit – port numele acesta de-o viață, și sunteți prima persoană care îmi spune așa ceva.

— Dar știți, a continuat Ernest, trebuie să mărturisesc că l-aș putea lăsa deoparte o vreme pe Mann, ca să mă apuc de noua traducere făcută de Wilkins romanului *Omul fără însușiri* de Musil.

— Ce coincidență! (Artemis a făcut ochii mari.) Citesc cartea chiar acum.

Scotocind din nou prin geantă, a scos o carte.

— Magnific!

De atunci încolo, Artemis nu și-a mai luat ochii de la Ernest. Îi privea atât de fix buzele, încât la câteva minute o dată Ernest, jenat, își trecea degetele prin mustață, ca să dea jos orice firimitură răătăcită pe acolo.

— Îmi place să locuiesc în Marin, dar uneori nu e ușor să ai aici o conversație serioasă, a spus ea, oferindu-i o felie de avocado. Ultima oară când am vorbit despre această carte eram cu cineva care nu auzise în viața lui de Musil.

— Păi, nu oricine e la înălțimea lui Musil.

Ce păcat, s-a gândit Ernest, că un suflet ca Artemis a trebuit să suporte fie și câteva clipe compania unui constipat ca Halston.

În următoarele trei ore au răătăcit încântați prin operele lui Heinrich Böll, Günter Grass și Heinrich von Kleist. Ernest s-a uitat la ceas. Aproape douăsprezece! Ce femeie extraordinară, și-a zis. Cu toate că își eliberase dimineața, avea cinci ședințe la rând începând cu ora unu. Nu mai rămăsese timp, așa că s-a apucat de treaba pe care o avea de făcut.

— O să trebuiască să plec curând, a spus el, cu totul împotriva voinței mele, dar răbdării mă așteaptă. Nu-ți pot spune ce mult mi-a plăcut conversația noastră. M-a făcut cu adevărat să-mi mai schimb gândurile. Aveam nevoie de asta în acest moment al vieții mele.

— De ce?

— A fost o perioadă grea.

Ernest a oftat, sperând că vorbele sale, pe care le exersase de câteva ori în seara dinainte, or să pară spontane.

— Acum vreo două săptămâni m-am întâlnit cu o veche iubită de-a mea. N-am văzut-o de vreo doi ani, și am petrecut împreună o zi și o noapte minunate. Sau, cel puțin, așa am crezut. Dimineața m-am trezit și ea plecase. S-a evaporat. Nici urmă de ea. De atunci sunt întors pe dos. Foarte întors pe dos!

— E cumplit.

Artemis era mai preocupată decât sperase Ernest.

— Era importantă pentru tine? Sperai să reluați relația?

— Păi, nu.

Ernest s-a gândit la Halston și la ce trebuie să fi simțit ea pentru el.

— Nu-i chiar așa. Era – ei bine, ce să zic? – mai degrabă o parteneră de joacă, o prietenă... sexuală. Așa că nu jelesc pierderea ei. Durerea adevărată este faptul că nu știu. A pus-o pe fugă ceva ce am făcut eu? Am rănit-o în vreun fel? Ceva ce am spus? Am fost un amant lipsit de considerație? Am fost inacceptabil în vreun mod fundamental? Știi ce zic. Sunt răscolite o grămadă de chestii rele.

— Sunt alături de tine, a zis ea, scuturându-și capul cu simpatie. Am trecut și eu prin asta – și nu demult.

— Zău? E uluitor cât de multe părem să avem în comun. N-ar trebui oare să încercăm să ne vindecăm unul pe altul? Să continuăm această conversație altădată – să zicem, în seara asta, la cină?

— Da, dar nu la restaurant. Am chef să gătesc. Ieri am cules niște gălbiori de toată frumusețea și am de gând să fac o tocană de ciuperci ungurească. Te ispitește?

Niciodată n-au trecut mai greu orele de terapie. Ernest nu și-o putea scoate din cap pe Artemis. Era fermecat de ea. Se tot îmboldea singur: Fii atent! Concentrează-te! Câștigă-ți banii! Alungă femeia asta din minte. Dar Artemis refuza să fie alungată. Se instalase în cortexul lui frontal și acolo rămânea. Era ceva sinistru și ațâțător în jurul lui Artemis, care îi evoca regina africană nemuritoare, irezistibilă, pe care și-o amintea din romanul lui Rider Haggard, *She*.

Lui Ernest nu i-a scăpat faptul că se gândea mai mult la farmecele lui Artemis decât să-i aline suferința. Ernest, nu-ți uita prioritățile, s-a dojenit singur. Ce

faci? Tot acest proiect e cât se poate de suspect chiar și fără vreo aventură sexuală. Deja mergi pe o pojghiță subțire de gheață – l-ai muls pe Halston de informații ca să o poți găsi pe Artemis, te-ai transformat într-un terapeut ambulant neinvitat care face o consultație la domiciliu unei străine atrăgătoare. Ești grandoman, s-a atenționat singur, și lipsit de etică și de profesionalism. Ai grijă, mare grijă!

— Onorată instanță, și-a imaginat vocea supervisorului său bubuind din boxa martorilor, doctorul Lash este un clinician bun și etic, cu excepția momentelor în care se apucă să cugete cu capul cel mic.

Nu, nu, nu! a protestat Ernest. Nu fac nimic lipsit de etică. Intenționez să fac ceva cinstit, caritabil. Halston, pacientul meu, i-a produs în mod gratuit o rană dureroasă altei persoane, și nu ne putem aștepta ca el să dorească vreodată să îndrepte lucrurile. Eu și numai eu pot vindeca rana, și pot face asta rapid și eficient.

Casa lui Artemis, în stil Hansel și Gretel – micuță, cu frontoane înalte, acoperită de dantelărie de turtă dulce și înconjurată de un rând des de ienuperi tunși – ar fi fost mai potrivită în Pădurea Neagră din Germania decât în districtul Marin. Întâmpinându-l în ușă cu un pahar de suc de rodie proaspăt, Artemis s-a scuzat că nu are în casă alcool:

— E o zonă liberă de droguri, a spus ea, apoi a adăugat, în afară de *ganja*, iarba sfântă.

De îndată ce s-a așezat pe canapea, o *canapé* imitație Ludovic XVI acoperită cu goblen și sprijinită pe picioare delicate alb-cenușii, Ernest a revenit la subiectul abandonării. Dar, cu toate că și-a folosit toată priceperea pentru a o face să vorbească, curând a trebuit să admită că supraestimase suferința lui Artemis.

Da, a recunoscut ea, a trecut prin același tip de experiență ca Ernest, și n-a fost ușor. Dar fusese mai puțin dureros decât lăsase să se înțeleagă: de fapt, a mărturisit ea, a făcut-o din politețe. Menționase recenta ei părăsire doar ca să-l ajute pe Ernest să vorbească despre problemele lui. Cu toate că el a plecat fără să-i dea vreo explicație, pe ea n-a tulburat-o cine știe cât acest lucru. Relația nu fusese semnificativă, și ea e sigură că e mult mai mult problema lui decât a ei. Ernest s-a uitat la ea uluit: femeia aceasta era mult mai echilibrată decât ar putea spera să fie el vreodată. Relaxându-se, a ieșit oficial din slujba de terapeut și a hotărât să savureze restul serii.

Povestirea entuziastă a lui Halston îl pregătise pe Ernest pentru evenimentele următoare. Dar s-a dovedit curând că Halston a atenuat și, probabil, subapreciat totul. Conversația cu Artemis a fost încântătoare, tocana de gălbiori o mică minune, iar restul serii o minune mult mai mare.

Bănuind că experiența lui Halston ar fi putut fi indusă de drog, Halston a refuzat marijuana oferită de Artemis după cină. Dar, chiar și fără ea, ceva neobișnuit, aproape supraréal, părea să lucreze în el. În timpul cinei un val cald, minunat a început să-l colinde din creștet până-n tălpi. Senzații plăcute din trecut îi pluteau prin minte, fiecare intrând prin altă poartă. Mirosul *kichel*-ului pe care îl cocea mama lui în diminețile de duminică; căldura primelor secunde după ce făcea pipi în pat; primul lui sărut; primul orgasm, ca o împușcătură de pistol, pe când se masturba în cadă și își închipuia că o dezbracă pe mătușa Harriet; prăjiturile cu înghețată și cremă caramel fierbinte de la Hot Shoppe de pe bulevardul Georgia; senzația de lipsă a greutateii în timpul călătoriilor în *montagnes russes* din parcul de distracții Glen Echo; mutarea reginei, apărută de un nebun șiret, și șah mat-ul declarat tatălui său: „*Shah mott*.” Senzația de *heimlichkeit* – de a fi acasă, în căldură și umezeală – era atât de puternică, atât de învăluitoare, încât pe moment a uitat unde se află.

— Vrei să mergem sus, în dormitor?

Vocea blândă a lui Artemis l-a smuls din visare. Unde fusese plecat? Să fi fost ceva în ciuperci? s-a întrebat. Vreau să merg în dormitor? Aș urma-o pe femeia asta oriunde. O doresc ca pe nici o altă femeie întâlnită vreodată. Poate că nu-s nici iarba, nici ciupercile, ci vreun feromon neobișnuit. Bulbul meu olfactiv care, fără știrea mea, se însoțește cu aroma ei de mosc?

Ajunși în pat, Artemis a început să-l lingă. Fiecare centimetru al pielii lui vibra, se aprindea, ajungând să-și simtă tot trupul încins până la roșu. Fiecare mângâiere a limbii ei îl excita și mai mult, până ce a explodat – nu cu pocnetul ascuțit al unui pistol tânăr, ci cu mugetul unui obuzier de mare calibru. Într-o frântură de luciditate, a observat-o brusc pe Artemis așipită alături de el. Fusese atât de prins de plăcerea lui, încât uitase cu totul de ea, nu s-a ocupat de plăcerea ei. A întins mâna să-i atingă fața și i-a simțit obrajii uzi de lacrimile care șiroiau. Apoi s-a prăvălit în cel mai adânc somn din viața lui.

După o vreme l-a trezit zgomotul de zgrepțănăt. La început n-a putut vedea nimic în beznă din odaie. Dar știa că ceva e rău, tare rău. Treptat, în vreme ce beznă se retrăgea, o lumină verde, fantomatică, a luminat sinistru încăperea. Cu inima bubuind, Ernest s-a strecurat din pat, și-a tras pantalonii și a fugit la

fereastră să vadă cine zgârie. Dar n-a putut vedea decât reflexia propriei fețe care se holba la el. S-a răsucit să o trezească pe Artemis – dar ea dispăruse. Zgreptănatul și râcâitul s-au intensificat. Apoi, un *iaaaooooouuuu* de pe altă lume, ca o mie de pisici în călduri. Încăperea a început să vibreze, mai întâi ușurel, apoi din ce în ce mai intens. Zgreptănatul era din ce în ce mai sonor și mai brutal. A auzit sunetul pietricelelor care se izbeau de pământ, apoi al pietrelor mai mari, apoi o mică avalanșă. Sunetul părea să vină din spatele zidului dormitorului. Apropiindu-se tiptil de el, Ernest a văzut cum în zid apar crăpături; varul se desprindea, adunându-se într-o moviliță pe covor. Curând a văzut zidul gol; din el, după câteva clipe, au ieșit la iveală scândurile scheletului casei. Tros! O labă gigantică, plină de gheare, a pătruns printre ele.

Ernest văzuse destul. Prea mult! Înșfăcându-și cămașa, a luat-o către scări. Dar nu mai erau scări, pereți, casă. În fața lui se afla o întindere neagră luminată doar de stele. A luat-o la goană și curând a ajuns într-o pădure de conifere uriașe. Auzind un răget tunător, s-a uitat înapoi și a văzut în spatele său o pisică monstruoasă, cu ochi roșii ca focul – ca un leu, dar neagră și albă, și mult mai mare. Cât un urs. Cât un tigru cu dinți de sabie. A alergat mai repede, aproape că zbura, dar din ce în ce mai tare și mai aproape se auzea izbitura labelor cu pernițe ale fiarei pe covorul de ace de brad din pădure. Zărind un lac, s-a îndreptat într-acolo. Pisicile detestă apa, și-a zis Ernest, și a intrat în lac. A auzit de departe, din mijlocul încețoșat al lacului, un sunet de apă care curge. Apoi a văzut-o: Artemis, stând încremenită în mijlocul lacului. Avea o mână ridicată, ca Statuia Libertății, iar cealaltă era făcută căuș în jurul unuia dintre sânii ei enormi, ațintit către el, din care țâșnea un șuvoi de apă sau de lapte. Ba nu, când s-a apropiat mai mult a văzut că nu era lapte, ci un lichid verde, fluorescent. Și nu era nici Artemis; era un robot din metal. Iar lacul nu era de apă, ci de acid, îi rodea tălpile și picioarele. A deschis gura și a încercat să strige din răspuț: „Mama! Mama! Ajutor, mama!” Dar n-a ieșit nici un cuvânt.

Următorul lucru pe care și l-a amintit Ernest: se afla în mașină, pe jumătate îmbrăcat, strivind pedala de accelerație și trecând ca fulgerul pe Aleea Marin, departe de casa din Pădurea Neagră a lui Artemis. A încercat să se concentreze pe ceea ce i s-a întâmplat, însă teama l-a copleșit. De câte ori nu le predicase pacienților și studenților că o criză nu reprezintă doar o primejdie, ci și o ocazie? De câte ori nu predicase că neliniștea este o cărare care duce la intuiție și la înțelepciune? Că, dintre toate visele, coșmarul este cel mai instructiv? Și totuși, când a ajuns la apartamentul său din Russian Hill, Ernest a dat buzna pe ușă și s-

a îndreptat nu către carnetul de notițe, ca să consemneze visul, ci către dulăpiorul cu medicamente și un pachetel-mostră pentru profesioniști cu două tablete de 2 mg de Ativan, un medicament puternic împotriva stărilor anxioase. Însă în noaptea aceea medicamentul nu i-a adus nici alinarea, nici somnul. Dimineața a contramandat tot ce avea în program în acea zi și a reușit să-și înghesuie pacienții cu probleme mai urgente în intervalele libere din seara următoare.

Și-a petrecut prima parte a dimineții la telefon, povestindu-le prietenilor apropiați cele petrecute, și după vreo douăzeci și patru de ore senzația cumplită de crispare, de apăsare anxioasă din pieptul său a început să se reducă. Procesul vorbirii cu prietenii, simplul act al mărturisirii, a fost util, chiar dacă nici unul dintre ei nu părea să priceapă ce s-a întâmplat. Până și Paul, cel mai apropiat și mai vechi amic, care îi era confident de pe vremea pregătirii din rezidențiat, bătea câmpii: a încercat să-l convingă pe Ernest că acel coșmar a fost o binecuvântare, un avertisment sub formă de poveste care îl atenționa pe Ernest să fie mai atent în legătură cu respectarea hotarelor profesionale.

Ernest s-a apărat vehement:

— Nu uita, Paul, că Artemis nu este prietena pacientului meu. Și nu m-am folosit intenționat de pacientul meu ca să-mi furnizeze femei. Și de la început până la sfârșit intențiile mele au fost nobile. Scopul meu, când am căutat-o, n-a fost trupesc, voiam pur și simplu să îndrept răul făcut de pacientul meu. Nu m-am dus la ea pentru o întâlnire amoroasă – pur și simplu a fost imposibil să împiedic acest lucru să se petreacă.

— Avocații acuzării n-ar vedea lucrurile în acest fel, Ernest, a răspuns sumbru Paul. Te-ar face mițe-fărâmițe.

Fostul supervisor al lui Ernest, Marshal, i-a oferit un fragment din predica lui despre prudență pe care o oferea mereu trupei sale de Cercetași Marini: „Chiar dacă nu faci nimic rău, evită orice situație în care o fotografie a ta ar putea sugera *aparența* unei fapte rele.“

Lui Ernest îi părea rău că-i telefonase lui Marshal. Predica despre fotografie nu l-a impresionat; dimpotrivă, i se părea scandalos să-i sfătuiești pe copii să se comporte circumspect doar pentru a evita o interpretare greșită în presă.

În cele din urmă, Ernest n-a ținut cont de sfaturile prietenilor. Erau cu toții lipsiți de curaj, preocupați de aparențe și de posibilele litigii legate de malpraxis. Din perspectiva interioară, singura care conta, Ernest era deplin convins că acționase cu integritate.

După ce s-a odihnit douăzeci și patru de ore, Ernest și-a reluat activitatea și,

după patru zile de la ședința precedentă, s-a întâlnit cu Halston, care l-a anunțat că s-a hotărât totuși să renunțe la terapie. Ernest știa că-l dezamăgise pe Halston, care, fără îndoială, îi simțise dezaprobarea. Totuși, senzația de vinovăție a lui Ernest în privința acestei terapii de slabă calitate n-a durat mult, deoarece la puțin timp după ce i-a spus adio lui Halston a avut o revelație uluitoare: în ultimele șaptezeci și două de ore, de la conversațiile cu Paul și Marshal, uitase cu desăvârșire de existența lui Artemis! Micul dejun cu ea, tot ce urmasse! Nici măcar o dată nu se gândise la ea! Dumnezeu mare, și-a zis el, m-am purtat exact în felul dezgustător al lui Halston, am părăsit-o fără vreo explicație și nu am catadicsit să o sun sau să o văd.

În restul zilei și în ziua următoare, Ernest s-a confruntat cu același fenomen bizar: tot încerca să se gândească la Artemis, dar nu putea rămâne concentrat; în câteva clipe, mintea sa rătăcea spre subiecte fără nici o legătură. În seara aceea, târziu, s-a hotărât să-i telefoneze, și doar cu un imens efort – Ernest se vedea manevrând o greutate de patruzeci de kilograme – a reușit să-i formeze numărul.

— Ernest! Chiar tu ești?

— Sigur că sunt eu. Am întârziat mult, cu câteva zile. Dar sunt eu.

Ernest a făcut o pauză. Se așteptase la o reacție furioasă și era descumpănit de tonul ei agreabil.

— Pari surprinsă, a adăugat.

— Foarte surprinsă. Nu credeam că o să-ți mai aud vreodată glasul.

— Trebuie să te văd. Lucrurile par ireale, dar sunetul vocii tale mă trezește. Avem multe de făcut: eu – multe scuze, tu – multă iertare.

— Sigur că vreau să te văd. Dar cu o condiție. Fără explicații sau iertare – nu e nevoie de ele.

— Cinăm împreună mâine? La opt?

— Bine. O să gătesc.

— Nu. (Ernest și-a amintit bănuielile despre tocana de gălbiori.) E rândul meu. Lasă cina în seama mea.

A ajuns acasă la Artemis încărcat cu mâncare la pachet de la Nanking, o chichineată de pe Kearney, cu cea mai urâtă înfățișare din San Francisco și cea mai bună mâncare cantoneză. Fiind din fire mândăcios, a pus cu entuziasm pe masă cutiile, explicându-i lui Artemis ce e în fiecare. S-a pleoștit când ea i-a zis că e vegetariană și va trebui să se lipsească de multe dintre feluri, printre care și superbe rulouri de pui în salată și vită cu ciuperci. Slavă Domnului, a psalmodiat Ernest în sinea lui, pentru orez, lujerii de mazăre fierți în aburi și

colțunașii cu legume!

— Am niște lucruri să-ți spun și nu sunt renumit pentru reținerea mea, a spus el, când s-au așezat la masă. Toți prietenii mei zic că am obsesia dezvăluirilor, așa că, te avertizez, iată...

— Amintește-ți condițiile mele. (Artemis a pus mâna pe brațul lui Ernest.) Nu e nevoie de scuze, de explicații.

— Nu sunt sigur că pot respecta condițiile, Artemis. Așa cum ți-am spus aseară, îmi iau foarte în serios munca de tămăduitor. Țăsta sunt eu, asta e viața mea, și nu pot să o schimb după plac. Așadar, îmi vine să intru în pământ de rușine pentru suferința pe care ți-am provocat-o. M-am purtat inuman. Faptul că am făcut dragoste – dragoste minunată, dragoste care n-aș fi crezut că poate exista – și apoi te-am părăsit fără o vorbă este de neiertat – nu-i pot zice nicicum altfel – m-am purtat inuman. Lipsa mea de respect ți-a dat, probabil, o lovitură cumplită. Probabil că te-ai întrebat iar și iar ce soi de om sunt și de ce m-am purtat așa de urât cu tine.

— Ți-am mai spus, nu-mi bat capul cu astfel de lucruri. Firește că am fost dezamăgită, dar am înțeles perfect. Ernest, a adăugat ea grav, *știi* de ce m-ai părăsit în noaptea aceea.

— Știi, zău? a zis Ernest, jucăuș, găsind fermecătoare naivitatea ei. Nu cred că știi atât de mult cât crezi despre cea noapte.

— Sunt sigură, a spus ea, categoric, că știi mult mai mult decât crezi tu.

— Artemis, nici măcar nu-ți poți închipui ce mi s-a întâmplat în noaptea aceea. Cum ai putea să-ți închipui? Te-am părăsit din cauza unui vis – o viziune oribilă și strict personală. Ce ai putea ști tu despre asta?

— Știi totul, Ernest. Știi despre pisică și despre apa otrăvitoare și despre statuia care stă în mijlocul heleşteului.

— Mă faci să-mi înghețe sângele-n vine, Artemis! a exclamat Ernest. Acela a fost visul *meu*. Visele sunt un domeniu privat, sanctuarul cel mai personal și suveran al fiecărei persoane. Cum ai putea să-mi știi visul?

Artemis ședea tăcută, cu capul în piept.

— Și atâtea alte întrebări, Artemis. Profunzimea trăirilor mele în seara aceea – strălucirea aceea magică, dorința irezistibilă. Nu contest nimic din tine și din farmecul tău, dar cea dorință a avut o intensitate nefirească. Se poate să fi fost ceva chimic? Poate gălbiorii?

Artemis și-a aplecat capul și mai tare.

— Și apoi, când am fost în pat, ți-am atins obrazul. De ce plângeai? Eu m-am

simțit minunat; m-am gândit că e reciproc. De ce îți curgeau lacrimile? De unde venea durerea ta?

— Nu plângeam pentru mine, Ernest, ci pentru *tine*. Și nu din cauza celor petrecute între noi – și pentru mine a fost minunat. Nu, am plâns din cauza a ceea ce era pe cale să ți se întâmple ție.

— *Pe cale* să mi se întâmple? Îmi pierd mințile? E din ce în ce mai rău. Artemis, spune-mi adevărul.

— Nu cred că adevărul o să te mulțumească, Ernest.

— Încearcă. Ai încredere în mine.

Artemis s-a ridicat, a ieșit din încăpere și s-a întors repede cu o mapă din hârtie velină din care a scos o foaie îngălbenită, veche.

— Adevărul? Adevărul e aici, a spus ea, ridicând foaia, în această scrisoare pe care bunica mea i-a scris-o acum multă vreme mamei mele, Magda. Are data 13 iunie 1931. Vrei să ți-o citesc, Ernest?

El a dat din cap. Și, la lumina a trei lumânări, în vreme ce mâncarea aromată aștepta în cutii, Ernest a ascultat povestea bunicii lui Artemis, povestea din spatele visului lui.

Către Magda, iubita mea fiică, la cea de-a șaptesprezecea aniversare a sa, cu nădejdea că acest mesaj nu vine nici prea devreme, nici prea târziu.

E vremea să afli răspunsurile la întrebările importante din viața ta. De unde venim? De ce ai fost dezrădăcinată de atâtea ori? Cine și unde este tatăl tău? De ce te-am trimis altundeva și nu te-am ținut cu mine? Povestea familiei, pe care o scriu aici, trebuie să o știi și să o transmiți fiicelor tale.

Am crescut la Újpest, la câțiva kilometri de Budapesta. Tatăl meu, János, bunicul tău, lucra ca mașinist într-o uzină mare care asambla autobuze. La șaptesprezece ani m-am mutat la Budapesta. Din mai multe motive. În primul rând, Budapesta îi oferea unei tinere femei locuri de muncă mai bune. Însă motivul principal, și mi-e rușine să-ți spun asta despre propria ta familie, a fost că tata era ca un animal, își ataca propriul copil. Mi-a făcut avansuri repetate când eram prea mică să mă pot apăra, și în cele din urmă m-a învins când aveam treisprezece ani. Mama știa despre asta, dar se prefăcea că nu știe și nu voia să mă apere. La Budapesta am stat cu unchiul Laszlo, fratele tatii, și mătușa Juliska; mătușa mi-a găsit o slujbă, urma s-o ajut în casa în care muncea ca bucătăreasă. Am învățat să gătesc și să coc și, peste câțiva ani, i-am luat locul mătușii Juliska, după ce s-a îmbolnăvit de tuberculoză. În anul următor, când mătușa Juliska a murit, unchiul Laszlo s-a purtat ca tata și mi-a cerut să-i iau locul mătușii Juliska în patul lui. N-am putut răbda asta și m-am mutat singură. Peste tot bărbații erau prădători – erau ca animalele. Cu toții, ceilalți servitori, băiatul care aducea cumpărăturile, măcelarul, îmi aruncau vorbe deșănțate și priviri pofticioase și încercau să mă atingă de fiecare dată când treceam pe lângă ei. Până și stăpânul încerca să-și bage mâna pe sub fustele mele.

M-am mutat pe Váci Ut., numărul 23, în centrul Budapestei, aproape de Dunăre, și acolo, în următorii zece ani, am trăit singură. Bărbații mă priveau pofticios și mă pipăiau oriunde m-aș fi dus, și mă apăram trăgându-mi lumea mea în jur, făcând-o din ce în ce mai mică. Eram nemăritată și duceam o viață măruntă și fericită împreună cu pisica mea, Cica. Și apoi un monstru, domnul Kovács, s-a mutat în

apartamentul de la etaj, și cu el pisica lui, Mérges. Mérges înseamnă în maghiară „furios“ (Artemis a pronunțat numele cu accent unguresc – *mer'-gheș*), și bestia își merita din plin numele. Era o pisică albă cu negru, afurisită, hidoasă, venită de-a dreptul din iad, și o teroriza pe biata mea Cica. Mereu venea Cica acasă zgâriată și sângerând. Și-a pierdut un ochi în urma unei infecții; o ureche îi era pe jumătate smulsă.

Iar Kovács mă teroriza pe mine. Îmi baricadam ușile noaptea de frica lui și închideam obloanele, pentru că se învârtea în jurul casei și trăgea cu ochiul prin orice crăpătură. De câte ori ne întâlneam pe coridor încerca să mă ia cu de-a sila, așa că aveam grijă să nu-i ies în cale. Dar eram neajutorată; nu mă puteam plânge nimănui – Kovács era sergent de poliție. Un bărbat vulgar, rapace. O să-ți spun ce fel de om era. Odată mi-am lăsat la o parte mândria și l-am rugat să-l țină pe Mérges în casă o oră pe zi, nu mai mult, așa încât Cica să poată ieși din casă în siguranță. „Mérges nu face nimic rău“, a rânjit el. „Pisica mea și cu mine suntem la fel; amândoi vrem același lucru – pisicuțe ungurești dulci.“ Da, era de acord să-l țină pe Mérges în casă – dacă plăteam. Și plata eram eu!

Lucrurile mergeau rău, dar de câte ori Cica intra în călduri se înrăutăteau și mai tare. Nu numai că Kovács dădea târcoale ca de obicei pe la ferestrele mele și îmi bătea la ușă, dar Mérges își ieșea din minți: toată noaptea zgredăna, miorlăia, zgâria zidul casei și se repezea la geamurile mele.

De parcă Mérges și Kovács n-ar fi fost o pacoste destul de mare, în acea vreme Budapesta era infestată de șobolani uriași de la Dunăre, care mișunau prin cartierul meu, goleau cutiile cu cartofi și morcovi din pivniță și omorau găinile din curtea din spate. Într-o zi proprietarul m-a ajutat să așez în pivniță o cușcă-capcană pentru șobolani, și în aceeași noapte am auzit zbierete cumplite. Am coborât scara cu o lumânare aprinsă, plină de teamă. Ce o să fac cu șobolanul prins? Apoi, la lumina pâlpâitoare a lumânării am văzut cușca și, uitându-se printre gratiile ei, cel mai mare, cel mai fioros șobolan pe care l-am văzut sau închipuit vreodată, în cel mai urât dintre vise. Am luat-o la goană înapoi pe scări și am hotărât să cer ajutor mai târziu, când se trezește proprietarul. Dar după o oră, când s-a crăpat de zi, am îndrăznit să mă întorc să mă mai uit o dată. Nu era șobolan. Era mai rău – era Mérges! De cum m-a văzut, s-a stropșit și a scuipat, încercând să mă zgârie printre gratii. Dumnezeu, ce monstru! Știam exact ce trebuie să fac și cu mare plăcere am aruncat peste el un urcior întreg de apă. A continuat să se stropșească, iar eu mi-am ridicat fustele și am țopăit voioasă de trei ori în jurul cuștii.

Dar apoi, ce era de făcut? Ce trebuia să fac cu Mérges, care acum hăulea un cântec păgânesc? Ceva din mine a luat hotărârea fără să-mi dau seama. Pentru prima oară în viață aveam să lupt. Pentru mine! Pentru femeile de pretutindeni! Am să ripostez. Am pus o pătură veche peste cușcă, am prins-o de mâner, am ieșit din casă – străzile erau încă pustii, lumea nu se trezise – și m-am dus la gară. Am cumpărat un bilet până la Esztergom, la distanță de o oră, dar apoi, gândindu-mă că nu e destul de departe, am călătorit până la Szeged, aflat la vreo două sute de kilometri. Când am coborât din tren am mers câteva sute de metri și apoi m-am oprit, am dat jos învelitoarea cuștii și m-am pregătit să-i dau drumul lui Mérges.

Când m-am uitat la el, ochii lui m-au străpuns – ascutit, ca un brici, și m-am cutremurat. Privirea lui sălbatică, atât de plină de ură, atât de nemiloasă, îmi spunea, cu o stranie siguranță, că Cica și cu mine n-o să ne eliberăm niciodată de el. Se știe că animalele se pot întoarce acasă de la celălalt capăt al unui continent. Oricât de departe l-aș duce pe Mérges, s-ar întoarce. Ne-ar găsi și la capătul pământului. Am luat cușca și am mai mers câteva străzi, până am ajuns la Dunăre. M-am dus până la mijlocul podului, am așteptat până nu s-a mai văzut nimeni și am aruncat cușca în apă. A plutit un pic, apoi a început să se scufunde. În vreme ce se scufunda, Mérges continua să se uite la mine și să se stropșească. În cele din urmă l-a potolit Dunărea, și am așteptat până ce n-am mai văzut bule de aer, până ce a ajuns în mormântul lui de pe fundul râului, până ce m-am descotorosit pe veci de pisica iadului. Apoi am luat un tren spre casă.

Pe drum înapoi m-am gândit la Kovács, la răzbunarea lui, și am fost îngrozită. Când am ajuns,

ferestrele lui aveau încă obloanele trase. Pe atunci lucra noaptea, dormise pe durata exodului lui Mérges și n-avea să afle niciodată, dar niciodată de actul meu de sfidare. Pentru prima oară în viața mea mă simțeam liberă.

Dar nu pentru multă vreme. În noaptea aceea, la o oră sau două după ce am adormit, l-am auzit pe Mérges miorlăind afară. Era, desigur, un vis, dar un vis atât de viu, de credibil, încât era mai adevărat decât viața mea trează. L-am auzit pe Mérges zgâriind și zgrepțănând o gaură în peretele dormitorului meu. Uitându-mă la peretele care se crăpa, i-am văzut laba pătrunzând în odaie. Alt zgrepțănat, var împrăștiindu-se prin toată odaia. Apoi Mérges s-a năpustit în dormitor. Era o pisică mare, dar acum crescuse de două, poate de trei ori față de cât era înainte. Ud learcă și cu apa murdară a Dunării picurând încă din el, mi-a vorbit.

Cuvintele bestiei au încremenit în mintea mea.

— Sunt bătrân, târfă criminală ce ești, a șuiert el, și am trăit deja opt din cele nouă vieți ale mele. Mi-a mai rămas doar una, și jur aici și acum să mi-o dedic răzbunării. O să hălăduiesc în dimensiunea visului și o să te bântui pe vecie, pe tine și pe urmașele tale. M-ai despărțit pe veci de Cica, fermecătoarea Cica, marea pasiune a vieții mele, și acum o să mă asigur că o să fii despărțită pe veci de orice bărbat care s-ar arăta interesat de tine. O să-i vizitez când sunt cu tine – aici șuiert și mai îngrozitor – și o să-i fac să fugă de tine cu atâta groază, că n-o să se mai întoarcă niciodată – o să uite chiar și că existi.

La început m-am simțit triumfătoare. Mâță proastă! La urma urmelor, pisicile sunt animale naive, cu minte cât o gămălie. Mérges habar n-are cum sunt eu. Răzbunarea lui strălucită – să nu mai pot fi a doua oară cu un bărbat! Nu era răzbunare, ci binecuvântare, binecuvântare mai mare fiind doar să nu fiu nici măcar o dată cu un bărbat. Să nu mai ating, sau chiar să nu mai văd vreodată un bărbat – ar fi raiul pe pământ.

Dar am descoperit iute că Mérges nu era naiv – nici vorbă. Putea citi gândurile; sunt sigură de asta. S-a așezat pe picioarele din spate, și-a netezit mustățile și s-a uitat ținută la mine foarte mult timp cu ochii lui roșii, uriași. Apoi a proclamat, de data asta cu o voce ciudat de umană, care suna ca a unui judecător sau a unui profet:

— Ceea ce simți față de bărbați se va schimba pentru totdeauna. Acum o să cunoști dorința. O să fii ca o pisică și, când intri în călduri, în fiecare lună, dorința o să fie irezistibilă. Dar nu va fi niciodată împlinită. O să dai plăcere bărbaților, dar n-o să simți niciodată plăcere, și fiecare bărbat căruia o să-i dai plăcere o să te părăsească și n-o să se întoarcă niciodată și nici măcar n-o să-și amintească de tine. O să ai o fiică, și ea și fiica ei și fiica fiicei ei or să știe ce am simțit eu și Kovács. Așa va fi pe vecie.

— Pe vecie? am întrebat. O condamnare atât de lungă?

— Pe vecie, a răspuns el. Ce păcat poate fi mai mare decât să mă desparți pe veci de iubirea vieții mele?

Copleșită, am început să tremur și să mă rog pentru tine, fiica mea nenăscută.

— Te rog să mă pedepsești, Mérges. O merit pentru ceea ce ți-am făcut. Merit o viață fără iubire. Dar pentru copiii mei și pentru copiii copiilor mei te implor!

Și m-am aplecat adânc în fața lui, lipindu-mi fruntea de podea.

— Există o singură scăpare pentru copiii tăi. Nici una pentru tine.

— Care este scăparea? am întrebat.

— Să îndrepte răul, a spus Mérges, acum lingându-și – cu o limbă mai mare ca mâna mea – laba monstroasă și spălându-și fața hidoasă.

— Să îndrepte răul? Cum? Ce trebuie să facă? m-am dus către el, implorându-l.

Dar Mérges s-a stropșit și și-a ridicat ghearele scoase din teci. Când m-am dat înapoi, s-a evaporat. Ultimul lucru pe care l-am văzut din el au fost ghearele acelea cumplite.

Acesta a fost blestemul meu, Magda. Blestemul nostru. M-a distrus. Am ajuns să simt o dorință

sălbatică și să alerg după bărbați. Mi-am pierdut slujba. Nimeni nu voia să mă angajeze. Proprietarul m-a dat afară. N-aveam cum să supraviețuiesc altfel decât vânzându-mi trupul. Și, prin grija lui Mérges, nu primeam nimic în schimb. Bărbații cu care fusem o dată nu se mai apropiau niciodată de mine; nu-și aminteau nimic de mine, păstrau doar o spaimă vagă legată de întâlnirea noastră. N-a trecut mult până ce toată lumea din Budapesta a ajuns să mă disprețuiască. Nici un doctor nu voia să mă creadă. Nici măcar celebrul psihiatru Sándor Ferenczi nu m-a putut ajuta. Vorbea despre imaginația mea înfierbântată. Am jurat că spun adevărul. A cerut o dovadă, un martor, vreun semn. Dar cum să aduc dovezi? Nici un bărbat pe care l-am iubit nu-și putea aminti de mine sau de vis. I-am spus lui Ferenczi că ar avea dovada dacă ar petrece o seară cu mine, să vadă cu ochii lui. Mă dusesem la el pentru că se zvonea că practică „terapia prin sărut“, dar n-a vrut să-mi primească invitația. În cele din urmă, disperată, am emigrat la New York, sperând, în ciuda tuturor faptelor, că Mérges n-o să treacă apa.

Restul îl știi. După un an am rămas însărcinată cu tine. N-am știut niciodată cine a fost tatăl tău. Acum știi de ce. Și acum știi de ce nu te-am putut ține lângă mine și de ce te-am trimis departe la școală. Știind acestea, Magda, va trebui să hotărăști ce o să faci când termini școala. Firește, ai putea să vii la mine, la New York. Indiferent ce hotărăști, o să continui să-ți trimit bani în fiecare lună. În alte feluri nu te pot ajuta. Nu mă pot ajuta nici pe mine.

Mama ta, Klara

Artemis a împăturit cu grijă scrisoarea, a pus-o la loc în mapa din hârtie velină, apoi a ridicat privirea către Ernest.

— Acum îmi cunoști bunica. Și pe mine.

Ernest era în același timp fascinat de povestea extraordinară pe care tocmai o auzise și distras de aroma îmbătătoare a condimentelor chinezești puternice, care plutea până la el. Pe tot parcursul lecturii se uitase pe furiș la aburul care se ridica din cutiile ce se răceau, și totuși, cu toate că era rupt de foame, s-a ținut tare și a rezistat. Dar ce-i prea mult nu-i sănătos. I-a dat lujerii de mazăre lui Artemis și și-a înfipt bețișoarele în porția de vită cu ciuperci.

— Cum e cu mama ta, Artemis? a întrebat Ernest, mestecând mulțumit o ciupercă *shiitake* ușor crocantă, dar minunat de succulentă.

— S-a dus la o mănăstire, dar a fost dată afară după câțiva ani, din cauza plimbărilor ei nocturne. Apoi s-a apucat de meseria bunicii. M-a trimis la școală și, când aveam cincisprezece ani, s-a sinucis. Bunica a fost cea care mi-a dat scrisoarea aceasta; ea a mai trăit douăzeci de ani după moartea mamei.

— Rețeta lui Mérges pentru anularea blestemului – îndreptarea răului... Ați aflat ce voia să zică?

— Bunica și mama și-au spart capul cu asta ani întregi, dar n-au rezolvat enigma. Bunica a consultat alt doctor, Brill, un psihiatru celebru din New York, dar el a considerat că e ruptă de realitate. Diagnosticul a fost psihoză isterică și a sfătuit-o să facă o cură de odihnă Weir – unul sau doi ani de odihnă totală într-un sanatoriu. Dată fiind situația financiară a bunicii și natura blestemului lui

Mérges, este evident că doctorul Brill era cel rupt de realitate.

Când Artemis a început să strângă farfuriile, Ernest a oprit-o.

— Putem face asta și mai târziu.

— Ernest, a spus Artemis, cu vocea crispată, acum, că s-a terminat cina, poate vrei să mergem sus.

După o pauză, a adăugat:

— Acum știi că nu mă pot abține să întreb asta.

— Scuză-mă, a spus Ernest, ridicându-se și mergând către ușă.

— Adio, deci, a strigat după el Artemis. Știu. Înțeleg perfect. Nu e nevoie de scuze. Și fără vinovăție, te rog.

— Ce anume știi, Artemis? a întrebat Ernest, privind înapoi din cadrul ușii. Unde mă duc?

— Te duci departe cât de repede poți. Și cine te poate învinovăți? Știu de ce pleci. Și înțeleg, Ernest.

— Vezi, Artemis, cum ți-am spus mai devreme, nu știi atât de mult cât crezi că știi. Mă duc doar până la câțiva metri, la mașina mea, din care am de gând să-mi iau geanta cu lucrurile pentru noapte.

Când s-a întors, ea era la etaj, făcând baie. El a strâns masa, a împachetat resturile de mâncare și apoi, cu geanta în mână, a suit scările.

Următoarea oră din dormitor a dovedit un lucru: nu fusese tocana de gălbiori. Totul era ca data trecută. Dorința caldă, îmbătătoare, linsul ca de pisică, limba senzuală, focurile de artificii de pe 4 iulie adunându-se încetul cu încetul până la culmea lor pirotehnică, lumânările romane incandescente, mugetul obuzierului. Timp de câteva minute, prin Ernest au trecut amintiri fulgerătoare extraordinare: toate orgasmele lui de până atunci șuierând prin el, ani de spasme scuturate în palme și în prosoape și în chiuvete, și apoi o procesiune de iubite cu sâni mari, minunate vase ale alinării, în care își înecase grijile vieții. Recunoștință! Recunoștință! Și apoi întunericul și somnul vecin cu moartea.

Ernest s-a trezit în urletul lui Mérges. Din nou a simțit cum se clatină camera, din nou zgâriatul și hârșăitul de pe peretele casei. Teama a pâlpăit, dar el s-a sculat repede din pat, scuturând tare din cap și respirând profund, a deschis calm fereastra, larg, s-a aplecat afară și a zis:

— Pe aici, pe aici, Mérges. Cruță-ți ghearele. Fereastra e deschisă.

Dintr-odată, liniște. Apoi Mérges a sărit înăuntru, sfâșiind perdelele de pânză. Stropșindu-se, cu capul ridicat, cu ochii cei roșii aruncând flăcări, cu ghearele

lucitoare scoase din teci, se rotea în jurul lui Ernest.

— Te așteptam, Mérges. N-ai vrea să te așezi?

Ernest s-a așezat pe un scaun masiv din lemn noduros de sequoia, aflat lângă noptieră, dincolo de care nu era decât întuneric. Patul, Artemis și restul încăperii dispăruseră.

Mérges a încetat să se stropșească. S-a uitat în sus la Ernest, cu saliva picurându-i de pe colți, cu mușchii încordați.

Ernest a scotocit în geanta lui de voiaj.

— N-ai vrea să mănânci ceva, Mérges? a spus el, deschizând câteva dintre cutiile de la cină, pe care le adusese la etaj.

Mérges s-a uitat prudent în prima cutie.

— Vită cu ciuperci! Urăsc ciupercile. De-aia le gătește ea întotdeauna. Tocana aia de gălbiori!

A rostit ultimele cuvinte ca o psalmodiere batjocoritoare, cu glas ascutit, apoi a repetat: „Tocană de gălbiori! Tocană de gălbiori!“

— Haide, haide, a spus Ernest, cu vocea monotonă, liniștitoare, pe care o folosea uneori în ședințele de terapie. Stai să-ți aleg bucățelele de carne. Doamne, îmi pare atât de rău! Aș fi putut lua un cod copt întreg. Sau rața pekineză. Sau chiar perișoarele Hunan. Poate porc shue mai. Sau puiul cerșetorului. Sau vită ming. Sau...

— Bine, bine, a mârâit feroce Mérges. A înșfăcat iute bucățelele și le-a înghițit pe nemestecate.

Ernest a continuat, cu vocea monotonă:

— Sau aș fi putut lua deliciul fructelor de mare, creveții sărați, crabul prăjit întreg...

— Ai fi putut, ai fi putut, ai fi putut, dar n-ai făcut-o, nu? Și chiar dacă ai fi făcut-o, mare scofală! Asta crezi? Că niște resturi râncede pot îndrepta răul? Că o să mă mulțumesc cu rămășițe? Că nu sunt altceva decât poftă de mâncare brută?

Mérges și Ernest s-au uitat în tăcere unul la altul o vreme. Apoi Mérges a făcut semn cu capul spre cutia cu rulou de pui cu coriandru în cupe de salată.

— Și acolo ce-i?

— Îi zice rulou de pui. Delicios. Uite, îți aleg puiul.

— Nu. Lasă-l așa, a zis Mérges, smulgând cutia din mâna lui Ernest. Îmi plac verdețurile. Mă trag dintr-o familie de mâncători de iarbă bavarezi. Greu de găsit iarbă bună care să nu fie scăldată în pipi de câine.

Mérges a hăpăit coriandrul și puiul, apoi a lins ultimul strop de pe cupele de salată.

— Nu-i rău. Așadar, n-ai putut să iei crab prăjit?

— Tare aș vrea să fi luat, dar oricum s-a dovedit că am luat prea multă carne. Se întâmplă ca Artemis să fie vegetariană pură.

— Vegetariană pură?

— Vegetariană care nu mănâncă deloc produse animale – nici măcar lactate.

— Deci, e și proastă, și târfă criminală. Și îți aduc aminte *ție* din nou că și tu ești prost dacă îți închipui că o să îndrepti răul curtându-mi stomacul.

— Nu, Mérges, nu-mi închipui asta. Dar înțeleg perfect de ce ești bănuitor față de mine sau de oricine se apropie de tine prietenește. Nu s-au purtat frumos cu tine în viața ta.

— *Viețile* – nu viața. Am avut opt, și fiecare, fără excepție, s-a încheiat în același fel – în cruzime de nedescris și omor. Uită-te la ultima! Artemis m-a omorât! M-a aruncat într-o cușcă și a azvârlit-o nepăsătoare în râu și s-a uitat la mine cum mă scufund încet, până ce apa scârboasă a Dunării mi-a astupat nările. Ultimul lucru pe care l-am văzut în acea viață a fost căutătura ei triumfătoare când ultima gură de aer a ieșit din mine. Și știi care era vina mea?

Ernest a clătinat din cap.

— Vina mea era aceea de a fi pisică.

— Mérges, tu nu ești o pisică de rând. Ești o pisică neobișnuit de inteligentă. Nădăduiesc că pot vorbi sincer cu tine.

Mérges, care lungea pereții cutiei goale de rulou de pui, a mârâit aprobator.

— Trebuie să spun două lucruri. În primul rând, firește, îți dai seama că nu Artemis a fost cea care te-a înecat. Ci bunica ei, Klara, care a murit demult. Al doilea...

— Mie îmi miroase la fel – Artemis este Klara în altă viață. Nu știai asta?

Ernest a fost descumpănit. Având nevoie de timp ca să chibzuiască la acea noțiune, a continuat, pur și simplu:

— În al doilea rând, Klara nu ura pisicile. De fapt, iubea o pisică. Nu a fost ucigașă: străduindu-se să salveze viața pisicii ei dragi, Cica, ți-a făcut rău ție.

Nici un răspuns. Ernest îl auzea pe Mérges cum respiră. Nu cumva, și-a zis el, sunt prea agresiv și nu dau dovadă de suficientă empatie?

— Dar, a spus el blând, poate că toate astea n-au importanță. Cred că ar trebui să rămânem la ce ai spus acum un minut – că singura ta vină a fost aceea de a fi pisică.

— Așa e! Am făcut ce am făcut pentru că sunt pisică. Pisicile își apără teritoriul, atacă alte pisici amenințătoare, iar cele mai bune dintre pisici – cele pline de pisicitate – nu lasă nimic, *nimic*, să le stea în cale când adulmecă dulcea aromă de mosc a unei pisici în călduri. Nu făceam altceva decât să-mi împlinesc pisicitatea.

Comentariul lui Mérges l-a făcut pe Ernest să ezite. Mérges nu era oare fidel maximei preferate a lui Ernest din gândirea lui Nietzsche: „Să devii cel care ești”? Mérges nu avea oare dreptate? Nu își împlinea pur și simplu potențialul felin?

— A fost odată un filozof vestit, a început Ernest, adică un om înțelept sau un gânditor...

— Știu ce e un filozof, l-a întrerupt pisica, morocănoasă. Într-una dintre primele mele vieți am trăit la Freiburg și mergeam noapte de noapte în vizită acasă la Martin Heidegger.

— L-ai cunoscut pe Heidegger? a zis Ernest, uluit.

— Nu, nu. Pe pisica lui Heidegger, Xantipa. Ce mai buclăcă! Senzațională! Cica, grozavă cum era, era nimic pe lângă Xantipa. Sunt multe vieți de atunci, dar îmi amintesc bine hoarda de brute teutone de categorie grea cu care trebuia să mă încaier ca să ajung la Xantipa. Veneau motani chiar și de la Marburg când intra ea în călduri. Ah, ce vremuri!

— Bun, lasă-mă să-mi termin ideea, Mérges. (Ernest se străduia să nu se lase distras din cale.) Vestitul filozof la care mă gândesc – era și el german – spunea adesea că fiecare trebuie să devină ceea ce este, trebuie să-și îplinească destinul trasat sau potențialul. Nu este oare exact ceea ce făceai tu? Ți-ai împlinit pisicitatea esențială. Unde e vina în asta?

La primele cuvinte ale lui Ernest, Mérges a deschis gura să protesteze, dar a închis-o încet la loc când și-a dat seama că Ernest e de acord cu el. A început să se spele, cu mișcări largi ale limbii.

— Și totuși, a continuat Ernest, este aici un paradox problematic, un conflict de interese fundamental: Klara făcea exact ceea ce făceai tu – devenea ea însăși. Era cea care hrănea și proteja, și nu-i păsa de nimic pe lume mai mult ca de pisica ei. Nu voia decât să o apere pe Cica, să o păstreze nevătămată. Astfel, acțiunile Klarei erau toate în slujba împlinirii propriei naturi fundamental iubitoare.

— Hmm! pufni Mérges, batjocoritor. Știi că a refuzat să se împerecheze cu stăpânul meu, Kovács, care era un bărbat foarte puternic? Pentru că ura bărbații,

Klara s-a gândit că și Cica simte la fel. Prin urmare, nu-i nici un paradox. Klara n-a acționat pentru Cica, ci în slujba propriei iluzii despre ce voia Cica. Crede-mă, când intra în călduri, Cica murea după mine! Klara a fost nespus de crudă să ne țină despărțiți.

— Dar Klara se temea pentru viața pisicii sale. Cica a avut multe răni grave.

— Răni? Care răni? Niște zgârieturi. Motanii intimidează și supun doamna. Motanii scarmână cu ghearele alți motani de le merg fulgii. Așa e pisicimea. Suntem pisici. Cine-i Klara, cine ești tu să judecați și să condamnați pisicitatea?

Ernest a dat înapoi. Nimic de făcut aici, a hotărât el. A încercat altă cale.

— Mérges, acum câteva minute ai zis că Artemis și Klara sunt una și aceeași, și de aceea ai continuat să o bântui pe Klara.

— Nasul meu nu minte.

— Când ai murit, în vreuna dintre viețile tale dinainte, ai rămas mort o vreme înainte să intri într-o nouă viață?

— Doar o clipă. Apoi m-am născut într-o nouă viață. Nu mă întreba cum. Există lucruri pe care nici măcar pisicile nu le știu.

— Păi, chiar și așa, ești sigur că ești într-o viață, apoi încetezi să fii, și apoi intri în alta. Corect?

— Da, da, zi mai departe! a mârâit Mérges. Ca toți cei care au ajuns la a noua viață, n-avea răbdare cu farafastăcurile semantice.

— Dar, de vreme ce câțiva ani Artemis și bunica ei, Klara, au fost vii amândouă în același timp și au vorbit una cu cealaltă de multe ori, cum se poate ca Artemis și Klara să fie aceeași persoană în vieți diferite? Nu e cu puțință. Nu vreau să zic că mă îndoiesc de nasul tău, însă poate că miroși legătura genetică dintre cele două femei.

Mérges a chibzuit în tăcere la comentariul lui Ernest, în vreme ce continua să se spele, lingând o labă uriașă și frecându-și apoi fața cu ea.

— Tocmai mi-a dat prin cap, Mérges: e posibil ca tu să nu știi că noi, oamenii, nu avem decât o viață?

— Cum poți fi sigur?

— Păi, asta credem noi. Și nu asta e ceea ce contează?

— Poate că aveți multe vieți și nu știți.

— Zici că tu îți amintești celelalte vieți. Noi nu. Dacă avem vieți noi și nu ne amintim de cele vechi, atunci înseamnă că această viață – acest eu existent, conștiința care este aici chiar acum, o să dispară.

— Concluzia! Concluzia! a mârâit fiara. Hai odată! Dumnezeu, cum mai

vorbești și iar vorbești.

— Esența este că răzbunarea ta a fost grozav de eficientă. A fost o răzbunare pe cinste. A distrus restul singurei vieți a Klarei. A trăit în mari lipsuri. Și vina ei a fost doar că ți-a luat una dintre cele nouă vieți. Singura ei viață pentru una dintre cele nouă ale tale. Mie mi se pare că datoria a fost plătită de câteva ori deja. Răzbunarea ta e deplină. Răbojul e curat. Răul a fost îndreptat.

Încântat de formularea sa convingătoare, Ernest s-a lăsat pe spate în fotoliu.

— Nu, s-a stropșit Mérges, uitându-se urât și bătând podeaua cu coada lui puternică. Nu, nu e deplină! Nu e deplină! Răul *nu* a fost îndreptat! Răzbunarea o să continue mereu. Și apoi, îmi place felul în care se desfășoară viața asta.

Ernest nu și-a îngăduit să tresară. A stat o clipă sau două, și-a recăpătat suflul și a început iar, din alt unghi de vedere.

— Zici că-ți place felul în care ți se desfășoară viața. Poți să-mi vorbești despre viața ta? Cum arată una dintre zilele tale obișnuite?

Atitudinea imperturbabilă a lui Ernest a părut să-l destindă pe Mérges, care nu s-a mai uitat urât, s-a așezat pe labele din spate și a răspuns liniștit.

— Ziua mea? Fără evenimente. Nu-mi amintesc prea mult din viața mea.

— Ce faci toată ziua?

— Aștept. Aștept până sunt chemat de un vis.

— Și între vise?

— Ți-am zis. Aștept.

— Asta-i tot?

— Aștept.

— Asta-i viața ta, Mérges? Și ești mulțumit?

Mérges a dat din cap.

— Când te gândești la alternativă, a spus el răsucindu-se grațios pe spate și apucându-se să-și spele pântecul.

— Alternativa? Adică să nu trăiești?

— A noua viață e ultima.

— Și vrei ca viața asta să țină la nesfârșit.

— Tu n-ai vrea? N-ar vrea oricine?

— Mérges, sunt izbit de incoerența spuselor tale.

— Pisicile sunt făpturi extrem de logice. Uneori acest lucru nu este sesizat din cauza capacității noastre de a lua hotărâri fulgerătoare.

— Iată incoerența. Spui că vrei ca a noua viață să țină la nesfârșit, dar, de fapt, nu-ți trăiești a noua viață. Nu faci decât să exiști într-un stadiu de viață

suspendată.

— Nu-mi trăiesc a noua viață?

— Tu însuși ai zis că aștepți. Să-ți spun ce-mi vine în minte. Un psiholog celebru a spus cândva că unii oameni se tem atât de tare de datoria morții, încât refuză împrumutul vieții.

— Ce înseamnă asta? Vorbește pe înțeles, a zis Mérges, care încetase să-și spele pânțele și acum ședea pe picioarele din spate.

— Asta înseamnă că pari atât de speriat de moarte, încât nu îndrăznești să intri în viață. E ca și cum te-ai teme că îți consumi viața. Îți amintești ce mi-ai spus doar acum câteva minute despre pisicutele esențiale? Spune-mi, Mérges, unde este acum teritoriul pe care îl aperi? Unde sunt motanii cu care te încaieri? Unde sunt femelele lascive, miorlăitoare, pe care le supui? Și de ce, a întrebat Ernest, apăsând pe fiecare cuvânt, *îngădui ca prețioasele semințe ale spermei tale de Mérges să putrezească fără folos?*

În vreme ce Ernest vorbea, capul lui Mérges s-a lăsat în jos. Apoi a întrebat, oarecum melancolic:

— Și nu aveți decât o viață? Cât de departe ai ajuns tu în ea?

— Cam pe la jumătate.

— Cum poți suporta asta?

Brusc, Ernest a simțit un val de tristețe. A întins mâna după unul dintre șervețelele de la cina chinezească și și-a tamponat ochii.

— Îmi pare rău, a spus Mérges cu o blândețe neașteptată, că ți-am provocat durere.

— Nu-i nimic. Eram pregătit. Această cotitură a conversației noastre era inevitabilă, a spus Ernest. Întrebi cum pot suporta? Păi, mai întâi de toate, negândindu-mă la asta. Și, mai mult, uneori chiar uit. La vârsta mea nu e prea greu.

— La vârsta ta? Ce înseamnă asta?

— Noi, oamenii, trecem prin viață în etape. Când suntem copii foarte mici, ne gândim mult la moarte; unii dintre noi chiar fac o obsesie în privința ei. Nu e greu să descoperim moartea. Ne uităm pur și simplu în jur și vedem lucruri moarte: frunze și crini și muște și gănganii. Animalele dragi mor. Mâncăm animale moarte. Uneori aflăm de moartea cuiva. Și nu trece mult până să ne dăm seama că moartea va veni la fiecare – la bunica, la mama și tata, chiar și la noi. Rumegăm gândurile astea în taină. Părinții și profesorii noștri, crezând că e rău ca niște copii să se gândească la moarte, fie nu ne spun nimic despre ea, fie ne

zic basme despre rai și îngeri, regăsire pentru totdeauna, suflete nemuritoare.

Ernest s-a oprit, nădăjduind că Mérges ține pasul cu el.

— Și apoi?

Într-adevăr, Mérges ținuse pasul.

— Ne supunem. O scoatem din minte sau provocăm pe față moartea prin isprăvi mărețe și îndrăzneală nebunească. Și apoi, chiar înainte de a deveni adulți, ne gândim din nou mult la ea. Cu toate că unii nu pot suporta situația și refuză să continue să trăiască, cei mai mulți dintre noi mascăm conștientizarea morții prin implicarea în sarcinile adulților – clădirea unei cariere și a unei familii, dezvoltarea personală, dobândirea de bunuri, exercitarea puterii, câștigarea cursei. Iată unde mă aflu eu acum în viață. După această etapă intrăm în ultima epocă a vieții, în care conștientizarea morții iese din nou la suprafață, și acum moartea este o amenințare limpede – de fapt, iminentă. În acest punct avem de ales între a ne gândi mult la ea, profitând la maximum de viața care ne-a mai rămas sau pretinzând în diferite feluri că moartea nu vine deloc.

— Și cum e cu tine? Îți spui singur că moartea n-o să vină?

— Nu, nu pot face cu adevărat asta. Dat fiind că în munca mea de psihiatru vorbesc cu multe persoane care sunt extrem de tulburate de gândul la viață și la moarte, trebuie să înfrunt adevărul tot timpul.

— Atunci dă-mi voie să te întreb iar – vocea lui Mérges, acum moale și obosită, nu mai avea în ea nici un strop de amenințare – cum suporti asta? Cum te poți bucura de orice parte a vieții, de orice activitate, când moartea atârână deasupra capului și nu ai decât o viață?

— Aș întoarce întrebarea ta pe dos, Mérges. Poate că moartea face viața mai importantă, mai prețioasă. Realitatea morții conferă activităților vieții o emoție aparte, ceva dulce-amar. Da, o fi adevărat că traiul în dimensiunile visului îți dă nemurire, dar viața ta îmi pare înecată în plictis. Când te-am rugat, ceva mai devreme, să-mi descrii cum îți duci viața, ai răspuns cu un singur cuvânt: „Aștept.“ E asta viață? A aștepta înseamnă a trăi? Încă mai ai o viață, Mérges. De ce să n-o trăiești deplin?

— Nu pot! Nu pot! a spus Mérges, aplecându-și capul și mai mult. Gândul că n-o să mai exist, că n-o să mai fiu printre cei vii, că viața o să meargă mai departe fără mine, e... e... pur și simplu cumplit.

— Așa că rostul blestemului nu este răzbunarea veșnică, nu-i așa? Folosești blestemul ca să eviți sfârșitul ultimei tale vieți.

— E pur și simplu cumplit să se încheie și gata. Să nu mai fiu.

— Am învățat în munca mea, a spus Ernest, întinzând mâna și bătându-l ușurel pe Merges pe laba lui uriașă, că se tem cel mai mult de moarte cei care se apropie de ea având prea multă viață netrăită în ei. Cel mai bine este să ne folosim toată viața. Să nu-i lăsăm morții decât drojdiile, nimic altceva decât un castel ars până în temelii.

— Nu, nu, s-a tânguit Merges, scuturând din cap. E pur și simplu cumplit.

— De ce cumplit? Hai să analizăm asta un pic. De fapt, ce are moartea așa de înspăimântător? Ai trecut deja prin ea de mai multe ori. Ai spus că de fiecare dată când ți se termina viața era un scurt interval înainte să înceapă viața următoare.

— Da, așa e.

— Ce îți amintești din acele scurte momente?

— Absolut nimic.

— Păi nu asta e esența, Merges? O mare parte din teama ta de moarte este legată de felul în care îți închipui că te simți când ești mort și totuși știi că nu mai poți fi printre cei vii. Dar când ești mort nu ai conștiință. Moartea este dispariția conștiinței.

— Asta vrea să fie o veste bună? a mârâit Merges.

— M-ai întrebat cum pot suporta? Acesta este unul dintre răspunsurile mele. Am mai aflat alinare și în maxima altui filozof, care a trăit acum multă, foarte multă vreme: „Unde e moartea nu sunt eu; unde sunt eu nu e moartea.“

— Se deosebește asta cu ceva de „Atunci când ești mort, ești mort“?

— O mare deosebire. În moarte nu mai există „a fi“. „A fi“ și „moarte“ nu pot exista împreună.

— Greu, greu de tot, a spus Merges, cu voce abia auzită și cu capul aproape atingând podeaua.

— Dă-mi voie să-ți spun despre altă perspectivă care mă ajută, Merges, ceva ce am învățat de la un scriitor rus...

— Rușii ăia – n-o să fie prea vesel.

— Ascultă. Au trecut ani, secole, milenii până să mă nasc eu. Corect?

— Nu zic că nu-i așa, a dat din cap Merges, ostenit.

— Și vor trece milenii după ce mor. Corect?

Merges a dat iar din cap.

— Așadar, îmi imaginez viața mea ca pe o străfulgerare luminoasă între două lacuri de întuneric: întunericul care exista înainte de naștere și întunericul de după moarte.

Asta a părut să-și atingă ținta. Mérges asculta cu mare atenție, cu urechile ciulite.

— Și nu te miră, Mérges, faptul că ne temem atât de tare de întunericul din urmă și suntem indiferenți față de cel dinainte?

Brusc, Mérges, s-a ridicat și și-a deschis gura într-un căscat uriaș, cu colții lucindu-i palid în lumina lunii care se revărsa pe fereastră.

— Cred că trebuie să mă duc, a zis el și și-a târșăit picioarele spre fereastră, greoi, nefelin.

— Stai, Mérges, n-am terminat.

— Destul pentru azi. O grămadă de lucruri de rumegat, chiar și pentru o pisică. Data viitoare, Ernest, crabul prăjit. Și mai vreau pui din acela cu iarbă verde.

— Data viitoare? Ce vrei să zici, Mérges, cu data viitoare? N-am îndreptat răul?

— Poate că da, poate că nu. Ți-am zis, prea multe ca să mă gândesc la toate deodată. Am plecat.

Ernest s-a lăsat să cadă la loc în fotoliu. Era epuizat, i se isprăvisese răbdarea. Niciodată nu mai avusese o ședință mai încordată și mai obositoare. Ca acum să vadă că totul a fost de pomană! Uitându-se după Mérges care se îndrepta greoi către fereastră, Ernest a murmurat pentru sine „Du-te! Du-te!” și apoi a adăugat „*Geh Gesunder Heit*” – acea expresie batjocoritoare în idiș a mamei sale.

La aceste vorbe, Mérges s-a oprit brusc și a pornit înapoi.

— Am auzit asta, pot citi gândurile.

Văleu, și-a zis Ernest. Dar a ținut capul sus și s-a uitat drept în ochii lui Mérges care se apropia.

— Da, te-am auzit. Am auzit acel *Geh Gesunder Heit* al tău. Și știu ce înseamnă – nu știai că vorbesc bine germana? Mi-ai urat de bine. Chiar dacă nu ți-ai închipuit că o să aud, mi-ai urat să umblu sănătos. Și sunt emoționat de vorba ta bună. Foarte emoționat. Știu prin ce te-am făcut să treci. Știu cât de mult dorești să eliberezi femeia asta – nu numai de dragul ei, ci și de-al tău. Și totuși, în ciuda efortului tău uriaș, deși nu știai dacă ai izbândit sau nu să îndrepti răul, ai avut totuși amabilitatea și bunătatea să-mi urezi sănătate. Acesta s-ar putea să fie cel mai generos dar pe care l-am primit vreodată. Rămas-bun, prietene.

— Rămas-bun, Mérges, a spus Ernest, uitându-se la Mérges cum se îndepărtează, mai voios acum și cu pași felini, grațioși. Să fie închipuirea mea,

și-a zis el, sau Mérges s-a micșorat mult?

— Poate că o să ne mai întâlnim, a spus Mérges, fără să se oprească. Mă gândesc să mă stabilesc în California.

— Ai cuvântul meu, Mérges, a strigat Ernest după el. O să mănânci pe cinste aici. Crab prăjit și coriandru în fiecare seară.

Din nou întuneric. Următorul lucru pe care l-a văzut Ernest a fost strălucirea trandafirilor a zorilor. Acum știu ce înseamnă „noaptea unei zile grele“, s-a gândit el în vreme ce se ridica pe jumătate din pat și se uita la Artemis, care dormea. Era sigur că acum Mérges avea să plece din dimensiunea visului. Dar cum rămânea cu restul blestemului pisicii? Nu se discutase nimic despre asta. Timp de câteva minute Ernest a cugetat la perspectiva de a fi încurcat cu o femeie care ar putea fi, din când în când, feroce și vorace din punct de vedere sexual. Fără să facă zgomot, s-a strecurat din pat, s-a îmbrăcat și s-a dus la parter.

Artemis, auzindu-i pașii, l-a strigat:

— Ernest, nu! S-a schimbat ceva. Sunt liberă. O știu. O simt. Te rog, nu pleca. Nu ai de ce să pleci.

— Mă întorc imediat cu micul dejun. Zece minute, a strigat el de la ușa principală. Simt o nevoie urgentă de *bagel* cu multe-multe semințe și brânză de vaci. Ieri am ochit un magazin cu delicatese în josul străzii.

Tocmai deschidea portiera, când a auzit că se ridică fereastra dormitorului și apoi, vocea lui Artemis:

— Ernest, Ernest, nu uita că sunt vegetariană pură. Fără brânză de vaci. Poți lua, te rog...

— Știu – avocado. L-am pus pe listă.

Postfață

Sunt adevărate aceste șase povestiri din psihoterapie? Sau închipuite? Prima povestire („Mama și sensul vieții”) este o fantezie autobiografică reală – cu alte cuvinte, visul și evenimentele narate sunt adevărate, conversația ca atare este o fantezie. Următoarele trei („Călătorii cu Paula“, „Alinare sudică“, și „Șapte lecții pentru avansați“) sunt absolut reale, stropite cu ficțiune doar pentru a ascunde identitatea pacienților. Iar ultimele două („Dublă expunere“ și „Blestemul pisicii ungurești“) conțin un nucleu real în jurul căruia am construit o poveste imaginară.

Însă oricărei codificări ficțiune-realitate îi este inerentă o confuzie. Nu numai că ficțiunea își are propriul adevăr, dar orice povestire, indiferent cât de „adevărată“, este o minciună, pentru că omite atât de multe. În fiecare narațiune am eliminat detaliile obișnuite ale ședinței de terapie. Acest decupaj este necesar nu numai pentru impactul dramatic, ci și pentru viziune. După cum a spus Nietzsche, trebuie să devenim orbi la multe lucruri pentru a putea vedea ceea ce este important. Prin urmare, pentru a descoperi adevărurile de la temelie trebuie să alungăm lucrurile care ne distrag atenția și o întunecă. Îngustarea perspectivei, minciuna din miezul artei de a povesti sunt întotdeauna o încercare de a vedea mai bine – de a dobândi o viziune mai limpede și mai profundă asupra lumii.

De ce am scris aceste povestiri și nu altele? În lucrarea aceasta, ca în toate scrierile mele, am fost atât împins, cât și tras: împins de forțe inconștiente, de motive primitive egoiste și de evenimente îngropate din trecutul meu, care se străduiesc să se exprime; și tras de viitor, de idealurile pe care le-am clădit și la care aspir și de dorința de a-mi lămuri și distra publicul. În această discuție despre cele șase povestiri mă voi concentra mai mult pe tragere decât pe împingere – rațiunile îmi par nu doar mai accesibile, ci și de mai bun gust.

Povestirea care dă titlul cărții, „Mama și sensul vieții“, a avut ca punct de pornire un vis, pe care l-am reprodus cu precizie în primul paragraf. După ce m-am trezit am fost urmărit tot restul zilei de propoziția din vis, „Mama, cum mă descurc?“. Imaginea m-a făcut să mă cutremur, părea plină de posibilități și a

stârnit multe gânduri despre sens în viață. Am deschis calculatorul ca să-mi notez frământările, dar s-a întâmplat cu totul altceva. Am avut strania experiență scriitoricească de a fi doar moașă, sau scrib, pentru o povestire care ieșea cu iuțea la suprafață și ținea morțiș să se scrie singură.

„Împingerea“, în cazul scrierii acestei povestiri, este lipsită de ambiguitate: conversația cu stafia mamei mele, o conversație pe care, din păcate, n-am avut-o niciodată în viață, era o încercare de a rezolva niște chestiuni neterminate și dureroase din trecut. Aceeași temă reverberează mai puțin gălăgios și în următoarele două povestiri – „Călătorii cu Paula“ și „Alinare sudică“. Prin aceasta mă alătur unui lung șir de scriitori care nu s-au sfiit să se folosească de domeniul lor de activitate pentru a-și rezolva conflictele personale. Până și Hemingway, care n-a fost un adorator al căutării interioare și întotdeauna a denigrat psihoterapia și practicanții ei „efeminați, cu gândire bleagă“, a recunoscut că Corona (adică mașina lui de scris) îi era psihiatru.

Am vrut ca a doua povestire, „Călătorii cu Paula“, să fie panegiricul unei femei remarcabile, o amintire din ucenicia mea în lucrul cu cei aflați pe moarte și un ghid pentru practicanții care se ocupă de pacienții cu cancer. De asemenea, este o prezentare istorică a primului grup de terapie pentru bolnavii de cancer. Cu toate că astfel de grupuri sunt mai mult decât obișnuite în zilele noastre¹³, erau complet necunoscute atunci când Paula și cu mine ne-am lansat în acest proiect. Cititorul profesionist poate obține mai multe informații despre astfel de grupuri din cartea mea *Existential Psychotherapy* (Basic Books, 1980). Recomand acest text cititorilor interesați să urmărească toate temele existențiale discutate în *Mama și sensul vieții*, precum și în *Călăul dragostei*, *Plânsul lui Nietzsche* și *Minciuni pe canapea*. Este cartea-mamă a tuturor scrierilor mele literare. În ciuda titlului solemn, poate fi citită cu ușurință de neprofesioniști, dat fiind că m-am străduit din răspuțeri să evit jargonul profesional și să scriu limpede. Mulți terapeuți au recomandat această carte pacienților care se luptă cu probleme de viață critice.

¹³. Yalom, I., Greaves, C., „Group Therapy with the Terminally Ill“, *American Journal of Psychiatry*, 134:4, aprilie 1977, pp. 396–400; Spiegel, D., Yalom, I., „A Support Group for Dying Patients“, *International Journal of Group Psychotherapy*, 28:2, aprilie 1978; Spiegel, D., Bloom, J., Yalom, I., „Group Support for Metastatic Cancer Patients: A Randomized Prospective Outcome Study“, *Archives of General Psychiatry*, 38:527–534, mai 1981.

Cea de-a treia povestire, „Alinare sudică“, examinează consolarea obținută

prin transformarea altuia într-un simbol alinător, precum și efectele restrictive ale acestui proces atât asupra celui transformat, cât și a celui care transformă. Povestirea, amplasată în cadrul unui grup de terapie dificil, format din pacienți spitalizați, cu rotație rapidă, descrie modificările radicale care trebuie să fie făcute pentru a adapta un grup cerințelor tratamentului contemporan, bazat pe îngrijirea medicală gestionată. Conducătorii unor astfel de grupuri trebuie să-și schimbe valorile, trebuie să-și propună mai puține lucruri, trebuie să se străduiască să ofere ceva prin contacte scurte, mai impersonale. Nu e o tranziție ușoară pentru terapeuții obișnuiți cu scopuri mai ambițioase și relații mai intime și mai pline de grijă; mulți cad pradă, așa cum s-a întâmplat cu mine în povestirea aceasta, riscului profesional al fanteziilor grandioase de salvare. (Pentru mai multe informații despre conducerea unor astfel de grupuri critice de pacienți spitalizați, vedeți textul meu: *Inpatient Group Psychotherapy*, Basic Books, 1983.)

„Șapte lecții pentru avansați, despre terapia durerii“, povestirea cea mai lungă și mai complexă, este o relatare nedeformată a unei terapii (în afară de detaliile prozaice și de deghizarea identității) care conține o pleiadă de teme psihoterapeutice. Terapeutul ca învățăcel și, invers, pacientul ca învățător, o temă prezentată în „Călătorii cu Paula“, este dezvoltată mai mult în această povestire.

Acum douăzeci și cinci de ani, în timpul unui an sabatic la o clinică din Londra, am studiat cu un eminent terapeut pentru grupuri și am aflat de la el cea mai tristă poveste pe care mi-a fost dat să o aud. Mi-a descris o ședință a unui grup, în care membrii (majoritatea lor aflați acolo de zece ani!) au trecut în revistă progresele grupului și au ajuns la concluzia că absolut fiecare dintre ei a suferit o transformare considerabilă – în afară de terapeut care, după zece ani, era exact același. Apoi terapeutul s-a întors spre mine, cu ochii scânteind, și a spus, bătând cu arătătorul în masă ca să-și sublinieze vorbele: „Asta, băiatule, înseamnă tehnică bună!“

Întotdeauna am considerat tristă această poveste despre terapeutul imuabil, deoarece înfățișează o neînțelegere fundamentală – și anume, că terapeuții sunt mecanici care cârpăcesc echipamentul minții, dar rămân în afara domeniului, sau, altfel spus, sunt catalizatori chimici inerti, care facilitează procesul schimbării, dar ei înșiși nu sunt afectați de reacție. Aceste metafore extrem de înșelătoare ignoră numărul uriaș de cercetări ale procesului modificării terapeutice care sprijină axioma – și „axiomă“ nu este un termen prea puternic –

că relația este cea care vindecă. Modificarea terapeutică rezultă dintr-o angajare sinceră, autentică, și aceasta, prin definiție, implică reciprocitate. Terapeuții facilitează schimbarea din pacient și, în acest proces, sunt ei înșiși schimbați. Terapeuții buni sunt veșnici învățați, într-o călătorie fără sfârșit de autodescoperire și, întrucât se simt mai siguri în pielea lor și se pot descotorosi de straiile autorității, vor primi cu brațele deschise, ca pe o binecuvântare, un pacient cu inteligență profundă, sensibil și provocator ca Irene.

Cadrul existențial de referință descris în tot acest volum implică postulatul că mulți pacienți cad în disperare din cauza confruntării cu unele dintre preocupările supreme ale existenței. Preocupările cele mai importante pentru munca clinică sunt moartea, izolarea, libertatea și zădărnicia – teme care formează coloana vertebrală a textului meu, *Existential Psychotherapy* (Basic Books, 1980). Dat fiind că aceste surse de angoasă sunt universale – inerente condiției umane – psihoterapeuții nu pot să pretindă că numai „ei“, pacienții, se confruntă cu aceste amenințări; de fapt este vorba despre „noi“, cu toții, care împărțim același destin. În consecință, metafora „tovarăși de călătorie“ descrie mai bine relația terapeut-pacient pe care o caut în activitatea mea terapeutică.

M-am întâlnit cu Irene la puțin timp după ce încheiasem o cercetare de trei ani, în care am studiat, împreună cu colegii mei, dinamica și parcursul clinic al unui grup de optzeci de persoane care își pierduseră partenerul de viață.¹⁴

¹⁴. Yalom, I., Vinogradov, S., „Bereavement Groups: Techniques and Themes“, *International Journal of Group Psychotherapy*, 38:4, octombrie 1988; Yalom, I., Lieberman, M., „Bereavement and Heightened Existential Awareness“, *Psychiatry*, 1992.

Experiența pe care am dobândit-o în cercetare s-a dovedit mai puțin relevantă pentru tratament decât mă așteptam; de fapt, au fost multe situații contraproductive – momente în care Irene simțea, pe drept cuvânt, că atunci când mă bazez pe experiența altor persoane care au pierdut pe cineva nu pot evalua cum se cuvine experiența ei aparte. Terapeutul eficient trebuie să-și poată goli mintea de așteptările și stereotipurile care obstrucționează viziunea, pentru a ajuta pacientul, în cadrul relației, să-și desfășoare cu prosepțime narațiunea proprie. La fel și cu tehnica terapeutică. Nu numai în „Șapte lecții pentru avansați, despre terapia durerii“, ci și în celelalte povestiri îi cer insistent terapeutului să creeze o nouă terapie pentru fiecare pacient. Oricât de hiperbolic ar suna, eu chiar cred că proiectul terapeutic trebuie să fie organic: terapeutul și pacientul trebuie să dea împreună forma terapiei – și, într-adevăr, procesul

comun de modelare a muncii este o parte integrată din muncă. Tendința contemporană din îngrijirea medicală gestionată, către terapie scurtă, „de-a gata“, bazată pe protocol, este o cotitură greșită și amenință grav întreaga activitate terapeutică; ea se bazează pe o profundă neînțelegere a procesului creșterii personale, și anume faptul că terapia ar consta în transmiterea de informații sau de sfaturi.

Ernest Lash, terapeutul din ultimele două povestiri, „Dublă expunere“ și „Blestemul pisicii ungurești“, a avut o viață anterioară ca protagonist al romanului meu *Minciuni pe canapea*. Reapariția lui are scopul de a semnaliza că aceste două povestiri sunt în mare măsură fictive.

„Dublă expunere“ este o poveste de tipul „ce-ar fi dacă...“. Acum câțiva ani înregistram cu regularitate ședințele unei paciente care făcea două ore până la cabinetul meu și îi dădeam caseta să o asculte pe drumul către ședința următoare. (O fac de obicei cu pacienții care vin de la mare distanță. Aceasta duce la folosirea eficientă a timpului călătoriei, pregătind pacientul pentru ora următoare. Terapia este întotdeauna mai eficientă dacă ședințele sunt continue, nu episodice – eu prefer întotdeauna ședințele care explorează teme actuale la niveluri profunde în locul ședințelor concentrate pe exterior, pe evenimentele exterioare săptămânii precedente.) Ei bine, într-o zi am uitat să-i dau pacientei caseta. Ea și-a dat seama de asta după un sfert de oră și s-a întors imediat la cabinet să ia caseta. Săptămâna următoare, pe drum, a ascultat banda cu ședința și a fost mirată să audă dictarea mea despre acea oră, pe care aveam să i-o dau secretarei să o transcrie. (Nu-mi dădusem seama că a rămas deschis casetofonul.) Când le-am spus colegilor din branșă despre acest incident, au rămas cu gura căscată – este un scenariu care poate duce la dezastru. Totuși, după cum s-a întâmplat în realitate, a fost o experiență nevătămătoare – dictarea mea nu conținea nimic tulburător, iar terapia a continuat fără consecințe.

Dar ce-ar fi dacă... ? Dacă era în dictare ceva profund perturbator? Sau, mai rău, dacă ar fi fost cel mai perturbator conținut imaginabil – dacă terapeutul ar fi prezentat-o la o conferință cu tema contra-transferului – adică toate sentimentele profund personale, iraționale, întunecate, furioase, lascive, neprofesionale față de pacient? Acest „ce-ar fi dacă...“ este eșafodajul fictiv pe care sunt drapate evenimentele și visele din această povestire.

„Dublă expunere“ explorează câteva teme, printre care contra-transferul și rolul cauzalității în structura teoriei psihoterapeutice. Conceptul de cauzalitate, ideea că un eveniment care urmează cronologic altuia este perceput ca fiind

cauzat de evenimentul precedent, este inerent echipamentului neural prin care explorăm lumea. Cu toate că astfel de atribuiri cauzale influențează imens explicațiile pe care le dăm comportamentului, ele sunt foarte greșite. „Dublă expunere“ cercetează haosul provocat teoriei de prezența unor evenimente invizibile care intervin în lanțul cauzal.

Dar acestea sunt teme minore. „Dublă expunere“ este gândită în primul rând ca o rapsodie pe tema transparenței terapeutului – o variațiune pe tema explorată anterior în romanul meu *Minciuni pe canapea*. Acolo mă ocup de multe probleme care fac să scrâșnească dinții terapeuților. Dacă este valabil că relația terapeutică ideală este sinceră și autentică, atunci terapeutul n-ar trebui să fie o persoană reală în procesul terapiei? La fel de reală în ora de terapie ca și în afara ei? Doar pacientul trebuie să fie cel care își dezvăluie sinele? Ce s-ar întâmpla dacă terapeuții s-ar dezvălui mai mult? Sau, o întrebare și mai malițioasă, ce s-ar putea întâmpla dacă acea dezvăluire s-ar produce într-o situație nefericită?

Problema jenantă a dezvăluirii sinelui de către terapeut poate fi detoxificată analizând conceptul de dezvăluire a sinelui. Mai ales trei categorii de dezvăluire a sinelui, în cazul terapeutului, sunt pertinente în procesul terapiei: dezvăluirea legată de mecanismul terapiei, dezvăluirea legată de „aici și acum“ și dezvăluirea legată de evenimentele din istoria personală a terapeutului.

Dezvăluirea legată de mecanismul terapiei nu-i pune nici un fel de probleme lui Ernest Lash. El expune complet, fără șovăială, explicația modalității alese în terapie, pentru că este convins că procesul psihoterapeutic este atât de intrinsec solid, încât nu este nevoie de nici o mistificare, de nici un apel la magie sau la autoritate.

Ernest Lash dezvăluie foarte multe și din a doua categorie – „aici și acum“. Își dezvăluie deschis trăirile și sentimentele față de pacientă în momentul respectiv. O astfel de dezvăluire a lui „aici și acum“ este extraordinar de importantă și complexă, și câteva dintre povestirile din acest volum conțin exemple de astfel de dezvăluire a sinelui. („Aici și acum“ este o țință anistorică; se referă la ceea ce se petrece acum, în momentul prezent al întâlnirii dintre doi oameni, aici în cabinet, în spațiul dintre terapeut și pacient.) Cea mai importantă unealtă a terapeutului este propria persoană, iar învățarea modului în care poate fi folosită în mod elocvent și util în cadrul lui „aici și acum“ din terapie este, poate, cea mai provocatoare sarcină din pregătirea unui terapeut. Pentru a înțelege corect folosirea sinelui (și acesta este subiectul discuției de la seminar, în „Dublă expunere“), trebuie să ne lepădăm de vechile roluri ale terapeutului, care și-au

epuizat utilitatea – terapeutul „ecran alb“, practicantul medical în halat alb, distant, terapeutul ca om de știință obiectiv, non-interactiv. Terapia este o relație între două persoane, care cere atât interacțiune, cât și explorarea acestei interacțiuni; sunt necesare sentimente reale și dezvăluirea reciprocă a sentimentelor evocate în interacțiunea terapeutică. În prezent multe institute psihanalitice cu vederi înaintate au abandonat vechiul model al ecranului alb în favoarea unui model nou – relația reală dintre două persoane –, iar publicarea investigațiilor clinice ale acestui fenomen – „inter-subiectivitate“ sau psihologia „în doi“ – este în prezent un lucru obișnuit în literatura de specialitate.

Ernest Lash are mai multe probleme, așa cum și trebuie, în privința dezvăluirii amănuntelor despre viața sa personală, în afara lui „acum și aici“. În aceste povestiri am prezentat concepția că o astfel de dezvăluire trebuie să fie servită doar în măsura în care servește terapia. Terapeuții trebuie să ușureze formarea unei relații plină de încredere între tovarăși de drum, să arate înțelegere și respect față de pacient și să stabilească un model care să încurajeze participarea mai profundă a pacientului; dacă dezvăluirile personale slujesc oricărui dintre aceste scopuri, atunci terapeutul eficient nu se va feri să le facă.

Cu toate că „Blestemul pisicii ungurești“ este cea mai imaginară și mai fantastică dintre povestirile mele, este împănată cu evenimente și probleme reale. Încântarea terapeutului atunci când un pacient obositor și nesuferit hotărăște să renunțe la terapie, plictiseala lui față de un anumit pacient și folosirea ulterioară a acestei plictisele ca ghid în terapie, mâhnirea terapeutului față de vătămarea pe care a adus-o cuiva pacientul său, aspirația sa către îndreptarea aceluia rău, intervalele în care uită de interesele pacientului său, fanteziile sale grandioase de salvare a cuiva, fascinația erotică față de un personaj din viața pacientului, întrebarea dacă tămăduitorii sunt vreodată în afara serviciului – toate aceste slăbiciuni, plus altele, sunt luate din experiența mea personală.

Dialogul final, suprarealist, dintre om și pisica aflată la a noua viață vrea să reprezinte un tip de adevăr – o cercetare terapeutică a preocupării supreme legate de moarte. Se cuvine să facem câteva precizări legate de acea discuție: psihologul care a zis că mulți refuză împrumutul vieții pentru a evita datoria morții este Otto Rank. Filozoful antic care a spus „Unde e moartea nu sunt eu; unde sunt eu nu e moartea“ a fost Lucretius, interpretându-l pe Epicur. Iar Nabokov este scriitorul rus care, în autobiografia *Speak, Memory*, a descris viața ca o străfulgerare luminoasă între două lacuri de întuneric: întunericul care exista înainte de naștere și întunericul de după moarte. Aceeași imagine se găsește și la

Schopenhauer, pe care Nabokov, fără îndoială, îl cunoștea.

Am deghizat cu mare grijă identitatea tuturor pacienților și cunoștințelor care apar în aceste povestiri. Unele dintre evenimentele descrise s-au petrecut cu mult înainte, și multe dintre personaje au murit. Toți cei care au contribuit cu incidente sau cu vise au citit manuscrisul atât în forma de început, cât și în cea finală, și mi-au dat permisiunea să-l public.

dr. Irvin D. Yalom

Nota autorului

În această carte am încercat să fiu atât povestitor, cât și dascăl. În cazurile în care aceste două roluri au intrat în conflict și a trebuit să aleg între introducerea unui comentariu pedagogic succulent și menținerea ritmului dramatic al povestirii, aproape întotdeauna am pus pe primul plan povestirea și am căutat să-mi îndeplinesc misiunea de predare printr-un discurs indirect.

Cititorii interesați de o discuție mai detaliată pot consulta pagina mea web: www.yalom.com. Acolo ofer referințe relevante din literatura de specialitate și discut câteva aspecte tehnice ale acestor șase povestiri: confidențialitatea pacienților, hotarul dintre ficțiune și realitate, relația terapeutică, abordarea anistorică a lui „aici și acum”, transparența terapeutului, abordările terapeutice existențiale și dinamica pierderii unei persoane importante.